

Ferguut

editie Edward Rombauts, N. de Paepe & M.J.M. de Haan

bron

Edward Rombauts, N. de Paepe & M.J.M. de Haan (eds.), *Ferguut*. Martinus Nijhoff, Den Haag
1982

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/fer001ferg01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

Woord vooraf

Deze uitgave wil aansluiten bij een traditie, maar toch ook in ruime mate vernieuwing brengen. Zij is bedoeld als voortzetting der editie, die door Verwijs en Verdam in 1882, daarna door laatstgenoemde alleen in 1908 en vervolgens door Overdiep in 1924 in de 'Bibliotheek van Middelnederlandsche Letterkunde' werd bezorgd.

Vernieuwing beoogt zij te brengen op drievoudige wijze. Vooreerst willen de uitgevers, in sterkere mate dan hun voorgangers, de tekst van het handschrift tot zijn recht laten komen. Verder wordt gezorgd voor een geheel nieuwe inleiding, die de Ferguut situeert in de West-europese Brits-Keltische verhaalkunst van de Middeleeuwen en de eigen aard en zin van de Nederlandse bewerking ten overstaan van de Franse Fergus duidelijk in het licht stelt. Ten slotte zijn ook, zoals verder aangeduid, woordverklaring en interpunctie aan een nieuw en grondig onderzoek onderworpen, waarbij vanzelfsprekend dankbaar gebruik is gemaakt van het werk der voorgangers.

In overeenstemming met de heersende opvattingen van hun tijd brachten Verwijs en Verdam een kritische uitgave. Dit hield in dat zij hier en daar nogal diep in de tekst ingrepen. Voor een deel deden zij dat met recht. Vroegere geleerden, onder wie M. de Vries als de voornaamste vermelding verdient¹, hadden inderdaad reeds aangetoond dat het enig bewaarde handschrift van de Ferguut kennelijk een aantal korrupte lezingen vertoont, die dringend emendatie nodig hebben. 'Verscheidene verbeterende conjecturen van De Vries', zo merkte Overdiep op², 'vinden tot op den huidigen dag natuurlijk een eereplaats naast den uitgegeven tekst'³. In zijn editie van 1908 voegde Verdam daar nog enkele emendaties aan toe, die de tekstinterpretatie van de Ferguut ten goede zijn gekomen. Evenwel weken Verwijs en Verdam - de laatste nog meer dan de eerste! - meer dan noodzakelijk van het handschrift af. Deze afwijkingen beperkten zich niet tot de normalisering van de spelling en van een aantal buigingsuitgangen, maar gingen soms tot de omzetting van versregels volgens een logische volgorde, die niet die van de auteur of van de latere korrektor kan geweest zijn. Voorbeelden daarvan leveren de vzn. 2179-80,

1 Voor de lijst van de bijdragen met tekstkritiek van de Ferguut zie L.D. Petit, *Bibliographie der Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde*, I (Leiden, 1888), nr. 454; II (id., 1910), nr. 1446.

2 In de inleiding van zijn Ferguut-uitgave, II.

3 Toch hebben wij ze niet alle overgenomen; zo gaven we bijv. voor de vzn. 644 en 1240 de voorkeur aan de lezing van het hs., die o.i. geen verbetering behoeft.

3301-02 en 5579-80. In dezelfde geest - Verdam ging hier weer verder dan Verwijs! - brachten zij een nieuwe indeling aan in episodes, die m.i. volstrekt niet overeenstemt met die van de middelnederlandse auteur of van de latere kopiïst. Van deze wijzigingen, behalve dan van de nieuwe indeling der diverse episodes, hebben de genoemde geleerden telkens zorgvuldig verantwoording gegeven in hun tekstkritische aantekeningen.

Bij Overdiep zat de bedoeling voor Verdams werk voort te zetten, maar toch ook een zekere terugkeer naar het handschrift door te voeren. Een integrale terugkeer is het zeker niet geworden. Wat Overdiep daarover in zijn inleiding schrijft is dan ook enigszins misleidend: 'De tekst van den Ferguut is in den overgeleverden vorm van het hs. afgedrukt; de afkortingen zijn gecursiveerd. De tekst der vorige uitgave week nog al eens van het hs. af; van verbetering der belangrijkste dier afwijkingen heb ik rekenschap gegeven door het tekenen Hs. naast den versregel i.c.¹. Waar zulks gebeurt heeft dit betrekking op spelling- en buigingsuitgangen, het al of niet aaneenschrijven van samenstellingen en op het herstellen van de volgorde van bepaalde verzen². Maar volstrekt konsekwent heeft Overdiep dit niet doorgevoerd: op vele plaatsen behield hij de genormaliseerde spelling, ook waar dit wegens het rijm niet volstrekt noodzakelijk was; verder volgde hij Verdam, tegen het handschrift in, in de omgezette volgorde der vzn. 2179-80, 3301-02, 5579-80 en vooral in de nieuw aangebrachte indeling der episodes van het verhaal. De woordenlijst van Verdam verving hij door een uitvoerige en diepgaande studie over de 'Stijl van het Gedicht'³, doorgevoerd volgens de syntactisch-stilistische methode, die hij tot de zijne had gemaakt. Daarin komen zeer waardevolle beschouwingen voor o.a. over de subjektiviteit van de dichter, over het verbum in verband met verhaaltrant en voorstelling, enz. Vooral in de laatst-vermelde paragraaf, waarin hij o.a. het wisselend gebruik der tempora bespreekt, verbetert Overdiep op menige plaats de opvattingen van Verdam. Maar de woord- en versverklaringen, die over deze analyse liggen verspreid, mogen slechts met omzichtigheid worden gebruikt: bij herhaling valt het voor dat zij in de geest van de gevolgde methode enigszins worden geforceerd.

In deze uitgave hebben wij gepoogd zo integraal mogelijk het handschrift te volgen. Een streng diplomatische uitgave hebben wij evenwel niet nagestreefd. Verantwoording over onze werkwijze vindt de lezer in de inleiding over het handschrift en in de codicologische en paleografische commentaar. De indeling

- 1 Ferguut, *Inl.*, XII. Op enkele uitzonderingen na loste Overdiep de afkortingen op dezelfde wijze op als Verwijs en Verdam. Zulks had tot gevolg dat hij ook enkele van hun inconsequenties overnam.
- 2 Dit laatste is bv. het geval in de vzn. 1169-70, 3545-46 en 4931-32.
- 3 *Inl.*, XII-CXXXIII.

in episodes, in het handschrift zelf aangeduid door gekleurde initiaaltjes of lombarden, hebben wij behouden. Slechts in een paar gevallen, waar deze tekens kennelijk verkeerd zijn aangebracht, zijn we hiervan afgeweken, wat natuurlijk telkens in de commentaar gesignaleerd wordt.

Voor het aanbrengen van interpunctie en woordverklaringen hebben we rekening gehouden met het tweevoudige publiek, voor wie de uitgaven van deze reeks bestemd zijn: de specialist-filoloog en de belangstellende lezer. De eerste zijn we te gemoet gekomen door hem een betrouwbare tekst voor te leggen die, naar wij hopen, op meer dan een plaats een betere lezing bevat dan de vorige edities; voor de tweede wilden wij de toegang tot en het begrip voor dit interessante werk vergemakkelijken door het aanbrengen van een ruim opgevatte interpunctie en van dito woordverklaring.

Voor de interpunctie hebben we ons meer aan Verdam gespiegeld dan aan Overdiep, zonder overigens de eerste overal te volgen. De laatste heeft m.i. te veel versregels als afzonderlijke asyndetische zinnen beschouwd en ze door een punt van elkaar gescheiden. Daardoor komt geregeld het onderling verband van sommige versreeksen, die bepaald als grotere of kleinere verteelenheden een groep vormen, in het gedrang.

Ook voor de woordverklaring gingen we bij Verdam te rade, want op dit gebied had deze geleerde meer dan wie ook belangrijk werk geleverd. Aan de editie van Verwijs, die hij in 1882 voor de druk klaar maakte, voegde hij een beperkt 'Glossarium' toe, dat hij in zijn uitgave van 1908 uitbreidde tot een uitvoerige 'Verklarende Woordenlijst'. Met de Ferguut-tekst is Verdam trouwens steeds intensief bezig geweest: dat is te merken aan het materiaal van het M.W. De ervaring heeft ons geleerd dat het gevaarlijk is dit laatste te verwaarlozen. In de delen, die vóór 1908 verschenen (d.i. de delen I-VI), bracht de geleerde samensteller van het M.W. stilzwijgend correcties aan op zijn 'Glossarium' van 1882, die niet alle verwerkt zijn in de 'Woordenlijst' van 1908. Méér nog - en dit laatste schijnt niemand tot dusver te hebben opgemerkt! - zulks gebeurt ook met de lijst van 1908 in de delen van het M.W., die na die datum verschenen (d.i. de delen VII-IX). In feite zijn deze laatste verbeteringen totnogtoe ongebruikt gebleven. Het spreekt vanzelf dat wij ons die ten nutte hebben gemaakt.

Bovendien hebben wij bij de woordverklaring de middelnederlandse tekst steeds tegen de achtergrond geplaatst van de Franse versie. De raad van Mevr. A.M.E. Draak om bij die onderlinge vergelijking de 'variantenlijst van Martin'¹ niet uit het oog te verliezen, is daarbij in acht genomen. Waar de twee teksten ongeveer overeenstemmen of althans een gelijke ontwikkeling

1 Van de *Fergus* bestaan twee handschriften A en P. Van het laatste bezorgde F. Michel een uitgave in 1841; van het eerste E. Martin in 1872. De laatste editie is een kritische: meestal steunt zij op A., maar in bepaalde omstandigheden wordt de voorkeur gegeven aan P., 'wo' zoals Martin in zijn inleiding (VIII) verklaart 'A offenbar schlechter ist'. De verworpen lezingen van A worden dan achteraan in het boek in een rubriek 'Lesearten' samengebracht. Op die lijst doelt A.M.E. Draak in haar interessant artikel *De Nederlandsche Ferguut-uitgaven en de Variantenlijst van Martin* in: *Tijdschrift Leiden*, 53 (1934), blz. 249-256. - Hs. A., dat zich in 1872 nog in privaat bezit bevond, berust thans in Chantilly, Musée Condé (n°. 472, olim 626). Volgens A. Micha, *La tradition manuscrite des romans de Chrétien de Troyes*, Paris, 1939 (Genève, 1966²), blz. 38-39 is het waarschijnlijk uit Henegouwen afkomstig (mij meegedeeld door Prof. W. van Hoecke).

volgen, hebben we daar bij de tekstverklaring ons voordeel mee kunnen doen, daar menige bijzonderheid van het Nederlandse werk hierdoor doorzichtiger wordt; waar ze van elkaar afwijken of volledig uiteenlopen konden we de eigenheid in woord en beeld van onze bewerker tot zijn recht laten komen. In geen geval hebben wij afwijkingen veroordeeld als knoeiwerk of ze toegeschreven aan een gebrekkige kennis van het Frans bij onze bewerker; op een paar uitzonderingen na¹ getuigen zulke verschillen immers van eigen inzicht en persoonlijkheid.

Bij enkele verzen, waarbij door onze voorgangers uiteenlopende of betwiste verklaringen werden gegeven, waagden wij ons aan een eigen interpretatie. Een volledige verantwoording daarover was hier niet op haar plaats. Ik ben voornemens hierop elders terug te komen. Over dit onderwerp heb ik reeds een paar lezingen gehouden in de *Koninklijke Academie voor Nederlandse Taalen Letterkunde* (voorheen *Kon. Vlaamse Acad.*) te Gent. De tekst hiervan, alsmede van de nog te houden referaten, zal verschijnen in de *Verslagen en Mededelingen* van dit genootschap.

De verantwoordelijkheid voor deze tekstuitgave in haar geheel berust bij ondergetekende. Deze nam de woordverklaring en de interpunctie van de tekst, die noodzakelijkerwijze bij elkaar horen, voor zijn rekening; hij stelde ook de lijst van persoons- en plaatsnamen op (Bijlage I en II).

De heer De Paepe schreef de literaire inleiding; de heer De Haan zorgde voor de codicologische studie van het handschrift en voor de codicologische en paleografische commentaar. Het vaststellen van de definitieve tekst gebeurde in samenwerking door ondergetekende en de heer De Haan.

Onze dank willen wij betuigen aan hen, die ons bij dit werk behulpzaam waren: Prof. Dr. G. Stuiveling, die delen van de inleiding las en verbeteringen suggereerde, Dr. J. Deschamps, die ons menig nuttig advies verstrekke en Prof. Dr. W. van Hoecke, die ons als romanist bijstond bij de interpretatie van moeilijke Fergus-passages. Voor op- en aanmerkingen houden wij ons ten zeerste aanbevolen.

Leuven, juli 1975.

E. ROMBAUTS

1 Zie bv. 'bronie' in v. 459 en v. 2417 'Van den wolve' en ook de cod. en pal. commentaar bij vs. 1793. Zulks kan misschien ook te wijten zijn aan het feit dat de Nederlandse bewerker een slecht handschrift te zijner beschikking had.

Bij de tweede druk

Ons werd gevraagd een nieuwe uitgave van de *Ferguut* voor de druk klaar te maken, waarin alleen de hoogst noodzakelijke verbeteringen zouden worden aangebracht. Opzet en indeling van de eerste editie zijn bijgevolg in hun geheel bewaard gebleven. Verbeterd werden de drukfouten en de vergissingen, ingeslopen bij het al dan niet cursief drukken van de opgeloste afkortingen. Voor dit laatste hebben wij dankbaar gebruik gemaakt van de bijdrage van A. Dubbeldam: *Aanvullingen op de Ferguut ...* in *Dokumentaal* 6, 1977, 99-100. Toegevoegde letters worden nu, in overeenstemming met de tekst van de inleiding (bl. 43) systematisch tussen [.....] geplaatst, wat in de eerste druk niet overal was gebeurd. Hierdoor konden in het 'Cod. en Pal. Commentaar' waarin ook enkele verbeteringen zijn aangebracht, een aantal verwijzingen naar het handschrift wegvallen.

Om de bruikbaarheid van het boek te verhogen hebben we asterisken geplaatst bij de verzen, waarover een aantekening voorkomt in het 'Cod. en Pal. Commentaar'. Ook de folio-nummers van het handschrift zijn op de passende plaats aangebracht. De 'Bibliografie' is bijgewerkt.

De lezingen, waarover sprake is in het *Woord vooraf* van de eerste editie (zie bl. 8) zijn nu verschenen; ze zijn te vinden in de *Verslagen en Mededelingen der Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* (Gent), 1979, 278-321 onder de titel: *Enkele betwiste Plaatsen uit de Ferguut*.

Einde 1980 kwam van de pers de dissertatie van Beate Schmolke-Hasselmann: *Der arthurische Versroman von Chrestien bis Froissart* (voor verdere gegevens zie de bijgewerkte 'bibliografie'), waarin andere opvattingen dan die van De Paepe (zie *Inl.*, 10-13) over de Franse *Fergus* naar voren worden gebracht. De heer De Paepe voelt zich hierdoor niet overtuigd en meent geen reden te hebben - en ik ben het in dit opzicht met hem eens - om iets aan zijn betoog te wijzigen.

Leuven, maart 1981

E. Rombauts

Inleiding

De Franse Fergus

1. Verheerlijking van een adellijk geslacht

Een totnogtoe moeilijk te identificeren *Guillarmes li clers* (de cleric Guillaume) schreef, in het begin van de 13e eeuw, de niet onverdienstelijke Arturroman *Fergus*. Guillaume was een fervent bewonderaar van de grote Chrétien de Troyes, de 'Ovidius van de Keltische mythologie'¹, de schepper van de Arturroman en meteen de vader van de moderne roman². Wie naast en na de grootmeester van Troyes de 'matière de Bretagne' tot een roman om wou componeren, kon alleen hopen hem op een of andere wijze te evenaren... wat overigens in alle gevallen een wensdroom is gebleven. Een zo grondige heroriëntering van de verhaalkunst als door Chrétien was verwezenlijkt, hoefde de eerstvolgende decennia na hem niet meer te worden verwacht en zijn epigonen van de 12e en 13e eeuw hebben die inderdaad ook niet aangedurfd. Ze vonden het kennelijk al een uitzonderlijke verdienste hem te *kunnen* imiteren. Zo zal het dan wel te verklaren zijn dat vooral bij de auteurs die traditioneel tot de 'school van Chrétien de Troyes' worden gerekend (naast Guillaume nog een Robert de Blois, een Renaut de Beaujeu, een Raoul de Houdenc om er maar enkele te noemen), de directe en zelfs letterlijke ontleningen aan de werken van de meester vrij talrijk zijn. Ook de verhaalstructuur en de poging om het geheel een *sen* - een 'boodschap' laten we maar zeggen - mee te geven, hebben ze bij hem geleerd.

Guillaume was een van zijn trouwste adepten en bovendien zeker een van de meest begaafde. De romans van zijn grote leermeester (*Erec et Enide*; *Cligès*; *Yvain ou le chevalier au lion*; *Lancelot ou le chevalier de la charette*; *Perceval ou le Conte du graal*) moet hij zo goed als van buiten hebben gekend³. Een groot aantal zinspelingen in de *Fergus* zijn gewoon niet te begrijpen voor wie niet vertrouwd is met de *Erec*, de *Yvain*, de *Lancelot* en vooral de *Perceval*. Wat

1 J. Frappier, *Chrétien de Troyes*. Parijs, z.j., (2e uitg., 1961). (Connaissance des Lettres, 5), blz. 61.

2 Cf. P. Gallais, *De la naissance du roman*. A propos d'un article récent, in *Cahiers de Civilisation Médiévale*, 14 (1971), blz. 69-75.

3 In zijn uitgave van de *Fergus* (Halle a/S, 1872) heeft E. Martin (en. het is die uitgave waarnaar hier telkens verwezen wordt in de nummering van Martin) blz. 236-240 de letterlijke en wat minder letterlijke ontleningen aan Chrétien's romans bijeen gebracht. De lijst is overigens niet volledig.

meer is: de evaluatie van het werk in zijn geheel is alleen dan verantwoord als het gelezen wordt tegen de achtergrond van Chrétien's oeuvre.

Dit betekent evenwel niet dat aan Guillaume alle persoonlijke creativiteit moet worden ontzegd. Wat zijn roman van alle andere Arturromans onderscheidt is, dat hier een historische figuur, *Fergus*, binnengehaald wordt in de legendarische Arturwereld, daar tot een literaire gestalte wordt omgedicht, met name tot ridder van de Tafelronde, en daar uiteindelijk ook, door toedoen en naar het model van Artur, koning wordt.

Verhaaltechnisch gezien - en daarover uitvoerig in het onderstaande - wordt die gedaanteverandering door Guillaume aangeboden als de avontuurlijke tocht van de boerenzoon Fergus naar de voor de buitenwereld afgegrensde gemeenschap van Arturs hof en het normaal voor hem niet bereikbare koningschap.

De roman werd hoogstwaarschijnlijk geschreven in opdracht van de Schotse markgraaf en Engelse baron Alain van Galloway, de achterkleinzoon van Fergus, en is in feite dus een ancestrale roman¹.

De historische Fergus behoorde tot het gevolg van de Schotse koning David I (1084-1153) die hem tot prins van Galloway benoemde. Zijn vader was, naar alle gegevens, de Viking Sumerlidi Hauldr, die dan bij Guillaume *Soumilloit* is geworden (vs. 9,37). Sumerlidi, aldus veronderstelt M.D. Legge, was misschien gehuwd met een adellijke Ierse dame² uit de stam van Argyll waarvan de eerste koning eveneens een Fergus was. *Hauldr* dan weer is een bijnaam die zoveel kan betekenen als vrijboer: een vrije man, niet van adel maar ook geen 'dorper' en die zelf zijn goed beheerde³. Guillaume, die kennelijk geen raad wist met het voor hem onvertaalbare 'hauldr', behandelde hem dan maar als een 'vilains' (vs. 9,16; Mnl. *dorpere*, vs. 271) die zelf met de hulp van zijn zonen, van wie Fergus de oudste was, het land bewerkte. Overigens wordt hij in de roman *uns vilains de Pelande* (Mnl. *een dorpere van Pelande*) genoemd, waarbij de topografische aanduiding wellicht een vervorming is van *Pictland*. In de 12e eeuw nu, werden de bewoners van het schiereiland Galloway vaak, overigens ten onrechte, Picten genoemd⁴. In deze landstreek begint derhalve niet alleen het verhaal van Fergus maar ook de geschiedenis van het huis van Galloway, waarvan Alain, in het begin van de 13e eeuw, de schitterendste vertegenwoordiger is geweest.

1 Dit laatste en ook wat volgt, ontleen ik aan M.D. Legge, *Anglo-Norman Literature and its Background*. Oxford, 1963, blz. 161-162, maar vooral aan haar bijdrage *Sur la genèse du Roman de Fergus*, in *Mélanges de Linguistique Romane et de Philologie Médiévale offerts à M. Maurice Delbouille*. Dl. II, Gembloux, 1964, blz. 399-408.

2 Men zie de Mnl. verzen 290-291.

3 Men zie de Mnl. verzen 286-287.

4 Cf. F.T. Wainwright, *The Problem of the Picts*. Edinburgh, 1955, blz. 40-42. (geciteerd door M.D. Legge, *Sur la genèse...*, blz. 401).

Van de historische Fergus weten we verder met veel. Hij zou, niet zoals in onze roman een zekere Galiene hebben gehuwd, maar wel Isabelle, een buitenechtelijke dochter van Henry I van Engeland. Uchtred, Fergus' zoon, werd in ieder geval door Henry II als zijn neef erkend. Uchtred's zoon, Roland, de vader van Alain, huwde een zekere Elena, de erfgename van de Anglo-Normandische familie der Morvilles, die in Schotland gevestigd waren maar bezittingen hadden in Engeland. Dank zij dit huwelijk werden de Gallowegians markgraven van Schotland en bezitters van gronden in Northamptonshire, Lothian, Cunningham en in de streek van Glasgow. Alain zelf tenslotte huwde in 1209 Margueritte, de oudste dochter van graaf David, kleinzoon van David I van Schotland: hiermee werd het hoogtepunt in de geschiedenis van het geslacht van Galloway bereikt. Het is niet uitgesloten, dat Guillaume zijn werk schreef ter gelegenheid van Alain's huwelijk. Het werd in ieder geval een verheerlijking van een familie waarvan de overgrootvader tot het gevolg van de Schotse koning had behoord en waarvan de jongste telg nu de echtgenoot werd van de afstammeling van diezelfde koning.

In de roman wordt de hele familiegeschiedenis geconcentreerd in die ene gestalte van Fergus, die bij het slot Galiene huwt en

Sires et rois est apieles

Et ele apielee roine. (vz. 189, 31-32).^{aant.}

Er moet nog op worden gewezen, dat in de 12e eeuw de bewoners van Galloway beschouwd en afgeschilderd werden als woestelingen, *homines bestiales* zelfs, door de geciviliseerde wereld verafschuwd¹, zodat het bij het begin van de 13e eeuw dan wel als een triomfantelijk slotakkoord moest klinken dat iemand, tenslotte uit dat milieu afkomstig, *Sires et rois* kon worden genoemd.

Al deze historische bijzonderheden zouden volkomen onbelangrijk zijn, was het niet dat de betekenis van de roman, voor een goed deel tenminste, hierin moet worden gezocht. Guillaume heeft door middel van de zeer talrijke topografische aanduidingen, zijn geschiedenis der familie van Galloway als het ware laten verlopen langs de gebieden, steden, abdijen en andere geprivilegieerde stichtingen die belangrijke mijlpalen waren in de fortuinlijke opgang zowel van het Schotse koningshuis, als van de nakomelingen van Sumerlidi Hauldr, d.w.z. enerzijds Alain's vrouw, anderzijds Alain zelf, de mecenas van onze auteur, als de roemrijkste onder hen.

Wie het Franse werk leest met een ietwat gedetailleerde landkaart van Groot-Brittannië naast zich, zal vaststellen dat het hele gebeuren zich afspeelt langs 'The Border', maar verwondering hoeft dit dus niet te wekken².

1 Cf. M.D. Legge, *Sur la genèse...*, blz. 401, met bibliografie. We zullen zien welke verdere implicaties dit voor het verhaal nog heeft.

2 Cf. A. Micha, in *Arthurian Literature in the Middle Ages*, ed. By R.S. Loomis. Oxford, 1959, blz. 378: 'In the whole range of Arthurian romance there is no instance of a more detailed, a more realistic geographical setting'.

Guillaume, ofschoon van het vasteland afkomstig¹, zal wel lange tijd ter plaatse zijn geweest en bovendien van Alain zelf allerhande gegevens hebben meegekregen².

M.D. Legge beschrijft³ de tocht van koning Artur en zijn gevolg, wanneer die bij het begin van het verhaal het witte hert gaan jagen. Hier laten de topografische gegevens Artur als het ware tot de gestalte worden van David I van Schotland. Centraal ligt hier Cardoel (Carlisle) waar de Schotse koning verbleef onder de regering van Stephen I van Engeland. Ook de tocht van Fergus is erg gemakkelijk in kaart te brengen⁴ en die loopt dan door het gebied dat de Schotse familie in haar macht krijgt als ze verbonden wordt met de Anglo-Normandische. Het centrum ervan ligt in de omgeving van Melrose en Roxburgh. Melrose, een abdij die gesticht werd door David I, en die de Morvilles onder haar belangrijkste weldoeners kon rekenen, is in het verhaal *Maros*, het kasteel waar Fergus verblijft met de twee jonkvrouwen. Roxburgh, waar David I hof hield bij het begin van zijn regering, is *Roceborc* geworden, de burcht waar Galiene, de vrouwe van Lothian, belegerd wordt.

De historische data, aangevuld met de geografische gegevens, bevestigen inderdaad de mening dat de Franse roman een ancestrale roman is, een genre dat alleen in de Anglo-Normandische cultuurkring in Groot-Brittannië blijkt te zijn geschreven⁵. Het verhaalstramien van al deze romans⁶ is nagenoeg stereotiep: de centrale figuur wordt voorgesteld als de stamvader van een geslacht; hij is een koning of wordt anders tot koning gekroond bij het einde van de roman; hij maakt een periode van ballingschap door (wat in de Fergus evenwel is vervangen door een periode van verdwazing wegens het verlies van Galiene - hierover later); het verhaal zelf, historisch of verzonnen, wordt opgesmukt met symbolische of zelfs profetische gebeurtenissen en wonderbaarlijke avonturen (ten minste één gevecht met een draak is zo goed als vast voorschrift); het huwelijk of de bruidsverwerving als basis van een navolgend geslacht is een van de onmisbare elementen en derhalve komen buitenechtelijke verhoudingen of liefdesaffaires die niet op het huwelijk uitlopen, niet van pas⁷.

2. Fergus, de 'homo silvaticus'

Het zopas vermelde verhaalttype wordt nu in de Fergus gecombineerd met

- 1 Het is niet bekend uit welke streek Guillaume stamde. Hij kan uit Picardië komen en zelfs een Waal zijn (vgl. J. Jordan in *Zeitschrift für romanische Philologie*, 43 (1923), blz. 159) en het lijkt me zelfs niet te gewaagd te veronderstellen dat hij een franstalige Vlaming was.
- 2 M.D. Legge vermeldt (*Sur la genèse...* blz. 406) dat Alain van Galloway '... avait a sa disposition 'Sir William, prior of the Isle, his beloved and familiar clerk'.
- 3 *Sur la genèse...* blz. 402.
- 4 *ibid.*, blz. 402-403.
- 5 Cf. M.D. Legge, *Anglo-Norman Literature...*, blz. 139-175.
- 6 *Guillaume d'Angleterre, Waldef, Boeve de Haumtome, Gui de Warwic, Fouke Fitzwarin en Fergus*.
- 7 Men zie M.D. Legge, *Anglo-Norman Literature...*, blz. 174-175.

een ander: dat van de 'homo silvaticus', de man uit het bos, de wilde man. De vorm *silvaticus* werd inderdaad later, door vocalische assimilatie tot *salvaticus*, vanwaar het Franse *sauvage* dat zoveel betekende als 'woest' of 'onberedeneerd' en ook verwees naar een toestand van isolement in het woud, ver weg van de mensengemeenschap¹. In de middeleeuwse literatuur treedt de homo silvaticus geregeld op². Het minst gecompliceerde type van dit soort lieden is een animaal wezen, ofwel naakt maar dan afschuwelijk behaard, ofwel met een bladerengordel om de lendenen. Als hij gewapend is, is het met een geweldige knots of bij gelegenheid zelfs een hele boomstam. Spreken doet hij meestal niet, hij gromt gelijk de dieren. Dat hij een dierlijke mens is wordt evenwel het duidelijkst geïllustreerd door zijn onwetendheid omtrent God en het christelijk geloof.

In het dagelijkse leven van de middeleeuwse mens was zo'n figuur nagenoeg overal te vinden: op haardtegels, kandelaars, drinkbekers en dergelijke meer binnen het profane domein, terwijl hij ook in het liturgische niet ontbrak want vaak vinden we hem terug in koorgestoelten, doopvonten en kapitelen. Het best zal hij nog wel bekend zijn uit de spuigaten der kathedralen. Volgens R. Bernheimer is de oudste 'wilde man' in de literatuur de vreselijke Enkidu van het Gilgamesh-epos, die zijn jonge jaren onder de dieren doorbracht en niets afwist van het bestaan van andere menselijke wezens³. In de westerse middeleeuwse literatuur vinden we hem terug in bv. een Rainouard in het *Chanson de Guillaume*, een Widolf in de Noorse sage die als tegenhanger mag gelden van ons *Van den bere Wisselau*⁴, een Ourson in *Valentin et Ourson* (Mnl. *Valentijn ende Nameloës*)⁵ om er maar enkele te noemen.

Naast dit gevaarlijke, vreesaanjagende type 'bosmens' is er dan het ongevaarlijke, onschadelijke type. De uiterlijke verschijning van beiden is nochtans dezelfde, al werd ze voor het onschuldige type door de auteurs van de 12e en de 13e eeuw wat opgefrist. De afzichtelijke beharing is veranderd in een ongekapte haardos en een onverzorgde baard, de man is niet langer naakt, zij het dan dat hij alleen lompen of dierenhuiden draagt, de knots of boomstam is vervangen door een handiger knuppel of hakbijl, maar vooral, hij leeft niet meer alleen in het bos en hij spreekt als een normale mens. Omdat hij ontvoerd werd bij zijn geboorte, of omdat zijn vader of zijn moeder het zo wilden, is hij opgegroeid ver van de beschaafde wereld en zo komt het dat hij ook niets afweet van God of godsdienstigheid of ook niet, van ridderlijkheid of hoofsheid. Hij is dan ook nog wel een 'wilde man' (Fr. *sauvage*), maar dit keer, omdat hij op de eerste

1 Cf. W. von Wartburg. *Französisch etymologisches Wörterbuch*. Nr. 82, Bazel, 1962, blz. 616-621.

2 Cf. R. Bernheimer, *Wild Men in the Middle Ages*. Cambridge, 1952.

3 a.w., blz. 3.

4 Cf. G. Kalff, *Middelnederlandsche epische fragmenten*. Arnhem, 1886, blz. 10.

5 G. Kalff, a.w., blz. 206.

plaats een onschuldige naïeveling is die zich, met normale maat gemeten, als een dwaas of zelfs als een gek gedraagt (Fr. *niche*, *fol* of *sot*), helemaal niet meer gevaarlijk... zolang men hem evenwel niet uitdaagt of bespot. Het laatste gebeurt trouwens altijd zo gauw hij zich in de geciviliseerde wereld waagt, maar telkens opnieuw weet hij zich daarover heen te zetten door te bewijzen dat hij helemaal niet zo gek is als hij er wel uit ziet. Het blijkt dan inderdaad, dat opgroeien in het woud, ver van de bewoonde wereld, vaak een groot voordeel is, met name als deze naïevelingen de hoogste eer in de ridderwereld gaan nastreven. In hun onwetendheid, hun anders-zijn ligt hun onschuld, hun puurheid, hun innerlijke kracht die hen in staat stelt zelfs de beste ridders te overtreffen.

Elyas, de zwaanridder en legendarische grootvader van Gotfried van Bouillon is zo'n type¹, maar de meest bekende naïeveling van het woud is zeker Perceval. Chrétien noemt hem een *vallet salvage*², maar vooral *niche*³ of *niche et sot*⁴ of *fof*⁵. In de literatuur zal dit type voortleven in bv. Simplicius Simplicissimus en Candide⁶.

Ook Fergus is zo'n naïeveling uit het bos. Het lag wel een beetje voor de hand dat Guillaume hem in deze gestalte voorstellen zou aangezien de bewoners van Galloway toch al de reputatie hadden homines bestiales te zijn, als boven gezegd.

Als de jacht op het witte hert door Indegale (een andere naam voor Galloway) loopt, noteert Guillaume omtrent deze streek:

^{aant} Une terre d'avoir molt riche.
 Mais cil del pais sont molt niche:
 Que ja n'enterront en mostier.
 Pas ne leur calt de diu proier:
 Tant sont niches et bestiaus. (vzn. 6, 17-21).

Fergus zelf is gekleed in een dierenhuid (vs. 10, 14). Als hij de ridders ziet voorbijtrekken, is hij net als de Perceval van Chrétien doodsbenauwd want hij weet niet wie of wat ze zijn (vzn. 10, 36-11, 5). Als hij een schildknaap gaat vragen wie die ruiters wel zijn, wapent hij zich met zijn knuppel (vs. 11, 21). Ook uit de wijze waarop hij zich wat later uitrust om naar het hof te trekken en zich als ridder in het gevolg van Artur te doen opnemen, blijkt duidelijk dat hij *sot* is: *Savoir poes qu'il estoit sos* (vs. 17, 18).

- 1 Cf. J.B. Williamson, *Elyas as a Wild Man in Li estoire del chevalier au cisne*, in *Essays in Honor of Louis Francis Solano*. Chapel Hill, 1970, blz. 193-202.
- 2 *Le roman de Perceval ou le conte du graal*, uitg. door W. Roach. Genève-Parijs, 1959, vs. 2167.
- 3 bv. vs. 2204.
- 4 bv. vs. 2557.
- 5 bv. vs. 2366.
- 6 Cf. M. Cadot, *De Perceval à Candide ou le simplicité d'esprit dans la littérature*, in *Actes du Septième Congrès National, Poitiers 1965..Moyen Age et Littérature Comparée*. Parijs, 1967, blz. 113-122.

Dat Guillaume de overgrootvader van Alain van Galloway zo kon voorstellen zonder zijn opdrachtgever te krenken, illustreert duidelijk dat dit 'gek' zijn in feite slechts de buitenkant is van innerlijke puurheid en kracht.

Op het hof wordt Fergus, precies als Perceval, door Keu bespot. Om zich te wreken aanvaardt hij de uitdaging van de drossaard om in het woud waar Merlin menig jaar verbleef (vs. 22,7), een sluijer en een hoorn te gaan halen. Guillaume weet uit de *Vita Merlini* van Geoffrey van Monmouth dat Merlin jarenlang als een gevaarlijke wilde man in het woud heeft rondgedoold¹, zodat Keu's ontrende uitdaging diens mening impliceert, dat Fergus alleen maar een homo silvaticus is. Gauvain is overigens woedend op Keu vanwege die onhoofse spot, al ziet hij ook wel dat Fergus *peu de sen* heeft (vs. 22, 28). Even later rijdt Fergus door de stad heen en weer, doelloos, als een 'gek', *a loi d'ome nice* (vs. 25, 29). Zoals Gornemant de Goor het voor Perceval deed in de roman van Chrétien, schildert de kamerling van de koning Fergus de hoofse zeden en tradities en de ridderlijke ethiek af. Het is wel nodig want de kamerling

^{aant.}... entent bien que il ert sos
Et de doctrine laide et fole (vzn. 31, 24-25).

De dag daarop wordt Fergus door Artur opgenomen in de gemeenschap van de ridders der Tafelronde. Dan begint zijn lange, moeizame tocht. Langs de weg van de vele avonturen moet Fergus leren inzien wat het ridder-zijn betekent en zal de homo silvaticus tot een waarachtige hoofse ridder moeten uitgroeien.

3. Fergus, de hoofse ridder

Dat zijn 'wildheid' maar een uiterlijke bast is en hij in gunstiger omstandigheden een onovertroffen ridder zou kunnen worden, wordt iedereen duidelijk als Fergus zijn boerenkledij aflegt en ridderlijke gewaden of een wapenrusting draagt.

De dochter van de kamerling heeft hem een mantel om de schouders gehangen en als zijn haveloze plunje aldus is bedekt, denkt ze bij zichzelf:

^{aant.}... s'il se seust atorner
A la maniere d'Engleterre,
On ne seust en nule terre
Nul plus bel chevalier... (vzn. 28, 3-6).

De volgende morgen gaat Fergus, uitgedost als een hoveling, met de kamerling naar Artur. Het hof is verbaasd,

^{aant.}Por che que biel et gent le voient,
Entr'els en font molt grant murmure.
Dient, si bieles creature
Ne forma nature onques mais. (vzn. 35, 23-26).

1 De *Vita Merlini* werd uitgegeven door J.J. Parry (Urbana, 1925).

Met *nature* bedoelt Guillaume intussen nog wel meer dan het louter biologische. Het zal wel een toespeling zijn op het feit dat Fergus, zij het dan van moederszijde, van ridders afstamt, wat hem is aan te zien zo gauw hij de attributen van de homo silvaticus aflegt. Op die ridderlijke afstamming, die historisch gefundeerd kan zijn in de familie der Argylls zoals boven is aangestipt, legt Guillaume in ieder geval de meeste nadruk bij monde van Fergus' moeder, op het ogenblik dat de knaap besluit ridder te worden.

^{aant.}... il a maint bon chevalier
En son lignage de par moi. (vzn. 14, 24-25), en

^{aant.}Cis est biaux: bien sanble vasal.
Ja ne venra en cort roial
C'on nel doie por bel tenir.
Encor puet a grant pris venir. (vzn. 14, 35-15, 2).

Ook hier weer is Fergus getekend naar het model van Chrétien's Perceval, die eveneens van adellijke afkomst is¹. Voor de meester van Troyes biedt *nature*, zij het dat ze voor hem moet worden bijgeschaafd door *cuere*, de verklaring van Perceval's ridderlijke allures, zo gauw hij een echte wapenrusting draagt:

^{aant.}Car il li venoit de nature,
Et quant nature li aprent
Et li cuers del tot i entent,
Ne li puet estre rien grevaine
La ou nature et cuers se paine (vzn. 1480-84).

Guillaume praat zijn leermeester na - al vergeet hij aan *cuere* een rol toe te kennen - als hij Fergus afschildert als een man die van *nature* niet alleen ridderlijk maar zelfs hoofs kan zijn. Als de mooie Galiene hem wil helpen van zijn paard te stijgen, is Fergus daarover beschaamd

^{aant.}Por cho qu'il li voloit porter
Grant reverence et honnerer,
Si com nature li mostroit.
Qu'autre doctrine n'en avoit
Fors itant con li ensigna
Li cambrelens qui l'herberga.
Mais o lui fu petit de tens.
Et nequedent trestot le sens
Que li aprist, trestot retint:
Li sorplus de nature vint. (vzn. 44, 21-30).

Het is evenwel zeer de vraag of Guillaume Chrétien's idee omtrent *nature* wel goed begrepen heeft. Voor Chrétien blijkt *ridderlijkheid* een verlengstuk van *nature* te zijn. Voor Guillaume maakt *nature*, blijkens de zopas geciteerde verzen, zelfs de hoofsheid mogelijk en dat is kennelijk een vergissing. Even later

1 uitg. Roach, vzn. 412-426.

in het verhaal gedraagt Fergus zich immers erg onhoofs jegens dezelfde Galiene: hij wijst haar liefde af op een vrij brutale wijze. Dat wordt dan trouwens de oorzaak van een innerlijk conflict, dat op zijn beurt het begin is van een bewustwording omtrent zijn ware aard. Fergus gaat dan inzien dat hij van *nature* helemaal geen hoofse ridder is maar gewoon een uiterst onhoofse boer:

^{aant.} Certes ainc me vint de nature
Que je ne doi faire fors honte. (vzn. 73, 21-22).

Meteen beseft hij dat het ware ridder-zijn niet gelegen is in wat hij van vaderszijde van *nature* is, al had hij dit wel geloofd, en dat hij om een echte ridder te worden zich toch aan de liefde gewonnen moet geven, ofschoon dit niet strookt met wat hij als zijn gezond verstand of zijn *nature* beschouwt.

^{aant.} Qui sui ge donc? a moi qu'en monte?
d'Amors d'uisseuse m'entremet.
Onques mes pere Soumillet
Onques a nul jor qu'il vesquist
De tel ovre ne s'entremist:
Et li fius s'en veut entremetre?
Dius, quel eschar, qui me vel metre
El renc de cels qui nuit et jor
Por saudees servent Amor!
Et je por coi ne m'i metroie?
Car je mius ore en vaudroie.
Por choi? por co qu'el mien espoir
Doi je bien bele amie avoir. (vzn. 73, 23-35).

Galiene zou hem inderdaad vast met de hoofse gemeenschap hebben kunnen verbinden. Niet dat de liefde een absolute voorwaarde is voor het hoofse-zijn maar een hoofse minnaar bezit in principe alle eigenschappen die de leden van de hofgemeenschap onderscheiden van de 'vilains'¹. Doordat Fergus juist deze band heeft geweigerd, blijft hij voorlopig wat hij is: een homo silvaticus.

Hier last Guillaume dan het thema in van de verdwazing uit liefdesnood. Fergus, om zijn liefdeloosheid door *Amors* gestraft, wordt een 'wilde bosmens' van het niet-verfraaide type, die doelloos in het woud ronddoelt en zich ook in andere opzichten gedraagt als een dier².

^{aant.} En tel dolor et en tel cure
Et en tele mesaventure
Fu Fergus un an trestot plain
Que onques n'i manga pain
Ne car cuite: car ne l'avoit.

1 Cf. J. Frappier, *Vues sur les conceptions courtoises dans les littératures d'oc et d'oïl au XIIe siècle*, in *Cahiers de Civilisation Médiévale*, 2 (1959), blz. 136.

2 Cf. R. Bernheimer, *a.w.*, blz. 14. Ook Yvain en Lancelot en daarnaast Tristan, Partinople e.a. maakten een gelijkaardige periode door.

Mais quant li grans fains l'arguoit,
 Si chacoit tant que il preudoit
 Dain u cevreul: dont en mangoit
 Comme un ciens la car tote crue.
 Maigre avoit le ciere et velue
 Por co qu'il n'ert res ne tondus. (vzn. 99, 18-28).

Als Fergus van zijn verdwazing en lichamelijke ontreddeering genezen wordt dank zij het water van een wonderbare fontein (vzn. 100, 23-101, 20), worden hem door een dwerg onmiddellijk de voorwaarden opgesomd waaronder hij Galiene kan terugvinden: hij moet dapper zijn, wijs en op ridderlijke wijze dienstbaar. Het geluk van en in de liefde en het hoofse ridder zijn, zijn hier dus onverbreekelijk verbonden. Het ene zal vanzelf het andere meebrengen.

^{aant.} Si tu es tant preus et tant sages
 Et s'en toi est tels vasselages
 Qu'a Dunostre vuellies aler
 Por le blanc escu conquerer
 Que garde la vielle moussue,
 Encor poras avoir ta drue. (vzn. 102, 5-10).

De verovering van het witte schild, een wonderbaar voorwerp uit de Brits-Keltische 'Andere Wereld', wordt dan verhaaltechnisch de uitbeelding van zijn *proece*, *sachance* en *vaselage*. Ook de daarop volgende avontuurlijke heldendaden, vooral de strijd tegen de belegeraars van Galiene's kasteel en zijn overwinning, zijn evenveel bewijzen van Fergus' waarachtig ridder-zijn.

Galiene zelf onder de ogen te komen, waagt hij voorlopig niet. Zelfs niet zich aan haar bekend te maken. Hij vermoedt dat zij nog altijd woedend is om zijn onhoofse weigering van destijds (vzn. 131, 37; 163, 18). Al heeft de roem van de ridder met het witte schild zich intussen alom verbreid, eerst moet de hofgemeenschap, in wier ogen hij zich nog steeds een dwaze boer waant, zijn waarachtig ridder-zijn erkennen en honoreren. Dat zal gebeuren naar aanleiding van een toernooi door koning Artur georganiseerd, met de bedoeling de onbekende ridder met het witte schild naar het hof te lokken. Galiene van haar kant, die denkt dat Fergus nog altijd niets om haar geeft, gaat Artur bidden haar diezelfde ridder tot echtgenoot te schenken.

In het toernooi verslaat Fergus alle ridders van de Tafelronde. De boerenzoon uit het bos, de innerlijk pure, stijgt aldus boven alle anderen uit. Vóór Gauvain evenwel, met wie hij weigert te vechten, betuigt hij onderdanigheid. Hij is bereid aan het gerenommeerde hoofse riddertype eer te bewijzen. De vechtjas, de Vikingszoon, heeft deemoedigheid en zelfbeheersing geleerd. Hier is het eindpunt van zijn ontwikkeling bereikt. Fergus is een echte hoofse ridder geworden.

Galiene en Fergus worden in de echt verbonden en hij wordt koning in het land dat haar toebehoort. Het is de heerlijkste literaire sublimering van het

huwelijk van Alain van Galloway (al wordt die niet zelf koning) met Margueritte, de achterkleindochter van de Schotse koning David I. Het geslacht van Sumerlidi, de Viking, heeft de hoogste eer verworven. De jongste telg ervan, die van Guillaume een literaire gestalte kreeg in Fergus, is voortaan zelf een model van ridderlijkheid en hoofsheid.

Een uitvoeriger analyse dan hier mogelijk is zou in het licht kunnen stellen, dat deze literaire gestalte, naast de historische facetten die vooral in de localisering van de gebeurtenissen behouden bleven en naast de aan de homo silvaticus ontleende karaktertrekken, veel verwantschap vertoont met Chrétien's Perceval wat het beginstadium van zijn evolutie betreft, met zijn Cligès en Yvain waar het om beschaamde en vertwijfelende liefde gaat, met zijn Erec tenslotte met betrekking tot de problematiek 'liefde en riddereer' en de bovenindividuele dimensie van het ridder-zijn.

Dat de adelstand van hoog tot laag zich om deze Fergus kon verheugen en in hem een ideaalbeeld vinden, geeft aan het werk van Guillaume bovendien een universeel-ridderlijke betekenis.

De Middelnederlandse Ferguut: het verhaal van de boerenzoon die ridder en koning wordt

Duidelijk is het die ruimere betekenis van de Franse roman geweest die onze Dietse bewerkster heeft aangesproken. De historische implicaties - die hij blijkbaar niet kende - werden totaal verwaarloosd. De topografie van de Ferguut, in tegenstelling tot zijn Franse voorbeeld, is net als in de meeste Arturromans, bijna geheel willekeurig. Alles wat 'couleur locale' is, heeft onze dichter ofwel voorbijgezien als hij het niet begreep, ofwel aan zijn eigen gehoor aangepast. Kortom: speelt de Franse roman zich af op een twee-dimensioneel, literair-historisch vlak, de Middelnederlandse beweegt zich in de één-dimensionele wereld van de louter literaire feitelijkheid.

De verhaaltechnische mogelijkheden die hem door Guillaume werden geboden, heeft onze bewerkster op zijn eigen wijze benut en dat met meer zin voor compositie dan zijn voorganger.

Een en ander moge blijken uit een zeer bondige analyse van de opeenvolgende episoden en uit een, hier ook summier te houden vergelijking met de Franse roman.¹

1 Een gedetailleerde vergelijking wordt overigens ten zeerste bemoeilijkt door het ontbreken van een wetenschappelijk verantwoorde uitgave van de Franse tekst. E. Martin nam de tekst van het 13e-eeuwse hs. A als legger maar verving vele lezingen door een beroep te doen op hs. P uit de 14e eeuw. Zijn variantenapparaat is overigens lang niet volledig. Hij stelde het samen aan de hand van de (nu haast onvindbaar geworden) uitgave van F. Michel, onder de titel *Le roman des aventures de Frégus par Guillaume le clerc, trouvère du XIIIe siècle*. Edinburg, 1841.

1e episode: de vzn. 1-250. De voorafbeeldende prelude.

Artur houdt hof te Caradigaen. Hij wil op het witte hert gaan jagen en belooft een gouden beker aan de ridder die erin slaagt het hert te doden. Het wordt een lastige karwei. Alleen Pertsevale kan het dier volgen en uiteindelijk ook doden. De gouden beker schenkt Pertsevale evenwel aan Gawein. Iedereen is gelukkig om dit hoofse gebaar. Gawein is de beste onder de ridders.

Deze beginepisode is duidelijk gekopieerd naar het begin van Chrétien's *Erec et Enide*. De situering te Caradigaen en de jacht op het witte hert lijken wel direct aan Chrétien's roman ontleend. Alleen, daar is het Artur die het hert doodt, hier Pertsevale. Deze modifikatie heeft haar goede grond: Pertsevale moet een voorafbeelding worden van Ferguut.

Als Guillaume Perceval op het toneel brengt, verwijst hij uitdrukkelijk naar het graalavontuur: *qui tant pena pour le graal* (vs. 1, 14). Onze Dietse bewerker doet dat niet. Guillaume's allusie laat hij onvertaald. Het is overigens zeer de vraag of hij een enigszins meer dan oppervlakkige kennis had van Perceval's graalavontuur¹. Meteen blijft het onduidelijk of hij begrepen heeft dat Guillaume Perceval het succes op de jacht gunt omdat deze ook, destijds, een naïeveling uit het bos was. Uitgesloten is dit niet maar het lijkt erop - en bij het einde vande bewerking wordt die indruk wel bevestigd - dat onze Dietse dichter zijn Pertsevale gewoon zag als een van de belangrijkste ridders van de Tafelronde, terwijl hij toch zeer goed het homo silvaticus-verhaal kende. In één woord: Pertsevale is voor hem belangrijk om wat Guillaume over hem vertelt, niet om wat hij was voor Chrétien. De verhaalelementen van de jacht heeft hij nochtans uitstekend begrepen en zelfs consequenter uitgewerkt dan zijn voorganger.

De jacht op het witte hert heeft, dank zij een lange evolutie van het thema vanuit een antieke, een christelijke en een folkloristische kern, wel altijd een rijke maar ook ingewikkelde symbolische betekenis gehad². De middeleeuwse toehoorders zagen deze jacht hoogstwaarschijnlijk wel als de uitbeelding van een roeping tot het hoogste wereldse geluk dank zij de liefde van een wondermooie vrouw. Het witte hert zelf is dan op de duur een van de vaste bewoners geworden van de Brits-Keltische 'Andere Wereld', die alleen voor de dappersten toegankelijk is en waar ouderdom of dood niet bestaan.

Een en ander is duidelijk een voorafbeelding van Ferguut's moeizame verovering van de liefde der wondermooie Galiene. Het witte hert van de pro-

1 Uit zijn vers 5334 blijkt trouwens dat hij noch de *Perceval* van Chrétien noch de *Vulgaat-Queste* kende.

2 Naast de literatuur die R.R. Bezzola in zijn werk *Le sens de l'aventure et de l'amour*. (Chrétien de Troyes), Parijs, z.j. (1947) daaromtrent meedeelt blz. 258, kan nu ook worden vermeld: S. Cigada, *La leggenda medievale del Cervo Bianco e le origini della 'Matière de Bretagne'*, in *Atti della Accad. nazion. dei Lincei*, Cl. di Scienze mor., stor. e filol., S. VII, vol. XII, fasc. 1. Rome, 1965 en ook R.M. Ruggieri, *Avventure di caccia nel regno di Artù*, in *Mélanges offerts à Rita Lejeune*. Gembloux, z.j. (1969), Vol. II, blz. 1103-1120.

loog wordt voor Ferguut een wit schild, de voorwaarde om Galiene te vinden en de garantie van onoverwinnelijkheid in het gevecht en van eeuwige jeugd (men zie vzn. 3.104-3.143).

Als beloning krijgt Perceval van de koning een gouden beker maar hij schenkt die weg aan Gauvain. Onze Dietse bewerker, anders dan Guillaume die deze mogelijkheid niet zag, zal bij het einde van het verhaal, Ferguut zijn paard aan Gawein laten schenken omdat hij in hem de betere ridder erkent. Ook hiermee wordt Pertsevale - en dit is dus niet het geval in de Franse roman - vanwege het wegschenken van de gouden beker, een voorafbeelding van Ferguut.

2e episode: de vzn. 251-1.148 Ferguut ridder.

De nacht brengt Artur met zijn gevolg in het woud door. De volgende ochtend rijden ze door naar Cardoel. In een dal komen ze langs het kasteel van Somilet (de Franse Soumilloit) wiens oudste zoon, Ferguut aan het ploegen is. De knaap kruipt van angst achter zijn ploeg weg. Als hij verneemt wie de ridders zijn, besluit hij hen achterna te gaan en ook ridder te worden. Met brutale en zelfs vulgaire spot wil zijn vader hem terug naar de akker jagen, maar zijn moeder, die wijst op haar adellijke afkomst, steunt hem in zijn voornemen. Op weg naar het hof wordt Ferguut door vier dieven overvallen. Twee jaagt hij er op de vlucht, de beide anderen houdt hij het hoofd af. Die bloedige trofeeën hangt hij aan zijn zadel. Zo rijdt hij Artur's hof binnen. Hij deelt de koning mee dat hij tot zijn gevolg wil behoren en hem met raad en daad bijstaan. Keye drijft de spot met hem en daagt hem uit om op de zwarte rots een sluijer en een hoorn te gaan halen, al zal hij daartoe wel eerst de zwarte ridder moeten verslaan die totnogtoe niemand heeft kunnen overwinnen. Ferguut is woedend om Keye's spot en aanvaardt de uitdaging om te kunnen bewijzen dat hij wel degelijk een echte ridder is. Hij neemt afscheid van Artur en begeeft zich op weg naar de zwarte rots. De nacht brengt hij door bij de kamerling van de koning. Uit eerbied voor de wijsheid van die man verklaart Ferguut zich bereid de volgende morgen naar Artur's hof terug te keren en zich daar tot ridder te laten slaan, al is hij ervan overtuigd dat hij dan voor de tweede keer ridder zal worden, aangezien zijn vader hem, naar hij meent, reeds ridder maakte. De volgende ochtend aan het hof, stelt Gawein de koning voor dat Ferguut zijn *geselle* zou worden maar de knaap wijst dit voorstel van de hand. Hij wil tot elke prijs naar de zwarte rots. Op zijn verzoek krijgt hij dan van de koning *ridders gewade*. Van Gawein krijgt hij een paard, van Pertsevale een zwaard. De kamerling en Lanceloet gespen hem de sporen aan. Nu is hij 'ridderlijker' dan wie ook, behalve dan Gawein. Opnieuw neemt Ferguut afscheid van de koning, groet ook Gawein en gaat op tocht naar de zwarte rots.

Ook hier volgt onze Dietse dichter de gang van het Franse verhaal. De topografische indicaties zijn evenwel meestal veranderd. De 'couleur locale' is zo goed als verdwenen. Wel besteedt onze bewerker veel aandacht aan het type van de homo silvaticus. Ferguut is gehuld in dierenhuiden (vzn. 302-306), gewapend met een *colve* (vs. 332); hij is de naïeveling die denkt ridder te zijn als hij maar wapens draagt (vzn. 385-386)¹ maar die overigens niets van ridderlijke wapens afweet en gelukkig

1 De Franse tekst is hier nog duidelijker: car me donnes Armes et si m'en adoubes (vzn. 13, 24-25).

is met *wapine*, die in *dagedochte Hadden gelegen menich jaer* (vzn. 436-437), zodat hij er bijna gelijk een Don Quijote bijloopt (vzn. 477-483), in één woord: een *sot* (vs. 484). Evenmin als de Perce-

val van Chrétien heeft hij oog voor de droefheid van zijn moeder (vzn. 500-501). Aan het hof wordt hij door de ridders op spottend gelach onthaald (vzn. 589-590)¹ en door Keye bepaald voor de gek gehouden (vzn. 608-654). Ferguut is woedend (vs. 673) en besluit zich op Keye te wreken. Hierbij neemt hij een opdracht aan die in feite niets meer is dan een dwaze uitdaging, maar waarvan hij denkt dat het om een waarachtig ridderlijke taak gaat. Dat zal hem later opbreken.

Het is wel opvallend dat, al zegt de kamerling dat Artur Ferguut in de *hals* tot ridder zal *slaen* (vs. 902)², dit nergens gebeurt als de koning hem in zijn gevolg opneemt. Dit negatieve feit moet wel betekenen dat een ceremonie met een dergelijke reële 'Sitz im Leben', zowel voor onze bewerker als voor Guillaume te belangrijk was om - al was het maar in de literatuur - ontluisterd te worden, wat kennelijk wel het geval zou zijn geweest in dit stadium van de roman. Fergus/Ferguut mag dan al de overgrootvader van Alain van Galloway zijn, op dit ogenblik in het verhaal is hij nog al te onbehouden voor een plechtige ridderslag. Hij is nog te zeer de zoon van Somilet (vzn. 910-926) en te weinig die van zijn moeder.

Dat hij van de hoofds-ridderlijke wereld helemaal niets afweet, blijkt uit het feit dat hij weigert Gawein's *geselle* te worden (vzn. 1037-1047). Had hij dat aanvaard, dan was hij onmiddellijk een volwaardig ridder geweest, juist dank zij die 'compagnonage' die sociale gelijkheid impliceert³. Het voorstel van Gawein is intussen des te opvallender, omdat die reeds een *geselle* heeft, met name Ywein (vzn. 21-28)⁴, die dan ten gunste van Ferguut van zijn 'compagnonage' afstand had moeten doen⁵. Die eerste weigering van Ferguut wordt wat later gevolgd door een tweede, nl. aan het adres van Galiene. Toch spreekt ook het adellijke bloed van de moeder: de dochter van de kamerling *bequam* hij wel, zij kende geen *Scoenre ridder in enech lant, Haddire hem gehouden naer* (vzn. 786-789), en is hij eenmaal getooid met een echte wapenrusting, dan is hij *die beste ridder ... Die noit quam in sconinx hof* (vzn. 1088-1089).

Intussen wordt de verheerlijking van de 'Gallowegians' niet vergeten. M.D. Legge noteert⁶ dat de zonen van de historische Fergus de inwoners van Galloway hebben uitgemoord. Guillaume heeft dit feit gewijzigd in de uitroeiing van allerlei gespuis, zodat het land bewoonbaar gemaakt en de roem

1 verzen die overigens in het Franse verhaal niet voorkomen.

2 wat ook weer niet bij Guillaume te vinden is.

3 Cf. W.A. Stowel, *Personal Relationships in Medieval France*, in *Publications of the Modern Language Association of America*. 28 (1913), blz. 388-416.

4 We zullen later zien waarom in dit verhaal juist Ywein.

5 Cf. W.A. Stowell, *a.w.* en men zie ook J. Frappier, *Le personnage de Galehaut dans le Lancelot en prose*, in *Romance Philology*, 17 (1963-64), blz. 535-554.

6 *Sur la genèse...*, blz. 405.

van de familie vergroot werd; dit krijgt zijn literaire gestalte in het verhaal van de vier dieven¹.

Een belangrijk detail tenslotte nog. Als Fergus aan het hof tot ridder wordt 'gemaakt', krijgt hij van Gauvain zijn helm. Ferguut echter krijgt van Gawein een paard. Onze bewerker heeft dus kennelijk reeds het einde van zijn verhaal op het oog, waarbij Ferguut zijn paard aan Gawein schenkt, wat zoals gezegd in de Franse roman niet gebeurt. Dat dit geschenk *van* Gawein en terug *aan* Gawein compositorische opzet is, blijkt uit het feit dat onze bewerker even later vergeet de Franse tekst te adapteren en met Guillaume vertelt, dat *men* Ferguut - dus nog eens - *een groot ors* bracht, al had hij *liever dat sijn* (vzn. 1089-1100).

3e episode: de vzn. 1. 149-2. 201. Ferguut en Galiene.

De tocht naar de zwarte rots loopt langs Ydel², waar Ferguut's avonds gastvrij wordt ontvangen door de kasteelheer en zijn nicht Galiene. De jonkvrouw wordt hopeloos verliefd op hem en 's nachts gaat ze hem, na een dramatisch innerlijke tweestrijd, haar liefde bekennen. Ferguut stuurt haar vrij brutaal weg: voor de liefde heeft hij geen tijd, *ander dinc*, met name *ene battaelgie* heeft hij op het oog (vzn. 1496-1498), al heeft zijn gastheer hem al gezegd dat dit *sotheit* is (vs. 1320). Galiene, zwaar gekrenkt en wanhopig, verlaat de volgende ochtend, zonder dat iemand het weet, het kasteel. Ferguut trekt naar de zwarte rots. Met veel moeite beklimt hij ze en vindt dan de kapel waar de hoorn en de sluier zich bevinden. De ingang wordt bewaakt door een metalen automaat die Ferguut evenwel voor een echte *dorper groet* (vs. 1628) aanziet. Hij bekogelt hem eerst met stenen en slaat er nadien op los om dan beschaamd vast te stellen dat de man *niet en left* (vs. 1693). Hij maakt zich meester van de sluier en de hoorn waarop hij driemaal blaast. Er volgt een verwoed gevecht met de zwarte ridder. Ferguut overwint hem, maar liever dan hem te doden, zendt hij hem naar het hof van Artur, waar de overwonnene aan iedereen de groeten moet overbrengen, behalve aan Keye. Daar hij geen andere avonture meer 'vindt' (vs. 1966), keert hij maar terug naar Ydel. Daar heerst grote verslagenheid vanwege de verdwijning van Galiene. Ferguut begrijpt nu dat hij schuldig is en besluit onmiddellijk op zoek te gaan naar de jonkvrouw op wie hij nu onweerstaanbaar verliefd wordt. Hij wil niet rusten vooraleer hij haar gevonden heeft.

De commentaar bij de passage, waarin Galiene Ferguut van zijn paard wil helpen stijgen, is door onze bewerker veranderd, kennelijk met de bedoeling de inconsequentie van Guillaume omtrent *nature* te vermijden. De boven³ geciteerde Franse verzen worden omgedacht tot

Fergute waest leet in sijn gedochte,
Want nature noit en wrochte
Scoenre wijf dan Galienen. (vzn. 1215-1217).

1 W J.M.A. Asselbergs wees op de functie van Ferguut als 'wegbeveiliger' in zijn *Ferguut*, in *Nijmeegse Colleges*. Zwolle, 1967, blz. 34-42.

2 Dat is eigenlijk Lidel (volgens het Franse hs. P terwijl A Idel heeft), een kasteel in Cumberland.

3 Blz. 17.

De Dietse dichter beweert dus niet dat Ferguut van nature hoofs zou zijn. Inderdaad, als Galiene hem 's nachts haar liefde komt betuigen, stuurt hij haar

zeer onhoofs weg: *vliet!* (vs. 1484). De metafoor van de uitwisseling der harten begrijpt hij niet (vs. 1481), hij lacht Galiene gewoon uit (vs. 1495) en noemt haar liefde beuzelarij, waar hij geen tijd voor heeft (vzn. 1496-1497). Ook deze weigering om vast met de hoofse gemeenschap verbonden te worden, dit keer dank zij de liefde, illustreert hoe ver hij nog van het hoofse ridder-zijn af staat. Voor hem is ridder-zijn op de eerste plaats *battaelgie* leveren (vs. 1498).

De eerste stap in de richting van een bewustwording volgt dan uit die Don Quijoteske *battaelgie* tegen de metalen automaat. Overigens, evenals de literaire bewerking van de beklimming van de zwarte rots, ligt die van de bekogeling van de metalen dorper, heel dicht bij het groteske (vzn. 1601-1611 en 1674-1690). Als Ferguut merkt wat er eigenlijk aan de hand is, schaamt hij zich diep en hoopt vurig dat Artur nooit te weten komt wat voor een dwaas hij wel is (vzn. 1691-1697).

Nochtans wil hij tot iedere prijs bewijzen dat hij wel een ware ridder is en Keye's spot niet verdiende. Dat bewijs ligt vooralsnog in zijn dapperheid in het gevecht. Hij daagt de zwarte ridder uit en verslaat hem in een verschrikkelijke strijd. Hij is dus wel een betere ridder dan al diegenen die onder de handen van de zwarte het leven hebben gelaten.

Waarom keert Ferguut, nu de spot van Keye toch glansrijk gewroken is, niet zelf met hoorn en sluier naar het hof terug? Eenvoudig omdat ondanks alles de spot van de drossaard toch nog aan hem blijft kleven. Ook al is de uitlevering van de zwarte ridder in de handen van Artur opnieuw een illustratie van de geschiktheid der 'Gallowegians' voor een 'politioenele taakvervulling',¹ het was een bewijs van naïeve verwaandheid en boerse overmoed die uitdaging van Keye aan te nemen. Trouwens, was Gawein niet daarom juist al zo bezorgd (vzn. 1057-1061) en zei ook de heer van Ydel niet dat het *sotheit* was, die spot van Keye te willen wreken (vs. 1320)? Ferguut luisterde niet. Het blijkt dus dat Keye het bij het rechte eind had toen hij Ferguut dwaas genoeg achtte om het avontuur te bestaan. In het gevecht met de automaat begon Ferguut dat te beseffen. Hij gaat Keye wat beter doorzien. De zwarte ridder laat hij daarom iedereen aan het hof groeten, maar Keye niet.

Zijn zelfvertrouwen moet evenwel nog een ergere deuk krijgen. Als dat in het verhaal gebeurd is, begrijpen we nog beter waarom Guillaume zijn 'held' niet zelf naar het hof kon laten terugkeren. Ferguut gaat inzien dat hij eigenlijk niets anders is dan een dorper. Hij meende van *nature* uit ridder te zijn, maar nu Galiene door zijn schuld verdwenen is en nu de *minne* hem straft door hemzelf op Galiene te laten verliefd worden (vzn. 2046-2062), gelooft hij dat

Bi Gode! en quam noit bi natueren
let els in mi dan dorperhede. (vzn. 2096-2097).

In een tamelijk lange monoloog (vzn. 2075-2142) vertolkt Ferguut zijn bewust-

1 Asselbergs, *a.w.* blz. 37.

wording en meteen zijn pijn om het anders-worden. Zoals de dag tevoren bij de kamerling (vzn. 910-926) denkt hij ook nu terug aan zijn vader. Die gaf zijn leven lang niets om de *minne*. De zoon zou dat wel moeten doen? Inderdaad, het zal wel nodig zijn

Om lof te hebben ende omme prijs (vs. 2137).

De bewerker vindt trouwens dat die plotse ommekeer wel even moet worden verantwoord:

Wel starc so sijn der minnen crachte,
Dat si dus eens mans gedachte
In corten stonden so ondergaen! (vzn. 2053-2055).

De blijdschap van de dag tevoren is nu *al in sorgen* omgeslagen (vzn. 2149-2150). Ferguut gaat een periode van liefdesverdwazing tegemoet. De Vikingszoon wordt omgedacht tot een hoofse minnaar, de dappere wegbeveiliger moet, via de liefdesbeleving, een echte ridder worden. Dat is de weg die Guillaume voor hem heeft uitgestippeld.

4e episode: vzn. 2.202-2.792. Ferguut op zoek naar Galiene.

Peinsende ende in groten vare (vs. 2207) komt Ferguut in een *foreest* (vs. 2206). Even na middernacht bereikt hij een bosweide. Daar staat een tent waarin een *hoverdich* ridder (vs. 2215) met *ene maget fiere* (vs. 2305) de nacht doorbrengt. Een monsterachtige dwerg houdt de wacht, en deze slaat Ferguut's paard tegen de grond. Zelf slaat hij nu de dwerg neer. Er volgt een gevecht in de maanlichte nacht met de ridder. Ferguut overwint hem, schenkt hem echter grootmoedig genade en stuurt hem met zijn *lief* en de dwerg naar het hof. Dan rijdt hij doelloos verder en *peinst altoes om ene sake* (vs. 2495). 's Middags daarop ziet hij zich plots geconfronteerd met een roofridder die zijn paard opeist. Ook deze tegenstander wordt overwonnen maar mag blijven leven als hij zich bij Artur gevangen wil geven.

Van hieraf begint de Dietse bewerker zo langzamerhand en, naarmate het verhaal vordert meer en meer, zijn eigen weg te gaan. Het Franse werk heeft hij blijkbaar goed in het hoofd en nu gaat hij het op zijn eigen wijze navertellen: in de meeste episodes veel levendiger en veel vlotter.

In drie dagen heeft Ferguut niet gegeten. Dan rijdt hij recht in de armen van een bende dieven die op een *plein* uitvoerig zitten te schransen. In zijn ellende gaat Ferguut ongevraagd aan de tafel zitten en tast toe. Er volgt een verwoed gevecht met de vijftien boeven. Dertien onder hen bekopen het met hun leven. De twee overlevenden worden naar het hof gestuurd waar ze zich eveneens gevangen moeten geven en iedereen, behalve Keye, vanwege Ferguut groeten.

In de Franse roman wordt hierop verteld hoe Artur zijn baronnen samenroept, om er zich over te beraden hoe de zwarte ridder onschadelijk kan worden gemaakt. Opnieuw laat Keu zich spottend over Fergus uit wat een heldige discussie met Gauvain meebrengt. Op dat ogenblik komt de zwarte ridder aangereden. Vanwege de hoorn en de sluier meent Artur

dat het Fergus is. Gauvain evenwel vreest dat het de zwarte ridder wel
wezen zal.

In de plaats daarvan componeert onze Dietse dichter eigenhandig een
dertigtal verzen bezinning over de liefde die Ferguut in een soort
verdwazing gevangen houdt.

In de Arturepiek symboliseert het woud, als localisering van het gebeuren, vaak het teruggeworpen zijn van de 'held' op zichzelf, de zelfreflectie die uiteindelijk moet leiden tot het anders-worden. Dit gebeurt ook hier. Dit motief is evenwel - door Guillaume uiteraard - verdiept tot een 'verdwazing in het woud', waarvan de centrale figuur het slachtoffer wordt vanwege een schuldige houding t.a.v. de liefde of de vrouw. In de geest van een meer hoofse generatie inderdaad, kon de *insania* van de homo silvaticus zoals hij in de yeeste verschijnt, omgedacht worden tot een - overigens uit de mystieke literatuur ook wel bekende - *insania amoris*¹.

In een eerste stadium van deze verdwazing (want later in de roman volgt een complete waanzin, cf. de 6e episode) tekent Guillaume Fergus duidelijk naar het voorbeeld van Chrétiens' Lancelot die, gevangen in een diepe troosteloosheid wegens Guenièvre, eveneens een levensgevaarlijke situatie blindweg tegemoet rijdt². Van Fergus/Ferguut wordt precies hetzelfde gezegd als van Lancelot:

Hine weet oec waer hi vaert,
Waer dat wille, gaet sijn paert ... (vzn. 2471-2472).

Intussen worden nochtans ook de 'Gallowegians' in de episode met de roofridder en die met de vijftien dieven, in de persoon van Ferguut geëerd als opruimers van het geboefte en wordt hun de verdienste toegeschreven verscheidene gebieden de rust te hebben geschonken, nodig voor de uitbouw van de handel en het veilig verkeer. In het land van de roofridder,

Daer en dorste niemen gaen no riden. (vs. 2487)

Als Ferguut hem heeft uitgeschakeld, kan de dichter zeggen:

Daer en leet man noit eer
Hine was geroevet vanden goede
Of van den live; nu en hebs hoede:
Si mogen varen sekerlike
Alle die willen, in dat rike. (vzn. 2588-2592)

Overigens bewijst Ferguut - tenminste voor zichzelf - in deze gevechten, dat hij een volwaardig ridder is. De twee overblijvende dieven moeten zich bij Artur gevangen geven, maar mogen Keye niet groeten. De dichter laat in verband hiermee Ferguut een tweevoudige commentaar geven. Hij zal Keye's *quade tale* wreken (vzn. 2747-2750): de overwonnenen brengen immers het bewijs dat hij een echte ridder is. Daarop volgt nog, als antwoord op het bezwaar van de dieven dat Artur ze zou kunnen *hangen, braden of verdrinken*, de verzekering van Ferguut:

1 Cf. R. Bernheimer, a.w., blz. 14.

2 Cf. in de uitgave van M. Roques (Parijs, 1958) de vzn. 709-930.

... 'Dan waent niet dinken,
Hine doet u nemmer el dan ere (vzn. 2756-2757)

en dat juist omdat ze door de voortreffelijke ridder die hij is, werden overwonnen en gestuurd. De koning zal blij en fier zijn om de heldendaden van Ferguut. Later blijkt inderdaad dat Artur zo reageert.¹

Toch blijft hij de ridder die *staphants uten sinne* wordt als hij aan Galiene denkt (vs. 2766). In zijn eigenhandig gecomponeerde bezinning over de liefde (vzn. 2760-2784) legt onze Dietse dichter er de nadruk op, hoe diepgaand een mens door de liefde veranderd wordt². Hij vindt dat trouwens *jammerhede* en vreest dat *die duvel* hier *mede speelt* (vs. 2768), maar ziet wel in dat de liefde een kracht is waartegen de mens niet is opgewassen. Of de liefde ook een goed kan zijn, laat hij hier in het midden. Voorlopig is Ferguut alleen maar door haar verdoemd (vzn. 2785-2792).

5e episode: vzn. 2. 793-3. 017. Inmiddels aan het hof.

Allen die door Ferguut overwonnen zijn en naar het hof gestuurd, komen daar nu aan. Ze vertellen wat er gebeurd is en loven Ferguut die als ridder zijn gelijke niet heeft (vzn. 2823-2826), die de beste ridder is die ooit een paard besteeg (vzn. 2896-2897), zodat er in heel *Denemarke* (vs. 2924) geen zoals hij te vinden is, in één woord, het is zeker *dat hi die beste es die leeft* (vs. 2973) en Keye moet zich voor hem hoeden *want hi seide hem groet onnere* (vs. 2834) en *leelichede* (vs. 2903) *dat hem mescomt* (vs. 2929); het was *ongevoech* (vs. 2981). Zoals al aangekondigd, begenadigt Artur de gevangenen *Omdat u hier sende Ferguut* (vs. 2854).

Guillaume heeft dat motief van de begenadiging terwille van de voortreffelijkheid van de overwinnaar, ofwel niet gekend, ofwel opzettelijk niet te pas gebracht. In zijn roman raadpleegt Artur zijn neef Gauvain omtrent de straf die de zwarte ridder moet worden opgelegd. Besloten wordt de ridder te laten leven. Wat hebben de doden eraan als hij gedood wordt? *Les mors as mors, les vis as vis!* (vs. 96, 24). De hele passage van de verslagenen aan het hof is overigens in het Franse verhaal veel korter en vaak anders geconcipeerd.

Deze episode wordt afgesloten met een vijftwintigtal verzen die evenmin in het Frans te vinden zijn. Guillaume vermeldt alleen dat Artur bedroefd is omdat Fergus niet aan het hof is. De Dietse verteller laat een groot aantal ridders erop uitgaan om Ferguut op te sporen. Als ze hem niet vinden keren ze verdrietig naar het hof terug.

6e episode: vzn. 3.018-3.606. Ferguut vindt het witte schild, de weg naar Galiene.

Twee jaar doolt hij in het woud rond in een complete verdwazing. Dan vindt hij een wonderbare fontein. Uit haar kracht wordt hij genezen. Een dwerg vertelt hem dat hij eerst het witte schud moet veroveren wil hij ooit Galiene terugvinden. Het schild is omhangen met mysterieuze

1 Precies hetzelfde motief van de begenadiging terwille van de voortreffelijkheid van de overwinnaar, vinden we in de *Roman van Lanceloet*, vzn. 19. 575-94.

2 Zijn verzen 2769-2771 zijn overigens een bijna letterlijke herhaling van de boven geciteerde vzn. 2053-2055.

eigenschappen. Waar Ferguut het moet zoeken, wil de dwerg hem niet zeggen. Op een schip dat hem over een zee-arm zal brengen, wordt hij door tien rovers overvallen. Op één na slaat hij ze alle dood. De overlevende stuurt hij naar het hof. Dank zij de inlichtingen van een herder, vindt hij na lang dolen het witte schild. Het wordt bewaakt door een reuzin en een serpent. In een vreselijk gevecht doodt hij beide. Als hij met het schild het bos inrijdt, botst hij daar op de reus. Opnieuw volgt een verschrikkelijk gevecht. Ferguut is overwinnaar maar zijn paard is gedood.

Na de beschouwingen over de liefde, waarmee de Dietse verteller de voorgaande episode afsloot, knoopt hij opnieuw aan bij het Franse verhaal. Hij volgt het, kent het uit het hoofd en vertelt daarom op zijn manier: vooral de gevechten worden sterk bekort¹, een paar inconsequenties worden weggewerkt, naamloze figuren krijgen een naam², kortom, het verhaal wordt veel levendiger. De topografische bijzonderheden en de 'couleur locale' zijn evenwel ook hier niet gerespecteerd.

De gestalte van Ferguut als homo silvaticus, verdwaasd uit liefdesnood, is niet zo scherp getekend als in het Frans. In de plaats van de boven³ vermelde verzen, lezen we hier alleen:

Hine at el niet dan rachine
Die hi uter erden groef (vzn. 3026-3027) en

Alsinen sin haddi verloren
Om Galienen... (vzn. 3036-3037).

De beschrijving van de fontein is eveneens een zeer vrije navertelling van wat in de Franse roman daaromtrent gezegd wordt.

De passage waarin de dwerg over het witte schild spreekt, is door onze dichter omgewerkt. Guillaume was hier nl. niet erg consequent te werk gegaan. Al had de dwerg hem gezegd waar het witte schild te vinden was, toch bleef Fergus nadien doelloos ronddwalen op zoek ernaar. Logischer is onze Dietse verteller doordat bij hem de dwerg, zeer tot ongenoegen van Ferguut, weigert te zeggen waar het schild is.

Guillaume laat nu Fergus heel *Lodien* doortrekken en brengt hem ook op het *Castiel as Puceles*. Niemand weet evenwel te zeggen waar hij het schild kan vinden. Deze tocht is opnieuw, door middel van de localisering van het gebeuren, in wezen een hulding van de 'Gallowegians' en de Schotten. Zo bv. de vermelding van *Port la Roine* (= Queensferry) vanwaar Fergus de zee-arm oversteekt. Aan de overkant wordt hij door *fortune* verder geleid naar het kasteel *Dunostre*, waar het witte schild door de reuzin bewaakt wordt. Deze en andere namen moeten een luisterrijke klank hebben gehad in de geschiedenis van de Schotse familie.

Dat alles heeft onze Dietse bewerker niet geweten. Het *Castiel as Puceles* is uit zijn verhaal verdwenen en *Port la Roine* is bij hem gewoon enen *aerm vander*

1 Waar bv. in de Franse roman het gevecht met de reuzin en het serpent 250 verzen beslaat, heeft onze dichter genoeg aan 140 verzen (3337-3477).

2 De reuzin en de reus, die in de Franse roman geen naam hebben heten nu Pantasale en Lokefeer. Zie hierover: Lijst van Persoonsnamen, bijlage I, bl. 232, 233.

3 Blz. 18-19.

zee (vs. 3179). Niet *fortune* leidt Ferguut naar het schild maar een herder¹, die hem overigens alleen *Vaert desen pat* (vs. 3328) weet te zeggen, niet de naam van een kasteel.

In de Franse roman wordt Fergus door een koopman opnieuw overgevaren naar *Port la Roine*². Daar verneemt hij van drie herders dat hij zich bevindt in het land genaamd *Lodien*, dat door Galiene geregeerd wordt. Haar kasteel, *Roceborc*, wordt belegerd. Fergus komt dan bij de *Mont Dolerous* waar hij op de reus botst.

Van een overvaart is in de bewerking geen sprake meer, ook niet van de herders of van de belegering van Galiene's kasteel. Ferguut rijdt twaalf dagen in het woud rond en komt dan bij een burcht waar hij met de reus moet vechten. Als hij ook in dit gevecht de overwinnaar is geworden, is de voorwaarde om Galiene te vinden, vervuld: alleen een dappere ridder kan dit aan. Hoofs is hij daarom evenwel nog niet. Dat is dan de reden waarom in de roman tussen de verovering van het schild en de 'verovering' van Galiene, nog een aantal avonturen voorkomen. Wil Ferguut Galiene vinden, dan zal hij eerst zichzelf moeten 'vinden'.

7e episode: vzn. 3.607-4.890. Ferguut op zoek naar zichzelf.

Op het kasteel van de reus vindt Ferguut twee jonkvrouwen die daar worden gevangen gehouden. Hij temt het wilde paard van de reus en wordt aldus schadeloos gesteld voor het verlies van zijn eigen paard. Vier maanden³ verlopen daar eer hij opnieuw naar avonturen begint te verlangen. Dan vertellen de jonkvrouwen hem dat zeven mijlen daar vandaan Galiene in haar burcht, Rikenstene⁴ belegerd wordt door koning Galarant, die zich met geweld van haar land en haar persoon meester wil maken. Drie dagen na elkaar gaat Ferguut zich in de strijd mengen en telkens drijft hij de belegeraars terug. Hij maakt zich evenwel niet bekend en keert iedere avond terug naar het kasteel in het woud. Galiene en Galarant besluiten uiteindelijk dat een tweegevecht het pleit zal beslechten. Galiene's vertrouweling, Lunette, gaat naar Artur's hof om daar een 'kampioen' te vragen het tegen Galarant op te nemen. Alle ridders zijn echter uitgereden om Ferguut te zoeken. Op de terugweg ontmoet Lunette in het woud Ferguut zelf, die ze echter niet kent en die zich ook niet bekend maakt. Hij verneemt nu hoe de situatie eruit ziet en stuurt haar naar Galiene met de vage belofte, dat haar *lief* haar wel zal beschermen. De volgende dag verslaat hij Galarant definitief. Hij gebiedt hem van zijn bezittingen afstand te doen in de handen van Galiene en zich daarna gevangen te gaan geven bij koning Artur.

Ook hier blijkt hoe goed onze Dietse bewerker het Franse verhaal in het hoofd had, wat meteen verklaart waarom hij zich vrij weinig bekommert om de letterlijke Franse tekst.

- 1 zodat ook de vzn. 3280-3336 geen tegenhangers hebben in de Franse roman.
- 2 Dat hij bij de heenvaart op dieven stoot en bij de terugvaart door een koopman geholpen wordt, is wel opnieuw hulde aan het adres der 'Gallowegians', die de handel in de streek mogelijk maakten door de beteugeling van het gespuis, i.c. het onschadelijk maken van zeerovers..
- 3 In het Franse verhaal drie dagen.
- 4 een doorzichtige 'verdietsing' langs Rikeborg om van Roceborc.

Afwijkend van het Franse verhaal is wel, dat Ferguut niets afweet van de belegering van Galiene's burcht vóór dat de jonkvrouwen hem daarvan op de hoogte brengen. Fergus ziet, drie dagen na

het gevecht met de reus, vanuit een venster van het kasteel wat er bij Roceborc aan het gebeuren is en hij vertelt trouwens zelf aan de jonkvrouwen wat hij voordien van de drie herders vernomen had omtrent het lot van zijn *amie*. Anders dan in de Franse roman ook heeft het er in de bewerking alle schijn van, dat Ferguut Galiene als het ware vergeten heeft. Hij blijft in ieder geval zo maar vier maanden bij de jonkvrouwen. Fergus daarentegen denkt voortdurend aan Galiene. Hij durft zich evenwel aan haar niet bekend maken omdat hij meent dat ze nog altijd woedend op hem is.

Afwijkingen van minder belang zijn de volgende. Nadat Fergus de eerste keer de belegeraars heeft verdreven, stuurt hij als geschenk het paard van een gedode tegenstander naar Galiene, met de boodschap erbij, dat de ridder met het witte schild de strijd bestaat om haar liefde. Dat is in de bewerking weggefallen. In het Franse verhaal stelt Galarant's neef Galiene voor een 'kampioen' aan te duiden die tegen één of twee tegenstanders zou vechten. Galiene wordt daarop woedend en roept impulsief uit, dat over acht dagen één ridder van haar de strijd zal opnemen tegen twee van hen. Ook dat komt niet voor in onze bewerking.

Een belangrijk verschil is dan weer, dat in het Franse verhaal, Galiene, die geen 'kampioen' heeft kunnen vinden, op het punt staat zich van de toren van haar kasteel naar beneden te storten. Haar laatste woorden gelden Fergus, die ze hopeloos bemint. Op dat ogenblik komt de ridder met het witte schild uit het bos gereden. Die voorgenomen zelfmoord heeft onze bewerker niet behouden¹.

In het Diets wordt niet zo uitdrukkelijk gezegd waarom Ferguut het niet waagt Galiene onder de ogen te komen. Het hele gebeuren is hier niet zo geïndividualiseerd als in het Frans. Het is veeleer exemplarisch gehouden. Daarentegen ligt in de bewerking het accent veel duidelijker op de noodzaak naar de hoofsheid toe te groeien. Op de typische wijze van het middeleeuwse vertellen, wordt die psychologische evolutie niet zichtbaar gemaakt in de figuur van Ferguut zelf, maar, bij wijze van contrast-van-hoe-het-niet-moet, uitgebeeld met behulp van het paard van de reus en vooral van Galarant. Die twee getuigen van *onmate* en *overdaet*. Het zijn twee ondeugden die ook Ferguut tekenden. Vooral Galarant kan daarom gezien worden als een afsplitsing van Ferguut zelf.

Als hij het wilde paard neergeslagen heeft, roept hij uit:

Dus sal men temmen *dongemate!* (vs. 3773)

Wat later vertellen de jonkvrouwen dat Galarant Galiene's burcht belegert *Om ene wonderlike dinc* (vs. 3838) en wat *wonderlic* is en waarom, wordt nadien door Ferguut zelf uitdrukkelijk gezegd:

Die coninc doet hem selven onnere;
Hine es niet hovesch in sijn gedachte
Dat hise hebben wille met crachte.

Daert hare leet es, eist onspoet:

Met crachte en dade si nemmer goet. (vzn. 3854-3858)

Inderdaad, Galarant is niet *hovesch* maar *overdadich ende stout* (vs. 4295), *over-*

1 Er kan hier trouwens wel op worden gewezen, dat Galiene in de bewerking helemaal niet zo scherp is getekend als in het origineel.

dadich ende fier (vs. 4779) en Ferguut vraagt hem bij een van hun ontmoetingen:

Waer bi doedi dese overdaet?
Ofte u die vrouwe niet wilt minnen
Moetdise emmer met crachte winnen? (vzn. 4682-4684).

Ferguut is dus gaan inzien dat hoofs-zijn (het ideaal van die aristocratische gemeenschap voor wie dit soort literatuur bestemd was), nog iets heel anders is dan met succes het zwaard te hanteren. Hij ziet ook in dat hij zelf, evenmin als Galarant, Galiene zal winnen *met crachte*, en dat is de reden waarom hij zich niet aan haar bekend maakt maar telkens terugkeert naar het kasteel in het woud, localisering van de zelfreflectie. Hij is van handelend mens nu bezinnend mens geworden.

Er is evenwel nog een andere reden waarom Ferguut zich niet bekend maakt. Het blijkt nl. dat hij zelf wel innerlijk veranderd is, maar dat de anderen dat niet weten. Vaak wordt hij nog bejegend zoals toen hij echt die naïeve knaap en die onbehouwen vechtjas was. Dat is voelbaar in bv. de scheldwoorden die Galarant en zijn neef hem toesnauwen:

Wat eist, her driten sone? (vs. 4694)

Dit herinnert aan wat, bij het begin van het verhaal, een van de dieven hem toevoegde: *her drietten sone* (vs. 541). Ook als Galarant en zijn neef hem toeroepen:

... Galgenere,
Die lede duvel bracht u here! (vzn. 4735-4736)

is dat als het ware een late echo van de woorden van diezelfde dief:

... Ribaut, pautenier!
Die leede duvel droech u hier! (vzn. 519-520).

Samenvattend: terwijl in het Franse werk de nadruk wordt gelegd op het feit dat Fergus Galiene niet onder de ogen durft komen omdat hij meent dat ze nog altijd woedend op hem is, heeft onze bewerker het volle licht laten vallen op Ferguut's eigen inzicht in de noodzaak van het hoofs worden en het aldus erkend worden door de anderen. M.a.w. in de bewerking zijn liefde en hoofsheid veel duidelijker met elkaar verbonden dan in het origineel, of, zoals al eerder gezegd: in de bewerking gaat het om *principes*, in het origineel meer om een *geïndividualiseerd gebeuren*, om de geschiedenis van juist *die* vrouw (en zoals al aangestipt, de Dietse Galiene is veel vlakker getekend dan de Franse) en *die* man. Bij een auteur uit de school van Chrétien de Troyes is dit allerminst verwonderlijk. Onze bewerker is, zoals verreweg de meeste van zijn collega's uit de 13e eeuw, nog niet zó modern.

8e *episode*: vzn. 4.891-4.978. Opnieuw aan het hof.

Daar komen nu de overgebleven rovers en Galarant aan. Guillaume heeft die rovers vergeten. Onze bewerker niet.

Het verhaalschema is hetzelfde als dat van de 5e episode: onderwerping van de verslagenen en vergiffenis van Artur wegens de voortreffelijkheid van Ferguut:

Vrient, ic wille gi u aisiert
Dore sridders wille, want u si vergeven... (vzn. 4924-4925)

Keye wordt gewaarschuwd voor Ferguut's woede.

9e episode: vzn. 4.979-5.589. Bekroning: Ferguut vindt de erkenning van zijn hoofds ridder-zijn en het geluk in de liefde.

Galiene, die gaat beseffen dat zij alleen haar rijk moeilijk kan besturen, gaat Artur vragen voor haar een echtgenoot te vinden. De koning zal een toernooi organiseren en de winnaar ervan zal haar hand krijgen. In het woud weet Ferguut niets van dat plan, maar van een dwerg verneemt hij het nieuws. Dadelijk trekt hij naar het hof. Eerst wreekt hij zich op Keye door hem van zijn paard te steken en in een gracht te gooien. De volgende dag overwint hij Pertsevale en daarna tot en met de elfde dag, telkens een van de Tafelronderidders. Op de twaalfde dag wil Gawein de eer van het hof redden. Ferguut weigert evenwel met hem de strijd aan te gaan, hij stijgt van zijn paard, biedt het Gawein aan en zegt dat hij hem ten *dienste* wil staan (vs. 5499). Als hij zijn helm afneemt, wordt hij herkend en tot overwinnaar van het toernooi uitgeroepen. Hij krijgt de hand van Galiene. Veertig dagen duurt het bruiloftsfeest aan Artur's hof. Daarna trekken Ferguut en Galiene naar Rikenstene en

Ferguut spien daer sine crone
Ende hadde Galienen die scone
Met groter bliscap alsijn leven. (vzn. 5587-5589).

Ook hier verloopt het verhaal enigszins anders dan in het Frans. Daar is het Gauvain die Artur aanraadt een toernooi te organiseren om Fergus erheen te lokken. Als Galiene daarvan hoort, trekt ze naar Artur's hof in de hoop dat de ridder met het witte schild er zal zijn, want die wil ze tot echtgenoot hebben. In tegenstelling tot Ferguut ook, weet de Franse Fergus wel van het toernooi. De dwerg is dan ook in het Frans niet te vinden. Nog een belangrijk detail is dat, anders dan in de bewerking, Fergus Perceval niet neersteekt maar alleen achteruit doet wijken. Tenslotte biedt Fergus Gauvain wel zijn dienst aan, maar niet zijn paard. Wat daarna volgt is in de bewerking op een echt armtierige wijze afgehaspeld. Het origineel vertelt hier uitvoerig en kleurrijk.

Om twee redenen trekt Ferguut naar het toernooi. De eerste: *Nu salic Keyen gemoeten!* (vs. 5148) De tweede: hij gaat inzien dat hij dwaas gehandeld heeft door zich in Rikenstene niet aan Galiene bekend te maken. Hij vreest nu haar voorgoed te verliezen. Anders dan in het origineel, laat onze bewerker Ferguut beseffen dat hij zijn *bedeesdheid* of zijn *lafheid* moet overwinnen: *Blode man quam noit te hoger sake* (vs. 5158). Deze tweede reden werd door onze bewerker eigenhandig, maar ook wel ietwat onhandig verzonnen.

Hoe ook, de spot van Keye wreken en Galiene winnen zijn twee momenten die in elkaar grijpen. Ferguut verdient de spot van Keye niet, hij is een echte ridder geworden; hij verdient wel de liefde van Galiene want hij is, blijkens zijn

deemoedigheid, zijn 'mate' (al wordt die in de tekst nooit woordelijk vermeld), ook
hoofs geworden.

Dat Ferguut alle ridders van de Tafelronde overwint (behalve Gawein), is de
afronding van het homo silvaticus-verhaal: de naïeveling uit het bos groeit

boven de anderen uit. Dat hij met Gawein niet kampen wil, bewijst dat hij niet meer die onbehouwen vechtjas van vroeger is. Hij heeft geleerd af te zien van *battaelgie*. Hij erkent en eert het ware ridder-zijn. Dat hij Gawein zijn paard aanbiedt is, zoals gezegd, bij de bewerker een zeer handig teruggrijpen naar de voorafbeeldende prelude (wat dus niet in het origineel gebeurt) en het was trouwens, zoals aangestipt (en eveneens anders dan bij Guillaume), ook voorbereid in de 2e episode.

Ferguut is werkelijk zo deemoedig geworden dat hij Gawein zijn diensten aanbiedt, terwijl die hem toch al had voorgesteld zijn *geselle* te worden. Hier wordt nu ook klaar waarom Guillaume, bij het begin van het verhaal Ywein koos als *geselle* van Gawein (vs. 22). In de *Yvain ou le chevalier au lion* van Chrétien de Troyes komt een gevecht voor tussen Gauvain en Yvain, die, in hun wapenrusting, elkaar niet herkennen.¹ Het gevecht eindigt onbeslist en elk van de tegenstanders beweert overwonnen te zijn, zodat ze beide op hetzelfde niveau staan als echte *gesellen*. Met het oog op het einde van zijn roman en bij wijze van reminiscentie aan het werk van Chrétien, gaf Guillaume Yvain aan Gauvain tot *geselle*. De betekenis van Ferguut's weigering om met Gawein te vechten is derhalve: hij overtreft zelfs de hoofsheid van een Ywein in het nederig erkennen van de hoge waarde van de meest hoofse van alle ridders, Gawein.

De Middelnederlandse Ferguut als taalkunstwerk

Dat de Dietse dichter geen slaafse vertaler is en de Franse roman niet zomaar navertelt, moge uit het bovenstaande voldoende gebleken zijn.

Er is echter meer. De Dietse tekst maakt hij tot een zelfstandig taalkunstwerk; waarachtig iets heel anders dan ver-taalkunstwerk. Zelfs in het eerste gedeelte (vzn. 1-2592) waarin de *Fergus* op de voet wordt gevolgd, is een verteller aan het woord die in staat is zich van de Franse tekst los te maken - wat dan toch de grootste moeilijkheid voor iedere 'vertaler' is - en echt in het Diets te denken.

Wel is het waar dat hij, onder invloed van zijn model, een groot aantal bastaardwoorden gebruikt², een enkele keer een beetje wil gaan knoeien als hij

1 In de uitgave van I. Nolting-Hauff. München, 1962, vzn. 6284-6308.

2 Ik kan op dit aspect hier niet uitgebreid ingaan en moge volstaan met een paar kanttekeningen. Er zijn gallicismen die zelfs niet - op de betreffende plaats althans - in het model voorkomen. Voorbeeld: *enbrachieren* van vs. 1793. Sommige Franse woorden zijn met kennis van zaken 'verdiets'. Voorbeeld: het Franse *s'eslaisser* (vs. 64,6) wordt *verlaisieren* (vs. 1794) (hij had er ook *hem uetlaisieren* of iets dergelijks kunnen van maken). Andere Franse termen zijn dan weer niet op een doorzichtige wijze omgedacht. Voorbeeld: het Franse *acointier* (vs. 19, 5) wordt - volkomen overbodig want voor het rijm hoefde het niet - tot *aconiscieren* (vs. 537) (*acquentieren* was uitstekend geweest).

onoplettend leest of niet goed begrijpt¹, of de Franse tekst vervlakt², maar alles samen genomen zijn dit vlekjes die het geheel nauwelijks ontsieren en *zijn* toehoorders hebben ze hoogstwaarschijnlijk niet opgemerkt.

Het eigen vertellerstalent van de auteur ontdekt de lezer, waar eerstgenoemde overbodige of onlogische Franse verzen weglaat of aan andere een nieuwe zin geeft, al komt het wel eens voor dat hij dit doet omdat sommige verzen van Guillaume hem zichtbaar te 'zwaarwichtig' klonken. Zo vervangen de vzn. 800-808 achttien Franse verzen die inderdaad overbodig waren, vat vs. 972 acht regels samen die op die plaats kunnen worden gemist, omzeilen de vzn. 1167-68 een passage van eveneens acht verzen die voor de luisteraars wat lang moest uitvallen, en vertellen de twee vzn. 1513-14 dat Galiene haastig weglucht als Ferguut haar in de nacht van haar liefdesverklaring onhoofs bejegt, terwijl Guillaume er twaalf verzen voor over heeft om haar bewusteloos achterover te laten vallen en pas te laten weglopen als ze bijkomt. Dergelijke voorbeelden zijn licht te vermenigvuldigen.

Aan bepaalde situaties wil de Dietse dichter niet zo zwaar tillen en zo verdwijnen soms bedenkingen van Guillaume uit de bewerking. Een voorbeeld hiervan. De Franse Galiene vreest dat Fergus niet aan haar denkt, niet weet wat de liefde is en er derhalve ook nog niet de smarten van heeft gekend (vzn. 52, 8-10) terwijl in de omzetting Galiene alleen vermoedt dat Ferguut ... *tote hare niet een twint / En peinst, no weet dat sine mint* (vzn. 1435-36)³.

Met dit laatste voorbeeld raken we ook al aan het facet dat de Dietse dichter zo duidelijk onderscheidt van vele van zijn collegas: de ongeunsteldheid. Vaak lijkt het erop dat hij de ietwat verheven stijl, typisch voor het 'hoofse' spreken van en in de roman, opzettelijk vermijdt om in de plaats daarvan een zakelijke, meer algemeen-menselijke manier van spreken te huldigen. We moeten evenwel daarin niet een afkeer van of een onvrede met de hoofse stijl - of nog minder de hoofse etiek - zoeken. Veeleer is het zo, dat de Dietse dichter zich reeds, terwijl hij het Franse verhaal aan het omwerken was, verteller voelde

1 Een paar voorbeelden. In de vzn. 86-100 zegt hij tweemaal letterlijk hetzelfde. Niet zo in het Frans.

86 Die hert spranc op ende wart vervart
89 Die honde maecten groet geluut
96 Die honde maecten groet geluut
100 Die hert spranc op ende wart vervaert.

In de vzn. 1794-1808 is het Ferguut die de zwarte ridder toetakelt. Blijkens vs. 1815 kan dit evenwe niet.

2 Voorbeeld: in het Frans laat de dochter van de kamerling de hoofden van de dieven die nog steeds aan Ferguut's zadel bengelen op een afgelegen plaats weggoeien omdat de stalknechten er de schrik van te pakken hebben gekregen. In het Mnl. lezen we alleen dat *Die joncfrouwe ende die knapen bede / Seiden dat hi stoutheit dede* (vzn. 779-780).

3 In dit verband is het ook opvallend dat *Amors* (b.v. vs. 75,5) is vervangen door *Venus* (b.v. vs. 2157) terwijl het Mnl. vs. 2463 in het Frans niet voorkomt.

van zijn eigen tekst, voordrager ja, van eigen werk waarmee hij zijn publiek wilde treffen op de wijze die hem als de beste voorkwam. Zo zal het wel te verklaren zijn dat zijn zeer persoonlijke woordenschat zich opdringt en zijn zeer eigen aandacht voor het schilderachtige, of voor de luisteraar ook wel onverwachte, detail. Zijn zo vaak voelbare impulsiviteit doet hem als vanzelf grijpen naar krachtige, ja, zelfs op het eerste gezicht wel eens schokkende verwoordingen maar dat hij daarmee iets anders op het oog heeft dan de levendigheid van zijn verhaal, hoeven we niet te veronderstellen. De man vertelt graag en goed. Hij is zichtbaar gelukkig als hij zijn publiek kan boeien, kan laten meevoelen, glimlachen of schaterlachen, schrikken of het vertelde beamen. Hij wenst dat *hij* als verteller wordt gehoord, niet de 'hoofse' verteller in hem. Het laatste acht hij dankzij de behandelde stof en de uitbouw van de intrige voldoende gewaarborgd. Het eerste wil hij bereiken door de eigen taalorganisatie.

Dat hij veelal levendiger en boeiender vertelt dan Guillaume, werd al herhaaldelijk gezegd¹. Vandaar de verkortingen van passages die hem te lang schenen: de beschrijving van Galiene, het gevecht met de reuzin, dat met de reus, om slechts een paar voorbeelden te noemen. Opvallend is dat hij zich zeer zelden de tijd gunt voor een uitweiding.²

Levendiger maakt onze auteur zijn verhaal ook door de Franse indirecte rede tot directe om te werken³ terwijl het omgekeerde slechts uitzonderlijk gebeurt. Te noteren is ook dat hij, in de eigenhandig gecomponeerde gedeelten, zijn personages vrijwel zonder uitzondering in de directe rede laat spreken en zich bovendien zelf vaak in de 1e persoon tot zijn publiek wendt⁴. Veel frequenter ook dan in andere romans, komen 'volkse' spreekwoorden en gezegden de tekst kleur bijzetten⁵.

Het meest zullen toch de plastische uitdrukkingen van de auteur zelf in het oog springen. Zijn beeldspraak, zijn vergelijkingen, zijn dikwijls familiair - zij het daarom niet grof - aandoende formuleringen, getuigen van een meesterlijke taalbeheersing, een rijke woordenschat en een bewonderenswaardige soepelheid in het spelen met pittoreske details. Uit een en ander spreekt zijn vindingrijkheid en die is, op haar beurt, zichtbaar genoeg te danken aan de behoefte tot intensiveren, een behoefte die dan weer het meest karakteristieke facet van *zijn* vertellerstemperament is.

1 Alleen het slot van het verhaal is, zoals al gezegd is, daarop een spijtige uitzondering.

2 Er zijn wel een paar uitweidingen te vinden in de passage die vertelt hoe de verslagenen op het hof aankomen om zich op Ferguut's bevel gevangen te geven: de woorden van lof die ze over hem spreken zijn ofwel in het Frans niet te vinden, ofwel daar veel bondiger gehouden.

3 Voorbeelden: de vzn. 890-94; 936-38; 1529-32; 1553-56, 1735-38 enz.

4 Voorbeelden: de vzn. 2778; 2793; 2808; 3348 (wel om de abbreviatio); 3367; 3775; 3784; 4124 enz.

5 Enkele voorbeelden hiervan: de vzn. 1168; 3300-02; 4459; 4982-85; 3158.

In het Franse verhaal droogt Perceval de hond die het witte hert gedood heeft af en strijkt het dier over de kop (vzn. 8, 2-3). Dat wordt bij de Dietse dichter:

Met sire sleppen drogedi sinen hont (vs. 225).

Als Fergus zijn ploeg in de steek laat om zijn vader te gaan zeggen dat hij Artur en zijn ridders wil volgen, loopt hij zo hard dat hij nat is van het zweet want hij heeft het erg warm (aldus de vzn. 13, 7-8). In het Mnl.:

Soe vele liep hi, dat hem tsweet
Pisselinge over die ogen leet.
 Hi liep so sere indat gras,
Wel na hi te borsten was... (vzn. 367-70).

Ferguut's ouders drukken zich ook veel plastischer uit dan hun Franse tegenhangers. Somilloit is woedend: 'Hoerenzoon, wat wil jij wapens hebben? Ossen en koeien zal je hoeden net als je broers die elke dag naar het veld trekken en schapenvachten dragen' (14, 6-11). Somilet zegt het wel kleurrijker:

'Ja!' seit hi 'quaet hoeren sone,
 Wildi wesen ridders genoet?
 Gaet ende hoet u queckenoeet.
Oft gi metter ploech niet wilt gaen,
So draget mes met berien saen.' (vzn. 396-400).

Furgus' moeder is verontwaardigd: 'U hebt geen enkele reden om me aldus te beledigen' zegt ze tot haar man (vzn. 14, 14-15). Dat klinkt in het Mnl.:

Ghi scelt mi hoere ende quade schite:
 Van hoerdome willic wesen quite. (vzn. 403-04)

De eerste van de vier dieven breekt, in het gevecht met Ferguut, een dijbeen (vzn. 19, 23-24). Volgens de Dietse auteur

... wart (hi) *herde sere verdoeft*
 Ende viel *ende gaf enen quac;*
 Sinen die schinkel hi brac (vzn. 552-54)

En zo gaat het verder. Mits enige vertrouwdheid met zijn tekst, voelt men al gauw waar de auteur zelf aan het woord is, los van zijn model¹.

Bekijken we, als afronding van deze enkele kanttekeningen, en om een idee te hebben van de werkwijze van de Dietse verteller, de beide nachtelijke scènes waarin Galiene na lang aarzelen Fergus/Ferguut wekt om hem haar liefde te bekennen.

^{aant.}Devant lui s'est agenoillie
 Et soslieve le covretor
 Et les dras a molt grant paor.
 Le main li met desour le pis, (vzn. 52, 36-53, 2).

1 Men zie nog de vzn. 136; 519-20; 544-45; 999; 1319; 1875-76; 2372-73 enz.

Dat kan onze auteur in één prachtig vers zeggen:

Op sine herte *tintelde* hare hant. (vs. 1465).

Fergus weet niets van het hart dat ze aan hem verloren heeft:

aant. ... 'Onques ne vi
Ma damoisele, vostre cuer.
Je nel retenroie a nul fuer,
Se je l'avoie en ma baillie.
Mais sacies que je ne l'ai mie'. (vzn. 53, 19-23).

Ferguut drukt zich veel ironischer uit:

... *Houdi u spel*
Joncfrouwe? in sach u herte nie.
Sine quam hier niet; in segt bedie
Haddicse, ic en gavese u niet;
Ic ensachse nie, joncfrouwe, *vlieft* (vzn. 1480-84).

Galiene slaagt er niet in Fergus het dramatische van haar situatie te doen inzien.
Hij zelf

aant. ... li respont en riant
a { 'Pucele, je vois el querrant
a { Que amors ne que druerie.
b { J'ai une bataille aatie,
b { Que jou vaurai avant parfaire.
a { Mais quant je venrai el repaire,
a { Se je en puis vis escaper,
a { Par chi m'en vaurai retourner.
a { Adonques, se vos bien voles,
a { Ma druerie et m'amistes
a { Sera vostre sans contredit.
b { Mais tant me donnes de respit
b { Que j'aie au chevalier parle
b { Qui tant a orguel et fierte:
a { Car n'est au mont, se dius me voie,
a { Qui me peust metre en la voie
a { Que ma druerie donnaisse
a { A pucele, ne point l'amaisse
b { De si que jo aie conquis,
b { Mate d'armes u mort u pris
b { Li chevalier mal enginnos'. (vzn. 53, 36-54, 19).

Drie maal heeft Fergus het dus over de liefde (de a-verzen) en zijn 'ridderlijke' taak (de b-verzen). In het Mnl. is Ferguut's antwoord bondiger en meer ter zake, veel overzichtelijker gestructureerd ook.

Al lachende so sprac Ferguut:
b { 'Joncfrouwe, *omme ander dinc ben ic uut*
b { *Dan omme dusdane saken, comen:*
b { Ene battaalgie hebbic genomen
b { Die ic emmer voldoen moet.

a { Joncfrouwe, gevalse mi goet
 a { Tote u salic weder keren;
 a { *Dan suldi mi te minnen leren.*
 a { Mine minne sal u sijn gereet
 a { Ende al dat ic mach doen, Godweet!
 b { Maer ic bidde dat gi mi verste gefit
 b { Tes mi die ridder gesproken heft
 b { Dien men heet vander roken zwert,
 b { Hoe sere dat mi te pinen wert;
 a-b { Want in weet *ghene keyserinne*,
 a-b { Dier ic orlovede mine minne,
 a-b { Vore dat ic hebbe verwonnen
 a-b { Den ridder, wils mi God onnen.' (vzn. 1495-1512).

Men ziet het: het 'sujet' is hetzelfde maar de tekstgestalten van beide passages liggen een flink eind uit elkaar. Zo werkt de Dietse auteur nagenoeg overal.

In de rij van onze vertalers/bewerkers verdient hij op het voorplan te worden geplaatst. Hij heeft ons een van de mooiste Middelnederlandse boeken geschonken.

N. de Paepe

Bijlage

Vertaling van de Oudfranse teksten.

- Tekst 1:* Sire en koning is hij genoemd en zij koningin.
- Tekst 2:* Een streek waar de bewoners zeer rijk zijn maar erg achterlijk want nooit gaan ze een kerk binnen. Tot God te bidden is hun laatste zorg, zo dom en dierlijk zijn ze.
- Tekst 3:* ... hoort wel dat hij dwaas is en er boerse en gekke meningen op na houdt.
- Tekst 4:* ... was hij maar gekleed naar de Engelse mode, in geen enkel land zou een eleganter ridder te vinden zijn.
- Tekst 5:* Toen ze zagen hoe mooi en voornaam hij was, vonden ze daar allen samen geen woorden genoeg voor. Ze meenden dat Natuur nog nooit zo'n aantrekkelijke gestalte had geschapen.
- Tekst 6:* ... langs mijn kant zijn er heel wat voortreffelijke ridders in zijn voorgeslacht.
- Tekst 7:* Deze (zoon nl., in tegenstelling tot zijn beide jongere broers) is knap: hij lijkt wel voorbestemd voor de ridderstand. Aan om 't even welk koninklijk hof zal hij wel

prestige hebben. Hij kan nog heel wat roem verwerven.

Tekst 8:

Want van Nature was hij zo en als Natuur het hem leert en Hart daarbij helpt, is niets nog moeilijk, daar waar Natuur en Hart zich inspannen.

Tekst 9:

Want hij wou haar vooral onderdanigheid betuigen en eer bewijzen, zoals Natuur het hem voorhield. Een andere visie had hij op de situatie niet, behalve dan die welke de kamerling, die hem onderdak verschafte, hem had bijgebracht. Dat was evenwel nog maar pas gebeurd en soms vergat hij die lessen, soms herinnerde hij ze zich wel: Natuur vulde aan waar het nood deed.

Tekst 10:

Natuur heeft me waarachtig altijd alleen maar tot ontterende daden gepraamd.

Tekst 11:

Wie ben ik dan wel? Wat komt er in me op? Om dwaze Minne ga ik me bekommeren. Mijn vader, Somillet, heeft er geen dag van zijn leven wat om gegeven en zijn zoon wil daar wat van gaan maken? God, wat een komediant (ben ik), dat ik in de rij wil gaan staan van hen die dag en nacht om een huurloon Minne dienen! Maar waarom zou ik het

niet doen? Nu zou ik er inderdaad een beter man bij worden. Hoe zo? Wel, omdat ik moet hopen een mooie geliefde de mijne te kunnen noemen.

Tekst 12:

In zo'n smart en kommer en in zo'n ongeluk was Fergus zowat een jaar lang, dat hij in al die tijd geen brood at of gebraden vlees want hij vond noch het ene noch het andere. Als de kwellende honger er hem evenwel toe dwong, ging hij op jacht tot hij damhert of reebok kon vangen. Daarvan at hij dan het vlees, rauw, gelijk een hond. Zijn gelaat was mager en afgetrokken. Hij was geschoren noch gekapt.

Tekst 13:

Ben je zo dapper en zo wijs en op zo'n ridderlijke wijze dienstbaar, dat je naar Dunostre wil gaan om het witte schild te veroveren dat de oude ruigharige (reuzin) bewaakt, dan kun je nog wel je geliefde voor je winnen.

Tekst 14:

Ze knielt vóór hem neer en tilt, met grote vrees, het deken en de lakens op. De hand legt ze hem op de borst...

Tekst 15:

Jonkvrouw, uw hart zag ik helemaal niet. Ik zou het voor niets ter wereld behouden als ik het in mijn macht had. Weet evenwel dat ik het niet heb.

Tekst 16:

... antwoordt haar lachend: 'Jonge dame, liefde noch minnedienst zijn het doel van mijn tocht. Ik wil me gaan meten in een gevecht dat ik eerst tot een goed einde moet brengen. Maar als ik het er levend af kan brengen zal ik, op de terugweg, langs hier weerkeren. Dan zullen, indien u het goedvindt, mijn liefde en vriendschap onvoorwaardelijk de uwe zijn. Geef me nu echter uitstel tot ik de ridder gesproken heb die zo hoogmoedig en trots is: want er is, God is mijn getuige, op de wereld niemand die me ertoe zou kunnen beweeën meisje mijn liefde te schenken of haar te beminnen, vooraleer ik de kwaadaardige ridder heb overwonnen, zijn wapens heb afgenomen, gedood heb of gevangen'.

Het handschrift

Van de middelnederlandse bewerking van de Fergus is slechts één handschrift bewaard gebleven. Deze codex van 32 folia maakt deel uit van een convoluut die thans in het bezit is van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde¹. Dit handschrift, in de Leidse Universiteitsbibliotheek bewaard, bevat een zestal teksten van uiteenlopende aard. Van het handschrift van de Ferguut (het eerste uit de in deze convoluut samengebonden oorspronkelijk afzonderlijke handschriften) is aantoonbaar dat het al in de 15de eeuw samengebonden was met de tekst van De Dietse Doctrinael (nú het zesde werk in de 18de eeuwse band), die toen blijkens de beginregels van dat laatste gedicht op de slotbladzijde van het Ferguut-gedeelte kennelijk direkt op onze ridderroman volgde.

Het handschrift van de Ferguut is met zorg vervaardigd. Oorspronkelijk moet het ruime (nu ten koste van versieringen bijgesneden) marges hebben gehad. De huidige afmetingen zijn circa 250 × 165 mm. Het in twee kolommen van 44 regels beschreven deel van de bladzijde meet 217 × 142 mm. Het schrift is dat van een ervaren kalligraaf: een regelmatige 14de eeuwse littera textualis, de gewone boekletter van die tijd. Het is naar stijl en kwaliteit verwant met het schrift van het wel gedateerde handschrift van de Walewein, dat van 1350 is en met dat van het zeer fraaie zg. Zutphens-Groningse Maerlant-handschrift dat van 1339 dateert². Het handschrift is zorgvuldig gecorrigeerd door een andere wat dunner schrijvende 14de eeuwse, die zich niet heeft beperkt tot het vervangen van verkeerde letters, maar die soms rijmparen verbeterde en zelfs hele verzen. Hij heeft zijn werkwijze aan het eind van de eigenlijke tekst van de Ferguut zelf precies omschreven, zoals in de vzn. 5597-5604 is te lezen.

In de initiaal van vs. 1, de D, is een miniatuurtje geschilderd waarin een ridder met geheven zwaard en een 'geënbrachierd' schild (vgl. hier bijv. vs. 1793) is afgebeeld. Het blazoen op dat schild is weggekrast: waarschijnlijk heeft een

1 Een uitvoerige beschrijving van het handschrift in: G.I. Liefstinck, *Codicum in finibus Belgarum ante annum 1550 conscriptorum qui in Bibliotheca Universitatis asservantur*. Pars I. Leiden 1948, blz. 10-14. Bibliografie in J. Deschamps, *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken*. Leiden 1972, blz. 42-43. Een korte beschouwing over het handschrift en de afschrijver is te vinden in de Inleiding van: *Ferguut, a facsimile of the only extant Middle Dutch manuscript* (Leiden University Library, Ms. Letterkunde 191). Ed. M.J.M. de Haan. Leiden 1974, blz. 7 e.v.

2 Zie: Penninc en Pieter Vostaert, *De jeeste van Walewein en het schaakbord*. Zwolle 1957. Deel II 633-636. Voor het Maerlant-hs.: Jacob van Maerlant, *Van den Lande van ouer zee*. Ed. G. Stuiveling. Deel I.

latere eigenaar het wapenteken van de oorspronkelijke bezitter en opdrachtgever willen verwijderen. Kleine blauwe en rode initiaaltjes duiden het begin van hoofdstukjes in de tekst aan. De plaatsen waar deze met fijn, lichtgekleurd penwerk versierde lombarden staan, zijn hier door inspringen van de versregel aangegeven. De lezer zal echter merken dat deze grafische verdeling van de tekst niet altijd overeenkomt met begin of eind van afgeronde stukjes van het verhaal. In de mate van het mogelijke hebben wij de indeling van de middeleeuwse kopiist behouden. Slechts op een paar plaatsen zijn wij daarvan afgeweken, maar dan is dat telkens in de codicologische en paleografische commentaar verantwoord.

De afschrijver gebruikte bij zijn werk een vrij groot aantal afkortingen. De meest gebruikelijke die in onze tekst honderden malen voorkomt is *eñ* voor *ende*. Dit woordje komt zelden voluit geschreven voor (in ons handschrift bijvoorbeeld in de vzn. 13 en 14). Overal in deze uitgave is *ende* voluit gedrukt zonder dat door cursivering van de door de bezorgers aangevulde letters daarvan verantwoording is afgelegd. Bij alle andere afkortingen is dit wel gebeurd.

Naast het streepje van *eñ* voor *ende* vinden we natuurlijk ook dat bovengeschreven streepje voor *m* of *n*. Een paar keren, o.a. in de vzn. 774 en 4732 staat genom voor genomen. Verder maakte hij ook gebruik van het afkortingstekentje voor *er*, *ar*, *or* en de bovengeschreven klinkers als aanduiding voor een weggelaten *r*. Soms werd in de uitgaven van Overdiep en Bouman, waarin de opgeloste afkortingen voor het eerst in cursieve druk voorkomen, niet geheel juist weergegeven wat in het afgekorte woord wel staat: zo bijv. in vs. 48, waar het hs. Spc heeft met een klein *a*-tje erboven. Zulke bovengeschreven klinkers duiden meestal aan dat een *r* met die klinker of omgekeerd is weggelaten (vgl. ook vs. 43: *grote*). In dat geval hoort in de editie *sprac* te staan (en niet *sprac!*). Ook een andere *r*-afkorting komt voor en wel in vs. 1198 in *nature*, met boven de *t* een krul in de vorm van een liggend cijfer 8. *D'*, *w'* en *h'* zijn doorlopend opgelost als *daer*, *waer* en *haer*.

Minder algemeen in middelnederlandse handschriften zijn de afkortingen voor *per*, *pro* en *pre*. Daarnaast vinden we ook *m̄* (of *z*) voor *met*, *d'* voor *dus* en een klein *a*-tje boven de *q* voor *qua*.

Ook veel voorkomende eigennamen worden afgekort. Zo de naam van de hoofdfiguur .F. en bijvoorbeeld in vs. 48 .g. voor Gawein. Pertsevale's naam wordt op allerlei wijzen afgekort en geschreven; bijvoorbeeld *pertsevale* (vs. 178) naast *pertch'* (vs. 209). Coninc en here en joncfrouwe komen op verschillende wijze afgekort voor; zo ook ridder en de verbogen vormen daarvan. Soms hebben deze laatste afkortingen nog een punt achter zich of een punt voor én achter het woord waarin ze voorkomen¹. Naast die punten bij afkortingen

1 Vgl. G.I. Lieftinck, "Methodologische" en Paleographische opmerkingen naar aanleiding van een hert met een wit voetje.' *TNTL* 72 (1954), blz 11-17.

komen er sporadisch andere voor, zoals de reeds bij Greidanus¹ gesignaleerde punten bij de eerste verzen; een zeer noodzakelijk punt is te vinden in vs. 2880. In het handschrift vinden we:

2879 Daer ic lach in mijn pawelioen
Bi minen lieue. mijn garsoen
Stont vore de dore...

Het is duidelijk dat een lezer (of eerder nog voorlezer) *lieve* maar al te makkelijk bij *mijn garsoen* zou kunnen trekken.

Wanneer regels vergeten zijn wordt dit soms door de afschrijver zelf door een □-teken op de plaats van tussenvoeging aangegeven, terwijl het desbetreffende vers onderaan de kolom met zo'n teken ervoor te vinden is, bijv. vs. 180. De corrector voegt soms ook vergeten verzen in de kolom zelf toe, zoals vzn. 919 en 920. Wanneer twee verzen in een onjuiste volgorde staan heeft de afschrijver dit een enkele keer aangegeven door voor de om te wisselen verzen een *b* en een *a* te zetten (vzn. 4544-4543).

Zoveel mogelijk is de spelling van het hs. gevolgd, ook bij de woorden in rijmpositie. Alleen de *u* met de klankwaarde van de *v* wordt genormaliseerd en omgekeerd; dit gebeurt ook met de *j*, die de klankwaarde heeft van de *i* en vice-versa. Verschillende schrijfwijzen van eigennamen worden behouden, maar deze krijgen altijd een hoofdletter. Aaneengeschreven woorden en samenstellingen worden, behoudens een paar uitzonderingen, waar zulks aanleiding kon geven tot misverstand of verkeerde interpretatie, naar het handschrift afgedrukt. Vanzelfsprekend gebeurt dat voor de pro- en enclitische samenstellingen, die dan in de woordverklaring de passende toelichting krijgen.

Nu er een facsimile-editie van het hs. bestaat kan men zich de vraag stellen of het nog zin heeft al de afkortingen, ook de minst belangrijke, in cursieve druk weer te geven. Na rijp beraad hebben de tekstuitgevers gemeend dit toch te moeten doen. Voor deze keuze menen zij twee redenen te mogen aanvoeren. Vooreerst kunnen de lezers, die de facsimile-uitgave niet bezitten, gemakkelijk de opgeloste vormen onderkennen van de andere en bij eventueel gebruik daarvan voor taalkundige doeleinden hiermede rekening houden. Verder biedt deze werkwijze de mogelijkheid om de talrijke foutieve cursiveringingen, die in de uitgaven van Overdiep en Bouman voorkomen, te verbeteren en zo een beter beeld van de tekst te geven.

1 J. Greidanus, *Beginselen en ontwikkeling van de interpunctie, in 't biezonder in de Nederlanden*. Zeist 1926 (Diss. Utrecht), blz. 127 en fig. 5; zie ook blz. 119 e.v.

Bij gevallen, waarbij meer dan een oplossing mogelijk is hebben we, volgens het algemeen aanvaarde gebruik, de afkortingen naar analogie van de voluit geschreven vormen opgelost. Waar deze niet altijd op eenvormige wijze werden geschreven, hebben we gekozen voor de meest gebruikte. Woorden in rijmpositie kwamen hiervoor natuurlijk niet in aanmerking; waar op dergelijke plaats abbreviaturen voorkwamen hebben we die altijd in overeenstemming gebracht met de daarbij horende rijmklank. Zo schreven we systematisch *wart* (imp. van *werden*) i.p.v. *wert*; *wert* (= waard) i.p.v. *waert* of *wart*; *swert* (= zwart) i.p.v. *swart*; *swert* (= zwaard) i.p.v. *swaert*, *swaerd* of *sward*; *pert* (= paard) i.p.v. *paert*; *herde* (= zeer) i.p.v. *harde* of *haerde*; *vert* (= vaart) i.p.v. *vaert*; *werf* (= maal) i.p.v. *warf* of *waerf*, maar: *waert* (= waarts) i.p.v. *wert*.

Speciale moeilijkheden leverde de oplossing op van woorden die, volgens het zinsverband, in verbogen vorm horen te staan. Zulks is nl. het geval voor de persoonsnaam *Ferguut* en voor het onbepaald lidwoord *een* (op de wijze van de getallen afgekort). Hier ook was het onze bedoeling zoveel mogelijk overeenstemming te bereiken met de voluitgeschreven vormen en tevens een zekere consequentie in acht te nemen, wat in de vorige uitgaven niet altijd is gebeurd. Soms bieden de voluitgeschreven vormen evenwel niet altijd houvast, omdat zij afhankelijk lijken te zijn van het versritme. Met z.g. 'afwijkingen', die hiervan het gevolg zijn geweest, hebben we geen rekening gehouden. Voorzichtigheidshalve hebben we ook, bij de oplossing van de abbreviaturen, niet gesteund op het versritme, omdat dit een te onzekere factor is en te veel spel laat aan subjektieve interpretatie.

Enkele voorbeelden ter illustratie van onze werkwijze mogen hier volgen:

1. de persoonsnaam *Ferguut* (doorgaans afgekort als .F.)
 - a) in dat. vorm (vooral na voorzetsel): *Fergute*, zie vzn. 2688, 2729, 2737, 2751, 2832, 3011, enz.
 - b) in acc. vorm: *Ferguut* (al komt *Fergute* ook wel uitzonderlijk voluitgeschreven voor): zie vzn. 1803, 1844, 2056, 2234, 2271, 2836, 3362 enz.

2. het onb. lidwoord *een* (gewoonlijk afgekort als .I.): *enen* garsoen (v. 434); niet *enen* canele (*m.* in Mnl. v. 880); *ene* vademe (v. 1807, cfr. v. 1815); alsulc *enen* (v. 3785, cfr. v. 1781) enz.

Getallen worden op de gebruikelijke wijze geschreven, bijv. .ij. voor *twee*; ook hier is de omzetting van de cijfers door cursief aangegeven.

Toegevoegde letters of woorden worden tussen [...] geplaatst: zie bvb. de vzn. 2610, 2841, 3123, 3260 enz.

Een zekere mate van subjektiviteit is hier natuurlijk niet te vermijden.

Gelukkig kan de lezer, in geval van twijfel, altijd teruggrijpen naar de facsimile-uitgave.

M.J.M. de Haan.

[Tekst]

*

- +Die coninc Aertuer hadde hof*¹
 Gehouden, daer hi groten lof²
 Eens sinxendages, hadde ontfaen³
 Ter borch die hiet Caradigaen.⁴
 5 Daer waren ridders hovesch ende goet
 Ende van ridderscepe vroet⁶
 Die ic wel soude comen nomen,⁷
 Waendic dat mi soude vromen.⁸
 Bedi alsic hebbe horen saghen⁹
 10 Ende davonturen ondervragen,¹⁰
 Daer was mijn here Gawein
 Ende sijn geselle, mijn her Ywein,
 Pertsevale ende Lanceloet,
 Her Keye ende Sagremort*
 15 Ende menech ander hoge man,
 Die ic genomen niet en can.¹⁶
 Maer na etene worpsi ten spele¹⁷
 Scaec ende worptafle in die zele.
 Selc telde andren sine avonture¹⁹
 20 Die heme worden was te sure.²⁰

*fol. 1^a

*

- Pro- en enclitische samenstellingen worden systematisch verklaard tot en met vs. 500; daarna gebeurt dit alleen nog voor de moeilijke gevallen.
- 1 *hof*: hofdag.
 2 *lof*: eer, roem.
 3 *Eens sinxendages*: op een pinksterdag; *ontfaen*: ontvangen, verwerven.
 4 *Caradigaen*: voor de persoons- en de plaatsnamen in de Ferguut zie bijlage I en II, blz. 228 e.v.
 6 *van ridderscepe vroet*: volkomen vertrouwd met de ridderlijke opvattingen, met het ridderlijk gedrag.
 7 *nomen* (*noemen*): noemen, opsommen.
 8 *Waendic* (*waende-ic*): als ik meende, dacht; *dat*: dat het; *vromen*: baten, van nut zijn.
 9 *Bedi*: want; *saghen*: vertellen.
 10 *Ende davonturen ondervragen* (afhankelijk van: *ic hebbe horen*): gehoord heb na het onderzoek van het (geschreven) verhaal, d.i. in feite een bevestiging van het mondeling verhaalde. Blijkbaar heeft de auteur het verhaal eerst in mondelinge vorm gehoord en heeft hij achteraf voor de bevestiging of de controle van een aantal bijzonderheden navraag gedaan naar de juiste inhoud van de 'avonture', d.i. de geschreven tekst.
 16 *genomen*: opnoemen.
 17 *Maer*: dient hier ter inleiding van een nieuwe episode, de tegenstellende kracht treedt hier op de achtergrond; *worpsi* (worpen si); *ten spele*: als ontspanning. De zin van de vzn. 17-18 is: na het eten begonnen zij ter ontspanning in de zaal schaak en triktrak te spelen.
 19 *Selc telde andren*: deze of gene vertelde aan een andere.
 20 Die hem duur te staan gekomen was.

- Mijn her Gawein nam bider hant
 Sinen geselle, die hi noit vant,
 Mijn her Yweine, bloede no loes,²²⁻²³
 Sint dat hine eerstwerf coes.²⁴
- 25 Twee gesellen noit eer
 Ne minden mallijc andren meer;²⁶
 Elc coes andren van hen beden,²⁷
 Hem *twee conste* niemen *versceden*.²⁸
 Si saten neder ende spraken
- 30 Beide gader van menegen saken
 Die hen beiden sach gescien.³¹
 Die coninc es comen binnen dien³²
 Ende viel neder tusschen hem tween.³³
 Mallic spranc op sine been³⁴
- 35 Ende seiden: 'Wel moetti comen sijn'³⁵
 Here! wildi sitten *een* lettelkijn³⁶
 Hier bi ons, so sit hier neder.'
 'Neen ic,' seit hi, 'ic sie tweder
 +Scone ende claer, in wille niet dagen,³⁹
- 40 Bedi ic wille varen jaghen⁴⁰
 Int foreest van Goriende
 Den witten hert, die noit en kende
 Dat grote geloep van minen honden.
 Hi saelt weten ane dien stonden.⁴⁴
- 45 Canicken te velde belopen,⁴⁵
 Ic wane wel, hi saelt becopen.
 Ic wille ghi minen wille doet.'

*fol. 1^b

- 22-23 *die hi noit vant bloede no loes*: die hij nooit laf of onbetrouwbaar bevonden had.
- 24 Sinds hij hem voor de eerste maal (als metgezel) gekozen had. Voor verdere bijzonderheden over die 'compagnonage' zie de inleiding blz. 23 en 34.
- 26 *mallijc andren*: elkaar.
- 27 *beden*: beiden.
- 28 *Hem*: hen; *conste*: kon; *versceden*: scheiden.
- 31 De tekst is blijkbaar korrump overgeleverd; *sach* staat trouwens op rasuur. Wat er vroeger gestaan heeft kan niet met zekerheid uitgemaakt worden. Een vergelijking met de Franse tekst geeft geen uitkomst. Blijkens het zinsverband moet de betekenis van de vzn. 30-31 zijn: (zij spraken) beiden te zamen over allerlei zaken (aangelegenheden), die aan hen beiden te beurt gevallen waren, dus: waar zij beiden bij betrokken waren.
- 32 *binnen dien*: ondertussen.
- 33 *viel neder*: ging zitten.
- 34 *Mallic*: elk van beiden, dus: beiden.
- 35 *Wel moetti comen sijn*: lett.: wel moogt gij gekomen zijn, d.i. wees welkom.
- 36 *wildi*: wilt gij; *een lettelkijn*: een tijdje.
- 39 *in: ic en* (bij *niet*); *dagen*: vertoeven, talmen.
- 40 *Bedi*: immers.
- 44 *saelt: sal het*; *ane dien stonden*: spoedig, weldra.
- 45 *Canicken*: kan ik hem; *belopen*: achterhalen.

- Sprac der *Gawein*: 'Het dunct mi goet'⁴⁸
 Here, dat gi hebt geseit;
 50 Alse ghi wilt, wi sijn bereit.'
 Die knapen sprongen op *ter vaert*;⁵¹
 Elc sadelde sijns heren paert
 Ende torsten hare somers sciere⁵³
 Ende worper op hare fortsiere.⁵⁴
 55 Dat harnasch was ghereet snellijc.⁵⁵
 Die *coninc* spranc op hastelijc,
 Hi was *een* scone man ende groet;
 Noit was *coninc* sijn genoet⁵⁸
 Noch die bet scheen *een* edel man.⁵⁹
 60 Selve hi enen horen nam
 Ende maecte heme *uter* stat wel houde,⁶¹
 Want hi wilde sijn te woude.
 Heme volchden alle die baroene*
 Dier daer menech was ende coene.⁶⁴
 65 Mijn her *Gawein*, die wel geraect⁶⁵
 Was ende van hoefscheden volmaect,
 Hi voer neven der coninginne fine,⁶⁷
 Die enen mantel van hermine⁶⁸
 Hadde *omme* hare dor dat *sorneschijn*.⁶⁹
 70 Die *lijste* die was sabelijn⁷⁰
 Die al *omme den* mantel hinc.⁷¹
 Noit man sach so rikelijc dinc;⁷²
 Hens niemen diet volprisen mochte⁷³
 Jeghen die *scepsterigge* diet wrochte.⁷⁴
 75 Dus quamse ridende ant foreest.⁷⁵

48 *der*: de heer; *sprac der Gawein*: mededelende zin, met vooraanplaatsing van het ww.

51 *knapen*: dienaars; *ter vaert*: dadelijk.

53 *torsten*: bevrachten; *somers*: pakpaarden; *sciere*: spoedig.

54 *worper* (*worpen-er*): wierpen er; *fortsiere*: kisten.

55 *harnasch*: bagage.

58 *genoet*: gelijke.

59 *bet*: beter, meer.

61 *maecte heme*: begaf zich; *uter*: *ute der*; *houde*: spoedig.

64 *Dier* (part. gen.) *daer menech was*: van wie er velen waren.

65 *wel geraect*: voortreffelijk.

67 *fine*: edel.

68 *hermine*: hermelijn.

69 *dor*: ter wille van. Blijkbaar draagt de koningin, wegens de zomerwarmte, een mantel uit licht hermelijnbont in plaats van de zware bontmantel, die adellijke dames plachten te dragen in het gure jaargetijde.

70 *lijste*: zoom; *sabelijn*: van sabelbont.

71 die geheel om de mantel heen liep.

72 *man*: iemand.

73 *Hens* (het en es) *niemen*: er is niemand; *volprisen*: ten volle, naar behoren prijzen.

74 *Jeghen*: bij; *scepsterigge*: naaister; *wrochte*: maakte.

75 *quamse* (*quamen-se*): kwamen ze.

- Die *coninc* was die alre meest
 Meinde den hert ende sach op ende tale.⁷⁷
 Doe riep hi mijn her Pertsevale
 Ende sine jagers datsi quamen.
- 80 Mettien si den hert vernamen⁸⁰
 Buten bossche op *ene* fonteine.⁸¹
 Die *coninc* riep mijn her Yweine
 +Ende men ontcoppele die honde.
 Elc sette horen *ten* monde;
- 85 Si voeren sere daer waert.⁸⁵
 Die hert spranc op ende *wart* *vervart*⁸⁶
 Ende vloee neven ere rivieren.⁸⁷
 Doe liet die *coninc* *verlaisieren*.⁸⁸
 Die honde maecten groet geluut;
- 90 Doe hadden die jagers *haer* deduut.⁹⁰
 Si jageden wel *drie* grote milen.⁹¹
 Ende scoter naer met haren pylen.⁹²
 Doe spranc hi in *een* water diep
 Dat daer neven *den* woude liep
- 95 Ende barch hem in *een* lanc cruut.⁹⁵
 Die honde maecten groet geluut;
 Die ridders bliesen diere na quamen.⁹⁷
 Alsi den hert int cruut vernamen⁹⁸
 Redensire na metter vaert.⁹⁹
- 100 Die hert spranc op ende *wart* *vervaert*;
 Ten bossche waert hi hem onstal¹⁰¹
 Ende liep in een groet dal.
 Die jagers wordens alle gram.¹⁰³
 Elc doe enen hont nam
- 105 Ende sijn na den hert ghedoken.¹⁰⁵
 Die bracken hebben echt *verroken*¹⁰⁶

+fol. 1 verso^a77 *Meinde*: keek uit naar; *tale*: (*te dale*): neer.80 *Mettien*: op dat ogenblik; *vernamen*: zagen, merkten op.81 *op*: bij.85 *voeren*: reden; *sere*: snel.86 *vervart*: bevreesd.87 *vloee*: vluchtte.88 *verlaisieren*: de teugel vieren.90 *deduut*: genoeg, vreugde.91 *jageden* (*jageden en, den hert*): jaagden het (hert) op, vervolgden het.92 *scoter* (*scoten er*): schoten er.95 *barch hem*: verborg zich; *cruut*: kruid, gewas, hier blijkbaar riet.97 *diere*: die er.98 *Alsi*: als zij.99 *Redensire*: (*reden si er*); *metter vaert*: dadelijk.101 *hi hem onstal*: trachtte hij onopgemerkt te ontkomen.103 *wordens*: (*worden-(d)es*): werden daarover.105 *duken na*: letterlijk: bogen neer (over hun paard in de felle achtervolging van het hert).106 *hebben*: (*hebben ne, en*): hebben hem; *echt*: opnieuw; *verroken*: in de neus gekregen.

- Ende maecten een groet gedalsch.¹⁰⁷
 Die jagers waren herde gemalsch,¹⁰⁸
 Mallijc blies met sinen horne.
 110 Het was herde goet te horne
 Vandien honden dat geloep,
 Maer die hert hem allen ontsloep¹¹²
 Ende verre die honde hi leet.¹¹³
 Doe swoer die coninc enen eet
 115 Dat hine sal laten die jacht
 Dore bosch, dor hage, dach no nacht¹¹⁶
 Tes hi gevaen sal hebben den hert¹¹⁷
 Wien soet te pinen wert.¹¹⁸
 Doe waren die ridders alle blide
 120 Ende hi riep ane ene zide
 Alte gader sine man.¹²¹
 Enen groten cop hi nam¹²²
 In sine hant, van roden goude
 Ende seide, dat hine hebben soude
 125 Die den witten hert mochte vaen.¹²⁵
 Doe ginc elc met sporen slaen¹²⁶
 *Naden hert, soe hi best mochte.¹²⁷
 Die hert vloe sere, want hi dochte¹²⁸
 Die vrese sere van der doet.¹²⁹
 130 Deen blies, dander scoet.
 Hi liep al gapende in dat wout,¹³¹
 Heme volchde menech ridder stout;¹³²
 Die honde daden hem groten pant.¹³³
 Hi liep neder doe al te hant¹³⁴
 135 In enen broec. Hem ginc daer dorsten,¹³⁵
 Van hitten was hi bi na te borsten.¹³⁶

*fol. 1 verso^b

- 107 *gedalsch*: rumoer.
 108 *herde gemalsch*: zeer vurig, opgewonden.
 112 *ontsloep*: ontkwam.
 113 En liet de honden ver achter zich.
 116 *hage*: bos van laag hout of kreupelhout (vaak, zoals hier, met bos verbonden).
 117 *Tes*: totdat; *gevaen*: gevangen.
 118 Wat het aan iedereen ook aan inspanning zou kosten; *soet*: so (h)et.
 121 *man*: mannen.
 122 *cop*: beker, drinkschaal.
 125 *mochte vaen*: kon vangen.
 126 *met sporen slaen*: spoor-slags rijden.
 127 *soe hi best mochte*: zo snel als hij enigszins kon.
 128 *vloe*: vluchtte; *dochte*: duchtte.
 129 *vrese van der doet*: het doodsgevaar.
 131 *gapende*: met open bek.
 132 *stout*: moedig.
 133 *daden hem groten pant*: maakten het hem zeer lastig.
 134 *doe*: alsdan; *al te hant*: onmiddellijk.
 135 *broec*: moeras.
 136 *te borsten*: vaneen gebarsten.

- Doe quam Pertsevale *ter vaert*¹³⁷
 Ridende op *een* hoge paert¹³⁸
 Dat hi den roden ridder nam.
 140 Den hert jagende hi *vern*am.¹⁴⁰
 Sinen spiet heft hi verdregen¹⁴¹
 Ende waenden wel hebben *geslegen*,¹⁴²
 Maer hine wilde noch sterven niet.¹⁴³
 In een dal hi zeere vliet,¹⁴⁴
 145 Ne waer mijn her Pertseval¹⁴⁵
 Volchde heme al over al,
 Die hert voren *een* deel; *hem* lust¹⁴⁷
 Te lopene: hi was gherust.¹⁴⁸
 Des was die *coninc* erre dan.¹⁴⁹
 150 Hi was moede ende sine man
 Wilden weder te samen gaen;
 Den hert en constense *niet* *gevaen*.
 Die *coninc* hefse wel gehort,¹⁵³
 Een lettelkijn reet hi bet vort¹⁵⁴
 155 Ende seit dat hi *nem*meer bi karitaten¹⁵⁵
 Goet doet, die den hert sal laten!¹⁵⁶
 Doe reden si mee dan haren *telt*¹⁵⁷
 Naden hert, die vor hem *helt*¹⁵⁸
 Ende sere liep dan si *con*sten gehogen.¹⁵⁹
 160 Si hilden heme over bedrogen¹⁶⁰
 Alle die gene diere waren:¹⁶¹
 Die hert was *hem* allen ontfaen¹⁶²
 Wel na groter milen twee.¹⁶³

137 *ter vaert*: onmiddellijk.

138 *hoge*: hooggebouwd.

140 *jagende*: rennende; *vern*am: kreeg in het oog.

141 *spiet*: spies; *verdregen*: opgeheven.

142 *waenden* (*waende* - en, nl. *den hert*) *hebben geslegen*: dacht het getroffen, geraakt te hebben.

143 *hine*: *hi* = het hert, zo ook in v. 144.

144 *zeere*: snel.

145 *Ne waer*: maar.

147 *voren een deel*: een stuk (eind) voor (hem uit); *hem*, net als *hi* in vs. 148, slaat blijkbaar terug op Pertsevale, die het vluchtende hert achtervolgt.

148 *gherust*: uitgerust.

149 *Des*: daarom; *erre*: verstoord, boos.

153 *hefse*: heeft ze.

154 *bet vort*: verder voort.

155 *bi karitaten*: bij de goddelijke liefde, bij de liefde Gods, een bevestigings-formule.

156 *laten*: laten lopen, dus: de achtervolging stopzetten.

157 *mee*: meer, harder; *telt*: stap(-voets), dus: in een draf.

158 *die vor hem helt*: die voor hen bleef.

159 *sere* (comp. *seerre*): sneller; *gehogen*: met het oog waarnemen.

160 Ze meenden dat ze er (in eigen ogen) bekaaid afkwamen.

161 *diere*: die er.

162 *ontfaen*: ontlopen.

163 *wel na*: bijna.

- Ic wane, sine hadden *nemmemee*¹⁶⁴
 165 Ghevaen, si hadden verloren;
 Die *coninc* hadde geweest *versworen*¹⁶⁶
Maer dore mijn her *Pertsevale*¹⁶⁷
 Die hem volgt *berch ende dale*.¹⁶⁸
 Die hert ontliiep hem *uten* woude
 170 Wilde *Pertsevale* of en woude.¹⁷⁰
 *Int wout van Gladone hi *hem dede*¹⁷¹
 Ende *Pertsevale* algader mede.
 Hi liep op den *foreeste sciere*¹⁷³
 Drie grote milen, so *dede* hi *viere*¹⁷⁴
 175 Ende maecte hem *in een* vrent lant
 Daermen Gode niet en kant.¹⁷⁶
 Dat lant heet *Indegale*.
 Een bracke liep *met Pertsevale*
 Diet spoer vanden hert *hilt*.¹⁷⁹
 180 Doe sach *Perchevale* waer hi *hilt**¹⁸⁰
 Int ende van ere holre *straten*.
 Doe riep *Perchevale* *utermaten*¹⁸²
 Lude ende *vertroeste* sinen *hont*.¹⁸³
 Die tonge hinc hem *uter mont*,¹⁸⁴
 185 Hi was herde moede ende *slanc*;¹⁸⁵
 Nochtan verlichte hi *hem ende spranc*¹⁸⁶
 Ende tande den hert in sijn vleesch.¹⁸⁷
Pertsevale hads sinen *eesch*¹⁸⁸
 Ende riep: 'En laetten di niet *ontgaen*,¹⁸⁹

*fol. 2^a164 *hadden (hadden en)*: hadden hem; zo ook in v. 165.166 *versworen*: meinedig.167 *Maer dore P.*: als P. er niet geweest was.168 *hem*: hier het hert; *berch ende dale*: over bergen en door dalen.

170 Hetzij P. wilde of niet.

171 *hi (die hert) hem dede*: het begaf zich, hier: het rende.173 *op den foreeste*: in het woud; *sciere*: snel.174 *so dede hi viere*: hij (het) liep er zelfs vier.176 *kant*: kent, d.i. waar men niets van God weet.179 *hilt*: hield, volgde.180 *hilt*: bleef staan.182 De afgekorte naam *Perch*' lossen we hier, in overeenstemming met de meest gebruikte vormen, die voluitgeschreven en niet in rijmpositie voorkomen, op als *Perchevale* (in tegenstelling met de vorige uitgevers). Uitzondering hierop maakt de voluitgeschreven naam *Perchevale* in v. 180, maar deze afwijking vindt waarschijnlijk haar verklaring in het feit dat dit vers onderaan met een verwijzingsteken bijgeschreven is.183 *vertroeste*: hitste aan.184 *uter*: (*ute der*): uit de.185 *slanc*: krachteloos.186 *verlichte hi hem ende spranc*: richtte hij zich op en deed een sprong.187 *tande*: zette de tanden in.188 *hads sinen eesch*: kreeg hierin zijn zin, zag het met genoeg.189 *laetten (laet-en)*: laat hem (het hert).

- 190 Ic comdi bescudden saen.¹⁹⁰
 Doe spranc in een marasch te handen¹⁹¹
 Die hert ende die hont metten tanden
 Dwanckene ende maecten moede.¹⁹³
 Thoeft was hem al roet van bloede,
- 195 Het ginc den hert al uten spele;¹⁹⁵
 Hi doec ende ontede sijn kele.¹⁹⁶
 Nu mach hi drinken, dorst hem sere.¹⁹⁷
 Maer hem liep des waters mere
 Dan heme lief was in sine kele.
- 200 Hi spranc ute; hi hads te vele
 Ende waende wel sinen wech gaen,²⁰¹
 Maer die bracke greepen saen.²⁰²
 Doe spranc hi weder wel sciene²⁰³
 Herde diep indie riviere²⁰⁴
- 205 Ende voer in gront ende verdranc.²⁰⁵
 Doe quam hi boven eer iet lanc²⁰⁶
 Die bracke dede hem groten pant,²⁰⁷
 Hi swam na ende tracken ant lant.²⁰⁸
 Doe quam Pertchevale toe geslegen²⁰⁹
- 210 Ende vint den hert ant lant gedreven:
 Hem wonderde dat hi was doet.²¹¹
 Van sinen orsse dat hi scoet²¹²
 Ende blies driewerf ende dede verstaen
 Dat hi den hert hadde gevaen.
- 215 +Hi wiste meer ane dat geblas²¹⁵
 Dan enech ridder diere was.*²¹⁶
 Die coninc kende sinen horen,
 Hi riep ende noepede dors met sporen.²¹⁸
 'Die hert es gevaen, ic hort wale,²¹⁹

*fol. 2^b

- 190 *bescudden*: beschermen; *saen*: onmiddellijk.
 191 *marasch*: moeras; *te handen*: dadelijk.
 193 *Dwanckene*: bedwong hem.
 195 *Het ginc... al uten spele*: het werd een hachelijke situatie...
 196 *ontede*: (*ont-dede*): opende.
 197 *mach*: kan; *dorst*: het dorst.
 201 *waende*: meende.
 202 *greepen* (*greep-en*): greep hem.
 203 *wel sciene*: heel snel.
 204 *herde*: zeer.
 205 *voer in gront*: zonk naar de bodem.
 206 *eer iet lanc*: kort daarna.
 207 *dede hem groten pant*: had hem (= het hert) grote overlast aangedaan.
 208 *tracken* (*track-en*): trok hem (het hert).
 209 *quam toegeslegen*: kwam hard aangereden.
 211 *hem wonderde*: hij verwonderde er zich over.
 212 Hij sprong snel van zijn paard.
 215 Hij had meer verstand van 't blazen (op de hoorn).
 216 *diere*: die er.
 218 *noepede dors met sporen*: gaf het paard de sporen.
 219 *hort* (*hore-et*): hoor het; *wale*: wel.

- 220 Nu toe ende helpe wi *Pertsevale*²²⁰
 Hi heft den witten hert *verslegen*²²¹
Perchevale, alse een coene *degen*!²²²
 Doe reden si vort ende sagen staen²²³
 Te voet ende hadde den hert *ondaen*;²²⁴
- 225 Met sire sleppen drogedi *sinen hort*.²²⁵
 Doe *quam* die *coninc* daer hi stont
 Ende groetene alse *sinen vrient*.²²⁷
 Hi seide: 'Gi hebt mi wel *gedient*.'
Perchevale groetene weder
- 230 Ende seide: 'Here, beet *neder*'²³⁰
 Ende rust u, wi moeten hier *bliven*.
 Wi[e] soude ons nu *henen* driven?
 Mi duncke dat wel *bider* nacht si.²³³
 'Ghi segt waer, dat *duncke* mi'
- 235 Sprac die *coninc*; hi beette saen.
 Doe *gincmen* *pawelioene* slaen.²³⁶
 Die mane *scheen scone* ende *claer*.
 Alden nacht *bleven* si daer
 Ende *aten daer*; daer was *spisen gnoech**
- 240 Ende alles dies si hadden *ghevoech*.²⁴⁰
 Achter etene si *slapen gingen*.²⁴¹
 Doe dede die *coninc* den *cop bringen*
 Ende gaffene mijn *her Perchevale*²⁴³
 Ende seide: 'Vrient, ic ans u *wale*'.²⁴⁴
- 245 Ghi hebt den witten hert *gevaen*,
 Van allen hebdi den *prijs ontfaen*.'
 Mijn *her Perchevale* wart op²⁴⁷
 Ende gaf mijn *her Gaweine* den *cop*;
 Dat was hem allen wel *bequame*²⁴⁹
- 250 Dat hi *ontfinc* den *groten name*.²⁵⁰
 Dien nacht rusten si *met gemake*.

220 *helpe wi*: laten wij helpen.

221 *verslegen*: verslagen, gedood.

222 *degen*: held.

223 *sagen (sagen-en)*: zagen hem.

224 *ondaen*: opengesneden.

225 *sleppe*: slijp van 't kleed; *drogedi (drogede hi)*: droogde hij af.

227 *groetene*: begroette hem.

230 *beet neder*: stijg af.

233 *dat*: dat het.

236 *pawelioene slaen*: tenten opslaan.

240 *ghevoech*: nodig (hadden).

241 *si slapen gingen*: zouden zij gaan slapen.

243 *gaffene (gaf-ene)*: gaf hem.

244 *ans (an + es)*: gun hem.

247 *wart op*: stond snel op, zo ook in vs. 253.

249 *bequame*: aangenaam, welgevallig.

250 *den groten name*: de grote roem, reputatie (nl. door deze gift als de beste ridder erkend te worden).

- Tierst dat die dach grake
 Was, wart op die goede man²⁵²⁻⁵³
 Ende dede sine cleder an.
- 255 Alse hi gereet was, wildi dwaen.²⁵⁵
 Men brochte hem dat water saen
 In twee guldine beckine²⁵⁷
 Ende ene dwale purperine.²⁵⁸
 +Hi dwoech ende hiet al op doen²⁵⁹
- 260 Sine tenten ende sine pawelioen.
 Doe warpmen omme die somers sciene²⁶¹
 Ende loet pauwelione ende fortsiere.²⁶²
 Den hert en heeftmen niet vergeten,
 Die coninc hi hadt wel geweten.²⁶⁴
- 265 Een knape op enen zomere hine leide.²⁶⁵
 Daer en was nemmer geen beide;²⁶⁶
 Si saten op alle ter vaert
 Ende reden alle te Cardoel wart.
 In een dal si gereden quamen.
- 270 Enen casteel si vernamen,
 Daer woende een dorperre van Pelande,²⁷¹
 Die op die zee van Ingelande²⁷²
 Op ene roetsche hadde gemaect²⁷³
 Sine husinge ende al omme gestaect²⁷⁴
- 275 Met groten ende met langen bomen.²⁷⁵
 Hine wilde daer hebben niemens comen.²⁷⁶
 Ene hoge torre stont ane deen ende.²⁷⁷
 Hine ontsiet assaut no meswende.²⁷⁸
 Wel was die dorperre gheaisiert²⁷⁹
- 280 Die den torre gebatalgiert²⁸⁰

+fol. 2 verso^a

- 252-53 *Tierst dat*: zodra; *die dach grake was*: het dageraad werd.
 255 *dwaen*: zich wassen (handen en gezicht).
 257 *beckijn*: was-bekken.
 258 *dwale*: handdoek; *purperine*: van fijne, purperkleurige stof.
 259 *dwoech*: waste zich; *hiet*: gaf het bevel; *op doen*: opbreken.
 261 *warpmen omme*: tuijde men op.
 262 *loet*: laadde op.
 264 De koning, die zou het wel gemerkt hebben.
 265 Een knecht legde hem (het hert) op een pakpaard.
 266 *nemmer geen beide*: geen uitstel, oponthoud meer.
 271 *dorperre*: boer.
 272 *op*: bij.
 273 *roetsche*: rots.
 274 *husinge*: aanzienlijke woning; *gestaect*: afgezet.
 275 *bomen*: sluitbomen.
 276 Hij wilde dat daar niemand binnenkwam.
 277 *torre*: toren.
 278 Hij ducht geen bestorming noch verraderlijke overval.
 279 *gheaisiert*: gerust, in zekerheid.
 280 *gebatalgiert*: versterkt.

- So wel hadde op die hoge zee.
Dertich milen ende mee²⁸²
 Soe mach hi *omtrent* hem sien.²⁸³
 Dier in es darf nieman *ontsien*.²⁸⁴
 285 Van hem en willic niet *vertrecken*.²⁸⁵
 Al tlant was sijn; hi moest berecken;²⁸⁶
 Men mochte tlant niemen els *geven*.²⁸⁷
 Het was hem van sinen oer bleven.²⁸⁸
 Die dorperre hiet Somilet.
 290 Een wijf haddi, die vele bet
 Was geboren dan hare man.²⁹⁰⁻⁹¹
 Dor sgoets wille sine ghewan.²⁹²
 Drie sonen haddi bi sinen wive
 Die scone waren van haren live
 295 Ende van leden wel geraect.²⁹⁵
 Nature hadse volmaect.²⁹⁶
 Die dorperre hietse pinen gaen²⁹⁷
 Alden dach ende vroech op staen.
 Die twee dedi driven vee²⁹⁹
 300 Verre van husen op die zee.
 Die derde ginc in die ploech.
 Van calf vellen hi ane droech
 *Eenen roc cort toten knie
 Ende twee hoselen gebonden ant die.³⁰⁴
 305 Ter pinen was hi wel gewone,³⁰⁵
 Hi scheen qualic eens rijcs mans sone.
 Die coninc leet biden castele.³⁰⁷
 Sere besach hi die tornele.³⁰⁸
 Dat hordijs, die hoge zale³⁰⁹
 310 Die bequam hem herde wale.³¹⁰

*fol. 2 verso^b

- 282 *mee*: meer, verder.
 283 *mach*: kan.
 284 *darf*: behoeft.
 285 *vertrecken*: vertellen; de zin is: over hem zal ik het niet hebben (hij zal zijn verhaal immers aan Ferguut wijden).
 286 *moest*: moest het; *berecken*: besturen.
 287 *niemen els*: niemand anders.
 288 Het was hem door overerving toegefallen (*oer*: erfrecht, erfgoed).
 290-91 *vele bet geboren*: van veel betere afkomst.
 292 Ter wille van zijn goed had zij hem gekregen (genomen).
 295 *wel geraect*: welgeschapen, voortreffelijk.
 296 Nature had ze volkomen, perfect gemaakt (wat hun schoonheid betreft).
 297 *hiet*: beval; *pinen*: hard werken.
 299 *Die twee*: twee van hen.
 304 *hoselen*: hoge laarzen; *die*: dij.
 305 *pine*: zware arbeid; *gewone*: gewend.
 307 *leet*: reed voorbij.
 308 *tornele*: torentjes.
 309 *hordijs*: borstwering.
 310 *bequam*: beviel; *herde wale*: zeer goed.

- Hine voer niet sere, waer den telt³¹¹
 Quam hi gereden ane een velt,
 Daer des dorpers sone dreef di[e] ploech.
 Die knape versachse, niet sere hi loech,³¹⁴
 315 Herde sere was hi vervaert;
 Vlien en wiste hi waer waert.³¹⁶
 Hi waende sine wech wilden voeren,³¹⁷
 Een let endorsti niet verroeren.³¹⁸
 Hi stont ende sweette alse een das
 320 Tes die rote leden was.³²⁰
 Achter die ploech die knape lach.³²¹
 Van verren dat hi comen sach
 Enen zomere met gemake³²³
 Die was gehort ane enen stake.³²⁴
 325 Een knape dreefne met ere roeden³²⁵
 Dat heme die lanken gingen bloeden,³²⁶
 Hine consten niet vort gedreven,³²⁷
 Bedi moesti achter bliven.³²⁸
 Alse dit des dorpers sone vemam,
 330 Sine ploech liet hi ende quam
 Ten knape wert, so hi seerst mochte.³³¹
 Sine grote colve dat hi brochte,³³²
 Sijn hant in sknapen togel hi sleet.³³³
 'Vrient,' seit hi, 'dat di God al leet
 335 Moete verden, segt mi, wie si sijn³³⁵
 Die heren, die hier leden sijn.³³⁶
 'Hets die coninc ende sine vrient³³⁷
 Die hem dicke hebben gedient.
 Si hebben heme verwonnen tlant,

311 voer: reed; sere: hard; waer: maar; den telt riden: in matige draf rijden.

314 versachse: kreeg ze (de koning en de zijnen) in de gaten; niet sere hi loech: hij was er allesbehalve blij om.

316 vlien: vluchten.

317 sine: (si ne): ze hem.

318 let: lid; endorsti niet: durfde hij niet.

320 Tes (te des): totdat; die rote: het hof, de hofstoet; leden: gepasseerd.

321 lach: bevond zich.

323 met gemake: langzaam.

324 was gehort: had zich gestoten aan (en zich blijkbaar gekwetst aan een poot); stake: een stronk, een boomstronk.

325 dreefne (dreef-en): dreef hem voort: ere: eenre (3e nv. vr. van een).

326 dat: zodat; lanken: flanken.

327 consten: kon hem.

328 Bedi: daarom.

331 so hi seerst mochte: zo snel hij kon.

332 colve: kolf, knuppel.

333 togel: teugel; sleet: slaat.

335 Moete verden: moge vrijwaren van.

336 leden: voorbijgereden.

337 vrient: hier meervoudsvorm.

- 340 Soe dat hi keyser es te hant.³⁴⁰
 'Nu sech mi noch, lieve caren,³⁴¹
 Die *daer* naest den *coninc* varen
 Wie sijn si? bestaen si *hem* iet?³⁴³
 'Jasi, vrient, en twifels niet,³⁴⁴
- 345 Het sijn die vander tafelronden.
 Menige avonture hebsi vonden.³⁴⁶
 +Het sijn die gene van *sconinx* rade
 Lude, stille, vroe ende spade.³⁴⁸
 'Het mach wel sijn, bi mire *trouwen*³⁴⁹
- 350 Ic wane den *coninc* *dan* noch *scouwen*.³⁵⁰
 Ic hebbe horen tellen soe vele³⁵¹
 Van heme dogeden *in* *menegen* *spele*³⁵¹⁻⁵²
 Ende vanden *ridders* die hi heeft:
 Hets wel bestaet dat hi leeft.³⁵⁴
- 355 Te hove waert willic mi maken.
 Ic hope ic salre wel geraken,
 Soudicken soeken op den Rijn,³⁵⁷
 Ic sal van siere *meysnieden* sijn³⁵⁸
 Ende van sinen *nausten* rade,³⁵⁹
- 360 Ic sal van hem jagen die quade.'
 'Ghi hebt recht,' sprac die *seriant*,³⁶¹
 Te hove werdi saen bekant.'
 Hi nam orlof ende keerde saen;
 Te sire ploech *quam* hi gegaen,
- 365 Sine perde hi ontspien.³⁶⁵
 Ten castele liep hi mettien,³⁶⁶
 Soe vele liep hi, dat hem tsweet
 Pisselinge over die ogen leet.³⁶⁸

+fol. 3^a

- 340 *te hant*: thans.
 341 *caren*: vriend.
 343 *bestaen si hem iet*: hebben zij in enig opzicht (*iet*) wat met hem te maken?
 344 *en twifels niet*: (*twifel es*, (*d*)*es*): twijfel niet daaraan.
 346 *hebsi*: hebben *si*.
 348 *lude, stille*: altijd, synoniem van *vroe ende spade*, d.i. te allen tijde.
 349 *bi mire trouwen*: in waarheid, voorzeker.
 350 *wane*: hoop, verwacht; *scouwen*: zien.
 351 *tellen*: vertellen, verhalen.
 351-52 *soe vele... dogeden in menegen spele*: zoveel goeds in allerlei omstandigheden.
 354 *Hets wel bestaet dat hi leeft*: het hem geschonken leven is aan hem wel besteed, d.i. hij is het leven overwaard.
 357 *Soudicken*: zou ik hem; *op*: bij; vs. 357 dient met vs. 356 verbonden te worden. De zin is: al zou ik hem ook moeten zoeken bij de Rijn.
 358 *meysniede*: hofhouding.
 359 *van sinen nausten rade*: van zijn geheime raad.
 361 *seriant*: knecht.
 365 *ontspien*: spande uit.
 366 *mettien*: meteen.
 368 *Pisselinge*: tappelings; *leet*: liep.

- Hi liep so sere indat gras,
 370 Welna hi te borsten was;³⁷⁰
 Utermaten sere hi ran.³⁷¹
 Mettien hi ten castele quam an,
 Sinen vader hi daer vint;
 Hine groeten niet *een* twint.³⁷⁴
 375 Sijn ploech yser hi brochte;
 Ter erden waerp hijt, hine rochte³⁷⁶
 Nemmer te gane metter ploech.³⁷⁷
 Sijn vader sagene, sere hi loech.³⁷⁸
 Hi seide: 'Wat hefstu *vernomen*?³⁷⁹
 380 Waer bi bestu so tilec comen?³⁸⁰
 Du hebst tilec werc gelaten.
 Qualec hebstu *verdient* dijn *haten*.³⁸²
 'Here', sprac die cnape, 'bi God!
 Mi dunct, gi hout *met* mi u spod.
 385 Geeft mi wapene, laet mi varen
 Te hove; *in* wils niet ontbaren.³⁸⁶
 Die dorpre horet ende *wart erre daer af*,³⁸⁷
 Hi begreep enen *groten* staf.³⁸⁸
 Ic wane hi hadde *hem* te broken thoeft,³⁸⁹
 390 Maer sijn moeder quam, des gelceft,
 'Ende greep den dorpere in *haer* arme.
 Si seide: 'Lieve here, wacharme!³⁹²
 Gi doet quaet te *minen* trouwen³⁹³
 Dat gi uwen sone wilt blouwen.³⁹⁴
 395 Die dorpre versprac *sinen* sone.³⁹⁵
 'Ja!' seit hi, 'quaet *hoeren* sone,³⁹⁶
 Wildi wesen ridders *genoet*?³⁹⁷
 Gaet ende hoet u *quecken*oet.³⁹⁸

+fol. 3^b370 *te borsten*: vaneen gebarsten.371 *ran*: rende.374 *groeten (groette-en)*: groette hem; *niet een twint*: in 't geheel niet.376 *hine rochte*: hij had geen zin.377 *Nemmer* (te verbinden met *ne*, bij *hine*): nog langer.378 *sagene (sach-ene)*: zag hem.379 *wat hefstu vernomen*: wat hebt ge gezien of gehoord, d.i. wat is er aan de hand?380 *waer bi*: waarom; *tilec*: vroeg.382 *Qualec*: slecht, nauwelijks; *haten*, (*aten* of *aet*): voedsel.386 *in wils niet ontbaren*: ik wil het niet nalaten, er niet van afzien.387 *horet (horede et)*: hoorde het; *erre*: boos.388 *begreep*: greep.389 *te broken*: stuk geslagen.392 *wacharme*: wee mij!393 *te minen trouwen*: op mijn woord.394 *blouwen*: slaan, ranselen.395 *versprac*: schold uit.396 *quaet*: slechte.397 *genoet*: gelijke.398 *quecken*oet: vee.

- Oft gi metter ploech niet wilt gaen,³⁹⁹
 400 So draget mes met berien saen.⁴⁰⁰
 'Here,' sprac die vrouwe, 'gi hebt onrecht.⁴⁰¹
 Ghine saget noit bi mi liggen knecht;
 Ghi scelt mi hoere ende quade schite.⁴⁰³
 Van hoerdome willic wesen quite.⁴⁰⁴
 405 Hens man geen diet mi op tien⁴⁰⁵
 Wilde, ic ensout hem doen lien⁴⁰⁶
 Dat logene ware ende sceren.⁴⁰⁷
 S[t]appans stede wildix mi weren⁴⁰⁸
 Oec secgic u van uwen zone:
 410 Al hebline ter pinen gewone,⁴¹⁰
 Ne wondere u niet dat hi gedachte⁴¹¹
 Ten wapinen heft; in mijn geslachte
 Es noch menech riddere goet.
 Here, mi dunct dat gi wel doet:
 415 Latene te hove varen⁴¹⁵
 Want ghi moges wel ontbaren.⁴¹⁶
 Hier bliven twee sire broederkine;
 Hi es doutste, geeft hem wapine,
 Latene varen dienen te hove.
 420 Hi mach noch wel te groten love⁴²⁰
 Comen ende prijs ontfaen.
 Hi es een scone man ende wel gedaen.⁴²²
 Die dorpre sijn wijf wel verstoet⁴²³
 Ende peinsde wel in sinen moet⁴²⁴
 425 Dat hi hare hadde messeit.⁴²⁵
 Het was heme utermaten leit
 Ende riep: 'Vrouwe, vergeeft mi nu

399 *Oft*: indien.

400 *mes*: mest; *berien*: berrie, waarop de mest dus gedragen werd.

401 *onrecht*: ongelijk.

403 *quade schite*: scheldwoord uit de platte taal: stuk stront.

404 *quite*: kwijt(-gescholden).

405 *Hens*: (*het en es*. te verbinden met *geen*): er is niet een...; *diet*: die het; *op tien*: verwijten, ten laste leggen.

406 *ic ensout*: of ik zou het; *lien*: openlijk verklaren.

407 *Dat*: dat het; *sceren*: onwaarheid.

408 Onmiddellijk zou ik mij daartegen willen verdedigen.

410 Al hebt gij hem gewend gemaakt aan hard werk.

411 *Ne wondere u niet*: laat het u niet verbazen.

415 *Latene*: laat hem.

416 *moges* (*moget-es*, gen.): kunt hem; *ontbaren*: ontberen, missen.

420 *te love comen*: faam verwerven.

422 *wel gedaen*: goed gevormd.

423 *verstoet*: begreep.

424 *moet*: gemoed.

425 *messeit*: beledigd.

- Dat ic messeide jegen u.⁴²⁸
 'Here, ic vergeeft u gerne:
 430 Aldat ghi seit, nemic *in* scherne.⁴³⁰
 'Vrouwe,' seit hi, 'dat lone u God!
 Ic seide als *een* die was sod;
 Al uwen wille willic doen.'
 Hi sach vore hem staen *enen* garsoen,⁴³⁴
 435 *Hi hiet heme dat hi vollec brochte⁴³⁵
 Sine wapine, die *in* dagedochte⁴³⁶
 Hadden gelegen menich jaer.
 Die garsoen liep vollec daer,
 Die wapine brachte hi algader;
 440 Si behageden wel sknaperen vader.
 Die halsberch was roet als *een* bloet⁴⁴¹
 Van rostededen, maer herde goet⁴⁴²
 Ende vast haddi die maelgie.⁴⁴³
 In al tlant van Cornuaelgie
 445 En soudemen niet vinden enen smet⁴⁴⁵
 Die enen soude maken bet.⁴⁴⁶
 Die helm was van finen stale
 Getempert ende vergult wale.⁴⁴⁸
 Alse die knape die wapine sach
 450 En sach hi nie so bliden dach.⁴⁴⁹⁻⁵⁰
 Hi wilde wel hebben orlof⁴⁵¹
 Van sire moeder ende hi *int* hof⁴⁵²
 Ware, gewapint op sijn pert:
 Hi waende *onthouden* sijn *ter* vert!⁴⁵⁴
 455 Die dorpre en wilde *nemmer* beiden.⁴⁵⁵
 In die zale dede hi spreiden

*fol. 3 verso^a

- 428 *Dat ic messeide*: wat ik miszeide, verkeerd zegde.
 430 *seit (seidet)*: hebt gezegd; *nemic in scherne*: beschouw ik als niet gemeend.
 434 *garsoen*: knecht.
 435 *vollec*: snel.
 436 *wapine*: wapenrusting; *dagedochte: (die (h)agedochte)*: het onderaards gewelf.
 441 *halsberch*: maliënkolder.
 442 *rostededen*: roestigheid.
 443 *haddi*: had hij; *die maelgie*: de kleine ijzeren ringen (van de kolder), dus: de ringen van de maliënkolder waren nog zeer goed en zaten nog vast.
 445 *smet*: smid.
 446 *bet*: beter.
 448 *Getempert*: goed (d.i. in de juiste verhouding der bestanddelen) bewerkt; *vergult* (hier vermoedelijk ironisch bedoeld): roodachtig (van de roest).
 449-50 Hij had nog nooit zulk een heuglijke dag gehad als toen hij de wapens zag.
 451 *orlof*: verlof om te vertrekken.
 452 *ende hi: wilde* van v. 451 dient hier herhaald te worden, dus en wilde dat hij...
 454 *onthouden*: in dienst genomen; *ter vert*: al dadelijk.
 455 *nemmer*: niet langer.

- Een utermaten swarte cleet.
 Die wapine warp hire up ghereet.⁴⁵⁸
 Een witte bronie daer mede was.⁴⁵⁹
 460 Die knape dedese an ende na das⁴⁶⁰
Twee cousen ende den halsberch groet,⁴⁶¹
 Wel dapperlike hine ane scoet.⁴⁶²
 Den helm so letste hi wel schiere.⁴⁶³
 Een swert gordi ende *een* ors diere⁴⁶⁴
 465 Brochtemen vor den jongelinc.
 Ic wane grave no coninc
 Noit beter met ogen sagen⁴⁶⁷
 Om enen *ridder* gewapint te dragen
 Ofte *twee*, alst was te doene.⁴⁶⁹
 470 Het was dapper ende coene.
 Daer jegen hem cume *een* vogel hilde
 Te vliegene, daert lopen wilde.⁴⁷¹⁻⁷²
 Die knape gaf enen lach
 Daer hi den wrene comen sach.⁴⁷⁴
 475 Hi greepene, int ghereide hi spranc;⁴⁷⁵
 Den stegereep wistijs clenien danc.⁴⁷⁶
 Ene scorgie nam hi *in* sine hant,^{*477}
 - Men wiste *van* sporen niet int lant -
 *Die scorgie was *ten* inde geknocht.^{*479}
 480 *Enen* ouden scilt heftmen hem brocht⁴⁸⁰
 Ende *ene* spere, die inden roec⁴⁸¹
 Gehangen hadde *seven* jaer ende oec
 Doe vragedi *omme* sijn gavelot.⁴⁸³
 Gi moget wel weten, hi was sot.

*fol. 3 verso^b

- 458 *ghereet*: aanstonds.
 459 *bronie*: broek, zie ook vs. 790. In feite betekent *bronie* pantserhemd; de Franse tekst heeft hier: 'unes braies de blanc'. De Nederlandse bewerker heeft vermoedelijk zijn voorbeeld verkeerd gelezen.
 460 *na das*: na dien, daarbij.
 461 *cousen*: lederen of ijzeren beenbekleding, evenals de maliënkolder, met ijzeren maliën of ringen bekleed.
 462 *dapperlike*: snel.
 463 *letste*: bond vast.
 464 *gordi*: gordde hij aan; *diere*: kostbaar.
 467 *Noit beter*: nooit een beter (paard).
 469 *alst was te doene*: als 't nodig was, desnoods.
 471-72 Waarheen het wilde lopen zou een vogel het niet licht met vliegen hebben kunnen bijhouden.
 474 *daer*: toen; *wrene*: hengst.
 475 *ghereide*: zadel.
 476 De stijgbeugel was hij er weinig erkentelijk voor, hij maakte er geen gebruik van.
 477 *scorgie*: zweep.
 479 *was ten inde geknocht*: was aan het uiteinde van knopen voorzien.
 480 *brocht*: gebracht.
 481 *inden roec*... nl. om het hout harder te maken.
 483 *gavelot*: werpspies.

- 485 Men brocht hem vollec, hi hiet *langen*,⁴⁸⁵
 Ane sijn aertsoen heft hijt *gehangen*.⁴⁸⁶
 Om sijn *bijl* hiet hi oec lopen.
 Men halet heme, ende hi ginc *knopen*⁴⁸⁸
 Ane daertsoen van *sinen* gereide.
- 490 Doene was *daer* engene beide:⁴⁹⁰
 Hi was gereet, hi wilde varen.
 Die moeder dreef groet *mesbaren*,
 Si *helsdene* ende *custene sere*;^{*493}
 Die knape bevalse *onsen* Here.
- 495 Hi nam orlof an *sinen* vader,
 Hi weende ende die *mesniede algader*.⁴⁹⁶
 Sijn moeder so *mesliet haer sere*⁴⁹⁷
 Ende seide, sine *sagen nemmemere!*⁴⁹⁸
 Sone dedse, si seide *waer* die vrouwe.⁴⁹⁹
- 500 Om haren sone hadsi rouwe,
Maer hare sone *peinsde al el*,⁵⁰¹
Watsi weenden, hi hads *spel*.⁵⁰²
 Harde saen was hi te *dale*⁵⁰³
 Alle trappen vander zale.
- 505 Tors maectem dapperlijc *daer of*.⁵⁰⁵
 Den casteel ruemdi ende dat *hof*⁵⁰⁶
 Ende voer danen hi was *comen*.⁵⁰⁷
 Mettien so heft hi *vemomen*
 Die *trache* daer si waren *leden*.⁵⁰⁹
- 510 So vele heft hi na hen gereden,
 Dat hi vanden wege meste *meest*⁵¹¹
 Ende reet *in* een groet *foreest*.
 Hine wiste *welc* hi *varen soude*.⁵¹³

485 *brocht*: bracht het (*gavelot* is o.); *hi hiet* (*hiet-et*) *langen*: hij beval het aan te reiken.

486 *aertsoen*: zadelboog.

488 *halet* (*halede-et*): haalde ze (het), *bijl* is hier o.

490 *Doene*: *doe ne...* te verbinden met *engene*: toen...niet langer; *beide*: uitstel.

493 *helsdene*(*helsde-ene*): omhelsde hem; *custene*: (*custe ene*): kuste hem.

496 *Hi*: de vader; *mesniede* (*meiseniede*): de bedienden, het dienstpersoneel.

497 *so*: zij; *mesliet haer*: jammerde, maakte misbaar.

498 *sine* (*si en*, ontk.) *sagen* (*sach-en*): dat ze hem niet zien zou.

499 *Sone* (*So-ne*, ontk.) *dedse* (*deed-se*, *si*): dat deed ze ook niet; *waer*: de waarheid.

501 *peinsde al el*: was geheel anders te moede.

502 *Watsi*: hoe zij ook; *hi hads spel*: hij had schik in zijn leven.

503 *te dale*: naar beneden.

505 Het paard ging snel daar vandaan.

506 *ruemdi*: verliet hij.

507 *danen*: vanwaar; *comen*: gekomen.

509 *trache*: spoor; *si*: koning Artur en zijn ridders; *leden*: voorbijgereden.

511 Dat hij de weg geheel kwijt raakte.

513 *welc*: naar welke kant.

- Den wech *verloes* hi buten woude.⁵¹⁴
 515 Hi sach al *omme* ende *hem* bedochte⁵¹⁵
 Welken wech hi riden mochte.
 Hi sach waer quamen *verlaisiert*⁵¹⁷
 Viere dieve, die helme gelachiert.⁵¹⁸
 Si riepen: 'Ribaut, pautenier!⁵¹⁹
 520 Die leede duvel droech u hier!⁵²⁰
 Ghi selt ons laten den goeden wrene
 Ende al u wapine groet ende clene
 +Ende daer toe selen wi nemen u lijf.⁵²³
 Wat daedi hier, onsalech keytijf?⁵²⁴
 525 Alse die knape die dieve *versiet*⁵²⁵
 Hine duchtese alle niet *een riet*;⁵²⁶
 Een twint was hi niet *vervaert*.⁵²⁷
 Die een *quam* sere te hem waert
 Ende riep: 'Her joncman, beet neder!⁵²⁹
 530 Ghi moet ons laten pert ende cleder;
 In wille niet dat gijt vort mere.⁵³¹
 Die knape sprac: 'Lieve here
 Te Cardoel *waert*, waer varic *daer* best?⁵³³
 Wiset mi, (want ic hebbe den wech gemest)⁵³⁴
 535 Welc ic best te hove gherake.⁵³⁵
 Herde gerne ic den coninc sprake;
 Ic wille mi met *hem* aconiscieren⁵³⁷
 Ende varen met hem in rivieren.⁵³⁸
 Ic wille dat hi houde den raet mijn.⁵³⁹
 540 'Dat moet in duvels name sijn'⁵⁴⁰
 Sprac die dief, 'her drieten sone!⁵⁴¹
 U vorders sijns qualic gewone⁵⁴²
 Te varne in sconinx sout.⁵⁴³

*fol. 4^a

- 514 *verloes*: had hij verloren.
 515 *hem bedochte*: overlegde bij zichzelf.
 517 *verlaisiert*: met losse teugel, in galop.
 518 *gelachiert*: vastgebonden.
 519 *ribaut*: boef; *pautenier*: ellendeling.
 520 *leede*: gehate; *droech*: bracht.
 523 *lijf*: leven.
 524 *keytijf*: rampzalige.
 525 *versiet*: bemerkt.
 526 *niet een riet*: geen zier.
 527 *een twint niet*: niet in 't minst.
 529 *beet neder*: stijg af.
 531 *vort*: voert, berijdt; *mere*: verder, nog langer.
 533 *waer*: hoe.
 534 *gemest*: gemist.
 535 *Welc*: in welke richting.
 537 *mi aconiscieren met*: kennis maken met.
 538 *varen... in rivieren*: op waterwild gaan jagen.
 539 *dat hi houde den raet mijn*: dat hij mijn raad inwinne.
 540 *moet*: moge.
 541 *driete*: hoer.
 542 *vorders*: voorouders; *sijns (sijn-es)*: zijn het.
 543 *sout*: soldij, dienst.

- Si connen vele bet sciden hout⁵⁴⁴
 545 Ende ploege driven ende laden mes.
 Sijt wel seker ende gewes,
 Ic sal u stappans doet slaen;⁵⁴⁷
 Ghi waert bet in u ploech gegaen.⁵⁴⁸
 Die knape vererret ende wart gram.⁵⁴⁹
 550 Met beiden handen dat hi nam
 Sinen scacht ende sloegen op thoeft.⁵⁵¹
 Hi wart herde sere verdoeft
 Ende viel ende gaf enen quac;⁵⁵³
 Sinen die schinkel hi brac.*⁵⁵⁴
 555 Alse dander drie dit versagen⁵⁵⁵
 En wilden sijt langere niet verdragen.
 Die knape en conste hem niet wachten*⁵⁵⁷
 Si quamen toe ende staken bachten⁵⁵⁸
 Op den rugge met haren speren;
 560 Maer en mochte heme al niet deren,
 Hi versat cume van haren steken.⁵⁶¹
 Dies doctem allen haer herte breken.
 Alse dus gesteken was die knape
 Was hi sere tonghemake⁵⁶⁴
 565 Ende gegreep sijn gaveloet.⁵⁶⁵
 Sere swanc hijt ende scoet⁵⁶⁶
 *Den enen dief dore den lichame.
 Den andren twee waest onbequame:⁵⁶⁸
 Si vloen sere, si sagen wel⁵⁶⁹
 570 Dat die knape hadde leelic spel,⁵⁷⁰
 Daer en was geen achter sien.⁵⁷¹
 Die knape es omme ghekeert mettien
 Ten andren twee die daer lagen,

*fol. 4^b

- 544 *bet*: beter; *sciden*: kloven.
 547 *stappans*: op staande voet.
 548 Ge moest liever aan 't ploegen gegaan zijn.
 549 *vererret*: wordt kwaad.
 551 *scacht*: lans.
 553 *gaf enen quac*: kwam met een kwak of smak op de grond terecht.
 554 *die schinkel*: dijbeen.
 555 *versagen*: bemerkten.
 557 *hem wachten*: op zijn hoede zijn, zich in acht nemen (de rovers lieten hem nl. niet de gelegenheid daartoe).
 558 *staken (staken-en)*: staken hem; *bachten*: van achteren.
 561 *versat cume*: bewoog zich bijna niet.
 564 *tonghemake (te onghemake)*: boos, vertoord.
 565 *gaveloet*: werpspies.
 566 *swanc*: zwaaiide; *scoet (scoet-et)*: wierp het snel en krachtig.
 568 *onbequame*: slecht naar de zin.
 569 *vloen (vlien)*: vluchtten.
 570 *hadde leelic spel*: hardhandig optrad.
 571 *achter sien*: tijd om om te kijken, zo snel vluchtten ze.

- Want hine conste vlien no jagen.⁵⁷⁴
 575 Hi sloech hem af die hoofde beide
 Ende hincse ane sijn gereide.
 Herde sere reet hi emmertoe⁵⁷⁷
 Tes hi quam in sinen woech doe.⁵⁷⁸
 Sine dachvarde hilt hi wale⁵⁷⁹
 580 Ende reet so lange berge ende dale⁵⁸⁰
 Dat hi quam te Cardoel in Galen.
 Achter etene in der zalen
 Speelde Artuer die coninc
 Ende met hem menech jongelinc,
 585 Die pine gehadt hadden vele.⁵⁸⁵
 Die knape quam tote in die zele
 Gereden, daer hi den coninc sach.
 Hi groetene ende bat hem goeden dach.⁵⁸⁸
 Die ridders loegen ende maecten spot⁵⁸⁹
 590 Omme dat so verre reet die sot.⁵⁹⁰
 Die coninc groetene hoveschelike
 Weder ende vriendelike
 Ende seide: 'Vrient, God moet di horen,⁵⁹³
 Uut wat lande bestu geboren?
 595 Waer wiltu? Sech mi dine mesquame⁵⁹⁵
 Ende dinen gerechten name.⁵⁹⁶
 'Here,' sprac die knape, 'ic hete Ferguut,
 Om uwen wille quamic uut.⁵⁹⁸
 Vader ende moeder maectic erre
 600 Dat ic u volchde dus verre.⁶⁰⁰
 Here, nu wetti mine gesciente.⁶⁰¹
 Onthout mi op grote verdiente:⁶⁰²
 Ic wille u geven goeden raet

574 *vlien no jagen*: uitwijken noch aanvallen. De betekenis is: hij kon het spel van uitwijken en aanvallen (bij gebrek aan tegenstanders) niet voortzetten.

577 *emmertoe*: altijd maar door.

578 Totdat hij op de goede weg kwam.

579 Hij maakte goede, flinke dagreizen.

580 *berge ende dale*: over bergen en door dalen.

585 *pine*: inspanning, vermoeienis.

588 *bat*: wenste.

589 *loegen*: lachten.

590 *so verre*: nl. tot in de zaal waar de koning zich bevond.

593 *moet di horen*: moge je genadig zijn. De koning spreekt Ferguut vertrouwelijk aan met *du*.

595 *Waer*: waarheen, waar naartoe; *sech mi dine mesquame*: zeg mij wat je deert, in ongelegenheid brengt.

596 *gerecht*: echt, juist.

598 *quamic uut*: trok ik van huis weg.

600 *dat*: omdat.

601 *wetti*: weet gij; *gesciente*: lotgevallen, wedervaren.

602 Houd mij bij u (neem mij in dienst) in het vertrouwen dat ik u grote dienst zal bewijzen.

- Die u niet en sal sijn quaet.’
 605 Mijn her Keye mocht niet geswigen,
 Hine wilde niet achter laten bliven⁶⁰⁶
 Sine gewoente no sine tale.⁶⁰⁷
 Hi sprac: ‘Knappe, gi scijnt wale
 Soe ic best ane u versien can
 610 Eens coninx tale man.⁶¹⁰
 +Die u hier sende moet wel varen,
 Bedi wi sijn sonder raet te waren.⁶¹²
 Hets waer datmen gescreven siet:
 “Dien God wille helpen en gebrect niet.”⁶¹⁴
 615 Behout u God onse Here u leven,
 Wel goeden raet seldi ons geven!⁶¹⁶
 Hoe wel gelijcti enen *ridder* vroet
 Ende ten wapinen schijndi goet.
 Ic en sach noit *in* enegher stat⁶¹⁹
 620 Enen *ridder* ghemaect bat.⁶²⁰
 Van allen leden sidi volmaect
 Ende van vroscepen geraect.⁶²²
 Die helm staet u so scone,
 Ic wane gi sijt eens coninx sone.
 625 In sach noit prince die bet hilt
 Den scacht noch die bet droch *den* scilt.⁶²⁶
 Deus, hoe wel sit u dat swert!
 Die riddere heft hem harde *onwert*⁶²⁸
 Die jegen u comt; waert *een* gygant,⁶²⁹
 630 Ghi sloeget *hem* thoeft af al te *hant*.⁶³⁰
 Die sot seide waer hier vormale,⁶³¹
 Dat hier soude comen indie zale
 Een *ridder*, die varen soude
 Ter swerter roken inden woude,⁶³⁴

+fol. 4 verso^a606 *achter laten bliven*: achterwege laten, afzien van.

607 Zijn gewoonte (hebbelijkheid) om schamper te spreken.

610 *taleman*: raadsman.612 *te waren*: voorwaar.614 *en gebrect niet*: ontbreekt niets.616 *seldi*: zult ge.619 *stat*: plaats.620 *bat*: beter.622 *van vroscepen geraect*: voortreffelijk in wijsheid.626 *droch* = droeg; zie voor deze vorm van het imp. M.W., II 377-378.628 *heft hem harde onwert*: geeft niet veel om zich zelf en zijn leven.629 *waert*: ware het, zelfs al ware het; *gygant*: reus.630 *al te hant*: onmiddellijk.631 *sot*: hofnar.634 *roke*: rots.

- 635 Daer Merlijn woende menech jaer.
Die riddere hi soude winnen daer
Dat hoeft laken ende dien horen,⁶³⁷
Die menegen man doen hebben toren.⁶³⁸
Si hangen anden hals ere liebardinnen;⁶³⁹
- 640 Noit man contse gewinnen.⁶⁴⁰
Hi soude *driewerf* blasen den horen,
Dan sout die swerte *ridder* horen;
Daer soude hi hem wijch moeten geven.⁶⁴³
Behout u God *tien* jaer u leven,
- 645 Gi selt sien waer die roke staet.
Here, onthoutene, hets mijn raet,
Updat dat hi wille morgen vroe⁶⁴⁷
Heme maken ter roken toe.
Her knape, ghi sult den horen halen⁶⁴⁹
- 650 Ende bringene ons doet ofte *in qualen*⁶⁵⁰
Den fellen *ridder*, swert else een cleet,⁶⁵¹
Die menigen gedaen heft leet.
Ghi seles ontfaen groten lof⁶⁵³
Ende sult wel comen sijn *in elc hof*.’
- 655 *Mijn her Gawein was na *verwoet*;⁶⁵⁵
Hi siet wel dat hi niet en vroet⁶⁵⁶
Die knape, ende sprac: ‘Her Keye,*
Sem mi die goede Meye!⁶⁵⁸
Hets *waer* ende hets dicke geseit:
- 660 Die mont spreect dat int herte leit.
Ghi hebt int herte nidechede;⁶⁶¹
Ghi wart te borsten op die stede
Gine hadt den cnape gereden op.⁶⁶³
Alte naghingel es u scop:⁶⁶⁴

*fol. 4 verso^b637 *hoeftlaken*: sluijer.638 *doen hebben toren*: een bron van leed wordt (ook van lichamelijk letsel).639 *liebardinne*: leeuwin.640 *contse (conde se)*: kon ze.643 *wijch geven*: strijd leveren.647 *Updat dat*: op voorwaarde dat.

649 Door deze toespreking ‘Her knape’ bereikt Keye’s ironie haar hoogtepunt. Ferguut zal hierop antwoorden met: ‘Her meester’ (v. 675).

650 *in qualen*: gewond.651 *fel*: kwaadaardig.653 *seles (selet-(d)es)*: zult daarvoor.655 *na verwoet*: bijna buiten zich zelf van woede.656 *vroet*: verstandig is, d.i. nog geen levenswijsheid of ervaring heeft.658 *Semmi*: waarschijnlijk assimilatie uit *selp mi*: zo waarlijk helpe mij; voor Meye zie de lijst van Persoonsnamen (Bijlage I, blz. 232).661 *nidechede (nidecheit)*: boosaardigheid.

663 Als ge niet tegen de knape waart uitgevaren, hem beledigd had.

664 *naghingel*: beledigend, vrijpostig; *scop*: spot.

- 665 Van spraken gelijcti enen putier.⁶⁶⁵
 Her Keye onstac als een vier,⁶⁶⁶
 Nochtan dorste hijs togen niet,⁶⁶⁷
 Want hi mijn her Gaweine ontsiet.⁶⁶⁸
 Keye seide: 'Ic en seit om gene sake
- 670 Maer dat ic speelde metten knape.⁶⁷⁰
 Die knape verstont herde wale
 Keys sceren ende sine tale.⁶⁷²
 Herde gram was die jongelinc;
 Hi swoer: 'Ne waer die coninc,⁶⁷⁴
- 675 Her meester metten gevlochten hare!
 Gi sout uwes lijfs sijn in vare,⁶⁷⁶
 Ic soude uwes scops wel sijn gewroken!
 Mettien heft die coninc gesproken:
 'Neen vrient, het waer quaet gedaen⁶⁷⁹
- 680 Wildine hier vore ons allen slaen.⁶⁸⁰
 Maect ons hier af een gestille;⁶⁸¹
 Hi saelt u betren tuwen wille.⁶⁸²
 Segt mi, dat u God verde van lede!⁶⁸³
 Waer naemdi die hoofde bede
- 685 Die ghi achter u hebt geknocht?⁶⁸⁵
 'Here, ic loeft, ic beens bedocht.⁶⁸⁶
 Viere dieve quamen naesten ane mi⁶⁸⁷
 In een foreest niet verre hier bi
 Ende wilden hebben mijn part.
- 690 Si waenden mi hebben vervaert.⁶⁹⁰
 Si staken mi met haren speren
 Ende doen begonstic mi weren.

665 *putier*: vagebond.

666 *onstac* (van *ontsteken*): ontvlamde (van woede); *vier*: vuur.

667 *togen*: tonen.

668 *ontsiet*: vreest.

670 *maer*: behalve; *speelde*: gekheid maakte.

672 *sceren*: spot; *sceren ende tale*: spottende toespraak.

674 *Ne waer die coninc*: als de koning er niet was, als het niet was om de koning.

676 *uwes lijfs in vare*: in gevaar (vrees) van uw leven.

679 Eigenaardig is dat de koning hier, wanneer hij Ferguut toespreekt, de meervoudsvorm (*ghi*) gebruikt, vermoedelijk wegens de enigszins plechtige waarschuwing, die hij tot hem richt. Naderhand, van vs. 700 af, herneemt hij weer het vertrouwelijke *du*.

680 *Wildine*: als ge hem zoudt willen; *slaen*: doden.

681 *een gestille maken*: zwijgen.

682 *betren* (*beteren*): goed maken; *tuwen wille* naar uw wens.

683 *verde*: vrijware.

685 *geknocht*: geknoopt, vastgebonden.

686 *ic loeft* (*love-et*): ik stem erin toe; *ic beens* (*ben-(d)es*) *bedocht*: ik ben ertoe genegen (het te vertellen).

687 *naesten*: onlangs.

690 *hebben vervaert*: vrees aan te jagen.

- Here, dese *twee* sloegic te doet
 Ende dandere ontfloen dore die noet.⁶⁹⁴
 695 Dus ben ic hier comen vore u.
 Suldi mi onthouden nu?
 Ic wille u raetsman sijn *twaren*⁶⁹⁷
 Ende morgen vroe so willic varen
 Halen den wimpele ende dien horen.⁶⁹⁹
 700 *'Vrient,' seide die coninc, 'du waers verloren
 Ende du en waerst die ierste niet.
 Hen was noit man die danen sciet⁷⁰²
 Noch die den *ridder* conste ontgaen;
 Up dat en willic di niet ontfaen.⁷⁰⁴
 705 'Here,' sprac die knape, 'wete God
 U riddere hout met mi sijn spot.
 Soe hulpe mi God uut alre noet,
 Ic salre varen, in blive doet.⁷⁰⁸
 'Ja, vrient, ic sal di onthouden.'
 710 Onse Here moete di behouden.'
 Harde blide was die knape
 Datmen onthilt ende te gemake.⁷¹²
 Orlof hi den coninc bat,
 Hi wilde herbergen varen in di[e] stat.⁷¹⁴
 715 Die coninc gafne hem blidelike,⁷¹⁵
 Want hi waende sekerlike
 Dat hi geherbercht ware⁷¹⁷
 Ende seide: 'Vrient, alse du wils, vare.'
 Die knape keerde uten hove sciere,
 720 Hine hadde gene dode chiere.⁷²⁰
 Hi reet blide achter die port⁷²¹
 Up ende neder, weder ende vort;⁷²²
 Daer en sprac niemen jegen hen⁷²³

*fol. 5^a694 *ontfloen*: onvluchtten; *dore die noet*: ter wille van de gevaarlijke toestand.697 *twaren*: voorzeker.699 *wimpele*: sluijer.702 *die danen sciet*: die (levend) daar vandaan terugkwam.704 *up dat*: op die voorwaarde.708 *salre*: zal er heen; *in blive doet*: als ik tenminste niet sterf.712 *Datmen (dat men ne)*: dat men hem; *te gemake*: in zijn schik (te verbinden met *harde blide*).714 *herbergen*: huisvesting nemen.715 *gafne*: gaf hem (*orlof*).717 *hi*: Ferguut; *geherbercht ware*: een onderkomen had (nl. *in die stat*).

720 Hij toonde zich opgewekt (niet terneergeslagen).

721 *achter die port*: door de stad.722 *weder ende vort*: heen en weer, in feite versterking van *up ende neder*.723 *hen*: zeldzame vorm voor *hem*.

- No enseide: 'Comt herbergen',
 725 No hi en bat niemen sijn huus⁷²⁵
 Ende voer stille also een muus
 Achter straten, sijn spere up heven.⁷²⁷
 Doe viel een herde groet regen
 Ende maecten nat al toter huut.
 730 Hi voer emmer also een bruoit;⁷³⁰
 Van watre hi algader seep.⁷³¹
 Tachterst hi sinen scacht gegreep⁷³²
 Ende stacken onder enen ouden boem.
 Die regen nam sijns goeden goem.⁷³⁴
 735 Van vake heldi thoeft mettien.⁷³⁵
 Ene joncfrouwe heften versien;
 Met vake sachsine bevaen⁷³⁷
 Ende es vollec tote hem gegaen
 Ende groeten ende vragede watti sochte,
 740 Waer omme hi daer den regen vlochte.⁷⁴⁰
 'Joncvrouwe, hadde mi yeman geleent⁷⁴¹
 Sijn huus, in ware dus niet bereent.⁷⁴²
 Herbercht mi, joncfrouwe scone
 *Tameer, dat u God lone!⁷⁴⁴
 745 Al lachende sprac die joncfrouwe:
 'Here,' sprac soe, 'bi mire trouwe,⁷⁴⁶
 Te herbergene mi niet en besteet.⁷⁴⁷
 Dore uwen wille eist mi leet.⁷⁴⁸
 Dit huus es sconinx camerlinc,⁷⁴⁹
 750 Het es mijn vader, ic ben sijn kint.
 Up ene vorworde blijft hier tamere:
 Ic ans u wel, willet mijn here.⁷⁵²
 Hi sal van hove comen saen;

*fol. 5^b

- 725 Hij verzocht niemand om een onderkomen.
 727 *Achter straten*: langs de straat.
 730 *emmer*: altijd maar; *bruoit*: onnozele (beantwoordend aan het Fr. *ome nice*).
 731 *seep*: droop.
 732 *Tachterst*: ten laatste.
 734 *nam sijns goeden goem* (ironisch): zorgde goed voor hem, maakte hem doornat.
 735 *heldi (heldede-hi)*: neigde hij, boog hij voorever.
 737 *sachsine (sach-si-en(e))*: zag zij hem; *bevaen*: bevangen.
 740 *vlochte*: ontvluchtte.
 741 *hadde mi yeman geleent sijn huus*: had iemand mij het gebruik van zijn huis toegestaan, mij gastvrijheid verleend.
 742 *in (ic en)*: ik niet; *bereent*: nat geregend.
 744 *Tameer*: voor heden.
 746 *soe*: zij.
 747 Ik heb het recht niet iemand onderkomen te verlenen.
 748 *Dore*: om; *eist*: is het.
 749 Dit is het huis van de kamerheer van de koning.
 752 *Ic ans u*: ik (ver)gun het u.

- Eest heme leet, gi sult wech gaen,⁷⁵⁴
 755 Want waert minen vader leet,
 In mochte u houden niet, Godweet.⁷⁵⁶
 'Joncfrouwe, in bidde nemmer twaren.⁷⁵⁷
 Ic sal gerne henen varen
 Eest heme leet, alse hi comt;
 760 In wille niet dat hijs u veront.⁷⁶⁰
 Ferguut beette neder saen
 Ende quam in dat huus gegaen
 Daermen heme dede ere groet.
 Die joncfrouwe in die camere scoet,⁷⁶⁴
 765 Enen mantel si halen ginc
 Dien si omme den knape hinc
 Alse hi uut hadde sine wapine al.
 Twee knapen daden inden stal⁷⁶⁸
 Sijn ors ende daden hem af tgereide.
 770 Doe versagen si die hovede beide
 Die ane daertsoen gehangen waren.⁷⁷¹
 Sere begonsten si hen vervaren;
 Tote Fergute sijn si comen
 Ende vrageden, waer hi hadde genomen
 775 Die hovede, die hingen ant gereide.
 Ferguut hem algader seide
 Hoe hi den dieven tleven nam
 Ende hoe hi inden woude quam.
 Die joncfrouwe ende die knapen bede⁷⁷⁹
 780 Seiden dat hi stoutheit dede.⁷⁸⁰
 Ferguut was wel te gemake.⁷⁸¹
 Heme en lette geene sake,⁷⁸²
 Hi sat bi enen groten viere
 Ende hadde omme heme den mantel diere.⁷⁸⁴
 785 Si hadden onder hem tween groet spel.⁷⁸⁵
 Hi bequam der joncfrouwen wel.⁷⁸⁶
 Haer dochte, datsi nie hadde bekant⁷⁸⁷

754 *leet*: onaangenaam (ook in vs. 755).

756 *Godweet*: God weet het.

757 *nemmer*: niet meer.

760 *hijs u veront*: hij het u kwalijk neemt.

764 *scoet*: ging snel.

768 *daden*: brachten.

771 *daertsoen*: de zadelboog.

779 *bede*: beiden.

780 *stoutheid dede*: een stout stuk volbracht had.

781 *wel te gemake*: zeer in zijn schik.

782 Niets hinderde hem.

784 *diere*: duur, kostbaar.

785 Ze hadden met hen beiden veel pret.

786 *bequam*: beviel.

787 *bekant*: gezien.

- +Scoenre *ridder* in enech lant,
 Haddire hem gehouden naer.⁷⁸⁹
- 790 Ene witte broec, ru alse *een* haer⁷⁹⁰
 Haddi ane ende *twee* quade scoen,⁷⁹¹
 Die heme sijn vader hiet anedoer.
 Nie sint dat hi van huus sciet
 En waren si verporret niet.⁷⁹⁴
- 795 Dus hebben si onder hem *tween* geseten
 Tote gereet was dat eten.
 Van ere fonteinen hietmen bringen⁷⁹⁷
 Water dien *tween* jongelingen.⁷⁹⁸
 Si dwoegen ende gingen sitten⁷⁹⁹
- 800 Neder op een pellen witten.⁸⁰⁰
 Voer heme stont *ene* tafle gerecht,⁸⁰¹
 Daer op *een* nap die sere lecht;⁸⁰²
 Want inden cop stont menech steen
 Die bi nachte claerre scheen.⁸⁰⁴
- 805 Men brochte heme wijn ende clarheit⁸⁰⁵
 Ende die gerechten wel bereit,
 Dier es hem so menech comen⁸⁰⁷
 Dat icse u niet en wille nomen.
 Ten etene saten si soe vele,⁸⁰⁹
- 810 Tes die camerlinc in die zele⁸¹⁰
 Es comen, die van hove quam.
 Sine dochter hi vernam
 Etende mettien jonchere.
 Het wonderde heme herde sere,⁸¹⁴
- 815 Want sine was gewone niet.⁸¹⁵
 Tierst datten die joncfrouwe siet
 In hare ansichte wart si roet.
 Vollec si jegen hem op scoet⁸¹⁸

*fol. 5 verso^a

- 789 Als hij ridderlijke manieren en kledij gehad had.
 790 *haer*: haren kleed.
 791 *quade*: slechte.
 794 *verporret*: uitgetrokken.
 797 *fonteine*: bron.
 798 *jongelingen*: jongelieden.
 799 *dwoegen*: wasten zich de handen.
 800 *pellen*: tapijt.
 801 *gerecht*: gereed gemaakt (voor de maaltijd).
 802 *nap*: drinkschaal; *lecht*: schittert.
 804 *claerre* (comp. van *clær*): schitterender (dan bij dag?).
 805 *clarheit* (*clareit*): kruidenwijn.
 807 *dier* (gen. afhangend van *menech* en terugslaand op *spisen*): daarvan.
 809 *soe vele*: zo lang.
 810 *Tes*: totdat.
 814 *Het wonderde heme*: hij verwonderde er zich over.
 815 *was* (*was-es*, gen. bij *gewone sijn*): was dat.
 818 *jegen hem*: voor hem; *op scoet*: sprong plotseling op.

- Ende Ferguut heftene *versien*
 820 Ende wart oec op mettien.
 Die hoge man ende die vroede
 Hietse beide sitten *met goede*.⁸²²
 Si gingen beide sitten neder.
 Die *camerlinc* viel *met hen weder*.⁸²⁴
 825 Hi was *een* harde hovesch man.
 Den knape hi vragen began
 Of hi die *herberge wan met crachte*.⁸²⁷
 'Here, neen ic, *in hads gedachte*;⁸²⁸
 In dede noit man no wive quaet
 830 Noch dus gedane overdaet.⁸³⁰
 Op ene vorwerde quamic hare.⁸³¹
 +Waert dat u bequame ware
 Alse gi quaemt, so mochtic bliven;
 Men soude mi niet verdriven.
 835 Maer es dat sake dat u es leet,
 Ic rume u herberge gereet.⁸³⁶
 Dus hiet mi bliven dese *joncfrouwe*.⁸³⁷
 'Vrient,' sprac die here, 'op mijn trouwe!
 Mine herberge ontseggic u niet,
 840 Ic wille, *men* doe dat gi gebiet.
 Ic weets hare danc *in minen sinne*,
 Datsi u herberchde hier inne.
 Ic wille datsi u eere *daer* si mach.⁸⁴³
 Waer di die knape, die ic sach
 845 Heden voer *den coninc*?
 'Jaic, here,' sprac die *jongelinc*,
 'Een *ridder* hilt *daer met* mi sijn scheren.
 Moetic leven, het sal hem *deren*.⁸⁴⁸
 Ende segt, dat ict hem ontbiede,⁸⁴⁹
 850 Dat hijs sal hebben sine miede.⁸⁵⁰
 Ende datse hem *sorpers* sone sal geven,⁸⁵¹

*fol. 5 verso^b822 *Hietse (hiet-se)*: verzocht ze; *met goede*: rustig.824 *weder*: van zijn kant, op zijn beurt; *viel met hen weder*: ging op zijn beurt bij hen zitten.827 *wan met crachte*: in bezit nam met geweld.828 *in hads gedachte*: ik dacht er niet aan.830 *overdaet*: daad van geweld.831 *hare*: hierheen.836 *rume*: ontruim; *gereet*: onmiddellijk.837 *Dus*: op die voorwaarde.843 *mach*: kan.848 *Moetic leven*: als ik mag blijven leven.849 *ontbiede*: doe weten.850 *miede*: loon.851 *datse (dat-se)*, *se* slaat op *miede*.

- Dat hine bescope, moet hi leven.⁸⁵²
 Dus sprac die cnape te sinen wert.
 Die taflen dedemen op ter vert;⁸⁵⁴
 855 Si waren blide ende loegen.
 Men brochte hem water ende si dwoegen.
 Doe brochtemen hem den goeden wijn
 Ende elc dranc een lettelkijn.
 Daer na soe brochtemen hem dat cruut.⁸⁵⁹
 860 Die joncfrouwe naems ende Ferguut,⁸⁶⁰
 Die here nam oec, ende mettien
 Gingen si sitten onder hen drien
 Ende spraken omme meneger hande sake.
 Die camerlinc vragde den knape
 865 Hoe hi ten hove was geraect,
 Ofte hi noch ridder ware gemaect.⁸⁶⁶
 Die knape swoer: 'Semmi togen mijn!⁸⁶⁷
 Here, ic wane wel ridder sijn.
 Mi wapende die dorpeman⁸⁶⁹
 870 Alsic te hove dienen quam.
 Sijn ors gaf mi Somilet;
 En es geen beter tote Market.
 Hi gaf mi helm, swert ende scilt;
 Ic wane noit coninc beteren hilt.
 875 Here, dus quamic hier gevaren.
 +Ic wane ridder sijn te waren:
 Hen es ridder in sconinx zale,
 Ware wi gewapent even wale
 Ende ic ware op grauweele,⁸⁷⁹
 880 Ingaver niet omme enen canele⁸⁸⁰
 Haddic mijn strael ende mijn gysame.⁸⁸¹
 Die goede man greepen in sinen arme,
 Hi hoerde wel dat hi dom van sinne
 Was ende sprac: 'Lieve minne,⁸⁸⁴

+fol. 6^a

- 852 *Dat*: omdat; de eerste *hi* in dit vers slaat op Keye, de tweede op Ferguut; *bescope*: bespote.
 854 *dedemen op*: ruimte men op, nam men af.
 859 *cruut*: aromatisch kruid, gekauwd om geuren uit de mond te verdrijven.
 860 *naems*: nam ervan.
 866 *noch*: tot nu toe, reeds; *ridder gemaect*: tot ridder geslagen.
 867 *Semmi togen* (*l. toge = dat oge*) *mijn*: een soort van eedformule: bij mijn oog; vgl. vs. 3694:
 'bi minen ogen'.
 869 *dorpeman*: dorper, boer.
 879 *grauweele*: het steengruis, van het strijdperk.
 880 *niet enen canele*: geen riet, niets hoegenaamd.
 881 *strael*: werpspies; *gysarme*: tweesnijdende strijdbijl.
 884 *minne*: vriend.

- 885 Wildi horen na *minen* raet,
 Hine sal u niet sijn quaet
 Ende gine comt nemmer *in* die stat,
 U en saels wesen te bat.⁸⁸⁸
 Ferguut sprac *ten camerlinc*
- 890 Ende seide: 'Wildi enege dinc
 Te mi wart, die ic doen mach,⁸⁹¹
 Dat willic doen nacht ende dach.
 Of ghi iet wilt, segt *uwen wille*,⁸⁹³
 Ic sal u horen ende swigen stille.'
- 895 'Ghi hebt recht, het sal u *vromen*,⁸⁹⁵
 Daer sal u alle doget af comen.⁸⁹⁶
 Morgen seldi sijn *ridder nuwe*.⁸⁹⁷
 Men sal u nemen die cledere uwe
 Ende geven u andre, die beter sijn
- 900 Ende scoenre *ten trouwen* mijn.
 Dan selen wi vore den *coninc* gaen,
 In *uwen hals* sal hi u slaen⁹⁰²
 Ende gorden u tswert *met sinen handen*;
 Dan suldi *ridder* sijn te handen.⁹⁰⁴
- 905 Dus es die sede in dit lant.
 Ic sal u selve metter hant
 Spannen u sporen ane *uwen voet*
 Morgen vore menegen *ridder* goet.
 Sijt goedertieren ende wijs.
- 910 God meerre *uwen prijs*!⁹¹⁰
 Harde serich was Ferguut⁹¹¹
 Datmen hem sine cleder uut
 Doen soude, die hi van *huus* brochte;
 Droeve was hijs *in* sijn gedochte.
- 915 Ferguut sprac te *sinen* wert:
 'Trouwem, mi waers liever *ontbert*
 Dan gijt mi heden daet geloven⁹¹⁶⁻¹⁷
 Datmen mi sal mine cleder roven.⁹¹⁸

888 Zonder dat gij er groot voordeel van zult ondervinden.

891 *Te mi wart*: mij aangaande.

893 *of*: indien.

895 *vromen*: baten.

896 *alle doget*: niets dan goed of voordeel.

897 *nuwe*: nieuw, pas geworden.

902 De ridderslag zal hij u geven.

904 *te handen*: onmiddellijk.

910 *meerre*: vermeerdere; *prijs*: eer, roem.

911 *serich*: bedroefd.

916-17 *ontberem*: nalaten, missen; *dan*: dan dat; de betekenis is: ik had het liever niet gehad dat gij mij ervan tracht te overtuigen (dat het nodig is)...

918 *roven*: ontnemen.

- Het sal mi seker leet sijn
 920 Nemt men die cleder mijn,
 +Die mi mijn vader ane dede;
 Ic waenre speelt die duvel mede.
 Mi maecte *ridder*, alsic hier quam
 Somilet die dorp man.⁹²⁴
 925 Her wert, hoert mi al lettelkijn:
 Nu salic tweewaerf *ridder* sijn.
 'Ghine selt niet, te minen trouwen!
 Nieman en mach *riddere* touwen⁹²⁸
 Hine si *ridder*, dat secgic u,⁹²⁹
 930 Ende ghi hebt mi geloeft nu⁹³⁰
 Dat ghi doen sout, dat ic wilde.
 Ic ben die u vort an hilde
 Over gherecht logenere,⁹³³
 En doedi niet, dat ic beghere,
 935 Trocti achter van deser dinc.⁹³⁵
 'Neen ic, here,' sprac die jongelinc,
 'In maecht laten, hets te spade,⁹³⁷
 Ic wille volgen uwen rade.'
 Die here riep te hem *twee* knapen
 940 Datsi heme lichten: hi wilde gaen slapen.⁹⁴⁰
 Doe stonden si op ende quamen
 In *ene* camere, daer si vemamen
 Gescreven menegerhande dier.⁹⁴³
 Doe sprac die wert: '*Ferguut*, blijft hier
 945 Ende slapet met gemake.'
 Hi leerde hem menegerhande sake⁹⁴⁶
 Binnen der nacht, dien jonchere,⁹⁴⁷
 Die hem quamen te groter ere.
 Daer lach *een* bedde pellerijn⁹⁴⁹
 950 Ende *twee* linlaken sidijn,⁹⁵⁰

+fol. 6^b924 *dorp man*: dorper, boer.928 *touwen*: slaan.929 *Hine si*: tenzij hij is.930 *geloeft*: beloofd.933 *Over*: voor; *gherecht logenere*: volslagen leugenaar.935 *Trocti achter van deser dinc*: Als ge die belofte niet zoudt nakomen.937 *maecht (mach-et)*: mag het; *spade*: laat.940 *lichten*: zouden bijlichten.943 *Gescreven*: geschilderd.946 *leerde*: had geleerd.947 *Binnen der nacht*: gedurende die nacht, bedoeld is die avond.949 *pellerijn*: (*pellerijn*): van 'pellen' (d.i. pellengoed, van kostbare zijden of lakense stof, veelal met gouddraad doorweven) vervaardigd. Hier vermoedelijk als 'pars pro toto' gebruikt, doelend op het kostbare dekkleed (= de spreij) van het bed.950 *linlaken sidijn*: zijden beddelakens.

- Daermen op leide dien knape.
 Wel saen waert hi *in* slape.
 Die camerlinc wilde slapen gaen,
 Sire dochter riep hi saen⁹⁵⁴
- 955 Ende hiet, datsi hem cleder sochte
 Ende sise dien knape brochte
 Morgen alse hi op steet.
 'Here,' seitsoe, 'si sijn gereet.'
 Si gingen alle slapen doe
- 960 Alden nacht tote smorgens vroe.
 Die camerlinc stort op betide⁹⁶¹
 Ende liet halen dat gesmide⁹⁶²
 Ende dede sadelen hare twee perde.
 Die joncfrouwe liep *in* hare werde⁹⁶⁴
- 965 In ene camere tenen fortsiere
 *Ende traker ute die cleder diere.⁹⁶⁶
 Si liep daer die knape lach*
 Ende wecten; si hem die cleder gaf.
 Hi namse ende hefse ane gedaen.
- 970 Gecleet ende gescoit was hi saen.⁹⁷⁰
 Vollijc hi buter camerem ginc.
 Wel behages den camerlinc.
 Men brochte heme vollic haer rossiden⁹⁷³
 Want si te hove wilden riden.
- 975 Ferguut en voerde te hove wert
 Van sinen harnasche meer dan een pert.⁹⁷⁶
 Ne geen ander hi en rochte⁹⁷⁷
 Dan dors dat hi van lande brochte.
 Ander joncfrouwe nam hi orlof.
- 980 Si maecten hem beide in dat hof.
 Die coninc was van messen comen.⁹⁸¹
 Een scaec bert haddi genomen⁹⁸²
 Ende soude scaec hebben gaen spelen.
 Alsi quamen inder zelen

*fol. 6 verso^a954 *Sire (sijnre)*: zijn.961 *betide*: vroegtijdig.962 *gesmide*: paardetuig.964 *werde (waerde)*: bewaarplaats, schuilplaats; hier: kabinet.966 *traker*: haalde er; *diere*: kostbare.970 *gescoit*: geschoeid.973 *rossiden*: strijdrossen.976 *harnasch*: bagage, uitrusting; *ne ... meer dan*: niet meer dan, alleen maar.977 *rochte*: begeerde.981 *van messen*: van de mis.982 *scaec bert*: schaakbord.

- 985 Soe beeten si wel saen⁹⁸⁵
 Ende gingen vore den *coninc* staen.
 Die *ridders* besagen sere
 Fergut, dien jonchere
 Ende seiden, datsi noit en sagen
- 990 Scoenre man van *sinen* dagen.⁹⁹⁰
Ferguut groette den *coninc*.
 Een mantel *hem* ane den hals *hinc*,
 Wel vollec hine af dede:
 Sijn weert leerde *hem* die *hovesscede*.⁹⁹⁴
- 995 Doe bleef hi inden *roc* van *sindale*⁹⁹⁵
 Al bloet; hi stont *hem* herde wale.⁹⁹⁶
 Voer den *coninc* stont hi *ververt*.⁹⁹⁷
 Die *here* quam gegaen, sijn wert,
 Die heme in sijn ore seide
- 1000 Dat hi viele op sijn knien beide
 Ende bade den *coninc*, of hi woude,¹⁰⁰¹
 Dat hine *ridder* maken soude.
 Die knape wel *sinen* wert *verstoet*.¹⁰⁰³
 Ende viel neder op *sconinx* voet¹⁰⁰⁴
- 1005 Ende bat herde oetmoedelike
Arture, den *coninc* *rike*¹⁰⁰⁶
 - Hi was van verren te *hem* gesant -¹⁰⁰⁷
 Dat hine *ridder* make te hant.
 Die *coninc* heft den knape *versien*
- 1010 *Ende hieten op staen mettien.
 Die knape seide: 'Lieve *here*,
 Van u en *scedic* *nemmemere*¹⁰¹²
 Ghi engeft mi *ridders* *abijt*.¹⁰¹³
 'Ic geeft u; segt mi wie gi sijt,
- 1015 Lieve knape, ic wilt weten.'
 'Ja, *here*, hebdijs nu *vergeten*?¹⁰¹⁶
 Ic ben die knape, *wetekeye*!¹⁰¹⁷

*fol. 6 verso^b985 *beeten*: stegen af.990 *van sinen dagen*: van zijn leeftijd.994 *hovesscede*: hoofse trek.995 *sindael*: een lichte, soepele of gesatineerde zijden stof, gelijk staande met de latere tafzijde.996 *Al bloet*: zonder andere (boven-)kleren.997 *ververt*: bedremmeld, verlegen.1001 *of*: indien.1003 *verstoet*: begreep.1004 *op voet*: aan de voeten (van).1006 *rike*: machtig.1007 *gesant*: gezonden, gekomen.1012 *scedic*: scheid ik.1013 *Ghi en*: tenzij gij; *abijt*: uitrusting.1016 *hebdijs*: hebt gij het.1017 *wetekeye*: bij God!, voorzeker.

- Daer *met* scopte mijn her Keye.¹⁰¹⁸
 Also betre mi God mine saken¹⁰¹⁹
 1020 Ic waent heme noch te sure maken.¹⁰²⁰
 'Vrient,' sprac die *coninc*, 'laet *gewerden*,¹⁰²¹
 Dat willic tusschen u beverden.¹⁰²²
 Heft hi jegen u iet messeit,¹⁰²³
 Hi wilt u betren, hets hem leit.¹⁰²⁴
 1025 Doe *quam* mijn her *Gawein* gelopen
 Ende heft *ten* coninc gesproken,
 Want hi den knape wel *verstoet*.
 'Here,' seit hi, 'en es niet goet
 Dat mijn her Keye die *ridder* *vremde*
 1030 *Versprect*: hem sals berouwen *in* *dende*.¹⁰³⁰
 Also dede hi mijn her *Pertsevale*¹⁰³¹
Verjagede hi met *sire* *tale*,¹⁰³²
Maer ghi moetet hem nu *vergeven*.
 Doet desen knape wapine *geven*;
 1035 Ghine mogeter hem niet *ontsecgen*.¹⁰³⁵
 Wat latine vore u voete leggen?¹⁰³⁶
 Mijn her *Gawein* seide: 'Her *coninc*,
 Ic bade gerne den *jongelinc*¹⁰³⁸
 Dat hi mi *tenen* geselle *ontfinge*:
 1040 Gerne *namic* sine wandeling.¹⁰⁴⁰
 Die *coninc* sprac: 'Hets mi bequame.'
Ferguut antwerde: 'Uwen name
 En wetic niet, maer *goedertiere*¹⁰⁴³
Sidi ende van goeder maniere.¹⁰⁴⁴
 1045 Ic en ontsecge niet u bede;
 Ic wille u *dienen* talre stede,
Maer ic name eer die wapine.¹⁰⁴⁷
 Gherne waric indie *wostine*.¹⁰⁴⁸

1018 *Daer met*: met wie; *scopte*: de spot dreef.

1019 God moge mijn situatie zo goed maken dat ik (te verbinden met vs. 1220).

1020 Ik ben van zins het hem te doen opbreken.

1021 *laet gewerden*: laat dat rusten.

1022 *beverden*: beslechten.

1023 *iet messeit*: iets beledigends gezegd.

1024 *betren*: genoegdoening geven; *leit*: leed.

1030 *Versprect*: beschimpt; *in dende*: ten slotte.

1031 *mijn her Pertsevale* staat apo koinou: hoort bijgevolg tegelijkertijd bij vs. 1031 en bij vs. 1032.

1032 *tale*: smaadwoorden.

1035 *mogeter*: moogt ze; *ontsecgen*: weigeren.

1036 Waarom laat gij hem (zo lang) aan uw voeten liggen?

1038 *bade*: zou willen verzoeken.

1040 *sine wandeling nemen*: omgang hebben met hem.

1043 *goedertiere*: goedaardig, vriendelijk.

1044 *sidi*: zijt gij.

1047 Ik zou toch liever eerst mijn ridderuitrusting ontvangen.

1048 *wostine*: woestenij.

- Ic ghere den horen ende die *wimpele*¹⁰⁴⁹
 1050 Die houdet die liebart *simpele*.¹⁰⁵⁰
 Den swerten *ridder* salic wijch geven,¹⁰⁵¹
 Ochte hi sal mi nemen tleven.¹⁰⁵²
 Magic verwinne die *battaelgie*,¹⁰⁵³
 *Hier comic weder sonder *faelgie*,¹⁰⁵⁴
 1055 Dan willic mi tote u betrouwen.¹⁰⁵⁵
 Betren dan gi en wanic niet scouwen.¹⁰⁵⁶
 Alse mijn *her Gawein* heft verstaen
 Dat *Ferguut* niet en wille achter gaen,
 Hine sal proeven die avonture,¹⁰⁵⁸⁻⁵⁹
 1060 Die menegen *ridder* es worden tsure,
 In sijn herte eist hem leet
 Ende alden andren, Godweet.
 Si spraken alle ute ere mont¹⁰⁶³
 Ende vloecten Keyen ter stont.

*fol. 7^a1049 *ghere*: begeer.

1050 *houdet*: toezicht houdt, bewaakt; *liebart*: leeuw; *simpele* bij *liebart* beantwoordt hier aan het Frans: 'del lion simple'. Volgens Tobler-Lommatzsch, IX, c.664 betekent *simple*, gezegd van dieren, dikwijls het tegenovergestelde van *féroce*, d.i. goedaardig, vreedzaam, (mij meegedeeld door Prof. W. van Hoecke). In de Franse tekst past deze betekenis goed, al kan het woord hier ook, mede ter wille van het rijm (: *guiple*), gebruikt zijn. De woorden 'del lion simple' worden in de Fergus (uitg. Martin, blz. 22, vzn. 8-9) door Keye uitgesproken, die blijkbaar goed ingelicht is over de aard van het dier: het gaat immers niet om een echte, maar een gebeeldhouwde leeuw:

'Mais il n'a ne car ne sanc
 Ne cuir ne poil: ains est tot blanc.
 D'ivoire entaillie gentement'
 (blz. 59, vzn. 16-18)

Eigenaardig genoeg legt de Nederlandse bewerker, in afwijking van zijn Frans voorbeeld, de vzn. 1049-1050 in de mond van Ferguut, die dan nog niets kan weten over de leeuw 'van witten yvoren' (vs. 1647). Zijn toespeling kan bijgevolg niet dezelfde draagwijdte hebben als die van Keye in de Fergus. In de Nederlandse tekst zegt de drossaard alleen dat wimpel en horen hangen 'anden hals ere liebardinnen' (vs. 639). *Simpele* doet hier blijkbaar, in nog sterkere mate dan in de Franse tekst, dienst als passend rijmwoord (: *wimpele*) zonder veel betekenis. Tenzij men, met Verdam, (en dit geldt bij hem zowel voor het Ofra. *simple* als voor het mnl. *simpele*) het woord als een soort van vast epitheton van de leeuw zou beschouwen. 'In de wapenkunde', zo merkt V. op, 'wordt de 'simpelheit' uitgedrukt door een leeuw (Gelre, *Wapenb.*, blz. 113): den leeuw heeft men verschillende deugden toegedicht, o.a. ook de oprechtheid, het niet hebben van streken, zelfs een zekere mate van zachtaardigheid; vgl. Maerlant, *Der Nat. Bloeme*, II, 2127: 'Simpel is dat sien van desen' (de leeuw) (zie M.W., VII, 1142 en 1126 (Aanm. bij *simpelheit*)). In dit verband zou men het woord hier het best door: zonder arglist, d.i. recht- of edelgeaard kunnen weergeven.

1051 *wijch geven*: strijd leveren.1052 *Ochte*: of.1053 *verwinnen die battaelgie*: de strijd winnen.1054 *sonder faelgie*: zonder mankeren.1055 *tote u betrouwen*: aan uw leiding toevertrouwen.

1056 Een betere dan gij verwacht ik niet te aanschouwen.

1058-59 Dat F. niet in gebreke wilde blijven om het avontuur te wagen.

1063 *ute ere mont*: uit een mond, eenstemmig.

- 1065 *Ferguut* en acht niet om haer seer,¹⁰⁶⁵
 Maer den coninc haesti te meer¹⁰⁶⁶
 Dat hi hem ridders wapine gave.
 Die coninc sach wel dat dore have¹⁰⁶⁸
 Noch dore bede hi niet en dade.¹⁰⁶⁹
- 1070 Hi dede heme bringen *ridders* gewade:¹⁰⁷⁰
 Halsberch, cousen, helm van stale
 Dede *Ferguut* ane; het stont hem wale.
 Mijn her *Gawein* brochte hem sijn pert;
Ferguut besaget, diet sere begert.
- 1075 Pertsevale brocht hem een swert
 Dat heme gegeven hadde een sijn wert.¹⁰⁷⁶
 Pertsevale was dorper niet,
 Hi gaeft den coninc ende hiet¹⁰⁷⁸
 Dat hijt den knape gorden soude.¹⁰⁷⁹
- 1080 Die coninc gordet hem wel houde.¹⁰⁸⁰
 Die camerlinc maecte hem vore¹⁰⁸¹
 Ende spien hem sinen rechteren spore.¹⁰⁸²
 Mijn her Lanceloet die ridder goet
 Spien hem den luchteren ane den voet.¹⁰⁸⁴
- 1085 Men sach in sconinx hof nemmere
 Enen vremen *ridder* doen meere ere:¹⁰⁸⁶
 Het was recht: ic vermete mi das¹⁰⁸⁷
 Dat hi die beste *ridder* was
 Die noit quam in sconinx hof.¹⁰⁸⁹
- 1090 Hi ontfinc prijs ende lof
 Die stoute *ridder* *Ferguut*.
 Enen willicker nemen uut:¹⁰⁹²
 Mijn her *Gawein*, die noit en vant
 Sijn genoet in enech lant,¹⁰⁹⁴
- 1095 Hine mochte niewer sijn *verwonnen*,¹⁰⁹⁵

1065 *haer seer*: hun hartzeer.

1066 *haesti (haeste-hi)*: verzocht hij met aandrang.

1068 *dore*: ter wille van.

1069 *hi niet endade*: dat hij (*Ferguut*) het niet zou doen (nl. afzien van zijn voornemen het avontuur te ondernemen).

1070 *gewade*: wapenrusting.

1076 *een sijn wert*: een vroegere gastheer van hem.

1078 *hiet*: verzocht.

1079 *gorden*: omgorden.

1080 *wel houde*: zeer spoedig, d.i. dadelijk.

1081 *maecte hem vore*: kwam naar voren.

1082 *spien*: spande, bond aan.

1084 *luchteren*: linker.

1086 *meere*: groter.

1087 *ic vermete mi das*: ik durf dit verzekeren, stellig verklaren.

1089 *noit*: ooit.

1092 Voor één wil ik een uitzondering maken.

1094 *Sijn genoet*: zijns gelijke.

1095 Nergens kon hij overwonnen worden.

- Bedi willic hem sprijs onnen.¹⁰⁹⁶
 Ferguut was herde wel gereet.¹⁰⁹⁷
 +Een groet ors brochtmen hem gheleet¹⁰⁹⁸
 Dat snel was alsoe een vogelij; +fol. 7^b
 1100 Maer hi hadde liever dat sijn.¹¹⁰⁰
 Een sciltknape herde wise
 Brochte heme geleet sijn ors van prise;¹¹⁰²
 Biden breiddele hijt gegreep.¹¹⁰³
 Doe hilt hem sinen stegereep¹¹⁰⁴
 1105 Mijn her Ywein, een ridder coene.
 Hi waerp hem vollec in dartsone.¹¹⁰⁶
 Enen vasten scilt, enen dieren¹¹⁰⁷
 Haeldemen hem van quartieren;¹¹⁰⁸
 Ane sinen hals dat hine hinc.
 1110 Een ridder heme doe halen ginc
 Enen scacht, starc ende groet;
 Insijn hant dat hine scoet.¹¹¹²
 Ferguut was utermaten blide.
 Wel behagedem sijn gesmide¹¹¹⁴
 1115 Ende dat ors daer hi op sat;
 Hine was noit te gemake bat.¹¹¹⁶
 In sinen stegereep hi hem hief:
 Waest den orsse leet of lief,¹¹¹⁸
 Het moeste knielen op den vloer.
 1120 'God,' sprac die coninc ende swoer
 'Moet scenden Keyen, datti liep oppe¹¹²¹
 Desen ridder met sinen scoppe,
 Bedi hi heefden mi verdreven;¹¹²³
 Waer dore hem, hi waer met mi bleven.¹¹²⁴

1096 *sprijs* (gen.) *onnen*: de voorrang toekennen.

1097 *herde wel*: zeer goed; *gereet*: uitgerust.

1098 *brochtmen gheleet*: bracht men aan de toom; zo ook vs. 1102.

1100 *dat sijn*: het zijne, zijn eigen.

1102 *van prise*: van hoge waarde, voortreffelijk.

1103 *breidel*: toom; *gegreep*: greep (vast).

1104 *stegereep*: stijgbeugel.

1106 *Hi waerp hem*: hij sprong; *dartsone* (*dat artsoen*): eig. de zadelboog, hier: het zadel.

1107 *vast*: stevig, sterk.

1108 *van quartieren*: waarschijnlijk een gevierendeeld schild, met een heraldische beschildering.

1112 *scoet*: snel aangeven, in de hand gooien als het ware; *hi slaat niet terug op Ferguut*, maar op de ridder, die hem de 'scacht' brengt.

1114 *gesmide*: paardetuig (vaak met zilver of goud belegd).

1116 *te gemake bat*: beter in zijn schik.

1118 *Waest*: was het.

1121 *Moet*: moge; *scenden*: in het verderf storten; *dat hi liep oppe*: omdat hij te lijf ging (*met sinen scoppe*).

1123 *Bedi*: want.

1124 *Waer dore hem*: was het niet om hem (Keye); *hi*: Ferguut; *met*: bij.

- 1125 Die sot sat daer biden viere¹¹²⁵
 Ende riep ten coninc lude sciere:¹¹²⁶
 'En meslaet u niet, here,¹¹²⁷
 Want *enen ridder* noit ere
 Sagedi eeren meer gescien.¹¹²⁹
- 1130 In corten stonden suldi sien¹¹³⁰
 Den *ridder* vander swarter roken
 Sinen scilt ane sinen hals te broken
 Ende bringen u thoeft cleet ende den horen
 Ende vallen u ten voeten voren.'
- 1135 Alsoe Keye dien sot versteet,
 Wel na hi van torne spleet.¹¹³⁶
 En haddement niet vertelt in quaden,¹¹³⁷
 Hi hadde den sot int vier gebraden.
 Vore den coninc es hi gegaen
- 1140 Ende loech, of hijt niet hadde verstaen.¹¹⁴⁰
 Ferguut ten coninc orlof nam¹¹⁴¹
 +Ende ane alle sine man.¹¹⁴²
 Te minen her *Gawein* es hi comen
 Ende heft orlof ane hem genomen.
- 1145 Mijn her *Gawein* in goeder trouwen
 Bevalne sere onser Vrouwen.¹¹⁴⁶
 Ferguut voer volleke daer of¹¹⁴⁷
 Ende ruemde sconinx hof.¹¹⁴⁸
 Ferguut reet met groter vaert
- 1150 - Van fierheden scheen hi liebaert -¹¹⁵⁰
 Alden dach toter vespertijt.¹¹⁵¹
 Sere vernoide hem die tijt.¹¹⁵²
 Een water dat hi liden soude.¹¹⁵³
 Doe sach hi neven enen woude
- 1155 Enen casteel vast ende groet;¹¹⁵⁵

*fol. 7 verso^a1125 *sot*: hofnar; *vier*: vuur.1126 *sciere*: snel.1127 *meslaet u niet*: maak u niet boos.1129 *Sagedi*: zaagt gij.

1130 Binnenkort zult ge zien.

1136 *spleet*: barstte.

1137 Als men het niet ten zijnen ongunste had uitgelegd.

1140 *of*: alsof.1141 *ten*: ten opzichte van, d.i. van.1142 *man*: leenmannen.

1146 beval hem zeer in de hoede van Maria (wat tevens hier betekent: vaarwel zeggen).

1147 *volleke daer of*: snel van daar.1148 *ruemde*: ontruimde, vertrok uit.1150 *fierhede*: waardigleijd; *liebaert*: een leeuw.1151 *vespertijt*: vooravond.1152 *vernoide*: viel lang.1153 *liden soude*: maest passeren.1155 *vast*: versterkt.

- Een groet water daer omme scoet.¹¹⁵⁶
 Hi quam gereden aen dien casteel
 Die scone was: men hieten Ydel.
 Ene lange brugge hi voer hem vant
 1160 Ende enen ridder, die op sine hant
 Hilt enen edelen valke diere¹¹⁶¹
 Ende meide hem op die rivire.¹¹⁶²
 Met hem ginc ene joncfrouwe scone:
 Hen was so scone onder den trone,¹¹⁶⁴
 1165 Volmaect hadse die nature;
 Noit man sach sulke figure.
 Hen sal u lieden niet vemoien,¹¹⁶⁷
 - Die niet wille horen, lope met coyen! -¹¹⁶⁸
 Ic wille u seggen die waerheit
 1170 Vander joncfrouwen scoenheit.
 Die joncfrouwe hiet Galiene.
 Die voere al tlant dore van Aliene,¹¹⁷²
 Hine vonde gene so wel gereit:¹¹⁷³
 In hare was alle hovesscheit,
 1175 Si mochte te rechte sijn keyserinne.
 Het ware wel recht, dat haer die minne
 Een deel in dat herte quame¹¹⁷⁷
 Ende si te minnen vername.¹¹⁷⁸
 Waric Venus, die geeft die minne,
 1180 Ic ware al geel in haren sinne;¹¹⁸⁰
 Sine mochte niet bet sijn dan in hare.
 Si heeft grauwe ogen ende clare,¹¹⁸²
 Brune wintbrauwen, gheoget reine,¹¹⁸³
 Niet te groet, te maten cleine.¹¹⁸⁴
 1185 Tforhoeft up heven ende slecht,¹¹⁸⁵
 +Haer ansichte lanc ende recht,

+fol. 7 verso^b

- 1156 *scoet*: liep.
 1161 *diere*: kostbaar.
 1162 Hij verlustigde zich in de jacht op watervogels.
 1164 *Hen(het en)*: er was niet; *onder den trone*: onder het uitspansel, d.i. op aarde, ter wereld.
 1167 *vernoien*: vervelen.
 1168 *lope met coyen*: hoede de koeien, mag voor mijn part koewachter worden.
 1172 *Die voere*: die ging, zou gaan, of: als iemand ging.
 1173 *so wel gereit*: zo voortreffelijk, volmaakt in haar soort.
 1177 *Een deel*: enigszins.
 1178 *te minnen vername*: de liefde voelde ontwaken.
 1180 *al geel*: geheel en al; *in haren sinne*: in haar hart.
 1182 *grauw*: grijsblauw.
 1183 *wintbrauwe*: wenkbrauwen; *gheoget reine*: met heldere ogen.
 1184 *te maten*: tamelijk.
 1185 *up heven*: hoog, gewelfd; *slecht*: glad, effen.

- Wit also *een* snee, te poente roet.¹¹⁸⁷
 Een mochter hem in besien *ter* noet.¹¹⁸⁸
 Die lippen roet, den mont nauwe,
 1190 Vele soeter dan enech dauwe.
 Haer tande clene, wit, nagestaen,¹¹⁹¹
 Haer adem roec als galigaen.¹¹⁹²
 Over die scouderen was si smal¹¹⁹³
 Ende wel gescepen *over* al.¹¹⁹⁴
 1195 Haer aerme lanc; cleine witte hande.
 Scoenre wijf noit man bekande.¹¹⁹⁶
 Hens nieman diese volprisen mochte,¹¹⁹⁷
 Want nature al liaer gedochte¹¹⁹⁸
 Dede ane hare, doe si was geboren
 1200 Daer si hondert ane verloren.¹²⁰⁰
 Galiene *ginc* met haren oem,
 Si nam sijns goeden goem.¹²⁰²
 Ferguut hi groete seere
 Die joncfrouwe ende dien here
 1205 Ende bat herberge dien nacht.
 Die goede man was wel bedacht¹²⁰⁶
 Ende seide: 'Vrient, wille come motti *sijn*.'¹²⁰⁷
 Ghi selt wel te ghemake *sijn*:
 Men sal u wel doen u ghevoech,¹²⁰⁹
 1210 U *pert* sal orscorens hebben gnoech.¹²¹⁰
 Ferguut den here wel verstoet.
 Doe beitte hi ende maecte hem te voet;¹²¹²
 Galiene vollijc gegreep
 Ende hilt heme sinen stegereep.
 1215 Fergute waest leet in *sijn* gedochte,

1187 *te poente*: naar den eis, in de juiste maat.

1188 *Een*: iemand, men; *hem besien*: zich spiegelen; *ter noet*: desnoods.

1191 *nagestaen*: dicht bij elkaar staande.

1192 *galigaen*: de specerij *galigaen* of *galanga*, d.i. de welriekende wortelstok van 'Alpina officinarum Hance', in het Latijn ook wel 'rhizoma galangae' genoemd (Zie: Willy L. Braekman, *Middelnederlandse Geneeskundige Recepten*. Gent, 1970, blz. 423).

1193 *smal*: rank, tener.

1194 *gescepen*: geschapen, gevormd.

1196 *bekande*: aanschouwde.

1197 *volprisen*: ten volle prijzen.

1198 *al haer gedochte dede*: deed haar uiterste best; had haar versierd met alles wat ze bedenken kon.

1200 waar honderd anderen (*si hondert*) verlies bij leden.

1202 zij paste (lette) goed op hem.

1206 *was wel bedacht*: verstandig, welwillend.

1207 *motti*: (*moetti*): moogt ge.

1209 *doen u ghevoech*: u van het nodige voorzien.

1210 *orscoren*: haver.

1212 *beitte*: steeg af.

- Want nature noit en wrochte¹²¹⁶
 Scoenre wijf dan Galiene.
 Sijn wert wijsdem datti altene¹²¹⁸
 Vrouwen ende joncfrouwen ere dade
 1220 Ende hi volchde sinen rade.
 Die joncfrouwe nam hi bider hant
 Ende si heme weder; doe quam een seriant¹²²²
 Ende dede heme sine wapine uut.
 In een bliaut bleef Ferguut¹²²⁴
 1225 Al bloet staende van sindale:
 Hi was gescepen herde wale.
 Die joncfrouwe wel sere besach
 Dien ridder, dien si wale mach.¹²²⁸
 Wel bequam hare sijn gelaet.¹²²⁹
 1230 *Die Minne versiet wel ende verstaet¹²³⁰
 Dat tijt ware, datsi in haer quame¹²³¹ +fol. 8^a
 Ende si te minnen vemame.
 Si sette een scicht in haren boge¹²³³
 Ende scoet der joncfrouwen dore doge¹²³⁴
 1235 In therte so diep, hen conste verdriven¹²³⁵
 Noit meester; het moeste met haer bliven.¹²³⁶
 In wil niet dats mi yemen veronste¹²³⁷
 Dat ic seide, dat Minne conste
 Scichte schieten of quarele.¹²³⁹
 1240 Al ware een man in drie castele
 Dore wapent met ysere ofte met stale,¹²⁴¹
 Si dore scoten met haren strale.¹²⁴²
 Die Minne es soe ghetrahiijnt,¹²⁴³
 Hare scichte sijn soe ghefeniijnt,¹²⁴⁴
 1245 Wien si scietet, wijf of man,

1216 *wrochte*: maakte, schiep.

1218 *Sijn wert*: zijn waard, de vroegere nl., de kamerling; *wijsdem*: had hem geleerd; *altene*: steeds.

1222 *seriant*: dienaar.

1224 *bliaut*: een bovenkleed, uit kostbare stof, meestal zijde, vervaardigd; het werd onder de mantel gedragen en behoorde uitsluitend tot de kledij van edelen en rijke lieden; *sindale*: zie vs. 995.

1228 *mach*: mag lijden.

1229 *gelaet*: voorkomen, figuur.

1230 *Minne*: Amor.

1231 *Dat* dat het.

1233 *scicht* (o.): pijl, zie ook vs. 1247.

1234 *dore* (*dat oge*): het oog.

1235 *hen*: (*het en*); geen heelmeester kon hem (de pijl) uitdrijven.

1236 *met*: bij, in.

1237 *veronste*: kwalijk zou nemen.

1239 *quarele*: pijlen.

1241 *dore wapent*: van top tot teen gewapend.

1242 *dore scoten*: doorschoot hem.

1243 *ghetrahiijnt*: sluw, geslepen, verraderlijk.

1244 *ghefeniijnt*: vergiftig.

- Dat hijs genesen niet en can.
 Dit scicht die scone binnen heft,
 Si salt dragen den dach datsi left.¹²⁴⁸
 Galiene sere versucht.
- 1250 Si decket sere, want si vrucht¹²⁵⁰
 Dats haer oem mach werden in inne¹²⁵¹
 Datsi ten ridder waert draget mimme.
 Enen bonten mantel ter vaert
 Brochtmen hem ende dede op sijn paert.¹²⁵⁴
- 1255 Men hevet gewreven ende geconreit,¹²⁵⁵
 Die crebbe vol evenen vore hem geleit;¹²⁵⁶
 Dors ginc eten sere ende vast.¹²⁵⁷
 Nu peinsde die wert omme sinen gast,
 Ende Ferguut doet dat hi ghert,¹²⁵⁹
- 1260 Want sinen orsse niet en deert.¹²⁶⁰
 Indie zale sijn si gegaen.
 Galiene was ghevaen¹²⁶²
 Met minnen, die sere ontsiet¹²⁶³
 Haren oem, maer hine merkes niet.¹²⁶⁴
- 1265 Enen pellen ginc men daer sprede,¹²⁶⁵
 Daer si op saten onder hen beden,¹²⁶⁶
 Ferguut ende die joncfrouwe
 Diene minde met goeder trouwe.
 Sine dorste hem gewagen niet,¹²⁶⁹
- 1270 Want si die onnere ontsiet.
 Die riddere hare noit wort enseide:
 Dus satense ende swegen beide
 Datmen ene grote mile
 *Mochte hebben gegaen die wile.¹²⁷⁴
- 1275 Si en dorste no hi en conste mede,¹²⁷⁵
 Daer omme die tale bleef tier stede.¹²⁷⁶

*fol. 8^b

- 1248 *den dach dat si left*: haar leven lang.
 1250 *decket (decket-et)*: verbergt het (dat ze door Amor getroffen is); *vrucht*: vreest.
 1251 *werden in inne*: gewaar worden.
 1254 *dede op*: bracht... naar de stal.
 1255 *geconreit*: geroskamd.
 1256 *crebbe*: krib; *evene*: haver.
 1257 *vast*: met graagte, met veel eetlust.
 1259 *ghert*: begeert.
 1260 *niet*: niets; *deert*: ontbreekt.
 1262 *ghevaen*: bevangen, vervuld.
 1263 *die*: zij (Galiene) die; *ontsiet*: beducht is voor, nl. omdat haar oom haar liefde zou kunnen merken.
 1264 *hine merkes (merket-es) niet*: hij merkt er niets van.
 1265 *pellen*: tapijt; *spreden*: spreiden.
 1266 *onder hen beden*: met hun beiden.
 1269 *gewagen*: (daarvan) zeggen; *niet*: niets.
 1274 *die wile*: in die tijd, ondertussen.
 1275 *no*: noch.
 1276 *die tale*: het gesprek; *bleef*: bleef achterwege; *tier (te dier) stede*: toen.

- Men hietse dwaen ende gaen eten,¹²⁷⁷
 Si dwoegen ende sijn geseten.
 Men brochte hem spisen gnoech
 1280 Ende van wine haer gevoech.
 Si aten ende men hiet op doen.¹²⁸¹
 Doe quam gelopen een garsoen¹²⁸²
 Ende dede op dat *ammelaken*.¹²⁸³
 Van wilden dieren ende *van draken*¹²⁸⁴
 1285 So was die tafle gehouwen.¹²⁸⁵
 Ic wanemen inder Dunouwen
 Tafle en vonde so wel gewrocht;
 Diese makede was wel bedocht.¹²⁸⁸
 Men deetse op ende die scragen.¹²⁸⁹
 1290 Die wert ginc *Fergute* vragen
 Wanen hi quame, wat hi sochte.¹²⁹¹
Ferguut seit heme, die niet en rochte¹²⁹²
 Te liegene, hoe hi te hove quam
 Ende hoe hi sine wapine nam¹²⁹⁴
 1295 Ende hoe hem her Keye liep oppe
 Indie zale met sinen scoppe.
 Daema teldi hem te waren¹²⁹⁷
 Hoe hi ter roken wilde varen
 Den wimpel halen ende den horen:
 1300 'Comt mi die swerte *ridder* tevoren,¹³⁰⁰
 Ic segt u wel alsonder faelgie,¹³⁰¹
 Ic sal hem leveren *battaelgie*,¹³⁰²
 Magicken *verwinnen* ende matten,¹³⁰³
 Ic sal sijn hoeft diere scatten.¹³⁰⁴
 1305 Die goede man wel verstoet
 Dat *Ferguut* hadde stouten moet.¹³⁰⁶
 Het was heme utermaten leet

1277 *hietse*: verzocht hen.

1281 *hiet op doen*: verzocht de tafel te mogen afnemen.

1282 *garsoen*: knaap, dienaar.

1283 *ammelaken*: tafellaken.

1284 *van*: met.

1285 *gehouden*: gebeeldhouwd.

1288 *wel bedocht*: zeer vakkundig.

1289 *deetse op*: nam ze weg.

1291 *Wanen*: vanwaar.

1292 *niet en rochte*: er niet aan dacht.

1294 *nam*: ontving (van de koning).

1297 *teldi*: vertelde hij.

1300 *comt mi... tevoren*: vertoont zich aan mij.

1301 *al sonder faelgie*: zonder fout, zonder mankeren.

1302 *battaelgie*: kamp.

1303 *matten*: onderwerpen.

1304 lett.: Ik zal zijn hoofd een zware schatting laten betalen, d.i. het hem nemen.

1306 *stouten moet*: stoutmoedigheid.

- Dat hi die aventure ane geet¹³⁰⁸
 Ende seide: 'Lieve jongelinc,
 1310 Niet lief en hadde u die coninc
 Die u sende *in* dese avonture,
 Die menegen *man* es worden sure.
 Nieman en mach danen comen,¹³¹³
 Die *ridder* heft menegen *tlijf genomen*;¹³¹⁴
 1315 So sal hi u, gi selter sterven,¹³¹⁵
 Hi sal *een* hoeft meer moeten *kerven*.¹³¹⁶
 Ic rade u wel dat gijs *ontbert*¹³¹⁷
 +Ende ghi ter roken niet en vaert.
 Laetse den duvel volen gaen!¹³¹⁹
 1320 Ghi hebt ene sotheit onder staen:¹³²⁰
 Die swarte *ridder* es so fel,¹³²¹
 Hi nemt u thoeft, dat wetic wel.
 Si hebben hier gesocht den horen
 Diere haer leven *omme verloren*.¹³²³⁻²⁴
 1325 Hens *ridder* indie werelt gheen¹³²⁵
 Die name heeft jegen hem *twee sleen*.¹³²⁶
Ferguut verstont wel sinen wert.
 Hi was blide ende onververt
 Ende sprac: 'Lieve here, en segt *nemmeer*,¹³²⁹
 1330 Ic en weter ghenen *andren keer*:¹³³⁰
 Groet wint gesit met clenen *regene*.¹³³¹
 Die hem *vervaert*, *berghe hem* in *devene*.¹³³²
 Ic sal der *liebardinnen simple*¹³³³

*fol. 8 verso^a

- 1308 *ane geet*: onderneemt.
 1313 *danen*: vandaar.
 1314 *tlijf*: het leven.
 1315 *So sal hi u*: zo ook zal hij u ('t leven benemen).
 1316 *kerven*: afhouden.
 1317 *wel*: ten zeerste; *gijs ontbert*: gij ervan af ziet; *ontbert* rijmt met *vaert* (vs. 1318). Is hier te denken aan een verkeerde oplossing door de kopiist van een afkorting in zijn legger? Misschien gaat het alleen maar om een gewone schrijffout: vs. 1317 met *ontbert* staat als laatste regel op fol. VIII b r^o, terwijl vs. 1318 met *vaert* als beginvers voorkomt van fol. VIII a v^o. Hierdoor kan de kopiist het onmiddellijk verband tussen de twee verzen enigszins uit het oog verloren hebben.
 1319 Laat ze (de rots) aan de duivel bevolen, d.i. laat ze vervloekt zijn.
 1320 *onder staen*: ondernomen.
 1321 *fel*: boosaardig.
 1323-24 *si hebben... diere*: zij, die... hebben er...
 1325 *Hens (het en es) gheen*: er is niet een.
 1326 *twee sleen*: twee pruimen, d.i. een kleinigheid, een nietigheid. De betekenis is: die een naam heeft welke, vergeleken bij de zijne, iets betekent.
 1329 *en segt nemmeer*: spreek niet verder.
 1330 Ik weet er niets anders op (dan hem te bevechten).
 1331 *gesit*: gaat liggen: na een harde wind komt er slechts weinig regen.
 1332 Wie bang is verberge zich in de haver (het haverveld).
 1333 *simple*: Zie vs. 1050.

- Den horen nemen ende den wimple.
 1335 Lieve her wert, en raet mi niet
 Dat ic minen scilt, die gi siet
 A(I) dus geel te hove drage:¹³³⁷
 Men maecte van mi *ene sage!*¹³³⁸
 Mijn her Key hilt met mi sijn spod;¹³³⁹
 1340 Hi hadde recht, also help mi God!¹³⁴⁰
 Mijn lijf omme den horen verdwijnt.¹³⁴¹
 Also die wert hort dat hi hem pijn¹³⁴²
 Om niet dat hi den *ridder bat*,¹³⁴³
 Hi sprac: 'Vrient, ic en seit niet op dat
 1345 Dat u soude wesen quaet;¹³⁴⁴⁻⁴⁵¹³⁴⁵
 Nu doet dat u in therte staet.
 Ghi sijt in avonturen groet:¹³⁴⁷
 God moet u bringen uter noet!
 Also dus saten ende spraken,
 1350 So gincmen die bedden maken.
 Een knape quam ende hiet op staen
 Die heren ende slapen gaen.
Ferguut stont op, dien sere vaect,¹³⁵³
 Vollec hi hem te bedde maect.¹³⁵⁴
 1355 Doe gingensi alle gader slapen.
 Die joncfrouwe lach in vroewaken¹³⁵⁶
 Die te Ferragute hadde haer gepeins.¹³⁵⁷
 Si keerde hare hier ende gheins,¹³⁵⁸
 Sine wiste watsi secgen mochte.
 1360 Si verscoet dicke ende versochte:¹³⁶⁰
 'O wi *Ferguut*, wel soete amijs,¹³⁶¹
 +Dat ic nu doge, hoe lettel wettijs!¹³⁶²
 Amijs, wat seggic, sottinne?
 Ic en sagen noit dan heden hier *inne*.

*fol. 8 verso^b

- 1337 *aldus geel*: net zo gaaf (geheel) als het nu is.
 1338 *van*: over; *ene sage*: een spottiedje.
 1339 *hilt*: zou (opnieuw) houden.
 1340 *Hi hadde recht*: Hij zou gelijk hebben, het recht daartoe.
 1341 *mijn leven verdwijnt omme...*: ik verga van verlangen naar.
 1342 *hem pijn*: zich moeite getroost.
 1343 *om niet* (niets): te vergeefs, te herhalen bij: *dat hi den ridder bat*.
 1344-45 *op dat dat*: met die bedoeling dat.
 1345 *quaet*: onaangenaam.
 1347 *avonture*: gevaar.
 1353 *dien vaect*: die slaap heeft.
 1354 *hi hem... maect*: hij zich begeeft.
 1356 *lach in vroewaken*: kon niet slapen.
 1357 wier gedachten naar *Ferguut* uitgingen.
 1358 *gheins*: ginds.
 1360 *verscoet*: schrok op; *versochte*: zuchtte.
 1361 *amijs*: beminde.
 1362 *doge*: te lijden heb; *wettijs*: weet ge ervan.

- 1365 Arger ben ic dan een dief¹³⁶⁵
 Dat ic den genen wille hebben lief,
 Die ic noit en sach meer dan heden,¹³⁶⁷
 Noch en sprac in eneger steden.
 Morgen so sal hi orlof
- 1370 Betide nemen ende rumen thof.¹³⁷⁰
 Dan sal hi nemmer van mi weten;
 Saen sal hi mijns vergeten.
 In weet hoes hem gedinken mochte.¹³⁷³
 Dade hi alenen in sijn gedochte¹³⁷⁴
- 1375 Daer hi quame, alle joncfrouwen,
 Het ware heme quaet, te minen trouwen.
 Hi vaert tielec wech metten dage.¹³⁷⁷
 Hoe sal hi geweten mine clage
 Hoe wel dat icken minnen mach;¹³⁷⁹
- 1380 Hi sal mi geven den doet slach.¹³⁸⁰
 Wisti dat ic in selken vare¹³⁸¹
 In allen stonden dore hem ware,¹³⁸²
 Hine dade nemmer die dorperheide¹³⁸³
 Dat hi mi sine minne ontseide.
- 1385 Secgict hem niet, hine weet nommer;¹³⁸⁵
 Wi! seggict hem, ic segge mi commmer.¹³⁸⁶
 Waer soudic nemen die gedachte?
 Ic soude onneren mijn geslachte;¹³⁸⁸
 Ic lage mi liever in die doet kiste
- 1390 Dan hijt van minen monde wiste.¹³⁹⁰
 Wat doe ic dan? ic sal wech vlien,
 Om enen andren salic spien;¹³⁹²
 In willen sien in al mijn leven.¹³⁹³
 Mijn vader wille mi emmer geven¹³⁹⁴
- 1395 Enen hogen prinche, enen coninc

1365 *Arger*: slechter; *dief*: booswicht.

1367 *meer*: anders, bij een andere gelegenheid.

1370 *Betide*: bijtijds, vroeg.

1373 Ik weet niet hoe hij eraan zou kunnen denken.

1374 *Dade hi... in sijn gedochte*: gaf hij in zijn hart een plaats aan; *alenen*: steeds.

1377 *tielec*: vroeg; *metten dage*: bij het aanbreken van de dag.

1379 Hoe zeer ik hem bemin.

1380 *doet slach*: doodsteek.

1381 *in selken vare*: in zulke angstige onzekerheid.

1382 *dore*: om.

1383 *dorperheide*: laagheid, schande.

1385 *weet*: weet het; *nommer (nemmer)*: volstrekt niet.

1386 *ic segge mi commmer*: ik breng mij in ongelegenheid, in een moeilijk parket.

1388 *onneren*: te schande maken.

1390 *dan*: dan dat.

1392 *spien om*: uitzien naar.

1393 *In willen*: ik wil hem niet.

1394 *wille*: wil, wenst; *emmer*: bepaald, toch.

- Vele scoenre dan desen jongelinc.
 Ay, scoenren, wat hebbic geseit?
 So sconen ware mi onghereit,¹³⁹⁸
 Want nieuwer sijn genoet es.
 1400 Wiste hi doch, hoet *met* mi es
 Ende icken lachterde so sere,¹⁴⁰¹
 Hine minde mi *nemmer*mere.
 Want hine *mirt* mi groet no clene.¹⁴⁰³
 Gisteren so sat hi bi mi allene,
 1405 Hine sprac te miwaert noit *entwint*;¹⁴⁰⁵
 *Dat haddi, haddi mi ghemint.¹⁴⁰⁶
 Ic wane hijs niet togen en can.¹⁴⁰⁷
 Wat soudic *minnen* selken man?¹⁴⁰⁸
 Morgen vroe, alst sal graken,¹⁴⁰⁹
 1410 Sal hi *hem* betide wech maken,
 Hier en blijft niet sine scoenheit,¹⁴¹¹
 Soe sal hi mi sijn onghereit.¹⁴¹²
 Sine scoenheit, wat bestaetsi mi?¹⁴¹³
 Waer *omme* spreke ic, ende *twi*¹⁴¹⁴
 1415 Sal icse heme nemen ende sine cracht!
 Neen ic, bider goeder nacht.
 Mi ware leet sine mesquame:¹⁴¹⁷
 Ic gave heme eer dan ic *hem* name.'
 Dus leit die joncfrouwe in pinen,¹⁴¹⁹
 1420 Si *versucht* sere ende waert *verdwinen*;^{*1420}
 Die Mime dat spel haer leert.¹⁴²¹
 Menechfout si hare op tbedde keert.¹⁴²²

*fol. 9^a

- 1398 Een zo (even) schone zou buiten mijn bereik zijn.
 1401 (*dat*) *icken lachterde so sere*: ik mij zo smadelijk over hem uitliet.
 1403 *want*: immers; *groet no clene*: in 't geheel niet.
 1405 *noit entwint*: in het geheel niet.
 1406 *haddi*: had hij wel gedaan.
 1407 *togen*: tonen.
 1408 *selken*: zulk een.
 1409 *graken*: grauw, schemerig worden.
 1411 *sine scoenheit*: hij met zijn schoonheid. In de Franse tekst komt deze betekenis duidelijker uit.
 1412 Zo zal hij verre voor mij te zoeken zijn.
 1413 *wat bestaetsi mi?*: in welk opzicht hoort ze mij toe?
 1414 *twi*: waarom.
 1417 *sine mesquame*: als het hem niet goed ging, zijn ongeluk.
 1419 *in pinen*: in kommer, benauwdheid.
 1420 *verdwinen*: weg te kwijnen.
 1421 De liefde leert haar die wijze van doen, d.i. dat grillig gedrag.
 1422 *Menechfout*: veelvuldig.

- Dus gelt die Minne achter lande
Den *ridderen* haer saut menegerande.¹⁴²³⁻²⁴
- 1425 Der joncfrouwen heft sijs oec gegeven;¹⁴²⁵
Sine werdes quite *in* al haer leven.¹⁴²⁶
Het was hare utermaten leet
Datter Ferguut niet af enweet.
Si hadde sochter die pine gehouden,¹⁴²⁹
- 1430 Hadde die *ridder* geweest vergouden;¹⁴³⁰
Bedi hadsijs te meerren pant.¹⁴³¹
Inharen rade datsi vant¹⁴³²
Datsi vanden bedde wille opstaen
Ende tote Fergute gaen
- 1435 Die tote hare niet een *twint*¹⁴³⁵
En peinst, no weet dat sine *mint*.¹⁴³⁶
Si stac ane haer hemde sidijn¹⁴³⁷
Ende *ene* pelse hermerijn.¹⁴³⁸
Stillekine es si gegaen
- 1440 Toter cameren ende heftse *ondaen*.¹⁴⁴⁰
Al *met* ghemake ginc si vort;¹⁴⁴¹
Haer ware leet, haddement gehort.
Toten bedde dat si quam,
Ferguut si slapende vernam;
- 1445 Si stont al pensende *een* lanc stic.¹⁴⁴⁵
'Wacharme!' seitsi, 'wat salic
Ten *ridder* secgen alse hi *ontwaect*?'
Wel naer hadsi haer weder gemaect¹⁴⁴⁸
Ten bedde, daer si lach te voren.
- 1450 *Maer die Minne riet hare in doren¹⁴⁵⁰
Datsine wecte *liselike*¹⁴⁵¹

*fol. 9^b

- 1423-24 Op deze verschillende wijze (door zulke verschillende aandoeningen) bezorgt de Minne overal in het land aan de ridders hun loon (ironisch!).
- 1425 *sijs*: zij ervan, nl. van dat loon.
- 1426 *werdes quite*: wordt er vrij van.
- 1429 *sochter* (sachter)... *gehouden*: voor lichter, draaglijker gehouden.
- 1430 *vergouden*: vergolden, met gelijke munt betaald (d.i. door de Minne gekweld, zoals de ridders in vs. 1424).
- 1431 Daarom (omdat dit niet zo was) had zij er des te meer verdriet over.
- 1432 Zij kwam tot het besluit.
- 1435 *tote*: aan, op; *niet een twint*: in 't minst niet.
- 1436 *no*: noch; *sine*: zij hem.
- 1437 *stac*: deed, trok aan.
- 1438 *pelse hermerijn*: met hermelijnbont gevoerd onderkleed.
- 1440 *ondaen*: geopend.
- 1441 *met ghemake*: rustig, heel stil.
- 1445 *een lanc stic*: een heel stuk tijd.
- 1448 *Wel naer*: bijna.
- 1450 *riet hare in doren*: blies haar in de oren.
- 1451 *liselike*: zachtjes.

- Den *ridder*, ende seide hem hastelike
 Algader hoet *met haer* stoet ende ware.¹⁴⁵³
 Galiene was in vare¹⁴⁵⁴
 1455 Dat sijt den *ridder* soude gewagen.
 Die Minne *gincse* weder jagen¹⁴⁵⁶
 Ende riet hare, datsi haren moet¹⁴⁵⁷
 Den *ridder* ondeckte ende hoet *haer* stoet.
 Hen es dorper ne geen so fine,
 1460 Hem ensoude ontfarmen *haer* pine¹⁴⁵⁹⁻⁶⁰
 Die si dogede, die joncfrouwe.¹⁴⁶¹
 Si wranc *haer* hande *met* groten rouwe¹⁴⁶²
 Ende si versuchte ende weende sere,
 Want het dochte hare grote *onnere*.
 1465 Op sine herte tintelde hare hart.
Ferguut ontwakede alte hant
 Ende vant knielen Galiene
 Vore hem, ende sere wenen.
Ferguut gegreepse herde saen¹⁴⁶⁹
 1470 Ende seide: 'Joncfrouwe, gi sijt gevaen!
 Segt mi, wat soekedi hier nu?'
 Galiene sprac: 'Ic come hier tu¹⁴⁷²
 Lief, u minne heft mi ghevaen;¹⁴⁷³
 Ghine troest mi, si sal mi *verslaen*,¹⁴⁷⁴
 1475 U minne doet mi groten toren.¹⁴⁷⁵
 Al mine herte hebbic verloren¹⁴⁷⁶
 Die hier tote u quam gevaren.
 Waer es soe, lief? Wijstse mi, *caren*,¹⁴⁷⁸
 Geeft mi mijn herte, soe doedi wel.¹⁴⁷⁹
 1480 *Ferguut* sprac: 'Houdi u spel'¹⁴⁸⁰
 Joncfrouwe? in sach u herte nie.¹⁴⁸¹
 Sine quam hier niet; in segt bedie¹⁴⁸²

1453 *stoet*: stond.

1454 *was in vare*: diensde er voor terug.

1456 *jagen*: aandrijven.

1457 *moet*: gemoedstoestand.

1459-60 Er is geen zo volslagen dorper, of hij zou medelijden hebben met haar smart. (*fine* wordt hier in ongunstige betekenis gebruikt).

1461 *dogede*: doorstond.

1462 *wranc*: wrong.

1469 *gegreepse*: greep ze (Galiene) vast.

1472 *tu*: tot u.

1473 *u minne*: liefde voor u.

1474 Als gij mij niet troost, zal zij mij doden.

1475 *toren*: leed, verdriet.

1476 *al mine herte*: mijn gehele hart.

1478 *soe*: zij (herte is vr.); *caren*: lieve vriend.

1479 *doedi*: doet gij.

1480 *houdi u spel?*: schertst ge?

1481 *nie*: nooit.

1482 *bedie* en vs. 1483: ik zeg dit niet met de bedoeling, dat ik u uw hart niet zou teruggeven, als ik het had.

- Haddicse, ic en gavese u niet;
 Ic ensachse nie, joncfrouwe, vliet!
 1485 'Ay! her *ridder*, en secges *nemmeer*:
 Ghi hebt mijn herte, gi doet mi seer.
 Ghi hebter qualijc omme gesien¹⁴⁸⁷
 Dat gi mi wech hetet vlien;¹⁴⁸⁸
 Si es tuwen dienste lude ende stille.¹⁴⁸⁹
 1490 Ghi moget *met* mi doen uwen wille.
 Ic en werde *nemmer* blide
 Sonder u in enegen tide;
 Om u ben ic in groter noet.
 +Ghi hebt mijn leven ende mijn doet'.¹⁴⁹⁴
 1495 Al lachende so sprac Ferguut:
 'Joncfrouwe, omme ander dinc ben ic uut¹⁴⁹⁶
 Dan omme dusdane saken, comen:
 Ene battaeligie hebbic genomen¹⁴⁹⁸
 Die ic *emmer* voldoen moet.¹⁴⁹⁹
 1500 Joncfrouwe, gevalse mi goet¹⁵⁰⁰
 Tote u salic weder keren;
 Dan suldi mi te minnen leren.¹⁵⁰²
 Mine minne sal u sijn gereet¹⁵⁰³
 Ende al dat ic mach doen, Godweet!
 1505 Maer ic bidde dat gi mi *verste* gef¹⁵⁰⁵
 Tes mi die *ridder* gesproken heft¹⁵⁰⁶
 Dien men heet vander roken zwert,
 Hoe sere dat mi te pinen wert;
 Want in weet ghene keyserinne
 1510 Dier ic orlovede mine *minne*,¹⁵¹⁰
 Vore dat ic hebbe verwonnen
 Den *ridder*, wils mi God onnen.¹⁵¹²
 Alsoe dit die joncfrouwe *versiet*¹⁵¹³
 Hastelike si danen sciet.

+fol. 9 verso^a

- 1487 *qualijc omme gesien*: slecht naar ('t hart) uitgekeken.
 1488 *dat*: indien.
 1489 *lude ende stille*: ten enen male, altijd.
 1494 Gij hebt leven en (of) dood voor mij in uw hand.
 1496 *uut comen* (1497): erop uit getrokken.
 1498 *genomen*: op mij genomen.
 1499 *voldoen*: volbrengen.
 1500 *gevalse mi goet*: loopt ze (*die battaeligie*) goed voor mij af.
 1502 *te minnen leren*: onderrichten in de liefde.
 1503 Mijn liefde kunt ge dan krijgen.
 1505 *verste*: uitstel.
 1506 *Tes*(te des): totdat; *gesproken*: uitgedaagd.
 1510 Aan wie ik mijn liefde zou schenken.
 1512 *wils*: als (God) het wil.
 1513 *versiet*: verneemt, begrijpt, hier gelijk te stellen met: hoort.

- 1515 Op hare bedde es si saen gegaen.
 Si was met groten sere bevaen;¹⁵¹⁶
 Si scaemde hare utematen sere*
 Dat si op minne ten jonchere¹⁵¹⁸
 Ginc, diese haer ontseit heft.¹⁵¹⁹
- 1520 Hare rouwet sere datsi left.
 Si hilt hare selven over quaet¹⁵²¹
 Datsi noit dede die overdaet.¹⁵²²
 Ene wile seitsoe, si soude haer herten,¹⁵²³
 Soe soude si comen uter smerten;
- 1525 Ene ander werf in haren sinne¹⁵²⁵
 Seitsoe, dat haer noit wijf om minne
 In haer geslachte tleven nam:
 Sine souts niet doen, al was si gram.¹⁵²⁸
 Doe seidsoe: 'Morgen vroe alst daget,
- 1530 Soe willic oec varen ter jaget¹⁵³⁰
 Te minen vader sonder orlof;¹⁵³¹
 Ic wille der minnen comen of.¹⁵³²
 Binnen dien dat dus gemict¹⁵³³
 Die joncfrouwe, quam die dach gestric¹⁵³⁴
- 1535 Indie sale: het was claer daer uut.¹⁵³⁵
 Hastelike wart op Ferguut,
 Hi wilde sine wapine anedoen.
 *Doe brochse voer hem een garsoen;
 Hi was gewapint ghereet.¹⁵³⁹
- 1540 Men brochte sijn ors vor hem geleet;¹⁵⁴⁰
 Hi spranc vollijc in dat gesmide.¹⁵⁴¹
 Sijn ors was utermaten blide.
 Te sinen wert nam hi orlof
 Ende seide hi wilde rumen thof
- 1545 Ende daema ane die joncfrouwe,
 Die stont bevaen met groten rouwe.

*fol. 9 verso^b1516 *sere*: leed.1518 *op minne*: op hoop van liefde.1519 *ontseit*: geweigerd.1521 *over quaet*: voor slecht.1522 *noit*: ooit; *overdaet*: ongepaste daad.1523 *Ene wile*: nu eens; *seitsoe*: zei ze; *haer herten*: zich het hart doorsteken.1525 *Ene ander werf*: dan weer.1528 *gram*: bedrukt, terneergeslagen.1530 *ter jaget*: met spoed.1531 *sonder orlof*: zonder afscheid te nemen (van haar oom).1532 *comen of*: los komen van, bevrijd worden van.1533 *Binnen dien dat*: terwijl; *gemict*: overlegt.1534 *quam gestric*: brak langzamerhand aan.1535 *daer uut*: buiten.1539 *ghereet*: snel.1540 *brochte... geleet*: bracht aan de toom.1541 *gesmide* (eig. paardetuig), hier: zadel.

- Doe ruemdi die jegenode;¹⁵⁴⁷
 Tors liep wech, en deet niet node.¹⁵⁴⁸
 Zijn wert wijsdem dien pat
 1550 Ter roken wert; sere hi hem bat
 Oft hi vanden wige heft die ere,¹⁵⁵¹
 Dat hi te heme weder kere.
 Ferguut sprac: 'Here, u gebod
 Salic doen, wille mi helpen God;
 1555 Hebbic dien horen ende thoeft cleet
 Ic sal tote u comen gereet.'
 Doe sciet Ferguut van sinen wert
 Ende reet vaste ter roken wert.¹⁵⁵⁸
 Ane dende van enen groten woude¹⁵⁵⁹
 1560 Ghemoetti liede; hi vragedem houde¹⁵⁶⁰
 Omden wech ter swerter roken.
 Si hebben hastelijc gesproken:
 'Here, gi sijt opten wech wel,
 Gi selt vinden den ridder fel.
 1565 Wildi die avonture anegaen,
 Ic wane hi u te doet sal slaen.'
 Ferguut was te hem selven wale¹⁵⁶⁷
 Ende reet berge ende dale
 Soe verre dat hi die roke sach.
 1570 Hen was niet hoge op dien dach.¹⁵⁷⁰
 Die roke was herde slecht,¹⁵⁷¹
 Si stont in die wolken gerecht.¹⁵⁷²
 Ens dier ter werelt so licht¹⁵⁷³
 Dat soude up climmen di[e] roke slicht,
 1575 Hen ware dat hadde vlederike.¹⁵⁷⁵
 Die roke was swert ende eiselijke¹⁵⁷⁶
 Want wilen eer een gygant¹⁵⁷⁷

1547 *jegenode*: streek; *die jegenode rumen*: vertrekken, op weg gaan.

1548 *en deet niet node*: het deed het gaarne, het behoefde niet aangespoord te worden.

1551 Indien hij in de strijd de eer, overwinning behaalt.

1558 *vaste*: snel, met spoed.

1559 *dende*: het eind.

1560 *Ghemoetti*: ontmoette hij; *vragedem*: vroeg hen; *houde*: dadelijk.

1567 letterlijk: Ferguut was goed ten opzichte van zich zelf; hier, in verband met het vorige vers, wel op te vatten als: zeker van zich zelf, was er gerust in..

1570 *hoge*: laat.

1571 *slecht* (zo ook *slicht* in vs. 1574): steil.

1572 *stont... gerecht*: reikte tot.

1573 *Ens*: er is geen.

1575 Tenzij dat het vlerken had.

1576 *eiselike*: afschrikwekkend, omdat ze nl. zo moeilijk toegankelijk is.

1577 *wilen eer*: weleer; *gygant*: reus.

- Hi hieu hare ane den enen cant¹⁵⁷⁸
 Een padelkijn tote *in den tsop*.¹⁵⁷⁹
 1580 Daer en mach geen perd op;
 Een man mochter op gaen te voet.
 Dies droefde *Ferguut* in sinen moet,¹⁵⁸²
 +Hine weet wat doen met sinen wrene;¹⁵⁸³
 Hine canne gebinden ane die stene.
 1585 Tors dede heme groten toren.¹⁵⁸⁵
 Laet hijt staen, het es verloren.
 Te woude waert reet hi mettien,
 Enen olivier heft hi versien;¹⁵⁸⁸
 Hier indie werelt en es so scone.
 1590 Daer waren die ridders ane gewone,
 Alsi die avonturen sochten,
 Datsire hare orsse ane knochten.¹⁵⁹²
Ferguut ghincker tsine ane knopen
 Eer hi woude danen lopen.¹⁵⁹⁴
 1595 Sinen scilt ende sinen scacht
 Laet hire; hi es wel bedacht.
 Haestelike clemt hi daer naer
 Ter roken op, tswert al baer.¹⁵⁹⁸
 Sijn ors ducht meer sonder faelgie¹⁵⁹⁹
 1600 Te verliesen dan die battaelgie.
 Hi clam op met groter pine
 Ende droech al an sine wapine¹⁶⁰²
 Die hem harde sere weget.
 Dicwile dat hi sneft ende treget,¹⁶⁰⁴
 1605 So dat hi achter waert gleet;
 Ne maer ane die bramen wreet¹⁶⁰⁶
 Sloech hi sijn hant, diere vele sijn¹⁶⁰⁷
 Die hangen op dat padelkijn.
 Met groter pinen clam hi boven;

+fol. 10^a1578 *hieu*: hieuw, hakte uit.1579 *padelkijn*: paadje; *tsop*: top.1582 *droefde*: was somber gestemd; *moet*: gemoed.1583 *wrene*: hengst.1585 *dede toren*: veroorzaakte last, was reden tot bezorgdheid.1588 *olivier*: olijfboom.1592 *knochten*: vastbonden (knoopten).1594 *danen*: vandaar.1598 *baer*: ontbloot.1599 *sonder faelgie*: voorzeker (hier louter stopwoord).1602 *wapine*: wapenrusting.1604 *sneft* (van *sneven*) *ende treget*: wankelt hij en wordt hij belemmerd in zijn bewegingen..1606 *Ne maer*: maar.1607 *diere*: van welke er.

- 1610 Dicke viel hi over die ellenbogen.¹⁶¹⁰
 Sere moede was die jonchere,
 Hine hadde *een* let niet, en swoer hem *sere*.¹⁶¹²
 Een lettelkijn so sat hi neder
 Ende sach dicke vort ende weder:¹⁶¹⁴
- 1615 Hi sach Ingelant ende Cornualgie.
 Algader hout hijt *over* falgie¹⁶¹⁶
 Datmen heme heft te hove geseit,
 Om dat hi *daer* niet en vant gereit¹⁶¹⁸
 Den liebaert in midden den woch,¹⁶¹⁹
- 1620 Maer hij salne soeken noch,
 Eer hine vint, *een* stickelkijn.¹⁶²¹
 Hi was *in* een capelkijn¹⁶²²
 Van maerbelstenen al gehouwen.
 Men mochte gene diere scouwen:¹⁶²⁴
- 1625 Die porte was van yvore
 Gewrocht herde wel ter core;¹⁶²⁶
 Die inganc was *vergult* roet,
 +Daer voren stont *een* dorper groet.
 Die dorpere was van metale
- 1630 Ghemaect, ende hi hilt *van* stale
 Enen hamer *in* sine hant.
 En es so stout *ridder* int lant,
 Soudi dien man ane sien,
 Ic wane dat hi soude vlien.
- 1635 Hi scheen *leven* ende wilde slaen
 Den ghenen diere *in* wilde gaen;
 Maer hine mach hem niet *verporren*.¹⁶³⁷
 Hi was *gemaect* dat niemen *dorren*¹⁶³⁸
 Soude comen der cappellen voren,
- 1640 Noch halen dien wimpel ende dien horen.

+fol. 10^b

- 1610 *over*: op.
 1612 Hij had geen lid, of het deed hem erge pijn.
 1614 *Vort ende weder*: vooruit en achteruit, in alle richtingen.
 1616 Alles beschouwt hij het als bedrog.
 1618 *gereit*: aanstonds, op staande voet.
 1619 *in midden den woch*: midden op de weg.
 1621 *een stickelkijn*: gedurende een poosje.
 1622 *capelkijn*: huisje, kapelvormig gebouwtje.
 1624 *diere*: (*dierre*) kostbaarder.
 1626 *wel ter core*: geheel naar den eis, voortreffelijk.
 1637 *hem verporren*: zich verroeren, van zijn plaats gaan.
 1638 *dorren*: durven.

- Het deden maken een gygant,¹⁶⁴¹
 Die *daer* wilen woende int lant.¹⁶⁴²
 In die capelle es die liebaert
 In allen stonden onvervaert,¹⁶⁴⁴
 1645 Want hine heft geen lijf¹⁶⁴⁵
 No huut, no haer, *maer* hi es stijf,¹⁶⁴⁶
 Gehouwen van witten yvoren.
 Hi heft dat hoeft cleet ende dien horen
 Vaste ane sinen hals gehangen.¹⁶⁴⁹
 1650 So vele heft hi al *omme gegangen*¹⁶⁵⁰
 Dat hi ter capellen quam an
 Ende sach dien eyseliken man.
Ferguut een stic stille staet¹⁶⁵³
 Ende peinst datti sal nemen raet¹⁶⁵⁴
 1655 Ende vragen dien man, of hi iet weet¹⁶⁵⁵
 Dien horen ende dat hoet cleet.
 Toten dorperes es hi comen
 Ende seide: 'Vrient, hefstu iet *vemomen*¹⁶⁵⁸
 Dien liebart, die hout den horen?'
 1660 In cans niet vinden; hi doet mi toren.¹⁶⁶⁰
 Die dorpre staet stille ende rust;
 Te spreken hem niet wel en lust.
 Het wonderde *Ferguut* sere
 Dat hi niet en sprac, die here.
 1665 Anderwerf sal hijs hem vragen.
 'Vrient,' seit hi, 'dat di God moet dagen,¹⁶⁶⁶
 Wijst mi den horen ende thoeft cleet,
 Incaens vinden, dats mi leet.'

1641 *deden*: deed hem (slaat hier terug op 'dorper groet', waarover in vs. 1628 en de volgende vrn. sprake is); *het* staat hier als aankondiger van het logische onderwerp van de zin, cfr. Stoett, *Mnl. Synt.*, § 38 en M.W., III, 408; de *gygant* (= reus) is dezelfde als in vs. 1577.

1642 *wilen*: eertijds.

1644 *onvervaert*: die geen vrees kent (ironisch bedoeld!)

1645 *lijf*: leven, levend lichaam.

1646 *stijf*: roerloos.

1649 *Heft... gehangen*: hangende.

1650 *hi*: *Ferguut*; *omme gegangen*: her- en der- waarts gelopen.

1653 *een stic*: een poos.

1654 *sal nemen raet*: zich zal beraden.

1655 *iet*: soms, misschien (zo ook in vs. 1658); *weet* (onderverstaan: hangen).

1658 Aanvankelijk spreekt *Ferguut* de 'dorper' aan met het vertrouwelijke 'du' (vs. 1658, 1666), maar wanneer die niet antwoordt en *Ferguut* zich daarom boos maakt, schakelt hij over naar het meer afstand scheppende 'ghi' (van vrn. 1671-72; 1675-76).

1660 *In cans niet*: ik kan hem niet; zelfde verklaring in vs. 1668 (*caens*: *can* + *es*); *hi doet mi toren*: hij bezorgt mij last (om hem te vinden).

1666 *dat di God moet dagen*: dat God je moge bijstaan!

- Die dorperre echt niet en sprac.¹⁶⁶⁹
 1670 *Fergute* niet wel en lac¹⁶⁷⁰
 Ende hi wert gram ende seide: 'Her dief,¹⁶⁷¹
 +Ghine scijnt mi niet hebben lief,¹⁶⁷²
 Want ghine wilt jegen mi niet spreken.'
 Enen steen heft hi begrepen¹⁶⁷⁴
 1675 Ende seide: 'Her dief, sidi verdoeft?'¹⁶⁷⁵
 Ic sal u werpen in u hoeft.¹⁶⁷⁶
 Maer hine dorste hem niet comen naer,
 Want hi ontsach den hamer swaer¹⁶⁷⁸
 Die hi in sine hant hilt.
 1680 *Ferguut* en hadde genen scilt
 Daer hi den slach mochte ontfaen,¹⁶⁸¹
 Ofne die dorpre wilde slaen.¹⁶⁸²
 Bedi ontriet hi hem; nochtan¹⁶⁸³
 So warp hi den groten man
 1685 So sere, dat hi heme sinen aerm brac.
 Die hamer gaf enen crac
 Daer hi neder viel op derde.
Ferguut liep toe met sinen swerde,
 Met beiden handen hine slaet;
 1690 Maer die dorpre al stille staet.
 Doe scaemdi hem ende trac achter,¹⁶⁹¹
 Het doctem herde groet lachter¹⁶⁹²
 Dat hi den man, die niet en left
 So menegen slach gegeven heft.
 1695 Hine wilde omme gene dinc¹⁶⁹⁵
 Dat het wiste die coninc:
 Mach hi, hi salt helen wel.¹⁶⁹⁷
 Doe tart hi vort in die capel¹⁶⁹⁸
 Ende sach den liebaert waer hi stoet,

*fol. 10 verso^a1669 *echt niet*: nog altijd niet.1670 *lac*: vermoedelijk te verklaren als (foutief) preteritum bij *liken* (vgl. vs. 3240): d.i. bevallen, behagen, uit rijmnoed ontstaan. De betekenis van het vers is wel: dit beviel Ferguut volstrekt niet. In dit geval verdient de lezing *Fergute*, (dat.) afgekort in het hs., de voorkeur.1671 *her*: heer.

1672 Ge schijnt mij niet welgezind te zijn.

1674 *begrepen*: gegrepen.1675 *sidi verdoeft?*: zijt ge suf?1676 *werpen*: treffen (met de steen, vs. 1674).1678 *hi ontsach*: hij was beducht voor.1681 *daer*: waarop; *ontfaen*: opvangen.1682 *Ofne*: als hem.1683 *ontriet hi hem*: was hij bang voor hem.1691 *trac achter*: trok zich terug (hier blijkbaar: zette de aanval niet voort).1692 *lachter*: schande.1695 *omme gene dinc*: absoluut niet.

1697 Als hij kan, zal hij het terdege verborgen houden.

1698 *tart hi vort*: ging hij naar voren.

- 1700 Die ane *sinen* hals den horen goet
 Hilt ende dat hoet cleet.
 Dit en was *Fergute* niet leet:
 Hine was noyt eer so blide
 Als hi was op dien tide.
- 1705 Ten liebaerde hi sere ran,¹⁷⁰⁵
 Horen ende hoeft cleet hi hem nam.
 Uter capellen hi vollec ginc,
 Want hine sochte el gene dinc.¹⁷⁰⁸
Drie werf soe blies hi den horen:
- 1710 *Vijf* milen verre mochtmen horen;¹⁷¹⁰
 Men kinde int lant den horen wale.
 Si spraken alle *ene* tale¹⁷¹²
 Ende seiden: 'Wie es die keytijf,¹⁷¹³
 Die verliesen wilt sijn lijf
- 1715 Ende op die roke es comen?
 *Hi hadde dien horen bet genomen
 Ende gegaen siere straten,¹⁷¹⁶⁻¹⁷
 Want hi mach daer sijn leven laten.
 Haddi gekint den horen wel
- 1720 Ende den swerten ridder fel,
 Die menegen *ridder* heft geleert
 Sijn spel, hine waer niet gekeert.¹⁷²¹⁻²²
 Alle dregen si *Fergute* sere.¹⁷²³
 Si ontrieden den swerten here¹⁷²⁴
- 1725 Dat hine soude te doet slaen;¹⁷²⁵
 En consten noit man weder staen.
 Des en was *Ferguut* niet ververt.
 Hi waende wel te hove wert
 Sijn gevaren sonder gevecht¹⁷²⁹
- 1730 Ende ginc neder die roke recht.
 Den olivier heft hi saen vonden
 Daer sijn ors ane was gebonden.
 Hi sprancker op ende hads gere¹⁷³³

+fol. 10 verso^b1705 *hi sere ran*: liep hij hard.1708 *el gene dinc*: niets anders.1710 *mochtmen (mochtet men)*: kon men het.1712 *ene tale*: uit één mond.1713 *keytijf*: rampzalige.

1716-17 Hij had beter gedaan de hoorn te nemen en (zijns weegs) weg te gaan.

1721-22 *heft geleert sijn spel*: heeft getoond hoe hij vechten kan.1723 *dregen* (van *dregen* of *dreigen*): eig. waarschuwden, *hier*: vreesden het ergste voor.1724 *ontrieden*: vreesden.1725 *Dat hine*: omdat hij (de ridder); *ne* (hem, Ferguut).1729 *sonder gevecht*: zonder te hoeven vechten.1733 *hads gere*: had er lust in.

- Ende nam den scilt ende sijn spere
 1735 Ende riep: 'Waer es die *ridder* bleven
 Die mi nemen soude mijn leven?
 Hi come hier; al waerre vive¹⁷³⁷
 In vlie heme niet bi *minen* live!¹⁷³⁸
 Binnen dien dat hi dese word
 1740 Gesproken heft, heft hi *verhord*¹⁷⁴⁰
 Sulc *een* ghedrusch in dat woud,¹⁷⁴¹
 Al ware alt wilt, jonc ende oud
 Vanden foreeste in *ene* zele,
 En mochte gerusschen niet so vele.¹⁷⁴⁴
 1745 Onder dien boem hilt Ferguut,¹⁷⁴⁵
 Groet so hordi dat geluut.¹⁷⁴⁶
 Hi peinsde dat ware jacht.¹⁷⁴⁷
 Doe so heft hijs heme bedacht¹⁷⁴⁸
 Ende hilt onder den olivier.¹⁷⁴⁹
 1750 Doe sach hi blakende alse *een* vier
 Den *ridder*: het sceen een viant,¹⁷⁵¹
 Hine hadde niet wits dan *den* tant.¹⁷⁵²
 Het was al swert dat hi hadde ane,
 Wel geleec hi Baerbelane.*
 1755 Sijn ors was swert alse aterment.¹⁷⁵⁵
 Hi *quam* sere dan vliecht die went¹⁷⁵⁶
 Ende sach *Ferguut* onder den olivier
 Ende riep: 'Her dief, vule pautenier!¹⁷⁵⁸
 Wie bestu, die draechs *minen* horen?¹⁷⁵⁹
 1760 *Dat hoeft hevestu *verloren*!
 Bestu *ridder* uut Almaengie
 Ofte vanden hove van Bertaengie?

*fol. 11^a

- 1737 *al waerre vive*: al waren het er vijf.
 1738 *In vlie... niet*: ik ga niet op de loop voor...
 1740 *verhord*: gehoord.
 1741 *ghedrusch*: rumoer, gedruis.
 1744 *En mochte*: het zou niet kunnen; *gerusschen*: lawaai maken.
 1745 *hilt*: bleef staan.
 1746 *geluut*: lawaai.
 1747 *jacht*: een jachtpartij.
 1748 *heft hijs heme bedacht*: liet hij die (dwaze) mening varen.
 1749 *Ende hilt*: maar bleef (niettemin) staan.
 1751 *viant*: duivel.
 1752 *niet*: niets.
 1755 *aterment*: inkt.
 1756 *sere* (comp. *seerre*): sneller; *went*: wind.
 1758 *pautenier*: schobbejak.
 1759 Eigenaardig is wel dat de zwarte ridder Ferguut aanvankelijk aanspreekt met 'du' (vzn. 1759-1763), maar bij het einde van zijn uitdagende rede, overgaat naar 'u' (vs. 1782) en 'ghi' (vs. 1784). Het gebruik van 'du' drukt van zijnentwege wel diepe minachting uit voor zijn tegenstander; zulks is insgelijks het geval voor zijn beledigende aanspraak 'Her dief' (vs. 1758). Dezelfde overgang treffen we aan in de Franse tekst.

- Heeft die *coninc* di hier ghesant?¹⁷⁶³
Hets *jammer* dat hi hout lant.¹⁷⁶⁴
- 1765 Twine ware hi selve hier comen¹⁷⁶⁵
Ende hadde den horen genomen?
Hi sent hier *emmer* sine keitive,
Die hi wille roven vanden live
Also hise *nemmer* en wille houden.¹⁷⁶⁹
- 1770 Hare miede hebbic hem saen vergouden.¹⁷⁷⁰
Waer *omme* quam hier niet Gawein,
Lanceloet, Herec ofte Ywein
Ofte Sagremort, die sere es *vermaemt*¹⁷⁷³
Ende Pertsevale, die goet wesen waent,¹⁷⁷⁴
- 1775 Ofte Artur selve, die galgenere?¹⁷⁷⁵
Bringe *twintich ridders* met hem heere¹⁷⁷⁶
Ofte alsijn heer, eer hijt laet;¹⁷⁷⁷
Hi es quaet dat hi mi so ontraet!¹⁷⁷⁸
Dore heme willic doen so vele:
- 1780 Ic wille hem morgen in die zele
Senden bi enen quaden knecht¹⁷⁸¹
U hoeft op enen stoc gerecht.
Dat salic doen *omme sinen lachter*;¹⁷⁸³
Ghi waert bat bleven achter.¹⁷⁸⁴
- 1785 Ferguut horde den *ridder swart*.
Herde tornech dat hi wart,
Want het hem herde sere dert¹⁷⁸⁷
Dat hi den coninc so onwert¹⁷⁸⁸
Heft ende algader sijn here.
- 1790 Hine prijst hem niet wert *ene pere*¹⁷⁹⁰
Ensi dat hi wreket *sconinx lachter*.
Hi hiet den *ridder trecken achter*.¹⁷⁹²
Sinen scilt hi enbrachiert,^{*1793}

1763 *ghesant*: gezonden.

1764 *hout lant*: (als vorst) het land regeert.

1765 *Twine ware hi*: waarom zou hij niet; *comen*: gekomen (zijn).

1769 *houden*: aan zijn hof houden.

1770 *miede*: verdiend loon; *vergouden*: vergolden, uitbetaald.

1773 *vermaemt*: vermaard.

1774 *die goet wesen waent*: die zich veel verbeeldt.

1775 *galgenere*: galgenaas.

1776 *Bringe*: laat hem brengen; *heere* hierheen.

1777 *alsijn heer*: geheel zijn leger; *eer hijt laet*: liever dan dat hij het (na-)laat.

1778 *quaet*: nietswaardig, laf; *ontraet*: vreest.

1781 *quaden*: onaanzienlijk, van de laagste rang.

1783 *omme sinen lachter*: om hem te krenken.

1784 Ge zoudt beter weg gebleven zijn.

1787 *dert*: verdriet doet.

1788 *so onwert heft*: zo veracht.

1790 Hij acht zichzelf geen peer (d.i. niets) waard.

1792 *trecken achter*: achteruit gaan.

1793 *enbrachiert*: omklemt, drukt aan zich.

- Ten *ridder waert* hi *verlaisiert*.¹⁷⁹⁴
 1795 Die *swerte* liet them *waert* lopen:¹⁷⁹⁵
 Deen van hen *tween* maget wel *becopen*,¹⁷⁹⁶
 Elc *deder* toe sine *macht*.¹⁷⁹⁷
Ferguut brinct *gherecht* den *scacht*¹⁷⁹⁸
 Ende *stac* den *ridder* in die *borst vore*,
 1800 *Scilt* ende *halsberch* *stac* hem *dore*¹⁸⁰⁰
 Dat *tyser* hem *bider* *siden* *leet*,¹⁸⁰¹
 Ne *waer* het hem *niet* en *sneet*.¹⁸⁰²
 Die *swerte Ferguut* *weder* *stac*,
 +*Sinen* *scilt* hi heme *ontwee* *brac*¹⁸⁰⁴
 1805 Ende *sinen* *halsberch* *heft* hi *dorsneden*.
 Al *dorentore* so es *leden*¹⁸⁰⁶
 Die *scacht ene* *vademe*, na *minen waen*,
Maer *hine* *heft* heme *niet sere* *gedaen*.
 Doe *sprac* die *ridder* te *Fergute*:
 1810 '*Ridder*, wat *sochti* hier *ute*?¹⁸¹⁰
 Men *sal* u *hoeft* te *hove* *dragen*,
 Ghine *moget* *niet onstaen* *mire* *slagen*.¹⁸¹²
 Uwe *halsberch* en *hevet* *gene were*:¹⁸¹³
 Ic *stekene* *dore* met *minen* *spere*
 1815 Ene *vademe* bi *uwer* *blotere* *siden*,
 Die *lemle* en *wilde* u *niet* *sniden*.¹⁸¹⁶
 Si *was* *hovesch*, bi *mire* *trouwe*!¹⁸¹⁷
Ferguut *horet* ende *hadde* *rouwe*¹⁸¹⁸
 Ende *seide*: '*Ridder*, *verstaet* *wel*:
 1820 Met *uwer* *tale*, *gine* *doet* mi *el*,¹⁸²⁰
 En *mogedi* mi *verwinnen* *niet*. *
 Wat *windi* *daer* *ane*, of *ghi* *siet*¹⁸²²

+fol. 11^b1794 *verlaisiert*: rijdt in galop.1795 *them waert*: naar zich toe.1796 *maget (mach-et) wel*: zal het (waarschijnlijk) wel.

1797 Elk deed er zijn uiterste best toe.

1798 *brinct gherecht*: velt.1800 *halsberch*: borstharnas; *hi* invoegen tussen *stac* en *hem* zoals de vorige uitgevers doen, lijkt mij niet volstrekt noodzakelijk. Vs. 1800 sluit onmiddellijk aan bij vs. 1799; *scilt ende halsberch* zijn object van *stac*, maar evenwel vooraan geplaatst om de hevigheid van de toegebrachte steek aanschouwelijk te maken.1801 *tyser*: het ijzer; *leet*: passeerde.1802 *Ne waer*: maar.1804 *ontwee*: in tweeën.

1806 Geheel doorheen, dwars doorheen is gegaan (blijkbaar aan de kant van de zijde).

1810 *hier ute*: hier buiten (ver weg van het hof).1812 *onstaen mire slagen*: ontkomen aan, doorstaan mijn slagen.1813 *were*: weerstandsvermogen.1816 *lemle (lemmele)*: de scherpe punt.1817 *hovesch*: welgemanierd (ironisch).1818 *horet (horede - et)*: hoorde het; *rouwe*: smart.1820 *gine doet mi el*: als ge mij niets anders doet.1822 *windi*: wint ge.

- Dore *minen halsberch een gat?*
 Ic wanic u gerakede bat.¹⁸²⁴
- 1825 Ghi gevoelt mijn yser cout;¹⁸²⁵
 Die duvel hi was u wel hout¹⁸²⁶
 Dat het u niet en hadde doet.¹⁸²⁷
 Elc doe van hem besiden schoet;¹⁸²⁸
 Hare scachte si vernamen,¹⁸²⁹
- 1830 Sere si weder te gader quamen.¹⁸³⁰
 Si saten vaste in haer gereide:
 Si waren goede *ridders* beide
 Datsi daer ute niet en vielen.
 Haer orsse moesten op derde knielen.
- 1835 *Ferguut* stac den riddere wel:
 Scilt no halsberch meer dan *een vel*
 Sone help den *ridder* niet,¹⁸³⁶⁻³⁷
 Want dore den lichame sinen spiet
 Hi welna *ene* elle stac.
- 1840 Die scacht binnen den *ridder* brac.
 Die swerte en scheen *twint* *ververt*¹⁸⁴¹
 Ende sat alse *een* diet niet en dert
 Dat die scacht binnen hem hilt,¹⁸⁴³
 Ende hi stac *Ferguut* op den scilt
- 1845 Soe sere, dat hine cloef te hart¹⁸⁴⁵
 Den groten scacht tote in die hant
 Ende ontwee es hi te broken.¹⁸⁴⁴⁻⁴⁷
 **Ferguut versiet* ende heft gesproken.¹⁸⁴⁸

*fol. 11 verso^a

- 1824 *bat*: beter.
- 1825 *Ghi gevoelt*: gij hebt gevoeld.
- 1826 *wel hout*: welgezind.
- 1827 *hadde doet*: heeft gedood.
- 1828 *besiden schoet*: sprong snel terzijde, d.i. elk van beiden verwijderde zich snel om opnieuw met de speer te kunnen aanvallen.
- 1829 *vernamen*: namen in de aanvalsstand, d.i. velden opnieuw.
- 1830 *Sere*: heftig.
- 1836-37 Schild noch harnas hielp de ridder niet meer dan een vlies.
- 1841 *twint* (meestal *niet een twint*): niet in het minst.
- 1843 *hilt*: bleef steken.
- 1845 *te hant*: meteen.
- 1844-47 De tekst is hier niet erg duidelijk; bovendien schijnt er tegenspraak te zijn tussen deze verzen en vs. 1804: 'Sinen scilt hi heme ontwee brac'. Voor zulk een tegenspraak bestaat er geen grond in de Franse tekst, waar *Ferguut's* schild bij de eerste aanval van de zwarte ridder slechts doorboord wordt. In onze tekst kan het schild, zelfs 'ontwee' gebroken, blijkbaar nog dienst doen, want *Ferguut* houdt het, blijkens vs. 1844, nog altijd omklemd. Een zekere beschutting biedt het evenwel niet meer. Verder dient opgemerkt te worden dat de speer, die door de zwarte ridder gekloven wordt, reeds haar voorste stuk verloren had.
- 1848 *versiet*: bemerkt het.

- '*Ridder*, gi hadt wel te doene
 1850 Latens; u bloet es al groene.¹⁸⁴⁹⁻⁵⁰
 Een nieuwe meester dat u liet;¹⁸⁵¹
 En dinct mi die adere niet,¹⁸⁵²
 Die adere en loept niet so vluغه,
 Ghi bloet achter uwen rugge;
 1855 Ic wane hi u liet te sinen spele.¹⁸⁵⁵
 Houdet op; en lates niet te vele.¹⁸⁵⁶
 Her *ridder*, hout wel minen spere
 In uwen lichame; het doet u dere.¹⁸⁵⁸
 U felheit sal u te na gaen¹⁸⁵⁹
 1860 Ic sal u thoeft af slaen.'
 Het was den *ridder* herde leit
 Dat *Ferguut* so vele seit
 Ende wart u[p] fier alse *een* liebert.¹⁸⁶³
 Dapperlike trac hi tswert¹⁸⁶⁴
 1865 Ende es tote *Fergute* comen.
Ferguut heftene vernomen
 Ende trac tswert sonder faelgie;¹⁸⁶⁷
 Hedenmeer wert die batalie¹⁸⁶⁸
 Tusschen hen *tween* sterc ende groet.
 1870 Hen waren noit *ridders haer* genoet;¹⁸⁷⁰
 Het schenen beide *twee* liebarde
 Ende elc sloech andren metten *sward*
 Van haren helmen grote stucken,
 Datsi op hare aertsoene bucken.¹⁸⁷⁴
 1875 Noit smet bet slach hilt
 Dan si *twee* op *een* anebilt.¹⁸⁷⁵⁻⁷⁶
 Van haren slagen waren si milde;¹⁸⁷⁷

1849-50 *gi hadt wel te doene latens*: gij had wel een aderlating nodig; *groene*: de kleur van de schrik of angst.

1851 *nieuw*: jong, dus onervaren; *meester*: heelmester; (*dat*) *u liet*: gaf u een aderlating.

1852 Het lijkt mij niet de juiste ader (die getroffen is).

1855 *liet te sinen spele*: voor de grap een aderlating gaf.

1856 *en lates niet te vele*: verlies er niet te veel van (nl. van uw bloed).

1858 *dere*: pijn.

1859 *felheit*: boosaardigheid; *te na gaan*: slecht bekomen.

1863 *wart up* (hs. *u*): ging rechtop zitten.

1864 *Dapperlike*: ijlings.

1867 *sonder faelgie*: zonder mankeren.

1868 *Hedenmeer*: daarop, toen.

1870 *Hen (Het en) waren noit*: er waren nooit; *haer genoet*: huns gelijke.

1874 *Datsi*: zodat zij; *aertsoene*: zadelbogen; *bucken*: vooroverbuigen.

1875-76 Nooit hield een smid beter de maat op één aambeeld dan zij met hun tweeën.

1877 ironisch: Zij sloegen er duchtig op los.

- In *sticken* liggen hare scilde.¹⁸⁷⁸
 Sine waren *nemmermeer versceiden*¹⁸⁷⁹
 1880 In hare leven tusschen hem beiden;
 Elc hadde andren doet geslegen,
 Maer die *ridder* heft verdreghen¹⁸⁸²
 Sijn swert ende sloecht intween.¹⁸⁸³
 Op sine herte wies een steen,¹⁸⁸⁴
 1885 Hi suchte sere, hine weet wat doen;
 Hi wilde wel sijn te Lyoen.
 Hi siet wel, hine mach niet *ortflien*;
 Om genade moet hi spien¹⁸⁸⁸
 Ofte hi souden slaen te doet.¹⁸⁸⁹
 1890 Hi beette neder dore die noet¹⁸⁹⁰
 Ende knielde ende weende sere
 +Ende bat genade den jonchere.
 Ferguut sach den *ridder* te voet;
 Hi pensde in sinen moet:
 1895 'Dodestu desen groten man¹⁸⁹⁵
 Du salter lettel winnen an.¹⁸⁹⁶
 Sterft hi, dat es scade
 Ende hi bidt di genade.
 Hets beter dat hi noch leve
 1900 Ende hem *in vangenessen geve*¹⁹⁰⁰
 Den *coninc* ende hi heme geve den horen,
 Die hem dicke gedaen heft toren
 Ende secge, dat icken daer sende.
 Sloegicken doet, ic dade sende.¹⁹⁰⁴
 1905 Hi nichte neder al te hant¹⁹⁰⁵
 Ende gegrepen bider hant¹⁹⁰⁶
 Ende deden op staen.
 Hi seide: 'Wildi u gevaen
 Geven den *coninc* Arture
 1910 Ende heme vertellen u *avonture*,

+fol. 11 verso^b1878 *sticken*: stukken.1879 *versceiden*: uit elkaar gegaan.1882 *verdreghen*: opgeheven.1883 *intween*: in tweeën.

1884 eig. op zijn hart kwam een steen te liggen, d.i. hij was ten zeerste bedrukt.

1888 *om spien*: verlangen naar, uit zijn op.1889 *hi* (nl. Ferguut) *souden* (*soude ene*): hem, nl. de zwarte ridder.1890 *beette neder*: steeg af.1895 *Dodestu*: als je doot.

1896 Je zult er weinig baat bij hebben.

1900 *hem in vangenessen geve*: zich gevangen geve.1904 *sende*: zonde.1905 *nichte neder*: bukte voorover.1906 *gegrepen*: greep hem.

- Dragen hem den wimpel ende den horen,
 So mogedi wel verstoren¹⁹¹²
 U lijf ende quite gaen.¹⁹¹³
 En doedijs niet, ic sal u slaen.¹⁹¹⁴
- 1915 'Riddere, gi moget mi slaen te waren;
 Hebt mijns genade, in darre varen¹⁹¹⁶
 Want in hebber vrient no mage.¹⁹¹⁷
 Die coninc hevet grote clage¹⁹¹⁸
 Dicwile van mi gehort:¹⁹¹⁹
- 1920 Ic hebbe hem gewrocht grote mort.¹⁹²⁰
 Haddi mi in sire behout,¹⁹²¹
 Hine gave mi omme geen gout,¹⁹²²
 Hi soude mi doen raet braken.
 Ic hebbe liever die doet van u te smaken
- 1925 Dan daerte varne; hijs op mi gram.¹⁹²⁵
 Ic hebbe heme doet menegen man¹⁹²⁶
 Met minen swerde, dat hier leit
 Tebroken. Dodet mi gereit!¹⁹²⁸
 Also wel soudic daer sterven.¹⁹²⁹
- 1930 'Ghine sulter nemmer twint bederven,¹⁹³⁰
 Ensijt en twint niet vervaert.
 Vaert coenlike te hove waert,
 Segt dat ic u daer hebbe gesent;¹⁹³³
 Metten coninc ben ic bekent.¹⁹³⁴
- 1935 Draget hem den horen ende thoeft cleet,
 +Hine sal u niet wesen wreet;¹⁹³⁶
 Hi sal u vergeven sine gramheit¹⁹³⁷
 Dat wetic wel; hets dicke geseit:
 "Een lettelt versten es wert vele."¹⁹³⁹
- 1940 Vaert te hem in sine zele*
 Ende groeten mi alse minen here

*fol. 12^a

- 1912 *verstoren*: redden.
 1913 *quite gaen*: vrijuit gaan.
 1914 *doedijs*: doet gij het; *slaen*: doodslaan.
 1916 *in darre varen*: ik durf er niet heen te gaan.
 1917 *mage*: verwant.
 1918 *clage*: klacht.
 1919 *van*: over.
 1920 Ik heb grote slachting onder de zijnen aangericht.
 1921 *behout*: macht.
 1922 *Hine gave mi*: hij zou me niet loslaten.
 1925 *hijs*: hij is.
 1926 *doet*: gedood.
 1928 *Tebroken*: stuk gebroken; *gereit*: dadelijk.
 1929 Ik zou daar (aan 's konings hof) evengoed sterven.
 1930 *nemmer twint bederven*: volstrekt niet om het leven komen.
 1933 *gesent*: gezonden.
 1934 *Metten*: bij de.
 1936 *wesen wreet*: vijandig gezind zijn.
 1937 *vergeven sine gramheit*: afzien van zijn toorn.
 1939 *Een lettelt versten*: een weinig uitstel.

- Ende alle die ridders wel sere
 Sonder Keyen, die hilt sijn sceren¹⁹⁴³
 Met mi; levic, het sal hem deren!¹⁹⁴⁴
- 1945 Alse die swerte *ridder* verhoert¹⁹⁴⁵
 Dat *Ferguut* te hove was vort¹⁹⁴⁶
 Peinsdi, hi soude varen woch,¹⁹⁴⁷
 Bedi hi wilde leven noch.¹⁹⁴⁸
 'Here', seit hi, 'dat gi wilt, ic loeft;¹⁹⁴⁹
- 1950 In wille niet *verliesen* mijn hoeft.
 Gheft mi *den* horen ende thoeft cleet,
 Ic vare *daer*, hoe dat mi vergeet¹⁹⁵²
 Ende geve mi op alse *verwonnen*
 In sine *vangenesse*. God moet mi *onnen*¹⁹⁵⁴
- 1955 Dat ic mijn lijf behouden moet.'
 Enen eet hijs *Fergute* doet
 Dat hi sal houden sijn gelof¹⁹⁵⁷
 Ende varen gewapent *in* dat hof
 Op sijn ors, als hi es ter stede.¹⁹⁵⁹
- 1960 *Ferguut* hi gaf heme alle bede¹⁹⁶⁰
 Den horen ende thoeft cleet *van* siden.
 Doe hieten *Ferguut* danen riden
 Ende bat den *ridder*, so hi eerst mochte
 Genesen, dat hi den *coninc* sochte.¹⁹⁶³⁻⁶⁴
- 1965 *Ferguut* reet in *een* woeste lant,
 Geene ander *avonture* hi vant.
 Doe seidi dat hi keren soude,

1943 *Sonder*: behalve.

1944 *levic*: als ik in leven blijf.

1945 *verhoert*: hoort.

1946 *vort*: Jonckbloet verbeterde *vort* in *gehoert*, welke emendatie door Verwijs en Verdam in hun tekst opgenomen werd. Overdiep keerde daarentegen terug naar de lezing van het hs. Aanleiding tot emendatie bestaat hier m.i. niet, al levert de verklaring van *vort* wel moeilijkheden op. Als rijmwoord heeft het hier wellicht reeds een gedeelte van zijn betekenis ingeboet; in weerwil daarvan blijft toch een aanvaardbare uitleg van *vort* en van vs. 1946 mogelijk. De gewone betekenis van het bijwoord *voorts*, *verder*, *vervolgens* past hier niet; die van *voordien*, welke hier een goede zin zou geven, is totaal uitgesloten; evenwel niet die van: *eveneens*, *evenzo* (zie *M. W.*, IX, 1170 en ook bij *voortaen M.W.*, IX, 1174). Vs. 1946 zou dan betekenen: 'Dat F. *eveneens* of *ook* tot het hof behoorde', d.i. dat F. niet gewoon als een eenzame ridder ronddoelde, op zoek naar avontuur, zoals hij nu deed, maar dat hij *eveneens*, *ook* aan het hof thuis was... Het spreekt van zelf dat deze wetenschap de zwarte ridder ertoe moest brengen *Ferguut's* voorstel aan te nemen.

1947 *woch*: weg, nl. naar het hof.

1948 *Bedi*: want.

1949 *ic loeft*: ik vind het goed.

1952 *hoe dat mi vergeet*: hoe 't mij ook vergaat.

1954 *moet mi onnen*: moge mij vergunnen.

1957 *gelof*: plechtige belofte.

1959 *als hi es ter stede*: zó als hij daar is.

1960 *bede*: beide.

1963-64 *so hi eerst mochte genesen...*; zodra hij genezen zou zijn; *sochte*: opzocht.

- Te *sinen* wert hi varen woude;
 Hi hads *hem* gebeden so vele¹⁹⁶⁹
- 1970 Als hi van *hem* sciet in die zele.¹⁹⁷⁰
 Ten castele es hi savons comen
 Ende heft den goeden man vemomen;
 Onder die porte hine vant,
 Enen valke haddi op sine hart.
- 1975 Te heme quam ridende Ferguut;
 In die zale hordi groet geluut,
 Daer weenden ridders ende vrouwen
 Om Galienen der joncfrouwen
 Ende die goede man hads toren¹⁹⁷⁹
- 1980 *Dat hi sine nichte hadde verloren.
 Ferguut sach wel an sinen wert
 Dat hem enege sake dert¹⁹⁸²
 Ende seide: 'Her wert, met Jhesu Criste
 Moetti sijn! Hoe gerne ic wiste
- 1985 Waeromme gi dus droeve staet;
 Segdijt mi niet, dat es mi quaet.¹⁹⁸⁶
 'Lieve vrient,' sprac die wert,
 'Ene sake mi int herte dert,
 Ic vruchte si mi nemmemeer comt uut.¹⁹⁸⁹
- 1990 Al mijn bliscap ende mijn deduut¹⁹⁹⁰
 Es wech, die ic hadde te voren:
 Mine nichte hebbic verloren.
 Die wile dat ic u geleeedde,¹⁹⁹³
 Galiene hare doe gheredde¹⁹⁹⁴
- 1995 Ende sciet sonder orlof van mi,
 In weet waer omme no twi.¹⁹⁹⁶
 Om hare ben ic sere vervaert,
 Want si allene vaert.
 Waendicse vinden in Ingelant
- 2000 In Lombardiën of in Scollant,
 Ic dader na varen²⁰⁰¹

*fol. 12^b

- 1969 *Hi*: de 'wert'; *hads*: had erom; *so vele*: zo zeer, met zoveel aandrang.
 1970 *hi*: Ferguut.
 1979 *toren*: verdriet.
 1982 *deren*: leed doet, verdriet doet.
 1986 *quaet*: onaangenaam.
 1989 *vruchte*: vrees; *comt uut*: komt uit de gedachten, loslaat.
 1990 *debuut*: genoeg.
 1993 *Die wile dat*: terwijl; *geleeedde*: een eind wegbracht.
 1994 *hare gheredde* (van *ghereden* of *ghereiden*): maakte zich gereed.
 1996 *twi*: om welke reden.
 2001 Ik zou nasporingen naar haar laten doen.

- Sonder enech langher spare[n]^{*2002}
 Ic daetse eer soeken *twaelf* maent.²⁰⁰³
 In hads mi *nemmermeer* bewaent²⁰⁰⁴
 2005 Dat si van mi soude sijn *gevlouwen*.²⁰⁰⁵
 Ic waendemen niet in der Dunouwen
 No in al die werelt groet
 Hadde gevonden haer *genoet*²⁰⁰⁸
 Van hovescheden no van sinne.²⁰⁰⁹
 2010 In can *gewerden* niet *in* inne²⁰¹⁰
 Oftic hare iet hadde mesdaen.²⁰¹¹
Waeromme es si van mi gegaen?
Her ridder, blijft heden *met* mi,²⁰¹³
 Mi dinke het bider nacht si²⁰¹⁴
 2015 Ende latewi dese sprake.²⁰¹⁵
 Ghi dinct mi al tongemake,²⁰¹⁶
 Uwe wapine wegen te sere;
 Hets tijt te *herbergen* heden mere.²⁰¹⁸
 Ghi saecht den *ridder*, wete cree!²⁰¹⁹
 2020 U halsberch es al ontwee,
 Mi dinke gi hebt gehad *toren*,²⁰²¹
 Uwen scilt hebdi wel half *verloren*.
 Ic bids u, here, en helet mi niet.²⁰²³
 Segt mi, hoe gi van *hem* schiet.'
 2025 *Ferguut peinsde om die *jonfrouwe*.
 Te sire herten haddi rouwe²⁰²⁶
 Ende sprac: 'Her wert, dat u God lone!
 Waer es Galiene die scone
 Die nieman en mach *volprisen*?'
 2030 'Ic en canre u niet *gewisen*,²⁰³⁰

*fol. 12 verso^a

- 2002 Zonder ook maar enigszins te talmen, d.i. onmiddellijk, onverwijld.
 2003 *daetse*: liet ze; *eer*: liever (dan die nasporingen op te geven, zou ik ze een vol jaar laten zoeken).
 2004 Ik had het nooit kunnen denken.
 2005 *gevlouwen* (van *vlien*): gevluht; *soude sijn gevlouwen*: weg zou vluchten.
 2008 *genoet*: gelijke.
 2009 *sin*: verstand, geestesgaven.
 2010 *gewerden in inne*: herinneren.
 2011 *iet*: iets.
 2013 *met*: bij.
 2014 *dinke*: dunkt.
 2015 Laat ons dit gesprek (over Galiene nl.) staken. De gastheer wil inderdaad daarna de samenspraak nog voortzetten: hij wenst immers te vernemen hoe het gevecht met de zwarte ridder verlopen is.
 2016 *al tongemake*: er ellendig aan toe.
 2018 *herbergen*: het nachtverblijf op te zoeken; *heden mere*: heden, nu.
 2019 *wete cree!* (*cree*: verbasterde vorm van Christus): uitroep: bij Christus, voorwaar!
 2021 *hebt gehad toren*: hebt het hard te verduren gehad.
 2023 *helet* (*helet-et*): verzwijg het.
 2026 *Te sire herten*: in zijn hart (gemoed).
 2030 *canre*: kan haar; *gewisen*: aanwijzen, zeggen waar ze is.

- Heden morghen si henen schiet.
 Waer waert si es dan wetic niet,²⁰³²
 Bedi ben icker af in vare;²⁰³³
 Maer segt mi van ure niemare.²⁰³⁴
- 2035 'Ay! lieve her wert,' sprac Fergut,
 'Om wat saken es si uut?'²⁰³⁶
 Hebdi hare iet messeit?²⁰³⁷
 Datsi wech es, dats mi leit.'
 Aldus hebsi beide gestaen²⁰³⁹
- 2040 Datmen twee milen hadde gegaen.²⁰⁴⁰
 Ferguut en hoert niet sinen wert:
 Galiene heme sere dert.²⁰⁴²
 Die een vraget den andren om batalgie,²⁰⁴³
 Minne dwinct den anderen sonder falgie.²⁰⁴⁴
- 2045 Die wert vraget omme den ridder wreet,
 Ferguut wat doen en weet²⁰⁴⁶
 Om dat hi heft sijn lief verloren.
 Die Minne doet heme groten toren,²⁰⁴⁸
 Die Minne leert hem van haren spele:²⁰⁴⁹
- 2050 Om Galienen peinst hi vele,
 Die Minne heftene so verwonnen²⁰⁵¹
 Hine salse niet verdriven connen.
 Wel starc so sijn der Minnen crachte,
 Dat si dus eens mans gedachte
- 2055 In corten stonden so onder gaen!²⁰⁵⁵
 Die Minne heft Ferguut gevaen;
 Si saelt heme wriven an sijn cleet,²⁰⁵⁷
 Dat hi der joncfrouwen was wreet
 Ende hi hare sine minne ontseide,²⁰⁵⁹

2032 *dan*: dat en.

2033 *Bedi*: daarom; *er af*: erover, nl. over haar; *in vare*: in angst.

2034 *van ure niemare*: over uw lotgevallen ('t nieuws erover).

2036 *Om wat saken*: om welke reden; *uut*: weg, weggegaan.

2037 *iet messeit*: iets verkeerds, onaangenaams gezegd.

2039 *hebsi gestaen*: zijn ze blijven staan (in gesprek).

2040 *hadde gegaen*: had kunnen afleggen.

2042 De gedachte aan Galiene pijnigt hem.

2043 *Die een*: de gastheer; *om batalgie*: het verhaal over het gevecht..

2044 *dwinct*: beheerst, onderwerpt aan zich; *den anderen*: Ferguut; *sonder faelgie*: voorzeker.

2046 Ferguut weet niet wat te doen.

2048 *doet... toren*: doet hem... leed aan.

2049 *spel*: gril, kuur, d.i. doet hem haar grillen ondervinden.

2051 *heftene so verwonnen*: heeft hem zo geheel in haar macht.

2055 *onder gaen*: veroveren, in beslag nemen.

2057 *saelt (sal et)*: zal het; *wriven an sijn cleet*: hem inpeperen, laten bezuren.

2059 *ontseide*: weigerde.

- 2060 Die hare hant op sine herte leide
 Ende wilde volgen sinen rade.²⁰⁶¹
 Nu rouwet hem, *maer* hets te *spade*,²⁰⁶²
 Want hi sal dogen groet torment²⁰⁶³
 Eer hise *nemmer* weder vent.²⁰⁶⁴
- 2065 Hine weet *waer* si es no *in* wat lande.
 Wiste hijt, hi volchde hare te hande;²⁰⁶⁶
 Dan liet hi om enghene noet²⁰⁶⁷
 Al waendire bliven doet,²⁰⁶⁸
 *So dwinct hem *der* *Minnen* cracht.
- 2070 Hine weet welc es, so dach so nacht²⁰⁷⁰
 Ofte avont of ter dagerake.*²⁰⁷¹
 Sijn wert versietene tongemake²⁰⁷²
 Ende vraget vollic den jonchere²⁰⁷³
Waeromme dat hi droevet so sere.²⁰⁷⁴
- 2075 'Lieve her wert, en es geen wonder,
 In waens *nemmer* wesen sonder.²⁰⁷⁶
 Grote *omere* sal mi bedagen.²⁰⁷⁷
 Hets recht, *in* darfs niet clagen,²⁰⁷⁸
 Te rechte staet mi droeve te sine.²⁰⁷⁹
- 2080 Ic wildic hadde meerre pine!²⁰⁸⁰
 Die dorper seit *waer*, hi es vroet.²⁰⁸¹
 "Die werpet onder sinen voet
 Dat hi mach houden *in* zijn hande
 Hets recht dat hire of hebbe scande."²⁰⁸²⁻⁸⁴

*fol. 12 verso^b

- 2061 *raet*: uitspraak, beslissing.
 2062 *te spade*: te laat.
 2063 *dogen*: te verduren hebben; *torment*: kwelling.
 2064 *nemmer*: ooit; *vent*: vindt.
 2066 *te hande*: terstond.
 2067 *Dan (dat en)*: dat niet; *om enghene noet*: wegens welk gevaar ook, om geen gevaar.
 2068 *Al waendire (waende hi ere)*: zelfs als hij zou menen.
 2070 *welc es*: welk van de twee het is.
 2071 *ter dagerake*: tegen 't ochtendgrauwen.
 2072 *versietene tongemake*: bemerkt dat hij (Ferguut) terneergeslagen is.
 2073 *vollic*: snel.
 2074 *droevet*: somber gestemd is.
 2076 Ik meen dat ik er nooit zonder zal zijn (zonder de droefenis).
 2077 *bedagen*: overkomen.
 2078 *in darfs (ic - en darf - es)*: ik mag er niet over.
 2079 *Te rechte staet mi*: ik mag wel met recht; *droeve*: treurig, neerslachtig.
 2080 *meerre pine*: (nog) groter hartzeer.
 2081 *Die dorper*: de landman, de gemene man; *seit waer*: zegt (de) waarheid, zegt terecht.
 2082-84 Het hier geciteerde gezegde, dat ook in de Fergus voorkomt, vertoont overeenkomst met II,26 van de middelnederlandse *Disticha Catonis* en ook met een andere spreuk, die aan Cato toegeschreven wordt. Zie hiervoor: A. Beets, *De Disticha Catonis in het Middelnederlandsch*. Groningen, 1885, blz. 40 en *Bijlage I*, blz. 84 'Abacuc' en M.J.M. de Haan, *Is Ferguut's geluk spreekwoordelijk?* in *Taal- en Letterkundig Gastenboek voor Prof. Dr. G.A. van Es*. Groningen, 1975, blz. 211-217.

- 2085 Hets mi harde qualic comen:²⁰⁸⁵
 Dat ic wel mochte hebben genomen
 In mine hant, dat liet ic liden,²⁰⁸⁷
 Nu en gecrigict nemmer in minen tiden,²⁰⁸⁸
 In hebber nemmer hope an.²⁰⁸⁹
- 2090 Bi trouwen, hi seit waer die man:
 "Ende heft sulc al dat hi ghert
 Ende bejaget dat hem dert!"²⁰⁹¹⁻⁹²
 Acharme! hoe wel hebbic vonden²⁰⁹³
 Dese pine bi minen sonden.²⁰⁹⁴
- 2095 Hebbic? bi quader avonturen!²⁰⁹⁵
 Bi Gode! en quam noit bi natueren²⁰⁹⁶
 Iet els in mi dan dorperhede,²⁰⁹⁷
 Noch so houdic wel dien zede.²⁰⁹⁸
 Nature trect meer dan hondert stiere
- 2100 Waer omme doe ic mi so fiere?²¹⁰⁰
 Ic wille sijn der minnen smet!²¹⁰¹
 Trouwen, mijn vader Somilet
 Also lange also hi leide sijn leven
 En wildi des werkes plegen,²¹⁰⁴
- 2105 Ende die sone wils hem onder doen?²¹⁰⁵
 Ic mach wel heten daes caproen²¹⁰⁶
 Dat ic metten genen wille gaen
 Die ter Minnen dienste staen;
 Nu ben ic qualic in den woch.²¹⁰⁹
- 2110 Waer omme soudic minnen noch?
 In weet, bi mire trouwen!
 Ic ben wel werdich scoenre vrouwen!²¹¹²

2085 *harde qualic comen*: zeer slecht vergaan.

2087 *liden*: voorbijgaan, ontsnappen.

2088 *gecrigict*: verkrijg ik het; *nemmer*: nooit meer; *in minen tiden*: in mijn leven.

2089 *an*: op.

2091-92 Zelfs al heeft menigeen alles wat hij begeert, toch jaagt hij na wat schadelijk voor hem is. Het eerste *ende* (2091) leidt een uitroep in; het tweede (2092) een tegenstelling.

2093 *wel*: terecht; *hebbic vonden*: heb ik te lijden gekregen.

2094 *bi*: door.

2095 Heb ik dat? neen veeleer door mijn ongelukkig gesternte, door het mij kwaad gezinde lot.

2096 *bi natueren*: van nature.

2097 *iet els*: iets anders; *dorperhede*: onbeschaafdheid, lage daden.

2098 En nog vertoon ik dezelfde geaardheid.

2100 Wat beeld ik mij toch in?

2101 *der minnen smet*: een kunstenaar (smid) in 't vak der minne, een ervaren, volleerd minnaar zijn, ironisch bedoeld natuurlijk!

2104 Wilde hij zich niet inlaten met, zich toeleggen op het werk (der minne).

2105 En zou de zoon er zich toe willen verstouten?

2106 *daes caproen*: zotskap.

2109 Nu ben ik op de verkeerde weg.

2112 deze uitspraak is sarcastisch bedoeld.

- +Alse scone, waer salsi vonden sijn²¹¹³
 Alse Galiene, mijn minnekijn
- 2115 Die ic bi mire scout verloes?²¹¹⁵
 Twine verwoedic! ic *ben* sinneloes.²¹¹⁶
 Waer *omme* blivic *in* minen sinne
 Ende ic ontseide hare mine *minne*?²¹¹⁸
 Hets recht, dat ics hebbe lachter.
- 2120 Waendicse vinden - mi wars te *sachter* -²¹²⁰
 In enech lant onder *den* trone,²¹²¹
 Ic voere staphants na die scone.²¹²²
 In vindse, ic soecse eer *emmeme*,²¹²³
 Alwaersoe in midden *in* die zee²¹²⁴
- 2125 Ofte in *een* wout onder vele draken,
 Ic souder mi, mochtic toe *geraken*,²¹²⁶
 Die scoenste soeken die mach *leven*.
 Nochtan moete mi God *doen* *sneven*²¹²⁸
 Ende mi *geven* groet ongeval,
- 2130 In soecse eer mijn *leven* al²¹³⁰
 Dach ende nacht, berch ende dale,
 Ic en sal eer horen hare *tale*.²¹³²
Nemmermeer gecrigic spel²¹³³
 No en hore avonture fel
- 2135 *Vermonden* in enech lant,
 In vaerse proeven al te hant²¹³⁴⁻³⁶
 Om lof te hebben ende *omme* prijs,
 Also helpe mi Sente Denijs!
 Ic wilde staphans *een* *ridder* quame
- 2140 Ende hi mi dat *leven* name

*fol. 13^a

- 2113 *Alse scone*: evenzo schoon (een vrouw), te verbinden met *Alse Galiene* (vs. 2114).
 2115 *bi mire scout*: door mijn eigen schuld; *verloes*: verloor.
 2116 *Twine verwoedic*: waarom blijf ik toch bij mijn verstand?
 2118 *Ende ic*: terwijl ik toch.
 2120 *mi wars (ware es) te sachter*: dat zou zoveel te aangeneramer voor mij zijn.
 2121 *trone*: hemel; *onder den trone*: op de aarde.
 2122 *staphants*: onmiddellijk.
 2123 Vind ik ze niet, ik zoek ze veeleer voor altijd, d.i. ik blijf ze toch zoeken.
 2124 *soe*: zij; *in nidden*: middenin.
 2126 *mochtic* (aldus de lezing van het hs.; hierbij te voegen: *er van souder) toe geraken*: mocht ik er bij (d.i. in haar nabijheid) geraken, komen.
 2128 *moete*: moge; *doen sneven*: rampzalig maken.
 2130 *In soecse eer*: als ik ze niet eerder zoek (te verbinden met vs. 2132) en dan toe te voegen: en zal dit zoeken niet opgeven...
 2132 *Ic en sal eer horen*: tenzij ik eer zal horen.
 2133 *gecrigic spel*: verwerfelijk vreugde.
 2134-36 Noch zal ik horen vertellen van een gevaarlijk avontuur, in welk land ook, of ik zal dadelijk op weg gaan om dat te wagen (bestaan).

- Ende trake mi *uten buke* dat *herte*,²¹⁴¹
 Soe waric quite vander smerte.²¹⁴²
 Ferguut hilt alse *een droeve man*,²¹⁴³
 Heme quam sulc dinc an.²¹⁴⁴
- 2145 Grote pine ende grote *avonture*
 Sal heme dicke werden tsure;
 Menech aermoede sal hi dogen²¹⁴⁷
 Eer hi die joncfrouwe siet *met* ogen.
 Sine bliscap, die hi hadde gister morgen
- 2150 Sal hem gewisselt sijn al *in* sorgen.²¹⁵⁰
 Die *Minne* doet hem groten pant.²¹⁵¹
 Die scoenheit, die hi *in haer* vant,
 Hare wetenthede, *haer* hovescheit groet²¹⁵³
 Hebben hem brocht in groter noet:
- 2155 Hine weet oft nacht es of dach,
 Hine weet wat hi doen mach;
 +Venus heften so verdoeft.²¹⁵⁷
 Op sijn aertsoen leidi sijn hoeft²¹⁵⁸
 Datmen *ene* mile hadde gegaen.²¹⁵⁹
- 2160 Die goede man begrepen saen²¹⁶⁰
 Biden halsberge ende seide: 'Here,
 Het dunct mi *herte* grote *omere*²¹⁶²
 Dat gi u selven dus *verslaet*.²¹⁶³
 Elken *ridder* qualic staet
- 2165 Te drivene sere *omme een* wijf;²¹⁶⁵
 Men houtene over keytijf.²¹⁶⁶
 Riddere, laet staen u *carine*²¹⁶⁷
 Ende laetter mi *omme* hebben pine
 Ende ongemac ende seer.
- 2170 Varewi te herbergen hedenmeer,²¹⁷⁰
 Ic leene u die herberge mijn.
 Om u salic te blider sijn

+fol. 13^b2141 *trake*: zou trekken; *uten buke*: uit het lijf.2142 *quite*: bevrijd.2143 *hilt*: gedroeg zich.

2144 Hem was ook zo iets ergs overkomen.

2147 *aermoede*: ellende.2150 *gewisselt*: verwisseld, veranderd.2151 *doet hem groten pant*: doet hem zware kwellingen aan.2153 *wetenthede*: beschaving.2157 *verdoeft*: van zijn zinnen beroofd.2158 *aertsoen*: zadelboog.

2159 Zolang dat men een mijl had kunnen afleggen.

2160 *begrepen*: greep hem.2162 *herte* = *herde*: zeer; *omere*: schande.2163 *u selven verslaet*: wanhopig zijt.2165 *te drivene sere*: toe te geven aan zijn smart.

2166 Men beschouwt hem als een nietswaardige.

2167 *carine*: droefheid.2170 *Varewi*: laat ons gaan.

- Ende blusschen minen toren²¹⁷³
 Van mire nichten, die ic hebbe verloren;²¹⁷⁴
 2175 Het was mine bliscap altemale.²¹⁷⁵
Ferguut verstont sinen wert wale,
 Die hem sal goede herberge lenen
 Ende hi wille laten staen sijn wenen,²¹⁷⁸
 Gheven hem vissche ende venisoen;²¹⁷⁹
 2180 Hi salne wel te gemake doen.²¹⁸⁰
 Maer hine wilre bliven niet,²¹⁸¹
 Bedi dat hi wale siet²¹⁸²
 Dat Galiene es verloren;
 Sine es niet daer si was te voren.
 2185 'Ay Galiene, scone wijf!
 Her wert, ghi hebt mi al mijn lijf²¹⁸⁶
 Pine gegeven ende seer.
 Ic en herberge nemmermeer
 In dorpe, in steden no in port²¹⁸⁹
 2190 Vore diesmale dat ic hebbe gehort²¹⁹⁰
 Waerwart datsie gevaren si
 U nichte; omme niet so bidde mi²¹⁹²
 Te blivene, te minen trouwen!²¹⁹³
 Alle die sijn toter Dunouwen
 2195 Sine daden mi niet bliven.
 Mijn seer mach niemen verdriven;
 Geeft mi orlof, ic wille varen.'
 Die wert siet wel, hine wils ontbaren²¹⁹⁸
 No hine magen niet gehouden.²¹⁹⁹
 2200 'Vrient,' seit hi, 'God moet u behouden!
 *Ghine wilt niet bliven, dats mi leet.'
Ferguut vollec danen reet
 Scilt ane hals, speer in die hart.
 Die nacht ginc hem ane in hant.²²⁰⁴

*fol. 13 verso^a

2173 En mijn smart vergeten, op zij zetten.

2174 *Van*: over.2175 *Het*: algemeen hervattend woord, terugwijzend naar een subst. met een ander genus, hier: *nichte*.

2178 en dat hij (de waard) met treuren zal ophouden.

2179 *venisoen*: wildbraad.2180 *te gemake doen*: van alles voorzien.2181 *hi*: Ferguut.2182 *Bedi dat*: aangezien.2186 *al mijn lijf*: eig. levenslang, hier: voor het verdere leven.2189 *port*: verbonden hier met *stede* (stad), met gelijke betekenis.2190 *Vore diesmale dat*: voor (die tijd) dat.2192 *bidde*: verzoekt gij.2193 *te minen trouwen*: op mijn woord.2198 *hine wils ontbaren*: dat hij (Ferguut) er niet van af wil zien.

2199 noch dat hij hem (bij zich) kan houden.

2204 *ginc hem ane in hant*: naderde (voor hem).

- 2205 *Ferguut* heft sinen wech genomen;
 In *een* foreest es hi comen
 Peinsende ende in groten vare.
 Die mane so scheen herde clare.
 Ic wane middernacht was leden²²⁰⁹
- 2210 Alse *Ferguut* quam ghereden
 In enen mersch, *daer* tscone was²²¹¹
 Binnen den woude in dat gras.
 Ene tente *daer* geslegen stoet,²²¹³
 Daer binnen lach *een* ridder goet,
- 2215 Hoverdech, stout ende groet;²²¹⁵
 Hine conste noit vinden sijn genoet
 Noch man diere jegen wilde staen.²²¹⁷
 Al tlant was heme onderdaen.
 Ferguut reet *ter* tenten wert
- 2220 Als die avonturen geert.²²²⁰
 Vore die tente hi staende vart
 Enen eyseliken seriant²²²²
 Vier voete lanc; thoeft haddi groet,
 Sijn ogen blakeden roet.
- 2225 Geformeert was hi alse *ene* catte;
 Sijn neselocken wijt ende platte,²²²⁶
 Die lippen swart, die tande wit,
 Tote ane doren den mont gesplit.²²²⁸
 Verronselt was hem alsijn lijf²²²⁹
- 2230 Swart alse pec, baeshudich, stijf.²²³⁰
 Hi was ru alse *een* camore,²²³¹
 Den bult haddi achter ende vore.

2209 *leden*: voorbijgegaan.

2211 *mersch*: weide.

2213 *geslegen*: opgeslagen..

2215 *stout*: stoutmoedig.

2217 *diere jegen wilde staen*: die zich met hem wilde meten.

2220 *als die*: gelijk iemand die; *geert*: begeert.

2222 *eyselike*: wanstaltig; *seriant*: knecht.

2226 *neselocken*: neusgaten.

2228 *gesplit*: gespleten.

2229 *Verronselt*: gerimpeld, verschrompeld; *lijf*: lichaam, hier: de huid.

2230 *baeshudich*: dik.

2231 *ru*: ruig; *een camore*: een kameel, hier vertaald naar de Franse vorm van hs. A: *chamoir*, die een variante is van de normale Oudfr. vorm *chamoil* (voorkomend in hs. P), met substitutie *l* > *r*. De vorm met *r* is wel degelijk geattesteerd als *camers*, o.a. in Guy de Cambrai's *Barlaam* (zie: F. Godefroy, *Dict. de l'anc. langue française*, IX, 33 c; Tobler-Lommatzsch, *Alt-franz. Wörterbuch*, II, 194, r. 44, waar *camers* gesignaleerd wordt als variant voor *cameus* en W. von Wartburg, *Etym. Wörterbuch*, II, 129 a. - Van de XIIIe eeuw af is er een duidelijke tendens tot verwarring van *l* en *r* (zie hiervoor: Kr. Nyrop, *Gramm. hist. de la langue française*, I, §. 339; 340; 341, 2 en 3; 342; 345 (mij meegedeeld door Prof. W. van Hoecke).

- Enen stoc hilt hi insijn hant.
 Hi kende *Ferguut* te hant²²³⁴
- 2235 Ende riep: '*Her ridder* rijt bet *sachter*.²²³⁵
 Ic riede u bet te *trecken achter*²²³⁶
 Dan hier te comen; ic segt u wel:
 Hier slaept *een ridder* stout ende fel.
 Ontwaket hi, gi sijt ontdaen,²²³⁹
- 2240 Hi sal u thoeft af slaen;
 Ghi hadt hier den tol gelaten²²⁴¹
 Wiste hijt; rijdt uwer straten!²²⁴²
Ferguut hoerde wel den naen²²⁴³
 Ende liet stappans sijn peinsen staen.
- 2245 *Hi reet ten pawelioene wert.
 Die naen hief sinen stoc ter vert,²²⁴⁶
 Met beiden handen sloech hi den wreen²²⁴⁷
 Dat hi viel over sine been.²²⁴⁸
Ferguut wart gram, doe hi dat sach
- 2250 Dat sijn ors hadde sulken slach:
 Mach hi leven, hi salt copen!²²⁵¹
 Sijn ors ginc hi met sporen nopen²²⁵²
 Ende reet den naen ter neder.
 Hi folleerdene lange ende weder²²⁵⁴
- 2255 Ende stacken so ende heft te blouwen²²⁵⁵
 Dat heme mach sijn leven rouwen.²²⁵⁶
 Dat bloet woet hem ten oren uut.²²⁵⁷
 So dat die *ridder* hoerde tgeluut,²²⁵⁸
 Hi wart op, gram ende verbeten.²²⁵⁹
- 2260 'Wie es die man, die heft beseten²²⁶⁰
 - Daer ic sliep in mijn pawelioen -²²⁶¹
 Ende heft te blouwen minen garsoen?'

*fol. 13 verso^b2234 *kende*: merkte op; *te hant*: op dat ogenblik.2235 *bet sachter*: wat langzamer.

2236 Ik zou u aanraden liever terug te rijden.

2239 *gi sijt ontdaen*: het is met u gedaan.2241 *den tol gelaten*: de tol betaald, ervoor geboet.2242 *uwer straten*: uws weegs.2243 *naen*: dwerg.2246 *ter vert*: aanstonds.2247 *wreen*: hengst.2248 *Dat*: zodat; *viel over sine been*: moet hier dezelfde betekenis hebben als de meer gebruikelijke uitdrukking: *viel over sine knien* (*over* = op).2251 eerste *hi* = *Ferguut*; tweede *hi* = de 'naen'; *copen*: bekopen.2252 *nopen*: aansporen.2254 *folleerdene*: mishandelde hem; *lange ende weder*: een zeer lange tijd.2255 *te blouwen*: (hard) geslagen.2256 *Dat*: dat het.2257 *woet*: vloeide overvloedig.2258 *So dat*: en toen.2259 *wart op*: stond schielijk op; *verbeten*: woedend.2260 *beseten*: aangevallen.2261 *Daer*: terwyl.

- Van haesten en wapende hi hem niet.
 Hemde ende broec hi ane tiet²²⁶⁴
 2265 Ende enen mantel van sindale²²⁶⁵
 Hinc hi ane hem; een swert van stale²²⁶⁶
 So heft hi in sine hant genomen
 Ende es buter tenten comen²²⁶⁸
 Tote daer sijn naen leit onder voet.
 2270 Hi droevede sere in sinen moet
 Dat hi Ferguut gewapent siet²²⁷¹
 - Wart hi ververt, dan wondert mi niet! -²²⁷²
 Ende hadde vrese van der doet.
 Hens niemen, stonde hi also bloet²²⁷⁴
 2275 Vore enen die gewapent ware,
 Hine soude sijns lives sijn in vare;²²⁷⁶
 Nochtan en scheen hi niet in dien²²⁷⁷
 Of hi den ridder iet hadde ontsien,²²⁷⁸
 Die vore heme gewapint staet.
 2280 Sine scerden hi te hem waert gaet²²⁸⁰
 Ende riep: 'Her ridder, hets mesdaen
 Dat gi so handelt minen naen²²⁸²
 Ende vore mine ogen also slaet!
 Ic segt u wel: hets mi leet; verstaet*
 2285 Her ridder, ic drage tuwaert nijt:²²⁸⁵
 Waric gewapent, als gi sijt,
 Die naen soude gewroken sijn,
 Dat u werden soude inschijn;²²⁸⁸
 *Ghi sout vertollen tuwer scande,²²⁸⁹
 2290 Ghi moest hier laten u hoeft te pande!²²⁹⁰
 Ferguut antworde heme al te hant:
 'Her ridder, hier es gerechte int lant.²²⁹²
 Offic u iet hebbe mesdaen,²²⁹³

*fol. 14^a

2264 ane tiet: trekt aan.

2265 sindale: zie vs. 995.

2266 Hinc hi ane hem: sloeg hij om.

2268 buter (buten der): buiten de.

2271 dat: omdat.

2272 dan: dat en, te verbinden met niet.

2274 bloet: zonder wapenrusting.

2276 Of hij zou bevreesd zijn voor zijn leven.

2277 en scheen hi niet in dien: hij zag er niet uit.

2278 of: alsof; iet: in enig opzicht.

2280 scerden: schreden; hij richt zijn schreden naar hem, d.i. hij gaat naar hem toe.

2282 handelt: omspringt met.

2285 ic drage tuwaert nijt: ik koester wrok tegen u.

2288 Wat u (tot uw nadeel) zou duidelijk worden.

2289 Ghi sout (soude het) vertollen: gij zoudt ervoor boeten.

2290 te pande: als onderpand (ironisch-sarcastisch).

2292 gerechte: gerecht, rechtbank.

2293 offic: als ik.

- Beclages u, dats wel gedaen,²²⁹⁴
 2295 Al tgoet dat mi van u es comen
 Wijstment, het si mi genomen.²²⁹⁶
 Hebdi wapine int pawelioen
 Die salic u ane laten doen.
 Wapent u wel na uwen wille,
 2300 Ic sal uwes hier beiden al stille
 Ende daer na, oft u wille si,
 So comt vechten jegen mi:
 Ic saels u leveren uwen niet.²³⁰³
 Godsat hebbe hi die u ontsiet!²³⁰⁴
 2305 In die tente lach *ene* maget fiere,
 Scone, hovesch ende goedertiere,²³⁰⁶
 Dies ridders lief, ende *wart in wake*²³⁰⁷
 Van dier nosen, sere *tongemake*.²³⁰⁸
 Al hancharich si op schoet,²³⁰⁹
 2310 Dede ane *een* hemde ende *een* sorcoet²³¹⁰
 Ende enen mantel van sindale
 Nam si om hare, die stort *haer* wale.²³¹²
 Uter tenten si sere liep.
 Die *ridder* sachse, lude hi riep:
 2315 'Joncfrouwe, keert vollec weder,
 Haelt mine wapine ende mine cleder,
 Ic moet vechten, bi mire trouwen!
 Een *ridder* heft minen naen te blouwen.
 Therte binnen sal mi breken
 2320 En canicken niet gewreken.²³²⁰
 Die joncfrouwe was wel geleert;²³²¹
 Hastelike si weder keert
 Ende langede heme sine *wapijn* te male.²³²³
 Halsberch, cousen, helm van stale.
 2325 Hi wapende hem ende gorde tswert.
 Een groet ors, dat haddi wert,²³²⁶
 Brochte hem die joncfrouwe sonder beide.

2294 *Beclages u*: beklaag u erover.

2296 *Wijstment*: wijst men zo vonnis.

2303 Ik zal u ervan (van 't vechten) leveren zoveel als het u lust.

2304 *Godsat hebbe*: vervloekt zij.

2306 *goedertiere*: vriendelijk.

2307 *wart in wake*: ontwaakte.

2308 *nose*: lawaai; *tongemake*: ontstemd.

2309 *hancharich*: met loshangende haren; *si op schoet*: stond zij snel op.

2310 *sorcoet*: overkleed.

2312 *Nam si om hare*: sloeg zij om.

2320 Als ik hem niet kan wreken.

2321 *geleert*: ervaren, geoefend.

2323 *langede*: haalde, bracht.

2326 *haddi wert*: op prijs stelde.

- Hi waerp *hem* vollec int gereide,
Die joncfrouwe hilt *den* stegereep.
- 2330 Enen vasten scilt hi greep,²³³⁰
Ane *den* hals hine vollike warp.
Die joncfrouwe scoet *hem* *den* scacht scarp.²³³²
*Hi maecte hem uten pawelioene
Alse *een* liebaert stout ende coene.
- 2335 Alse die duvel quam hi gevaren.
Lude riep hi: 'Wacht u te waren'²³³⁶
Her *ridder*, die sloecht *minen* naen,
Het sal hier ane u *leven* gaen.'
Ane hem so dwanc hi *sinen* scilt,²³³⁹
- 2340 Den scacht hi wel te steke hilt.²³⁴⁰
Sijn ors liep sere dan *een* wint.²³⁴¹
Ferguut ontsachne niet *een* twint,²³⁴²
Met sporen noepte hi *sinen* wreen
Die niet vele arger en scheen.²³⁴⁴
- 2345 Van groter herten waren die *parde*.²³⁴⁵
Die ridders schenen *twee* liebarde
So sere si te gadere quamen,²³⁴⁷
Dien orssen bogen die hamen.²³⁴⁸
Ferguut stacken metten scachte
- 2350 Op *sinen* scilt *met* sulker crachte
Dat hi vloech uten gereide.
Sine stegereepe bogen *hem* beide,²³⁵²
Die helm hem saen op derde lach.
Alsen *Ferguut* ter neder sach
- 2355 Sprac hi: 'Ridder, so helpe mi God!
Ghi beroemet u alse *een* sod.'²³⁵⁶
Gi seit eer, het soude mi rouwen²³⁵⁷
Dat ic den naen hadde te blouwen
Haddi u wapine genomen.²³⁵⁹
- 2360 Mi dinke, het es u wers comen²³⁶⁰

+fol. 14^b2330 *vast*: stevig.2332 *scoet*: gaf haastig aan; *scacht*: lans.2336 *Wacht u*: neem u in acht.2339 *dwanc*: drukte.2340 *wel te steke*: goed geveld (om te steken).2341 *sere* (*seerre*): sneller.2342 *niet een twint*: niet in 't minst.2344 *arger*: slechter, d.i. die zeker niet minder flink scheen.2345 *Van groter herten*: zeer fier.2347 *sere*: heftig.2348 *hamen*: achterschenkels.2352 *bogen hem*: wendden zich, veranderden van plaats (zodat ze verkeerd kwamen te hangen).2356 *beroemet* (*beroemedet*): pochte.2357 *seit* (*seidet*): zegde.

2359 Als gij uw wapenen opgenomen zoudt hebben.

2360 *Mi dinke*: mij dunkt; *wers*: slechter.

- Dan het hier te voren was:*
 Ghi ligt ende spartelt in dat gras.
 Hets waer dat ict hebbe horen sagen.²³⁶³
 "Sulc man waent wel bejagen"²³⁶⁴
 2365 Prijs ende lof ende groet ere
 Die bejaget grote onnere".
 Dus eist met u, dinke mi.
 Die u claget, gonneert si hi.²³⁶⁸
 Wert op, her *ridder*, uten sande!²³⁶⁹
 2370 Hadde u perd gehadt tande,
 Het hadde u leelicheit gedaen.²³⁷⁰⁻⁷¹
 Ic wane u leerde Barlebaen
 Eens jaers te ridene te sinen spele;²³⁷³
 Diet u so leerde, God geve hem quele.²³⁷⁴
 2375 Die *ridder* scaemde hem ende wart op²³⁷⁵
 Dat *Ferguut* met heme hilt scop.²³⁷⁶
 +Uter sceiden trac hi tswert
 Ende quam te sinen orsse wert;
 Hastelike hi doe op scoet.²³⁷⁹
 2380 *Ferguut* een twint hem niet *verboet*,²³⁸⁰
 Maer hi hilt vore hem al stille
 Tes hi gerust was te sinen wille.²³⁸²
 Te gader quamen si daer naer
 Elc op andren, swert al baer;²³⁸⁴

*fol. 14 verso^a2363 *sagen*: zeggen.2364 *Sulc man*: menigeen.2368 *claget*: beklagt; *gonneert*: geschandvlekt.2369 *Wert op*: sta op.2370-71 Deze verzen hebben aanleiding gegeven tot een hele betwisting: een overzicht daarvan vindt men in een artikel van A. Sassen in *Tabu*, jg. 1971-72, nr. 2, blz. 15-18.

Met de hierin gegeven voorlopige oplossing (voorlopig in afwachting van verder onderzoek van romanistische zijde) ben ik het eens.

Het is verkieslijk de lezing van het hs. *perd* te handhaven (en ze niet door *ers* te vervangen, zoals Verwijs en Verdam in hun vroegere uitgaven hadden voorgesteld). De vzn. betekenen dan: 'Had uw paard tanden gehad, het zou u lelijk toegetakeld hebben'. In het geheel van deze wel zeer honende tekst wil dit zeggen dat *Ferguut* zijn afgeworpen tegenstander niet alleen verwijt een leerjongen te zijn in het paardrijden (cfr. de vzn. 2372-75), maar ook slechts een oude, tandeloze knol tot zijn beschikking te hebben. Was dat anders geweest, dan zou het paard zelf zijn slechte ruiters een strafing gegeven hebben. Zie nu ook voor dit betwiste punt: M.J.M. de Haan, *Geen Antwoord op een Vraag* in *Tabu*, jg. 1975, nr. 3, blz. 29-31.2373 *Eens jaers*: vroeger eens; *te sinen spele*: voor de grap, om de gek met u te steken.2374 *quele*: lijden.2375 *wart op*: sprong schielijk op.2376 *hilt scop*: spotte.2379 *op scoet*: sprong hij te paard.2380 *verboet*: belette het.2382 *Tes*: totdat; *gerust was*: gezeten was (op zijn paard), naar de lezing van het Franse hs. A: 'Tant que cil fu bien reposes' (uitg. Martin, 'Lesearten', 82, 10).2384 *baer*: bloot.

- 2385 Elc was van groten slagen milde.
 In sticken lagen hare scilde;
 Vanden slagen verdoende twout.²³⁸⁷
 Mallic andren wel vergout
 Sijn gelof ende sijn payment.²³⁸⁸⁻⁸⁹
- 2390 Die een wel anders slage kent.²³⁹⁰
 Die ridders waren beide goede,
 Dapper, starc, stout van moede.
 Elc den andren oec ontsach.
 Ferguut liet lopen enen slach,²³⁹⁴
- 2395 Op den helm hi den ridder sloech;
 Met sinen swerde hi af droech.²³⁹⁶
 Half den helm ende tbeckineel,²³⁹⁷
 Van sinen scilde een groet deel.²³⁹⁸
 En hadde dat zwert niet ute gedregen,²³⁹⁹
- 2400 Hi hadden mits in tween geslegen.²⁴⁰⁰
 Ferguut versachne ende heft gesproken.²⁴⁰¹
 'Ridder, gi hebt u wel gewroken
 Dat ic mesvoerde uwen naene!²⁴⁰³
 U lief staet ghinder indie mane,²⁴⁰⁴
- 2405 Sidi moenc of wilde di[e] crune?²⁴⁰⁵
 Ghi dunct mi staende alse Fortune²⁴⁰⁶
 Die voren es ru ende achter bloet!²⁴⁰⁷
 Ridder, het dunct mi onrecht groet:
 Ghi sout met rechte sijn calu voren²⁴⁰⁹
- 2410 Ende ghi hebt uwen croec verloren.²⁴¹⁰

2387 *verdoende*: weergalmde.

2388-89 ironisch: Elk van beiden vergold aan de andere wat hij hem als betaling (als loon) beloofd had.

2390 *kent*: maakt kennis met, voelt.

2394 *liet lopen enen slach*: eig.: liet een slag los, d.i. bracht een slag toe.

2396 *af droech*: deed afvliegen.

2397 *tbeckineel*: het metalen kapje onder de helm.

2398 *deel*: stuk.

2399 Als het zwaard niet uitgeschoten, afgeschampt was.

2400 *hadden*: had hem; *mits in tween*: middendoor.

2401 *versachne*: keek hem aan.

2403 *mesvoerde*: mishandelde.

2404 *in die mane*: in de maneschijn.

2405 *moenc*: monnik; *wilde*: verzwakte vorm van wildi; *crune*, kruin, tonsuur van priester of monnik. Om de spot van Ferguut tot zijn volle recht te laten komen dient vs. 2405 direct verbonden te worden met het voorgaande, 'Uw lief staat ginder en gij wilt monnik zijn of de kruinschering verkrijgen?'

2406 *Fortune*: vrouwe Fortuna; voor de verwisseling van *Fortuna* en *Occasio* zie de lijst van Persoonsnamen. Bijlage I, blz. 229.

2407 *ru*: ruw behaard; *bloet*: kaal.

2409 *calu*: kaal.

2410 *croec*: haarlokken.

- Die *ridder* sprac: 'Hets *sede* int lant.²⁴¹¹
 Gheonneert moete sijn u hant²⁴¹²
 Ende tswert, dat mi dus *sere sneet*.²⁴¹³
 Noit en haddic wijch so wreet;²⁴¹⁴
 2415 Mine dede noit man selken pant.²⁴¹⁵
 Ferguut antworde al te hant:
 'Van den wolve eist die maniere,²⁴¹⁷
 Alsoe *twee manne*, die beide sijn fiere
 Enen wijch vechten, deen moets *daer achter*²⁴¹⁹
 2420 Hebben ende bejagen lachter;²⁴²⁰
 +Maer also en eist niet hier,
 Want gi sijt noch stout ende fier.
 Hets recht, dat niemen *verwonne* lie²⁴²³
 No bloetheit toge vore sine amie.²⁴²⁴
 2425 Die *ridder* hevet groten toren
 Want hi sine macht al heft *verloren*.
 Sine wonde bloet, si doet hem leet;
 Hijs sere *vervaert*; wat *doen* hine weet.
 Waendi vinden ghenade²⁴²⁹
 2430 Ane *Fergute*, hise gerne bade;²⁴³⁰
 Nochtan sal hi sien of hi mach
 Vinden genade ende verdrach.²⁴³²
 Tote *Fergute* es hi comen,
 Sijn swert heft hi genomen
 2435 Ende hevet heme op *gegeven*.²⁴³⁵
 'Ridder, genade, laet mi leven!
 Ic wille u dienen al mijn leven

+fol. 14 verso^b2411 *sede*: gewoonte, gebruik.2412 *Gheonneert*: geschandvlekt, vervloekt.2413 *dus sere*: zo erg.2414 *wijch*: gevecht; *wreet*: heftig, verbitterd.2415 *dede pant*: bracht wonden toe, takelde me toe.2417 *Wolve* is blijkbaar door een verkeerde vertaling van de Nederlandse bewerker ontstaan. In het vers van het Franse hs. A '*Tels est la costume del leu*' heeft hij *leu* ten onrechte gelijkgesteld met: *loup* (wolf), terwijl het hier gaat om een Pikardische vorm van *leu* = *lieu*, d.i. de plaats, de streek (verbetering van A.M.E. Draak); *maniere*: gewoonte, zede.2419 *deen moets daer achter hebben*: de een moet aan 't kortste eind trekken, het onderspit delven.2420 *bejagen lachter*: zich schande op de hals halen.2423 *verwonne lie*: zich overwonnen verklaren.2424 *bloetheit toge*: zich bevreesd tone; *amie*: geliefde.2429 *Waendi...*: Had hij hoop, kon hij hopen genade te vinden... (aan die mogelijkheid twijfelt hij blijkens het inleidende *nochtan* van vs. 2431).2430 *Ane*: bij; *hise gerne bade*: dan zou hij gaarne erom verzoeken.2432 *verdrach*: kwijtschelding.2435 *hevet (hevet-et) heme op gegeven*: heeft het hem overgegeven, ter hand gesteld.

- Sonder enech weder begeven,²⁴³⁸
 Ic wille u dienen ende sijn u man.²⁴³⁹
 2440 Ic lie *verwonnen*; ic en can
 Nemmer jegen u gestaen;²⁴⁴¹
 Wildi, gi moget mi doet slaen.’
 Ferguut nam dat swert diere
 Ende seide den *ridder* schiere:
 2445 ‘Wildi u lijf ontdragen,²⁴⁴⁵
 Morgen, alset sal dagen
 Maect u ten coninc Arture
 Ende telt heme u *avonture*.
 Geeft hem u op alse gevaen²⁴⁴⁹
 2450 Ende voert met u den naen
 Ende u amie, die joncfrouwe.’
 Die *ridder* sprac: ‘Op mine trouwe,
 Tierst het daget ic u gelove²⁴⁵³
 Dat ic varen sal te hove
 2455 Ende mijn lief ende mijn garsoen;
 Ic wille u boetscap doen.²⁴⁵⁶
 Ferguut sprac: ‘En lates niet.²⁴⁵⁷
 Doe reet hi danen; die wijch sciet²⁴⁵⁸
 Ende die *ridder* hilt al stille
 2460 Sere tongemake, te sinen *onwille*.²⁴⁶⁰
 Die dach quam, die nacht leet.²⁴⁶¹
 Ferguut vollike danen reet,
 In gepense heften *Venus* bracht.
 Hine vergat niet sinen scacht
 2465 *Daer hi met stac den *ridder* coene.
 Hi reet den dach dore toter noene
 Int foreest dwers ende lanx,
 Dat hi en onbeet aet[s] no dranx.²⁴⁶⁸
 Hem en lustes oec groet no clene,²⁴⁶⁹

*fol. 15^a

- 2438 *Sonder enech weder begeven*: zonder dat ik ooit u begeef, met onkreukbare trouw.
 2439 *man*: leenman.
 2441 *jegen u gestaen*: mij handhaven tegen u.
 2445 *u lijf ontdragen*: uw leven redden.
 2449 *Geeft hem u op*: geef u aan hem over.
 2453 *Tierst*: zodra.
 2456 *u boetscap doen*: uw opdracht volbrengen.
 2457 *En lates niet*: laat het niet na, of positiever uitgedrukt: doe het beslist.
 2458 *sciet*: hield op, was ten einde.
 2460 Droef te moede, in een neerslachtige stemming.
 2461 *leet*: was voorbij.
 2468 *Dat hi*: zodat hij, d.i. zonder voedsel of drank te gebruiken.
 2469 Hij heeft er ook absoluut geen lust in.

- 2470 So sere dwinctene Galiene.²⁴⁷⁰
 Hine weet oec waer hi vaert,
 Waer dat wille, gaet sijn paert;
 Ten togle hi nie ware en nam²⁴⁷³
 Ende es comen op enen dam
- 2475 Neven *een* water sterc ende groet,
 Daer menich man es bleven doet.
 Op dien dam so hadde gesticht²⁴⁷⁷
 Een scakere enen torre slicht²⁴⁷⁸
 Neven den watre an die wostine.
- 2480 Warent seriante of pelgrime,²⁴⁸⁰
 Ridder die avonture sochten,
 Hi nam hem al datsi brochten.
 Wie daer leet of wie hem werde²⁴⁸³
 Sloech hi thoeft af metten swerde.
- 2485 Vele quaets haddi gedaen int lant,
 Over al was hi becant;²⁴⁸⁶
 Daer en dorste niemen gaen no riden.
 Maer Ferguut moeder nu liden²⁴⁸⁸
 Ende vanden dieve hi niet en weet.
- 2490 Die strate hi so lange reet
 Enen casteel hi vore hem sach,
 Daer over ene brugge lach²⁴⁹²
 Die ginc tote over die riviere.
 Ferguut die quam daer sciene
- 2495 Die altoes peinst om *ene* sake.
 Hi waent wel liden met gemake;
 Also hi waent en saelt gaen niet,²⁴⁹⁷
 Want die dief heften bespriet,
 Die altoes hadde in sijn gedochte
- 2500 Hoe hi die liede roven mochte.
 Uten castele hi verlaisiert,²⁵⁰¹
 Met luder stemmen hi craihiert.²⁵⁰²

2470 *dwinctene Galiene*: heeft Galiene hem in haar ban.

2473 Hij sloeg geen acht op de teugel, gaf zijn paard de vrije loop.

2477 *op*: bij.

2478 *scakere*: roofridder; *torre slicht*: steile toren.

2480 *seriante*: betekenis hier enigszins onduidelijk; misschien: hooggeplaatste ambtenaren, staatsdienaren? (zie *M.W.*, VII, 987).

2483 *leet*: passeerde; *hem werde*: zich verweerde.

2486 *becant*: heeft hier blijkbaar de betekenis van: berucht (en derhalve gevreesd).

2488 *liden*: passeren.

2492 *Daer over (daerover)*: daarvoor.

2497 *also hi waent*: gelijk hij het meent.

2501 *verlaisiert*: komt in galop aanrijden.

2502 *hi craihiert*: schreeuwt hij.

- 'Her *ridder*, ghi dunct mi al dol,
 Want hier geltmen den tol²⁵⁰⁴
 2505 Alsemen inden lande wille varen.
 Ghi wilten ontfoeren twaren;²⁵⁰⁶
 Maer en sal also niet sijn,
 Soe helpe mi Sente Martijn!
 *Ghi sulten mi ontfoeren cume.²⁵⁰⁹
 2510 Ic sal u leren die costume²⁵¹⁰
 Eer gi heden van mi scheet:
 Ic wille dat gi neder beet
 Ende u ors over den tol mi geeft.²⁵¹³
 Als *Ferguut* dit gehort heft
 2515 Sprac hi: 'Vrient, wildi minen wreen
 Over uwen tol? Eest u leen?²⁵¹⁶
 Van uwen rechte ic niet en weet.
 Nemdi mijn ors, hets mi leet.
 En magic mi niet berechten?²⁵¹⁹
 2520 Eer ict verliese, ic sal eer vechten.
 Verlorict, en ware mi niet goet²⁵²¹
 Want ic mach qualic te voet.²⁵²²
 Elc den andren sere naect,²⁵²³
 Maer *Ferguut* heften tierst geraect,²⁵²⁴
 2525 Met so groter cracht hine stac
 Dat hi heme sinen aerm brac
 Daer hi den scilt mede droech.
 Die dief versaecht, niet sere hi loech²⁵²⁸
 Alse hi sinen aerm sach verkert,²⁵²⁹
 2530 Hine hadde niet sulke steke geleert.²⁵³⁰
 Die dief sach wel sonder waen:

*fol. 15^b2504 *gelt*: betaalt.2506 *wilten*: wilt hem (de tol); *ontfoeren*: ontduiken.

2509 Gij zult hem (de tol) mij niet gemakkelijk onthouden.

2510 *costume*: gewoonte, hier: mores leren.2513 *over den tol*: als tol.2516 *eest u leen?*: is de tol uw leengoed, d.i. hebt ge hem gepacht en dus het recht om tol te eisen?
(cfr. vs. 2517).

2519 Kan ik geen recht krijgen?

2521 *Verlorict*: als ik het zou verliezen.2522 *mach* (met uitgelaten inf.): kan (lopen).2523 *sere naect*: nadert zeer... (met een vijandige bedoeling), d.i. dringt zeer aan op...2524 *tierst*: het eerst.2528 *versaecht* (*versach-et*): gevoelde het; *loech*: lachte (ironisch bedoeld), hij lachte niet hard,
d.i. hij was zeer terneergeslagen.2529 *verkert*: gekwetst.2530 De nadruk valt op *sulke*; ironisch bedoeld: zulke felle steken had hij niet geleerd, kon hij niet geven.

- 'Moesti noch sulken slach *ontfaen*
 Alse hi nu sloech, ic bleve doet²⁵³³
 Of gevaen, of in groter noet.'
- 2535 Dier slage en begeert hi mere;²⁵³²⁻³⁵²⁵³⁵
 Ten castele wert vloe hi sere.²⁵³⁶
Ferguut reet naer den dief,²⁵³⁷
 Heme en sal niet wesen lief,
 Ontgaet hi hem binnen *den stene*.²⁵³⁹
- 2540 Hi riep: '*Ridder*, minen wrene
 Bringic u, beit *een* lettelkijn.
 Mijns tols willic quite sijn;²⁵⁴²
 U recht en willic u niet ontdragen,²⁵⁴³
 Want gi sout over mi clagen.
- 2545 Dief ende valsch soudi mi scelden²⁵⁴⁵
 Wildic u niet uwen tol gelden.
 Ic gevene u gerne; beit doch
 Een lettel, ic ware gerne woch,²⁵⁴⁸
 Want ic hebbe noch vele te gane.'
- 2550 Die dief was niet gereet *ontfane*
 Van dien tolle dat payment:
 Hi wilde wel sijn te Ghent
 +Ende hi daer niet comen en ware,²⁵⁵³
 Hi was sijns lijfs *in groten vare*.
- 2555 Den casteel hi voer hem siet,
 Maer hine comter binnen niet.
 Hem sal berouwen, eer hire *in vert*²⁵⁵⁷
 Dat hi wilde hebben *Ferguuts* pert.
 Ferguut so sere na hem rijdt
- 2560 Dat [hi] hem achter ontwee snijdt*

*fol. 15 verso^a

- 2533 *hi*: Ferguut.
 2532-35 - in deze bedenking van de roofridder gaat de auteur abrupt over van de 'oratio obliqua' naar de 'oratio recta'. In het Middelnederlands komt die constructie wel meer voor.
 2535 *Dier slage*: van (die)slagen.
 2536 *vloe* (van vlien): vluchtte.
 2537 *reet naer (naerriden)*: reed... achterna.
 2539 *steen*: kasteel
 2542 ik wil mij kwijten van (de plicht) de tol (te betalen).
 2543 *ontdragen*: verkorten, ontzeggen.
 2545 *Dief*: voor dief.
 2548 *woch*: weg.
 2553 *Ende*: en dat; *daer*: op de plaats waar hij nu vertoeft, d.i. buiten zijn 'steen'.
 2557 *vert* (vaert): rijdt.

- Aertsoen ende ors met sinen swerde.²⁵⁶⁰⁻⁶¹
 Die dief viel neder op die erde.
 Ferguut hastelike versach
 Dat hi neder *ter erden* lach
 2565 Averecht op sinen scilt.²⁵⁶⁵
 Mettien hi sijn scheren hilt²⁵⁶⁶
 Ende riep lude te sinen scoppe:²⁵⁶⁷
 'Ridder, willic u helpen oppe?
 Ic sie u thoeft *ter erden* helden.²⁵⁶⁹
 2570 Suldi *minen* tol quite scelden?²⁵⁷⁰
 Die dief riep ontfarmeliken.²⁵⁷¹
 'Hebt mijns genade *om Gode den riken!*²⁵⁷²
 Alse *minen* here ic u sal
 Gerne dienen mijn *leven* al.'
 2575 Ferguut sprac: 'Ic sla u af thoeft,
 En si dat gi mi geloeft
 Ende sekert *in* mine hant,²⁵⁷⁷
 Dat gi *nemmermee in* dit lant
 Roeven en sult *manne no wive*²⁵⁷⁹
 2580 - Aldus mogedi *bliven te live* -²⁵⁸⁰
 Ende gi u gevangen gheeft
 Den coninc Aertuer, die mi heft
 Van naesten wapine gegeven;²⁵⁸³
 Wildi dit doen, so mogedi *leven*.'
 2585 Die dief sprac dat hi sijn gelof
 Soude doen ende varen int hof.²⁵⁸⁵⁻⁸⁶
 Ferguut sprac: 'In bidde *nemmeer*.²⁵⁸⁷
 Daer en leet man noit eer²⁵⁸⁸
 Hine was geroevet *vanden goede*²⁵⁸⁹
 2590 Of *vanden live*; nu en hebs hoede:²⁵⁹⁰

2560-61 De Nederlandse dichter heeft hier zijn Franse tekst (volgens hs. A) wel zeer bekort. De betekenis is: Ferguut heeft, bij het achternazetten van de roofridder, deze zelf niet kunnen treffen, maar heeft met zijn zwaard juist achter hem een zware slag toegediend, die het achterste gedeelte van de zadelboog in twee gespleten en een diepe wonde heeft aangebracht in het achtergedeelte van de rug van het paard.

- 2565 *Averecht*: achterover.
 2566 *Mettien*: meteen; *sijn scheren hilt*: begon hij te spotten.
 2567 *te sinen scoppe*: tot zijn bespotting, d.i. om hem te honen.
 2569 *helden*: neigen, buigen.
 2570 *minen tol*: de tol die ik schuldig ben.
 2571 *ontfarmeliken*: op deerniswaardige, ontferming afsmekende toon.
 2572 *den riken*: de machtige.
 2577 En mij op handslag verzekert.
 2579 *Roeven*: beroven.
 2580 *te live*: in leven.
 2583 *Van naesten*: onlangs.
 2585-86 *sijn gelof doen*: zijn plechtige belofte vervullen.
 2587 *In bidde nemmeer*: meer vraag ik niet.
 2588 *leet man*: passeerde iemand.
 2589 *Hine*: of hij.
 2590 *nu en hebs hoede*: wees er niet bevreesd voor, zeker van.

- Si mogen varen sekerlike
 Alle die willen in dat rike.
 Ferguut vollec danen voer,
 Want sine herte hem sere swoer²⁵⁹⁴
 2595 Dat hi sijn lief hadde verloren;
 Hi hads pine ende groten toren.
 +In een foreest es hi geslegen²⁵⁹⁷
 Daer lettel liede te varen plegen:
 Si ontsagent alle ghemene²⁵⁹⁹
 2600 Die vanden lande groet ende clene;
 Men plach daer vele quaets te doene.
 Ferguut voer toter neder noene²⁶⁰²
 In dat foreest dwers ende lanx,
 Want sijn ors ginc sijns danx²⁶⁰⁴
 2605 Waer dat wilde in allen steden.²⁶⁰⁵
 Dus heft Ferguut den dach gereden
 Ende den nacht toter dagrake²⁶⁰⁷
 Met pinen ende met ongemake.
 Hine vant avonture en gene.
 2610 Dicke riep [Ferguut]: 'Galiene!'
 In can u vinden, dats mi swaer.'
 Die honger ginc hem herde naer,²⁶¹²
 Hine hadde geten in *drien* dagen.²⁶¹³
 Die scaerpe dorne ende hagen²⁶¹⁴
 2615 Daden heme sijn ansichte bloeden.
 Sijn ors begonste sere moeden,²⁶¹⁶
 Het ne was niet wel te sinen wille.²⁶¹⁷
 In een plein bleeft staende stille.²⁶¹⁸
 Aldus hilt doen Ferguut²⁶¹⁹
 2620 Soe dat hi hoerde een groet geluut²⁶²⁰
 Ende sach roec ende claarheit van viere.²⁶²¹
 Ferguut maecte hem daer wart sciere.

*fol. 15 verso^b

- 2594 Want hij had groot harteleed.
 2597 *es hi geslegen*: is hij gereden.
 2599 *alle ghemene*: allen.
 2602 *toter neder noene*: tot laat in de namiddag.
 2604 *sijns danx*: naar zijn zin.
 2605 *steden*: plaatsen.
 2607 *dagrake*: dageraad.
 2612 *ginc hem herde naer*: plaagde hem zeer.
 2613 *geten*: gegeten.
 2614 De doornstruiken en het kreupelhout.
 2616 *moeden*: moe worden.
 2617 Het had het niet erg naar zijn zin.
 2618 *plein*: open ruimte (hier in het bos).
 2619 *hilt*: hield stil.
 2620 *soe dat*: zodat hij (alsdan) kon horen...
 2621 *claarheit van viere*: helder schijnsel van vuur.

- Alse hi daer ghereden quam
 Hastelike hi vernam²⁶²⁴
 2625 Ene tafle wel bereit,
 Daer op wijn ende claerheit²⁶²⁶
 Ende spise van meniger manieren²⁶²⁷
 Alsoement wel conste visieren²⁶²⁸
 Ter taflen vijftien ridders saten,
 2630 Haer eerste gerechte datsi aten
 Ende Ferguut hi beette saen.
 Hine sprac word no en hiesch dwaen,²⁶³²
 Maer ginc sitten daert hem scoenst dochte.
 Van al datmen ter taflen brochte,
 2635 Daer af nam hi sijn gevoech²⁶³⁵
 Ende settet vor hem. Deen ridder loech
 Toten andren vele sere
 Ende si spraken: 'Wies dese here?'²⁶³⁸
 Ens niet die hoofste vanden lande.²⁶³⁹
 2640 Het ware recht, dat hijs hadde scande
 +Ende dat hi sijn gelach betale,²⁶⁴⁰
 Want hi heeft geten altemale
 Van onser spisen dbeste deel.
 Doe wi hem gelden elc morseel²⁶⁴⁴
 2645 Ende hangewine bider kele,²⁶⁴⁵
 Hets meer dan tijt; hi et te vele.²⁶⁴⁶
 Ende Ferguut horde wel dat gedreech,²⁶⁴⁷
 Hi at al stille ende dranc ende sweech
 Ende liet hen secgen datsi wouden
 2650 Tote hi sat was. Doe hiet hi vouden²⁶⁵⁰
 Dat amelaken ende doen woch.²⁶⁵¹
 'Neen,' sprac die meester, 'het nes noch'²⁶⁵²

*fol. 16^a

- 2624 *vernam*: bemerkte.
 2626 *claerheit (clareit)*: kruidenwijn.
 2627 *manieren*: soort.
 2628 *visieren*: bedenken
 2632 *no en hiesch (heischen, eischen) dwaen*: noch vroeg hij water om zijn handen te wassen.
 2635 *sijn gevoech*: zoveel hij nodig had.
 2638 *wies*: wie is.
 2639 *Ens: (het) en is*: het is niet; *hoefste*, sup. van *hovesch*.
 2640 *dat hijs hadde scande*: dat hem daardoor oneer ten deel zou vallen.
 2644 *Doe wi (doen wi)*: laten we; *gelden*: (doen) betalen; *morseel*: bete.
 2645 *hangewine*: laten we hem ophangen.
 2646 *et*: eet.
 2647 *gedreech*: gedreig.
 2650 *sat*: verzadigd; *vouden*: opvouwen.
 2651 *amelaken*: tafellaken; *doen woch*: wegdoen.
 2652 *meester*: aanvoerder.

- Gheen tijt wech te verne.²⁶⁵³
 Mi dunct gi waent tuwen scerne²⁶⁵⁴
 2655 Geten hebben onse spise.²⁶⁵⁵
 Also helpe mi God van paradise
 Het sal u costen uwen crage!²⁶⁵⁷
 Betaelt vollec u gelage:
 Hier moet bliven u ors, u gereide.
 2660 Ontwapent u alsonder beide
 Ende geeft ons al toter huut.²⁶⁶¹
 Haestelike sprac Ferguut:
 'Ghi heren, houdi *met* mi u scheren?
 Dusgedaenre tale waent ontberen,²⁶⁶⁴
 2665 Want in hebbe selver no gout.
 Wat holpe dat gi vele scout?²⁶⁶⁶
 Mine wapine gevic u niet.¹
 Alse dit die meester here siet,²⁶⁶⁸
 Trac hi enen brant uten viere²⁶⁶⁹
 2670 Ende sloech *Fergute* schiere
 In dansichte met dien brande.
Ferguut sprac: 'God geve u scande,
 Dat gi mi *dus* hebt gesmeten²⁶⁷³
 Ende ic *met* u hebbe gheten.²⁶⁷⁴
 2675 *Ferguut* begrepen biden hare²⁶⁷⁵
 Ende scoeten int vier ende seide: 'Vare!²⁶⁷⁶
 Die duvel hi moet di geleiden.
Waeromme wilstu mi ontcleiden?²⁶⁷⁸
 Doe scoten dandere *veertien* oppe
 2680 Ende gaven heme slage ende cloppe²⁶⁸⁰
 Met groten stocken van faseelen.²⁶⁸¹
Ferguut trac tswert ende ginc hem deelen²⁶⁸²

2653 *te verne (varen)*: rijden.

2654 *tuwen scerne*: zonder onaangename gevolgen voor u.

2655 *geten*: *gegeten*.

2657 *crage*: kraag, hals (= leven).

2661 *al toter huut*: alles, tot op de blote huid.

2664 *waent ontberen*: omschrijving van de imp.: wilt maar ontberen, d.i. onthoudt u van.

2666 *holpe*: zou het helpen; *scout*: zoudt schelden.

2668 *meester here*: hoofdman der roofridders.

2669 *brant*: brandend stuk hout.

2673 *gesmeten*: geslagen.

2674 *Ende*: terwijl.

2675 *begrepen*: greep hem vast.

2676 *scoeten*: wierp hem (met een snelle beweging).

2678 *ontcleiden*: van alles (wapenrusting en kleren) beroven: vgl. vzn. 2660-61.

2680 *cloppe*: zware slagen; *slage ende cloppe geven*: zware slagen toedienen.

2681 *stocken van faseelen*: stokken uit een takkenbos, knuppels.

2682 *deelen*: uitdeling houden (van slagen, ironisch bedoeld), dus: slagen uitdelen.

- Ende sloeger *vijf* te *seven* slagen.
Den andren gincs qualic behagen²⁶⁸⁴
- 2685 +Ende wapenden hem, so si ierst mochten,²⁶⁸⁵
Wantsi Ferguuts slage dochten.²⁶⁸⁶ +fol. 16^b
Si waren te gereke saen²⁶⁸⁷
Ende gingen op *Fergute* slaen
Ende steken ende houwen.
- 2690 Noit man en sach, bi mire trouwen,
Enen *ridder* so vele gedogen:²⁶⁹¹
Vanden slagen moeste hi bogen²⁶⁹²
Ende vallen over die knien.²⁶⁹³
Ferguut wart op mettien
- 2695 Ende dwanc ane hem sinen scilt.
Dat swert hi vaste *in* die hart hilt;
Hi *verhieft* met groter cracht
Ende sloech den enen, *daer* hi jegen vacht,
Boven op den helm van stale
- 2700 Ende dore sloech heme altemale
Coifie, halsberch ende beckineel²⁷⁰¹
Ende vanden hovede tbeeste deel²⁷⁰²
Ende cloefden toten tanden toe.
Herde lude riep *Ferguut* doe:
- 2705 'Dieve, gi blijft hier altemale²⁷⁰⁵
Waric op tors, dat wetic wale!²⁷⁰⁶
Also suldi, bi minen trouwen!²⁷⁰⁷
Ghi wanet mi hebben te blouwen²⁷⁰⁸
Ende genomen mine gewade;²⁷⁰⁹
- 2710 Dat sal u vergaen te quade,²⁷¹⁰
Ghi sult alte gader bliven.¹

2684 *Den andren gincs (ginc - es)*, onp. constructie: dat was helemaal niet naar de zin van de anderen.

2685 *so si ierst mochten*: zo spoedig als zij konden.

2686 *dochten*: duchtten.

2687 *te gereke*: gewapend.

2691 *gedogen*: lijden, uitstaan.

2692 *bogen*: vooroverbuigen.

2693 *over*: op.

2701 *Coifie*: capuchon van maliën, deel van de *maliënkolder*; *beckineel*: helmkapje onder die *coifie* gedragen, dus: *Ferguut* slaat zijn tegenstander door zijn capuchon van maliën, onderdeel van de *halsberch* en doorklieft tegelijkertijd het ijzeren kapje daaronder (M. de Haan).

2702 *tbeeste*: het beste, grootste.

2705 *blijf*: zoudt blijven (het leven verliezen).

2706 *op tors*: te paard.

2707 *Also suldi*: ook zo, nl. nu ik te voet ben, zult gij hier sterven.

2708 *wanet (wanedet)*: meende; *te blouwen*: afgeranseld.

2709 *gewade*: hier: kleren en wapenrusting.

2710 *vergaen te quade*: slecht aflopen.

- Doe ginc hise weder driven.²⁷¹²
 Deen hi sloech, dander hi stac,²⁷¹³
 Die derde scoet, die vierde trac,²⁷¹⁴
 2715 Si sloegen hem sinen scilt in stucken
 Ende sine wapine; hi moeste bucken,²⁷¹⁶
 Want hi was gewont seere
 Soe dat hine waende *nemmermere*
 Vanden dage sijn ontgaen.²⁷¹⁹
 2720 Doe ginc hi houwen ende slaen
 Met beiden handen inden tas²⁷²¹
 So dat *ginder* niemen en was,
 Hine ontsach *Ferguuts* slage.²⁷²³
 Si worden verbloet ende trage²⁷²⁴
 2725 Ende sere te meskieve.²⁷²⁵
Ferguut vermeesterde die dieve
 Ende sloech heme af voete ende hande;
 Some lietsire *haer* hoeft te pande.²⁷²⁸
Fergute en dorsten si niet genaken.
 2730 *Die dieve waenden hem wech maken,
 Maer *Ferguut* was daer te snel
 Ende liep na die ridders fel
 Ende achter gincse ane *enen* berch²⁷³³
 Ende sloech hem scilt ende halsberch;²⁷³⁴
 2735 Tote *dertien* nam hire *haer* leven.
 Dander *twee* hebben hem op gegeven²⁷³⁶
 Ende roepen op *Fergute* genade.²⁷³⁷
 'Neen,' sprac hi, 'hets te spade.
 Ic sal u thoeft af slaen,
 2740 En si dat gi u geeft gevaen²⁷⁴⁰
 Den coninc van Bertaengen Arture

*fol. 16 verso^a2712 *ginc... driven*: ging hij te lijf.2713 *deen hi, dander hi*: de eerste (rover), hij...; de tweede (rover), hij...; de *hi* slaat op de eerste en de tweede rover, niet op Ferguut. Deze wordt hier door een groep van 4 rovers in het nauw gedreven.2714 *trac*: trok aan hem.2716 *sine wapine*: zijn wapenrusting.2719 *van den dage*: op die dag.2721 *tas*: hoop.2723 *hine ontsach*: of hij vreesde, die niet vreesde.2724 *verbloet (verblodet)*: bevreesd.2725 *sere te meskieve*: in een zeer deerniswaardige toestand.2728 *Some lietsire (lieten si ere)... te pande*: sommigen moesten daar... verliezen.2733 *achter gincse*: achterhaalde hen.2734 *sloech*: sloeg stuk.2736 *hem op gegeven*: zich overgegeven.2737 *op*: tot.2740 *Ensi* (het en si): tenzij; *gevaen*: gevangen.

- Ende hem vertelt u avonture.
 Segt dat u *daer* sent Ferguut.
 Groetse mi al over luut
- 2745 Die *ridders*, die te hove behoren
 Sonder Keyen als te voren;²⁷⁴⁶
 Magic leven, het sal hem deren
 Dat hi met mi hilt sijn scheren:
 Sine quade tale sal hem comen
- 2750 Meer te scaden dan te vromen.²⁷⁵⁰
 Die ridders antworten *Fergute* saen:
 'Here, wi willen dit anegaen²⁷⁵²
 Ende gheven ons gevangen
 Arture *den coninc*; hi mach *ons* hangen
- 2755 Ofte braden of verdrinken.'
Ferguut sprac: 'Dan waent niet dinken,²⁷⁵⁶
 Hine doet u *nemmer* el dan ere.²⁷⁵⁷
 Doe sciedsi van den jonchere²⁷⁵⁸
 Ende makeden dapperlijc och.²⁷⁵⁹
- 2760 *Ferguut* keerde weder sinen woch
 Tes hi weder te sinen orse *quam*²⁷⁶¹.
 Haestelijc hijt biden breidel nam
 Ende waerp hem *int* gereide.
 Hi reet vollec wech sonder beide,²⁷⁶⁴
- 2765 Peinsende *omme Galienen minne*²⁷⁶⁵
 Ende *wart* staphants uten sinne,²⁷⁶⁶
 Dat was grote jammerhede.
 Ic waenre speelt die duvel mede
 Dattie *minne* es van so groter crachte,
- 2770 Datsi eens mans gedachte
 In soe corter stont onder doet.²⁷⁷¹
 Wel gokelt si onder den hoet,²⁷⁷²

2746 *als te voren*: zoals te voren (de andere ridders die reeds naar het hof werden gezonden).

2750 *vrome*: voordeel.

2752 *dit anegaen*: hierop ingaan, dit aanvaarden.

2756 *dan waent niet dinken*: dat moet ge niet denken, weest daar niet bang voor.

2757 *el*: iets anders.

2758 *sciedsi*: scheidden ze.

2759 *makeden (makeden-en)...* *och (woch = weg)*: zij maakten zich weg, zij maakten dat ze weg kwamen.

2761 *Tes*: totdat.

2764 *sonder beide*: zonder langer te wachten.

2765 *Galienen minne*: de liefde voor G. - Zie hierover: L.C. Michels, *Omschrijvende Functie in het Middelnederlands*, in *Filologische Opstellen*, I (Zwolse Reeks van Taal- en Letterkundige Studies, 2). 1957, 216.

2766 *uten sinne*: uitzinnig.

2771 *onder doet*: onderwerpt.

2772 *gokelt*: goochelt, zij tovert in 't geheim, haar spel is ondoorgroendelijk.

- Bedi en cans niemen gehoeden.²⁷⁷³
 *Die gene die meest wanen vroeden²⁷⁷⁴
 2775 Doetsi dolen alre meest;
 Si sent in hem haren geest
 Ende doetse anebeden haren god.
 Vanden vroeden maecse sot²⁷⁷⁸
 Ende vanden sotten vroet.
 2780 Enen doetse quaet, *enen* andren goet;
 Over al es hare gewelt.²⁷⁸¹
 Si loept sere dan dien telt,²⁷⁸²
 Hare en mach nieman ontriden;
 Wien si wille doet si gliden.²⁷⁸⁴
 2785 Dus voer *Ferguut* al omtrent;²⁷⁸⁵
 Die minne doet hem groet torment.²⁷⁸⁶
 Hine weet welc et es, dach of nacht
 Ende heft verloren alsine cracht,
 Sine vroetscap ende sine virtuu.²⁷⁸⁹
 2790 Aldus dolende reet *Ferguut*
 Al moeder ene in dat wout,*²⁷⁹¹
 Die minne pijn^{ten} menechfout.
 Nu swiget ende waent mi horen²⁷⁹³
 Davonture van hier te voren,
 2795 Hoedanewijs die *ridder* swart,²⁷⁹⁵
 Also saen also hi genesen wart
 Van sinen wonden, ende hem dochte
 Dat hi te hove varen mochte,
 Sine wapine hiesch hi altemale.²⁷⁹⁹
 2800 Men brochse vore hem *in* die zale,²⁸⁰⁰
 Gewapint was hi gereet.
 Zijn ors brochtmen hem geleet,²⁸⁰²

*fol. 16 verso^b2773 *Bedi*: daarom; *en cans* (*can - es*) *gehoeden* (met gen.): zich ertegen vrijwaren.2774 *vroeden*: verstandig zijn.2778 *maecse*: maakt ze.2781 *al*: alles; *gewelt*: macht.2782 *sere* (*seerre*) *dan dien telt*: sneller dan de draf van een paard.2784 *gliden*: uitglijden.2785 *al omtrent*: steeds in de rondte.2786 *torment*: kwelling.2789 *vroetscap*: verstand; *virtuu*: goede vermogens.2791 *moeder ene*: moederziel alleen.2793 *waent mi horen*: wilt naar mij luisteren (als ik vertel).2795 *Hoedanewijs*: op welke wijze.2799 losse samenhang (anakolouth): het ond. *hi* wordt herhaald, waardoor dit vers de vorm van de hoofdzin aanneemt.2800 *brochse*: bracht ze.2802 *geleet*: geleid aan de toom.

- Hi waerp *hem* in die artsoene.²⁸⁰³
 Sonder knapen ende garsoene²⁸⁰⁴
 2805 Makedi *hem* te hove wert
 Dapperlike ende enververt.
 Alle sine dachvarde willic helen,²⁸⁰⁷
 Want ic en weetse binnen velen,²⁸⁰⁸
 Newaer te Cardoel es hi comen,²⁸⁰⁹
 2810 Daer hi den *coninc* heft vernomen,
 Die sijn hof hilt met groten love.
 Hi maect hem vollec te hove;
 Daer haddemen dat eten leden.²⁸¹³
 Voer den *coninc* es hi gereden
 2815 Helm op thoeft, scilt anden hals;
 Hine maecte geen groet gedalsch,²⁸¹⁶
 Maer hi viel op sconinx voet.²⁸¹⁷
 +Hi sprac: 'Artur, *coninc* goet,
 Doet mi horen overlut:²⁸¹⁹
 2820 Een *ridder*, die heet Ferguut,
 Heft mi met wapinen verwonnen.
 Onder die scijnte vander sonnen²⁸²²
 So wanic wel dat niemans leven²⁸²³
 Sijn gelijc es, no diemen geven
 2825 Met rechte mach lof ende prijs
 Vore heme. God van paradijs
 Moeten bescermen van ongevallen!²⁸²⁷
 Here, hi groet u ridders alle
 Sonder den drossate Keye;²⁸²⁹
 2830 Dien radic wel, bi sente Meye!
 Bede bi dage ende bi nachte,
 Dat hi hem van *Fergute* wachte,²⁸³²
 Dien dreecht hi utermaten sere,²⁸³³
 Want hi seide hem groet onnere²⁸³⁴

+fol. 17^a2803 *artsoen*: zadel.2804 *garsoene*: knechten.2807 *dachvarde*: dagtochten.2808 *binnen velen* (met ontkenning: *en*): bij lange na niet.2809 *Newaer*: maar.2813 *hadde... leden*: was klaar met.2816 *gedalsch*: lawaai, drukte.2817 *op sconinx voet*: de koning te voet.

2819 Luister naar mij, met luide stem sprekend, d.i. zo dat iedereen het horen kan.

2822 *scijnte*: schijn; *onder die scijnte vander sonnen*: onder de zon, op aarde.2823 *niemans leven*: omschrijving voor: niemand.2827 *Moeten*: moge hem.2829 *drossate*: hofmaarschalk.2832 *hem wachte van*: op zijn hoede zij voor.2833 *dreecht*: bedreigt; *hi* is hier Ferguut.2834 *want*: omdat; *hi* is hier Keye; ook in vs. 2836.

- 2835 Vore alle die *ridders* vanden lande,
 Eer hi *Ferguut* wel kande.²⁸³⁶
 Here *her coninc*, siet hier den horen
 Die menegen man gedaen heft toren²⁸³⁸
 Ende dat hoet cleet van ziden²⁸³⁹
- 2840 Sent hi u; noit tenegen tiden
 Sone conste[n] noit man up mi gewinnen.²⁸⁴¹
 Ic wille dat alle u *ridders* kinnen:²⁸⁴²
 Menich man hevet becocht;²⁸⁴³
 Die davonture hebben anesocht,²⁸⁴⁴
- 2845 Dien hebbic alle tijf genomen.
 Here, nu ben ic tote u comen
 Ende levere mi in u prisoen.²⁸⁴⁷
 Met mi mogedi uwen wille doen;
 Ghi moget mi hangen of radebraken
- 2850 Ende bitterlike doet doen smaken.'
 Doe antworde hem die *coninc* saen:
 'Ridder, waent vollic op staen²⁸⁵²
 Ende doet u wapine uut;
 Omdat u hier sende *Ferguut*
- 2855 Vergevic u minen evelen moet.²⁸⁵⁵
 Die vangenesse suldi hebben goet:²⁸⁵⁶
 Ic levere u der coninginnen
 Mire vrouwen, si wille u kinnen;
 Ic hope si sal u doen groet ere.'
- 2860 Dies dankesi alle den *coninc* sere.²⁸⁶⁰
 Over ene corte wile saen
 *Soe quam die *ridder* ende die naen²⁸⁶²
 Ende met hem sine joncfrouwe,
 Die in hare herte hadde rouwe*

*fol. 17^b2836 *kande*: kende.2838 *toren*: last, leed.2839 *hoet cleet van ziden*: zijden sluier.2841 *conste[n]* (*conste - en*): kon bem ('den horen'). Het hs. heeft *conste*, wat de vroegere uitgevers wijzigden in *constet* (*conste - het*: het hoofdkleed). Een verbetering in *consten* lijkt mij meer verantwoord: ofwel is het afkortingsteken voor de *n* weggevallen ofwel is er een assimilatie met het daaropvolgende *noit* in het spel. De hoorn is hier trouwens belangrijker dan het hoofdkleed, want 'hi' heeft 'menegen man gedaen'... 'toren' (vs. 2838). - Zie ook vs. 3123 en vooral vs. 3325 waar de vorm er werkelijk staat.2842 *dat*: dat het; *kinnen*: weten.2843 *hevet* (*hevet-et*) *becocht*: heeft ervoor geboet (dat hij het mij wilde afnemen).

2844 Die dit waagstuk hebben beproefd.

2847 *prisoen*: gevangenschap.2852 *waent... op staen*: wil opstaan.

2855 Vergeef ik u, zie ik af van mijn gramschap.

2856 Ge zult een prettig soort gevangenschap hebben.

2860 *dankesi*: (*dankeden si*), dankten zij.2862 *naen*: dwerg.

- 2865 Om dat haer lief *verwornen* was.
 Si beetten *neder* in dat gras
 Ende gingen *vore den coninc* schiere,
 Die *ridder* ende die maget fiere
 Ende die *eyselike* naen.
- 2870 Die *ridder* sprac: 'Here, waent *verstaen*,²⁸⁷⁰
 Laet mi u mine *tale vertrecken*,²⁸⁷¹
 Inne sal u niet die *waerheit decken*:*
 Ic hebbe gehouden *een trepas*²⁸⁷³
 Des es lange stont, als *een dwaes*²⁸⁷⁴
- 2875 Daer engheen man *liden* mochte,²⁸⁷⁵
 Ic en nam hem dat hi brochte.²⁸⁷⁶
 Dit heeft geduert menich jaer.
 Here, ander *dages*, dat was waer,²⁸⁷⁸
 Daer ic lach in mijn *pawelioen*
- 2880 Bi *minen* lieve, - mijn *garsoen**
 Stont *vore* de dore, het was nacht,
 Hine was niet wel *bedacht* -²⁸⁸²
 Daer *quam een ridder* ghevaren.
 Mijn naen *verspraken* twaren²⁸⁸⁴
- 2885 Ende sloech *sijn* ors met *enen* stake.
 Die *ridder* naems *staphans wrake*²⁸⁸⁶
 Ende *foleerde* *minen* naen.²⁸⁸⁷
 Doe *wapendic* mi herde saen
 Ende *waende* *minen* naen wreken.
- 2890 Eer ic wiste *word*, wasic *gesteken*²⁸⁹⁰
 Uten *aertsoene* op die erde.
 Ic vacht so lange *metten swerde*
 Dat ic *liën* moeste *gelove*.²⁸⁹³
 Hi heft mi hier *gesent* te hove
- 2895 Ende mine *joncfrouwe* ende *minen* naen.
 Hets die beste *ridder* na *minen* waen

2870 *waent verstaen*: wil luisteren.

2871 *mine tale vertrecken*: mijn verhaal vertellen.

2873 *gehouden*: toezicht gehouden op, de wacht gehouden bij; *een trepas*: een pas, een nauwe doorgang.

2874 *Des es lange stont*: lett. wat dat betreft, is het lange tijd, d.i. sinds lang.

2875 *liden*: passeren.

2876 *Ic en nam*: of ik ontnam.

2878 *ander dages*: de vorige dag, bij uitbreiding: nog niet lang geleden.

2882 Hij handelde niet met overleg, niet verstandig.

2884 *verspraken*: beledigde hem.

2886 *naems*: nam ervoor.

2887 *foleerde*: mishandelde.

2890 *Eer ik wiste word*: voor ik een woord kon uitbrengen.

2893 Dat ik mij overwonnen moest verklaren, mij overgeven.

- Die noit enech ors bescreet.²⁸⁹⁷
 Mine dede noit man so leet;
 Ferguut es die name sijn.
- 2900 Here, alle die *ridders* die hier sijn
 Hiet hi mi harde sere groeten²⁹⁰¹
 Sonder Keye; hi moet hem boeten²⁹⁰²
 Dat hi hem seide leelichede.²⁹⁰³
 Her coninc, siet mi hier *ter stede*,
- 2905 Daer ic u geve mi op gevaen
 *Ende mine joncfrouwe ende minen naen;
 Ghi moget met ons uwen wille doen.’
 Aertuer sprac: ‘Bi Sente Symoen,
 Ghi sult wel te gemake sijn.
- 2910 Nu gaet u rusten *een* lettelkijn,
 Die vangenesse en suldi *niet* hebben quaet.
 Ic vergeve u alle mesdaet.’
 Daer na over ene mile²⁹¹³
 Over ene lange wile,
- 2915 So quam vanden torre die here
 Die menegen man hadde gedaen onnere.²⁹¹⁶
 Hi viel neder op sconinx voete
 Ende seide: ‘Here, ic geve u boete,
 Ic hebbe herde vele quaets gedaen:
- 2920 Menegen man hebbic helpen slaen²⁹²⁰
 Dat mi liever ontboren ware.²⁹²¹
 Here, mi heft gesent hare²⁹²²
 Een *ridder* dapper ende starke.
 Ic wane niet dat *in* Denemarke
- 2925 Enech *ridder* so goet si binnen velen.²⁹²⁴⁻²⁵
 Ferguut heet hi, in wils niet helen.
 Hi hiet mi groeten al gemene²⁹²⁷
 Sonder Keyen allene:
 Hi heft geseit dat hem mescomt;²⁹²⁹

*fol. 17 verso^a

- 2897 *noit*: ooit; *bescreet*: besteeg.
 2901 *harde sere*: zeer veel, d.i. met nadruk.
 2902 *boeten*: eerherstel bezorgen.
 2903 *Dat*: omdat; *leelichede*: smadelijke dingen.
 2913 *over ene mile*: na een tijd waarin men een mijl kan afleggen.
 2916 *onnere*: kwaad.
 2920 *helpen slaen*: aan zijn eind geholpen..
 2921 eig.: Het ware mij liever geweest dat achterwege gelaten te hebben, d.i. wat ik beter niet gedaan had.
 2922 *hare*: hierheen.
 2924-25 *niet... binnen velen*: op verre na niet.
 2927 *al gemene*: allen te zamen.
 2929 *Hi slaat hier op Keye; dat hem mescomt*: wat hem (Ferguut) mishaagt.

- 2930 Ic wanet hem *nemmer in dende vromt.*²⁹³⁰
 In u vangenesse gevic mi nu;
 Hebt mijns genade, ic bids u
 Oft u wille es, laet mi leven.'
 'Vrient,' sprac die *coninc*, 'al *vergeven!*
- 2935 Gaet ende doet u te *gemake,*²⁹³⁵
 Ic scelde u quite vander *sake.'*
 Die *twee* ridders vanden woude
 Sijn comen tote *Cardoel* houde²⁹³⁸
 Daer si den *coninc* blide vonden.
- 2940 Si groetten bede andien stonden²⁹⁴⁰
 Ende spraken beide uut ere mont:
 'Her *coninc*, herde lange stont
 Hebwi geweest *met quaden lieden*
 In een foreest, *daer* wi *verrieden*²⁹⁴⁴
- 2945 Alle die gene die wi sagen
 Bi ons; wi te roven plagen²⁹⁴⁶
 Beide ridders ende knapen
 Ende moencke ende papen
 Ende al dat wi *geraken* mochten.²⁹⁴⁹
- 2950 *Wi hadden vele *hagedochten*²⁹⁵⁰
 Daer wi onse diefte *in* borgen.²⁹⁵¹
 Wine souden mogen tote *morgen*
 Onse quaetheit niet *getellen.*²⁹⁵³
 Wi waren tote *vijftien* gesellen²⁹⁵⁴
- 2955 Die altoes te gader waren.
 Here, *tachterst* *quam* gevaren²⁹⁵⁶
 Een *ridder* al moeder ene.
 Wi wilden hebben groet ende clene
 Ors, *halsberch* ende *acottoen.*²⁹⁵⁹
- 2960 Die *ridder* sprac: hine wiste wat doen

*fol. 17 verso^b

- 2930 Ik meen dat hij (Keye) er ten slotte weinig genoeg van zal beleven, dat het hem eens zal opbreken.
- 2935 *doet u te gemake*: zet u op uw gemak.
- 2938 *houde*: spoedig.
- 2940 *groetten*: groetten hem.
- 2944 *verrieden*: in 't verderf stortten.
- 2946 *bi ons*: bij ons, d..i. in onze omgeving.
- 2949 *wi geraken mochten*: in onze macht konden krijgen.
- 2950 *hagedochten*: onderaardse bergplaatsen.
- 2951 *diefte*: buit van diefstal.
- 2953 *getellen*: volledig vertellen.
- 2954 *tote*: met.
- 2956 *tachterst*: ten laatste.
- 2959 *acottoen*: gewatteerd onderkleed dat de ridders onder de wapenrusting droegen om te vermijden dat de maliënkolder hun ledematen zou kwetsen en om de slagen van de tegenstrevers te verzachten.

- Haddi sine wapine verloren;²⁹⁶¹
 Hine gaver ons niet. Wi haddens toren²⁹⁶²
 Ende sloegen op heme dapperleke.²⁹⁶³
 Hi werde hem genendeleke,²⁹⁶⁴
 2965 Dicke was hi in groter noet;
 Tote *dertien* sloech hire doet.
 Wine mochten ons niet langer houden;²⁹⁶⁷
 Hi liet ons leven, op dat wi souden²⁹⁶⁸
 Ons gheven in u ghenade
 2970 Ende vort te levene bi rade,²⁹⁷⁰
 Laten onse quaetheit te male.
 Here *coninc*, dat verstaet wale
 Dat hi die beste es die leeft,
 Die ons hier gesent heft
 2975 In u gevangenese, eist u bequame;²⁹⁷⁵
Ferguut es sijn name.
 Hi hiet ons *ridders* ende vrouwen
 Alle groeten met goeder trouwen;
 Maer Keyen hiet hi van hem scuwen.²⁹⁷⁹
 2980 Dien soude hi herde *geme* bluwen,²⁹⁸⁰
 Hi heft geseit sijn ongevoech.²⁹⁸¹
 Keye horde toe; niet sere hi loech;
 Hi seide hine gaver niet *omme twee* peren,²⁹⁸³
 Maer het mach hem noch wel deren!
 2985 Doe riep die *coninc* enen seriant
 Dat hi die *ridders* alte hant
 Leedde in ene kemenade²⁹⁸⁷
 Ter coninginnen ende si hen dade
 Aldie eere die si mochte,
 2990 Want ander vangenese hi en rochte.²⁹⁹⁰
 Doe stont op mijn her Gawein

2961 *haddi... verloren*: als hij kwijt zou zijn.

2962 *gaver (gaf-er)*: gaf ze. *Wi haddens toren*: wij waren er verbitterd om.

2963 *dapperleke*: duchtig.

2964 *genendeleke*: dapper.

2967 *ons... houden*: ons verdedigen.

2968 *opdat*: op voorwaarde dat.

2970 *vort*: verder, in het vervolg; *bi rade leven*: op verantwoorde wijze zijn leven inrichten.

2975 *eist u bequame*: als het u welgevallig is, met uw welmenen (beleefdheidsformule).

2979 *hiet hi van hem scuwen*: raadde hij aan hem uit de weg te blijven.

2980 *bluwen*: slaan, een pak slaag geven.

2981 *hi* slaat hier op Keye; *hi heft geseit sijn* (slaat op Ferguut) *ongevoech*: hij heeft voor hem (F.) schandelijke dingen gezegd, hij heeft hem gehoond.

2983 *niet twee peren*: geen zier.

2987 *kemenade*: vertrek (met een stookplaats).

2990 *hi en rochte...*: hij wenste (voor hen) niet...

- Ende sijn geselle, mijn her IJwein,
Perchevale ende Sagrimort,
+Lancelot ende sijn neve Bohoert
2995 Ende daertoe ander ridders vele, +fol. 18^a
Die daer waren in die sele.
Si spraken alle *ene* tale:
'Wel lieve here, het sate wale'²⁹⁹⁸
Dat ghi sendet in allen lande
3000 Ofmen dien *ridder* ieweren kande³⁰⁰⁰
Datmen te hove dade comen.³⁰⁰¹
Keye heefden ons genomen
Ende met sinen scoppe *verjaget*.'
Die *coninc* sprac: 'Besiet wie draget'³⁰⁰⁴
3005 Beide lettren ende brieve.
Ic wilne sien ende doen hem lieve,³⁰⁰⁶
Want hi heves verdient wel.'
Ghinder waren boden snel
Ende maecten hem wech dapperlike.
3010 Si dore ronnen menech rike,³⁰¹⁰
Maer sine horden van *Fergute* niet³⁰¹¹
- Dies hebben si menich *verdriet* -
Ende hebben hem weder te hove gemaect
Ende seiden si hadden gesaect³⁰¹⁴
3015 Menigen bosch, menich heet.³⁰¹⁵
Die *coninc* sprac: 'Dat es mi leet
Datmen van hem niet en hort.'
Nu willic u tellen vort*
Hoe dat *Ferguut* die keytijf³⁰¹⁹
3020 In dat foreest torment sijn lijf³⁰²⁰
Om Galienen diere joncfrouwen.
Hine waent niet datmen mocht scouwen
Armeren man in enech steden
Dan *Ferguut* es van allen leden.³⁰²⁴
3025 Die *mirne* dede hem grote pine.

- 2998 *het sate wale*: het zou wel betamen.
3000 *Ofmen*: om te weten te komen of men; *ieweren*: ergens.
3001 *dat men (men-ne)*: opdat men hem.
3004 *Besiet*: overlegt.
3006 *lieve doen*: vriendschap tonen, eer bewijzen.
3010 *dore ronnen*: renden spoorstags door.
3011 *niet*: niets.
3014 *gesaect*: rondgetrokken door.
3015 *heet*: heide.
3019 *keytijf*: rampzalige.
3020 *torment sijn lijf*: zich moeite en ontbering getroost.
3024 Dan hij zelf(Ferguut) geheel en al is.

- Hine at el niet dan rachine³⁰²⁶
 Die hi uter erden groef;
 Niet wel en haddi sijn behoef.³⁰²⁸
 Sijn ors wart mager ende slanc³⁰²⁹
 3030 Ende wart vanden live cranc;
 Niet wel en hadt sinen wille,³⁰³¹
 Dicke wile stont al stille,³⁰³²
 Ferguut hilter hem up alenen;³⁰³³
 Hi sloecht sere metten benen,
 3035 Het bloedde sere vanden sporen.
 Alsinen sin haddi verloren³⁰³⁶
 Om Galienen; dats waer.
 *Dus soe doelde hi twee jaer
 Dat hi en quam uten woude.
 3040 Tachterst, alst wesen soude,
 So sach hi ene fonteine springen.
 Van bliscapen began hi singen.
 Dat water began hem wel bagen,³⁰⁴³
 Hine hadde gedronken in twaelf dagen;
 3045 Wat wonder waest, al dorste hem sere?³⁰⁴⁵
 Doe ginc hi drinken, die jonchere.
 Om die fonteine stont caneele.³⁰⁴⁷
 Harde diere was die gravele³⁰⁴⁸
 Die in die fonteine lach:
 3050 Ic wane noit man en sach
 Binnen der helt geene so diere³⁰⁵¹
 No so rijcllic, no so fiere,³⁰⁵²
 Si was ghemineert omtrent.³⁰⁵³
 Herde rikelic was tpaviment³⁰⁵⁴
 3055 Daer ute sprongen die aderkine.³⁰⁵⁵
 Daer lagen torpase ende robine,³⁰⁵⁶
 Fine mirauden ende sophile³⁰⁵⁷

+fol. 18^b3026 *rachine*: eetbare wortels.3028 *ironisch*: hij leed gebrek.3029 *slanc*: uitgeput.

3031 Het was er slecht aan toe.

3032 *stont*: stond het.

3033 Ferguut bleef er maar altijd op zitten.

3036 *sin*: verstand, geestesgaven.3043 *bagen*: behagen.3045 *al dorste hem sere*: als hij hevige dorst had.3047 *caneele*: pijpriet.3048 *diere*: duur, kostbaar; *gravele*: steengruis.3051 *Binnen der helt* (= helft), met ontkenning *en geene*: niet half zo.3052 *fiere*: prachtig.3053 *si slaat op die gravele*; *ghemineert*: uitgegraven; *omtrent*: in de omgeving.3054 *tpaviment*: het plaveisel.3055 *aderkine*: waterstraaltjes.3056 *torpase*: topazen.3057 *mirauden*: smaragden; *sophile*: saffieren.

- Ende menegerhande stene diere
Die in heme hebben grote cracht.
3060 Het was ginder dach ende nacht
In allen steden even claer.
Oec secgic u al over waer³⁰⁶²
Wat crachte die fonteine hadde inne:
Al ware ieman uten sinne
3065 Ende hi van dier fonteinen name,³⁰⁶⁵
Hi verlore alsine mesquame³⁰⁶⁶
Ende hadde weder sine gedochte.³⁰⁶⁷
Van wat evele hi daer brochte,³⁰⁶⁸
Waert in hovede, waert in bene,
3070 Hi worde gans, claer ende rene³⁰⁷⁰
Ende quite van alre pine,³⁰⁷¹
Dronke hi vandien fonteinekine.³⁰⁷²
Ferguut waert al genesen.
Hi sprac: 'Here God, wat mach dit wesen?'
3075 Dese fonteine soe doet wonder.³⁰⁷⁵
Ic hebbe tote nu geweest sere onder³⁰⁷⁶
Ende geleeft met ongemake;
Nu ben ic quite van alre zake.'
Hi dede sijn ors ter selver stont
3080 Drinken ende het wart gesont
Ende in hogen ende blide.³⁰⁸¹
*Het ne was niet spade mar betide,³⁰⁸²
Die sonne was op, het was claer dach.
Ene capelle hi voer hem sach
3085 Al gewrocht van maerbelstene,
Daer voren sat een nane clene
Ende hi riep tote Fergute:
'Ridder, wat soekes du hier ute?'³⁰⁸⁸

*fol. 18 verso^a3062 *al over waer*: geheel naar waarheid.3065 *name*, nl. een dronk.3066 *verlore*: zou kwijtraken; *mesquame*: ongemak, kwaal.3067 *gedochte* (gedachte): geest, verstand.3068 *evel*: ziekte.3070 *gans*: gaaf, gezond.3071 *quite*: bevrijd.3072 *Dronke hi*: als hij slechts dronk.3075 *soe*: zij.3076 *geweest... onder*: er slecht aan toe geweest.3081 *in hogen*: verheugd, monter.3082 *betide*: vroeg.3088 *hier ute*: hier buiten. - De 'naen' spreekt Ferguut aan met 'du'. Zulks valt te verklaren doordat hij op vertrouwelijke wijze omgaat met al de voorbijgangers, die van het water uit de fontein drinken. Hij kent nl. hun verleden en voorspelt hun, tot op zekere hoogte althans, ook hun toekomst. In de Franse tekst, waarin, deze episode uitvoeriger verhaald wordt, komt die vertrouwelijke houding duidelijker tot haar recht.

- Wies wiltu di onderwinden?³⁰⁸⁹
 3090 Waenstu hier Galienen vinden?
 Dune best niet vroet, maer du best sot.
 Also mote mi helpen God³⁰⁹²
 Du mochts ewelijc hier wenen³⁰⁹³
 Eer du hier vondes Galienen,
 3095 Want sine es niet in dit foreest.
 Ferguut sprac: 'Die heilegeest
 Hi moet di hoeden, lieve nane.
 Waer kennestu die wel gedane³⁰⁹⁸
 Die du nomes so properlike?³⁰⁹⁹
 3100 'Ferguut, trouwen, in andren rike
 Eer ghi noit geboren waert.³¹⁰¹
 Ic rade wel dat gi wech vaert
 Ende soecse daer si es.
 Sijt oec seker ende gewes
 3105 Ghi moet eer hebben den witten scilt.³¹⁰⁵
 Het ne was noit man die beteren hilt:
 Die scilt es van witten yvore
 Geplaneert wel ter core³¹⁰⁸
 Van dieren stenen vol geset.
 3110 Ic wille wel dat gijt wet:
 Die scilt heft selke cracht
 Dat het ter donkere midder nacht
 Drie milen omtrent verlichtet tlant;
 Sijns gelike men noit en vant.
 3115 So wiene omme den hals draget
 Lettel no vele hi hem verwaget.³¹¹⁶
 Diene draget, mach niet verwonnen wesen,
 Ware hi doet wort, hi worde genesen.³¹¹⁸
 Soe wie den witten scilt draget
 3120 Ute sinen gereide dat hi draget
 Wat ridder dat heme comt te voren.³¹²⁰⁻²¹
 Die scilt heft menegen man gedaen toren,

3089 Wat wil je trachten te bereiken, waar ben je op uit?

3092 *mote* (= *moete*): moge.

3093 *wenen*: weklagen, schreien van verlangen.

3098 *Waer kennestu (kennedes-du)*: waar heb je gekend, of leren kennen; *die wel gedane*: die schone.

3099 *nomes*: noemt; *properlike*: precies.

3101 *noit*: ooit.

3105 *eer*: eerst, te voren.

3108 Voortreffelijk gepolijst.

3116 Niet het minst valt het hem te zwaar.

3118 *doet wont*: dodelijk gewond.

3120-21 Welke ridder hem ook tegen komt, hij stoot hem uit zijn zadel.

- Het en conste[n] noit gewinnen man.³¹²³
 Nu verstaet wat hi doen can.³¹²⁴
- 3125 Men mach die stat verhungeren niet
 +Daer hi in es: hare es wel gesciet³¹²⁶
 Noch sone mach niet sijn gewonnen.³¹²⁷
 Het nes man die soude connen
 Die doget volprisen van dien scilde.³¹²⁹
- 3130 Den nodeghen so maect hi milde³¹³⁰
 Ende den bloden maect hi stout.
 Die den scilt draget, hine wert niet out;
 Hi es inden point van veertich jaren³¹³³
 Talre stont; oec seggic te waren
- 3135 Hine mach sijn licht verliesen niet.³¹³⁵
 Die den scilt heft hem es wel gesciet:
 Hi es savons ende betide
 Tallen stonden vroe ende blide;³¹³⁸
 Hi es gheert over al³¹³⁹
- 3140 Ende met vrouwen lief getal.³¹⁴⁰
 Ic en souden u niet volprisen mogen.
 Varet wel ende sijt in hogen!³¹⁴²
 Vanden scilde latic u staen.³¹⁴³
 Indie capelle stont die naen
- 3145 Ende loec die dore ende scoet slot vort.³¹⁴⁵
 Ferguut sprac: 'Lieve naen, nu hort!
 Segt mi waer ic den scilt mach vinden,
 Want ic wille mi gheninden,³¹⁴⁸
 Ic salne gerne soeken gaen.
- 3150 Sprect jegen mi, wel lieve naen,
 Ontdoe die dore ende laet mi in.'
 Het en diet Fergute meer no min,³¹⁵²

+fol. 18 verso^b

3123 Naar alle waarschijnlijkheid gelijkaardig geval als in vs. 2841. Zie ook vs. 3225 waar de vorm *consten* (met de afkorting van de *n*) er werkelijk staat; het niet uitgedrukte *n* (*en*) slaat op 'den scilt'.

3124 *hi*: slaat op *scilt*.

3126 *hare es wel gesciet*: zij is er goed aan toe (zo ook vs. 3136).

3127 *sone*: zij niet (te verbinden met *niet*).

3129 *doget*: voortreffelijke eigenschappen.

3130 *nodeghen*: gierige.

3133 *inden point van*: in de toestand van, of: precies.

3135 *Hine*: *hi* slaat hier blijkbaar op *scilt* (vgl. vzn. 3111-3113).

3138 *vroe*: vrolijk.

3139 *gheert* (ghe-eert): geëerd.

3140 *met*: bij; *lief getal*: bemind, op een goed blaadje staande.

3142 *in hogen*: verheugd, blijmoedig.

3143 Over het schild zwijg ik nu verder.

3145 *scoet slot vort*: schoof snel de grendel er voor.

3148 *mi gheninden*: mij verstouten.

3152 *Het en diet F. meer no min*: het baat F. in het geheel niet.

- Want die naen en antwoord niet.
 Alse *Ferguut* dit versiet
- 3155 Was hi sere tongemake;
 Over *den* naen bat hi wrake
 Om dat hi spreken niet en wilde
 Noch waerheit seggen vanden scilde
 Waer *waert* dat hine vinden mochte.
- 3160 Dies droevedi sere *in* sijn gedochte.³¹⁶⁰
 Vander capellen keardi houde
 Ende maket hem vollic inden woude;
 Hi reet toter hoger *vespertijt*.³¹⁶³
 Hi riep: 'Naen, vermalendijt'³¹⁶⁴
- 3165 Moetti wesen tallen stonden!
Waeromme en hebdi niet ontbonden³¹⁶⁶
Waer die scilt es of in wat staden?³¹⁶⁷
 Die rike God moet mi beraden³¹⁶⁸
 Ende moet mi te wege sinden³¹⁶⁹
- 3170 *Daer ic den witten scilt mach vinden:
 Hets mijn solaes ende mijn delijt,³¹⁷¹
 Ic salne soeken al minen tijt
 Beide bi nachte ende bi dage
 In steden, *in* bossche ende in hage;³¹⁷⁴
- 3175 Soe bringe mi God uter noet,
 Ic en hebbe den scilt, ic blive doet!³¹⁷⁶
 Den scilt heft hi so lange gesocht
 Datten davonture heft brocht
 Up enen aerm vander zee.³¹⁷⁹
- 3180 'Bi Gode,' seit hi, 'nu en wetic mee'³¹⁸⁰
Waer dat ic vinden mach *den* scilt.'
 Doen sach hi een scip dat stille hilt
 Daer *tien* rovers in waren.
Ferguut sprac: 'Wel moetti varen!
- 3185 Ic bids u, set mi ant lant.³¹⁸⁵
 'Wi selent doen,' sprac *een* seriant,³¹⁸⁶

+fol. 19^a

- 3160 *droevedi*: was hij somber gestemd.
 3163 *toter hoger vespertijt*: tot laat in de avond.
 3164 *vermale(n)dijt*: vervloekt.
 3166 *ontbonden*: meegedeeld.
 3167 *in wat staden*: in welke plaats.
 3168 *rike*: machtige; *beraden*: helpen, bijstaan.
 3169 *te wege sinden*: op de rechte weg zenden.
 3171 *solaes*: bron van vreugde; *delijt*: genoeg.
 3174 *hage*: bos (van kreupelhout).
 3176 als ik het schild niet bezit (krijg), sterf ik.
 3179 *up (op)*: bij.
 3180 *nu en wetic mee*: nu weet ik niet meer.
 3185 *ant lant*: aan land (aan de overkant van de zee-arm).
 3186 *selent*: zullen het; *seriant*: eig. bediende, knecht; hier lid van de bemanning.

- 'Tert hare int scip ende laet ons zeilen.³¹⁸⁷
 Die dieve waenden wel deilen³¹⁸⁸
 Ane dat ors dat *Ferguut* brochte
 3190 Ende *Ferguut* tart in, so hi ierst mochte³¹⁹⁰
 Ende trac sijn ors in metten bande.³¹⁹¹
 Si staken tscip vanden lande³¹⁹²
 Ende seilden wech met groter crachte.³¹⁹³
Ferguut en peinsde no en dachte
 3195 Datsi iet meenden el dan goet.³¹⁹⁵
 Si seiden althant: '*Ridder*, nu doet
 U wapine uut, gi moetse *ons* geven
 Ofte wi selen u nemen u leven,
 Wi selen u worpen over bort.³¹⁹⁹
 3200 *Ferguut* sprac: 'Ghi heren, hort,
 Also helpe mi Sente Alene,
 Ic en hebbe groet no clene
 Ander goet dan gi hier siet;
 Mine wapine ghevic u niet,
 3205 Ic en hebbe ander cleder ane;
 Also gereet ware mi die mane
 Also een penninc, selp mi God!³²⁰⁶⁻⁷³²⁰⁷
 'Wat segestu? bestu een sot?³²⁰⁸
 Wat sagen eist dattu *ons* cals?³²⁰⁹
 3210 Geonneert moete sijn dijn hals!³²¹⁰
 Stappans so heft hi *verdreghen*³²¹¹
 Enen rieme ende daer met geslegen³²¹²
 Den *ridder* enen groten slach.
 +*Ferguut* sprac: 'Wel quaden dach
 3215 Moete di geven onse Here!

*fol. 19^b

- 3187 *tert hare*: treed hierheen.
 3188 *deilen ane*: hun aandeel krijgen van.
 3190 *tart*: trad; *so hi ierst mochte*: zo gauw hij kon.
 3191 *band*: leidsel.
 3192 *staken*: duwden.
 3193 *met groter crachte*: met grote snelheid, spoed.
 3195 *iet el*: iets anders.
 3199 *worpen*: werpen.
 3206-7 De maan zou evengoed binnen mijn bereik zijn als een penning.
 3207 *selp*: zo helpe.
 3208 Blijkens vzn. 3196-97 spreken de 'dieve' de 'ridder' *Ferguut* aan in de meervoudsvorm 'gi'. Wanneer blijkt dat die ridder geen rode duit bezit, zien de rovers echter af van die beleefde aanspreking: de 'hi' van vs. 3211 (die wel beantwoordt aan de aanvoerder van de bende in de Franse tekst) gaat dan over naar het meer gemeenzame 'du', dat ook *Ferguut* daarna gebruikt.
 3209 Wat voor een verhaaltje is het dat je ons vertelt?
 3210 *dijn hals*: voor de hele persoon. Je mag vervloekt zijn!
 3211 *verdreghen*: opgeheven.
 3212 *rieme*: roeiriem.

- Waerbi slaestu mi so sere?³²¹⁶
 Also hulpe mi God uut mire noet,
 Du selest copen, *in* blive doet!³²¹⁸
 Ferguut grepen biden toppe³²¹⁹
 3220 Ende gaf hem enen slach daer oppe
 Dat heme verkeerden beide sijn ogen.³²²¹
 Die dief en was niet wel *in* hogen,
 Hi viel neder in ommacht.
 Doe sprongen si op *met* alre cracht;
 3225 Beide *met* riemen ende *met* staven³²²⁵
 Grote slage si *Fergute* gaven
 Dat hi moeste knielen op derde.³²²⁷
 Doe sloech *Ferguut* die hant ten swerde
 Ende ginc houwen ende schinken:³²²⁹
 3230 Die dieve en *consten* hem niet *ontwinken*,³²³⁰
 Hi sloech hem af voete ende handen;
 Som cloefdise toten tanden.³²³²
 Hi sloeger doet tote sessen.
Ferguut sprac: 'In sal niet messen,'³²³⁴
 3235 Ghine ontsprinct mi heden mee³²³⁵
 Ghine verdrinket in die zee.³²³⁶
 Doe waren dander *vier* vervaert
 Ende quamen te *Fergute* waert
 Ende staken op hem met piken.
 3240 Dat began *Fergute* qualic liken,³²⁴⁰
 Want sijn halsberch hadde *verloren*³²⁴¹
 Menige maelgie: des haddi toren³²⁴²
 Ende hi sach sijns selfs bloet
 Dat hem ten maelgien dore woet.³²⁴⁴
 3245 Hi was sere ghetravengiert.³²⁴⁵
 Sinen scilt hi enbrachiert,^{*3246}

3216 *Waerbi*: waarom.

3218 Je zult het bekopen, tenzij ik sterf (of ik sterf).

3219 *top*: kruin, hoofdhaar.

3221 *verkeerden*: verdraaid gingen staan.

3225 *staven*: knuppels, knotsen.

3227 *dat*: zodat.

3229 *schinken* (*schenken*), ironisch: uitdeling houden (van slagen).

3230 *ontwinken*: ontkomen.

3232 *Som... se*: sommigen van hen.

3234 *messen*: het mis hebben.

3235 *ontsprinct*: ontloopt; *en... hedenmee*: nu niet.

3236 *ghine*: of gij.

3240 *qualic liken*: slecht aan te staan.

3241 *want*: immers.

3242 *maelgie*: malie, pantserring.

3244 *ten maelgien dore*: door de pantserringen heen; *woet* (*waden*): vloeide overvloedig.

3245 *ghetravengiert* (van *travengeren*, voor *travelgeren*): verwond.

3246 *enbrachiert*: drukt tegen zich aan.

- Hi hilt dat swert *in* sijn hant.
 Den eersten, dien hi vore hem *vart*
 Hevet hi dat lijf gerovet,
 3250 Want hi sloech hem af sijn hovet.
 Doe began den andren *wanhagen*;³²⁵¹
 Ferguut ghincse slaen ende jagen³²⁵²
 Ende sloechse alle doet tote enen.³²⁵³
 Die selve begonste sere wenen
 3255 Ende bat genade *omme* onser Vrouwen.³²⁵⁵
 Ferguut sprac: 'Te minen trouwen
 Dief, ic sal u nemen tleven,
 +Het ne si dattu di wilt geven
 In *sconinx* vangenesse van *Lonnen*.³²⁵⁸⁻⁵⁹
 3260 Die dief sprac: 'Jaic, God [moete] mi *ommen**
 Dat icker saen geraken moete.'
 'Nu segt heme, dat icken groete
 Ende alle die *ridders* die met hem varen
 Sonder Keyen, segt hem te *waren*:
 3265 Hebbicken lief, dats van verren,³²⁶⁵
 Goede vrienſcap sal lange *merren*.³²⁶⁶
 Nu kere den roedere te hant³²⁶⁷
 Ende laet ons zeilen andat lant,
 Want uten watre waric gerne.'
 3270 Die dief sprac: 'Mine staets *tonberne*,³²⁷⁰
 Ic doe gerne aldat gi mi heet.'
 Staphants was dat scip gereet,
 Hi dedt zeilen an *den aert*.³²⁷³
 Ferguut maecte hem uut ter vaert
 3275 Ende hi waerp hem *int* gereide
 Ende makede hem wech sonder beide.
 Hi reet al *omme een* half jaer.
 Int herte waest hem herde swaer,
 Hine horde vanden scilde niet.

*fol. 19 verso^a

- 3251 *wanhagen* (onp.): de anderen begonnen zich onbehaaglijk te gevoelen.
 3252 *slaen ende jagen* of *jagen ende slaen*: nazetten om ze te doden.
 3253 *tote enen*: op één na.
 3255 *omme*: ter wille van.
 3258-59 *di geven in vangenesse*: je stellen in gevangenschap, je als gevangene overlevert; *van Lonnen* (Londen): bijstelling bij *sconinx*.
 3265 *dats van verren*. dat is alleen maar uit de verte, op een afstand (ironisch).
 3266 *merren*: uitblijven; het zal lang duren voor wij vrienden worden.
 3267 *roedere*: roer.
 3270 *Mine staets tonberne*: het past mij niet het na te laten (*ontberen*).
 3273 *dedt*: deed het; *an den aert*: naar de oever ('t land).

- 3280 Up ene heide dat hi siet
 Van verren hoeden scapelkine.
 Hi maecte hem toten herdekine³²⁸²
 Ende sprac: 'God moet u benedien!³²⁸³
 Berecht mi dore die ere van Marien
- 3285 Van al dies ic u sal vragen.
 Horedi noit eer gewagen
 Vanden witten scilde iewerinc?³²⁸⁷
 'Jaic,' seit hi, 'in ware dinc,³²⁸⁸
 Ic hebben *sestich werf* gesien.'
- 3290 *Ferguut* viel over sine knien³²⁹⁰
 Ende dankes onsen Here,³²⁹¹
 Want hine waende *nemmemere*³²⁹²
 Hebben vonden in alsijn leven.
 Doe sprac hi: 'Wistic di wat geven³²⁹⁴
- 3295 Ic gaeft di te minen trouwen!
 Ay vrient, mochtine mi doen scouwen,
 Dat soudic di bidden gerne.'
 Die knecht sprac: 'Segdijt in scherne?³²⁹⁸
 Wat mescomt u? Sidi verwoet?³²⁹⁹
- 3300 Nuttet gincbere (hets u goet)³³⁰⁰
 Want gi dinket mi al dwaes,
 Of zedeware of gingebraes,³³⁰²
 *Ofte ghi hout met mi u spel.
 Kinnedi den witten scilt wel
- 3305 Ghi sout eer erselen in die zee.³³⁰⁵
 Vaert herbergen hedenmee

*fol. 19 verso^b3282 *herdekine*: herdertje.3283 *benedien*: zegenen.3287 *iewerinc*: ergens.3288 *in ware dinc*: in waarheid, waarachtig.3290 *over*: op.3291 *dankes (dankede-es)*: dankte erom.3292 *hine (hi - ne = 'den scilt')*. De ontkenning wordt ten volle uitgedrukt door 'nemmemere'.

3294 Nu hij van de herdersjongen nieuws gekregen heeft, dat voor hem gunstig is, gaat Ferguut over tot de vertrouwelijke aanspreekvorm 'du'.

3298 *knecht*: knaap.3299 *mescomt*: mankeert; *Sidi verwoet?* zijt ge van uw zinnen?3300 *gincbere (gingebare)*: gember, als opwekkend middel gebruikt.3302 *zedeware*: wilde gember (curcuma zedoaria Bergius Roxb.), *gingebraes*: vermoedelijk hetzelfde als *gincbere*. Voor meer bijzonderheden hierover zie: Dr. Willy L. Braekman, *Middelnederlandse Geneeskundige Recepten*. Gent, 1970, blz. 424, 427, 459, 479 en Id. *Medische en Technische Middelnederlandse Recepten*. Gent, 1975, blz. 380, 381, 406, 421.

Deze kruiden zouden Ferguut, naar het oordeel van de knaap, van de waanzin kunnen genezen.

3305 *erselen*: aarzelen, achteruitwijken, d.i. teruggaan vanwaar gij gekomen zijt (dan het schild te willen bemachtigen).

- Ende rust u, dats mijn raet.’
Ferguut sprac: ‘Du doest quaet
 Lieve vrient! Doet mi *verstaen*
 3310 Wat wege men *daerwert* sal gaen;
 Ic hebben gesocht over *lanc*.³³¹¹
 Wijst mi den woch, ic weets u *danc*,
 Ic en mager niet leven sonder.’
 Die knecht sprac: ‘Here, die sonne es onder,
 3315 Ghine mochter niet bi dage *comen*’³³¹⁵
 Wat dat u mochte vromen;³³¹⁶
 Die scilt es *henen* milen vive.³³¹⁷
 Ic rade u noch bi *minen* live
 Weder te keerne *danen* gi comt,
 3320 Ic duchtet u *nemmer* en vromt.³³²⁰
 Wildi bestaen die *avonture*
 Die *menegen* man es worden *tsure*,³³²²
 Ghi moges wel hebben *toren*:
 Die *menighe* hefter sijn lijf *verloren*;
 3325 Het en *consten* noit man *gewinnen*.³³²⁵
 Wildi den wech, ic doene u *kimmen*,³³²⁶
 Maer hets mi van herten leet.
 Vaert desen pat wel *gereet*³³²⁸
 Sone mogedi *uten* wege niet liden.³³²⁹
 3330 *Ferguut* ginc volleke riden
 Ende reet al toter dageraken.
 Doe began hi den *torre* *naken*
 Daer die witte scilt in was.
 Hi sloech met *sporen* int gras,³³³⁴
 3335 - Blide was hi ende *onververt* -
 Ende sloech ten *castele* wert.³³³⁶
 Een water *omme* den *casteel* *scoet*,³³³⁷
 Daer sach hi ene *resinne* groot³³³⁸
 Die altoes sat op die brucge.

3311 *over lanc*: geruime tijd.3315 *bi dage*: bij daglicht.

3316 Hoe voorspoedig ge ook mocht zijn (op uw tocht).

3317 *henen*: van hier.

3320 Ik vrees dat het nooit goed voor u afloopt.

3322 *es worden tsure (te sure)*: duur te staan is gekomen, is opgebroken.3325 *consten (conste en = ‘den scilt’)*3326 *Wildi*: wilt gij weten.3328 *wel gereet*: heel spoedig.3329 *uten wege liden*: uit de rechte weg gaan, verdwalen.3334 *hi sloech met sporen* (nl. het paard): hij reed spoor­slags.3336 *sloech*: reed hard.3337 *scoet*: stroomde.3338 *resinne*: reuzin.

- 3340 Herde crom was *haer* die rughe;
 Si was wel *achtien* voete lanc
 Ende si sat neder op *ene* banc
 Wachte den scilt ende dat gesaten.³³⁴³
 Si was leelec utermaten:
- 3345 *Haer* lijf was swart else *ere* cauwen,³³⁴⁵
Haer hingen oec die oghebrauwen
 *Enen halven voet *over* die ogen.
 Insoude u niet gesegghen mogen
 Die sceppenesse van der vrouwen;³³⁴⁹
- 3350 Men mochte geene leiker scouwen.
 Si hadde *twee* oren else *een* bracke,³³⁵¹
 Die hare hingen inden nacke.³³⁵²
 Uten monde wiesen hare tande³³⁵³
 Else *een* beer; nieman en kande³³⁵⁴
- 3355 Vreeseliker wijf en gheene.
 Si wachte den scilt al in ene³³⁵⁶
 Ende hadden gewacht menech jaer.
 Daerne quam noit eer *man* vorewaer
 Sone roefden vanden live.³³⁵⁹
- 3360 Si hilt *ene* seisene stive³³⁶⁰
 Voer *haer* liggende op *haer* knien.
 Alsoe *Ferguut* heeft versien³³⁶²
 Rechte si hare op ende *wart* gram;
 Met beden handen datsi nam
- 3365 Verbolgenlike dat seisenkijn.³³⁶⁵
 Ic en wane niet *ten* trouwen mijn
 Datse *een* pert wel mochte *vertrecken*.³³⁶⁷
 Pantasale moeste hare recken³³⁶⁸
 Datsi die brughe dede wagen.³³⁶⁹
- 3370 *Fergute* begonste qualec behagen³³⁷⁰

*fol. 20^a3343 *Wachte*: bewaakte; *dat gesate(n)*: het kasteel.3345 *ere cauwen*: dat van een kauw.3349 *sceppenesse*: uiterlijk, gedaante.3351 *bracke*: brak, jachthond.3352 *nacke*: nek.3353 *wiesen* (van *wassen*): waren gegroeid.3354 *else een beer*: gelijk die van een beer.3356 *al in ene*: altijd door.3359 *Sone*: of zij.3360 *seisene*: zeis; *stive* (= *stijf*): stevig.3362 *Alsoe*: als zij.3365 *seisenkijn* (verkleinwoord): hier ironisch gebruikt.3367 *vertrecken*: van de plaats trekken.3368 *Pantasale*: naam van de reuzin; zie ook *lijst van Persoonsnamen*, bijlage I, blz. 232; *moeste hare recken*: verzamelde haar krachten, stelde z'ch teweer (zodanig).3369 *wagen*: schudden.3370 *qualec behagen*: niet aanstaan, niet naar de zin zijn.

- Ende riep lude: 'Vrouwe scone,
 Dat u God onse Here lone!
 Halet mi den scilt, dien ic ghere.³³⁷³
 Die vrouwe sprac: 'Her galgenere,³³⁷⁴
 3375 Ic salne u geven, wete cree!³³⁷⁵
 Gine ontsprinct mi heden mee
 Ende ghine sult mi niet onducken.³³⁷⁷
 Al u lijf salic slaen *in* stucken.
 Die duvel dede u hier geraken;
 3380 Ic sal u slijfs onblide maken!³³⁸⁰
Ferguut liet lopen met sire crachte³³⁸¹
 Ende stac dier vrouwen met sinen scachte
 Wat dat hi geleesten mochte.³³⁸³
 Het sceen ofte sijs niet en rochte³³⁸⁴
 3385 Ende sine achtens niet *een caf*;³³⁸⁵
 Maer si hief doe haren staf³³⁸⁶
 Ende waende *Ferguut* hebben geslegen
 Mids ontwee, ende heft gedregen³³⁸⁸
 Een groet stic uten pilare.
 3390 Die seisene brac, *Ferguut* hadde vare;
 *Hadsi niet gheraect den steen
 Soe hadde *Ferguut* gheslegen ontween.³³⁹² *fol. 20^b
 Die *ridder* was sere vervaert.
 Dapperlike trac hi tswaert
 3395 Ende sloech *der vrouwen* op thovet³³⁹⁵
 Ende wanese wel hebben geclovet.³³⁹⁶
 Het en derde hare lettelt no vele;³³⁹⁷
 Si ontdede hare kele,³³⁹⁸
 In die sconderen sine beet
 3400 Dore sine wapine; al waest hem leet³⁴⁰⁰
 Averecht viel hi ter neder.

3373 *ghere*: begeer.3374 *galgenere*: galgenaas.3375 *wete cree*: uitroep: bij Christus, voorwaar.3377 *onducken*: ontsnappen.

3380 lett.: Ik zal maken dat gij met betrekking tot uw leven, tot u zelf, er slecht aan toe zijt, d.i. ik zal u zeer erg toetakelen.

3381 *liet (liet het, nl. het paard) lopen met siere crachte*: liet het uit al zijn krachten lopen, d.i. lopen zo hard het kon.

3383 Zo hard hij 't maar kon (volbrengen).

3384 *sijs niet en rochte*: zij er niet om gaf.3385 *achtens (achtede-es)*; *een caf*: een strootje; *niet een caf*: geen zier, helemaal niet.3386 *staf*: blijkbaar hier de steel van de zeis.3388 *Mids ontwee*: doormidden, in tweeën; *ende*: maar; *gedregen*: geslagen.3392 *Soe*: zij.3395 *der vrouwen*: waarschijnlijk gen. voor acc. (zie *M.W.*, VII, 1200).3396 *wanese*: waande ze, meende ze.3397 *derde*: derde.3398 *ontdede*: opende.3400 *sine wapine*: zijn wapenrusting.

- Varinge spranc hi op weder,³⁴⁰²
 Met beiden handen hise sloech;
 Metten swerde hi hare af droech³⁴⁰⁴
 3405 Vanden buke die rechterhant³⁴⁰⁵
 Datsi neder viel int sant.³⁴⁰⁶
 Ferguut wart doe harde blide
 Ende gaf hare enen slach met nide,³⁴⁰⁸
 Dat hise geraecte wel ter core³⁴⁰⁹
 3410 Ende sloechse toten tanden dore.³⁴¹⁰
 Dus bleef Pantasale doet.
 Ferguut van sinen orsse doe scoet³⁴¹²
 Ende warp hem op derde schire.³⁴¹³
 Hi sach vore hem dien torre diere
 3415 Daer in hinc die witte scilt.
 Dat vreseleke serpent, datne hilt,³⁴¹⁶
 Lach vore den torre ende sliep.
 Ferguut toten scilde liep,
 Hi namen ende helsden sere³⁴¹⁹
 3420 Ende dankes onsen Here³⁴²⁰
 Dat hi den scilt heft vercregen.
 Ane sinen hals heft hine verdregen.³⁴²²
 Hi sach vore hem liggen tserpent
 Dat vaste sliep; hi ginc omtrent³⁴²⁴
 3425 Ende besaget harde menderlike.³⁴²⁵
 Hi seide: 'God van hemelrike!
 Wanen mach comen dusdaen dier?'
 Ferguut was herde fier³⁴²⁸
 Ende nam staphans sijn swert
 3430 Ende stac tserpent op den stert.
 Dat serpent vollijc op scoet
 Verbolgelike; het was groet,
 Het was wel *negen* voete lanc.
 Ferguut den scacht an hem dwanc;
 3435 *Hi ontsach tserpent te waren.

*fol. 20 verso^a

- 3402 *varinge*: snel.
 3404 *af droech*: hieuw af.
 3405 *buke*: romp.
 3406 *datsi*: zodat zij (de hand).
 3408 *met nide*: met grote drift, woede.
 3409 *wel ter core*: precies, op de juiste plaats.
 3410 *sloechse dore*: kloofde ze.
 3412 *scoet*: steeg snel af.
 3413 *warp hem*: sprong; *schire*: snel.
 3416 *hilt*: toezicht hield op.
 3419 *helsden*: omhelsde, drukte het aan zich.
 3420 *dankes (dankede-es)*: dankte erom.
 3422 *verdregen*: omgehangen.
 3424 *hi ginc omtrent*: hij ging er omheen.
 3425 *menderlike*: met gespannen aandacht
 3428 *herde fier*: overmoedig.

- Vreselike ghinct gebaren,³⁴³⁶
 Groet vier het uter kelen scoet;
 Het hadde den *ridder* saen gehadt doet³⁴³⁸
 Ende alte polvere *verberrent*³⁴³⁹
 3440 - Het was wel sere *vererrent* -³⁴⁴⁰
 En hadt gedaen des scilts cracht.³⁴⁴¹
 Soe lange hi jegen tserpent vacht
 Dat van vechtene *Ferguut* wert moede.
 Al sijn lijf droep hem *van* bloede,
 3445 Hi waert *onmachtich in* alsine lede.³⁴⁴⁵
 Hi ware bleven doet *ter* stede,
 Waer die scilt dedene *verbouden*³⁴⁴⁷
 Ende dede heme sijn herte wel houden³⁴⁴⁸
 Ende sine cracht al *weder* comen.
 3450 Dat serpent heftene genomen
 Metten tanden *in* dat vel;
 Dat en dochte *Fergute* geen spel,
 Bedi het scordem altemale³⁴⁵³
 Halsberch ende porpoint *van* sindale³⁴⁵⁴
 3455 Ende wonden *in* die scoudere sere.
 Hine gecreech noit eere³⁴⁵⁶
 Op geene wile so grote noet.
 Hi gaf *hem* menigen slach groet
 Op dat hovet ende in die bene;
 3460 Het en derde heme groet no clene,
 Hine conste sijn huut niet *ontginnen*.³⁴⁶¹
 Doe sach hijt *in* die kele binnen
 Daert blasende *quam* te *hem* wert.
 Die *ridder* nam hant ende swert³⁴⁶⁴
 3465 Ende stact heme binnen der storten,³⁴⁶⁵
 Hi staect in *therte*; het moeste storten
 Ende viel doet op die erde.
 Doe stac hijt metten voete *onwerde*³⁴⁶⁸

3436 *gebaren*: te keer gaan.

3438 *gehadt doet*: gedood.

3439 *verberrent*: verbrand.

3440 *vererrent*: woedend

3441 Als de kracht van 't schild het niet verhinderd had.

3445 *onmachtich*: krachteloos.

3447 *Waer*: maar; *verbouden*: zich verstouten, opnieuw moed vatten.

3448 *herte*: moed.

3453 *Bedi*: want.

3454 *porpoint van sindale*: hetzelfde als *bliaut van sindale* (vs. 1225).

3456 *gecreech*: ondervond.

3461 *ontginnen*: een opening maken in.

3464 *hant ende swert*: het zwaard ter hand.

3465 *storte*: strot.

3468 *stac*: stootte, schopte; *onwerde*: verachtelijk.

- Ende dede sijn swerd *in sinen scoe*.³⁴⁶⁹
- 3470 Uten torre keerde hi doe
Tote *sinen* orsse met ghemake,
Het was gebonden ane *enen* stake.
Biden togle hijt gegreep
Ende sette voet in stegereep³⁴⁷⁴
- 3475 Ende ruemde die jegenode.^{*3475}
Tors ginc lopen, en deet niet node,³⁴⁷⁶
Dapperlike maecte hi *hem* woch.
In een foreest leeden die woch^{*3478}
+Daer hi vele in moeste tsaken,³⁴⁷⁹
- 3480 Hine conster niet wel uut geraken. +fol. 20 verso^b
Twælf dage moeste hire in merren.^{*3481}
Tachterst so sach hi *van* verren
Enen herden vasten casteel.³⁴⁸³
Hi sprac: 'God moets hebben deel'³⁴⁸⁴
- 3485 Dat ic te wege ben geraket.'
Alsi den castele naket
Soe vant hi *enen* reese staende,³⁴⁸⁷
Hi groetene, want *Ferguut* waende
Wel sijn gevaren sire straten.³⁴⁸⁹
- 3490 Die rese waert utermaten
Verbolgen, also hi den scilt sach.
Hi sprac: 'Wel quaden dach
Gevedi sente Mariën sone!³⁴⁹³
- 3495 Den scilt te dragene; hine es *niet* dijn.³⁴⁹⁴
Ic sie wel dattie vrouwe mijn
Verslegen es ende mijn serpent.
Ay Deus! hoe sere waren si *verblent*
Dattu heme names dat lijf!³⁴⁹⁹

3469 *scoe*: schede.3474 *stegereep*: de stijgbeugel.

3475 En ontruimde (verliet) de streek, ging verder op weg.

3476 *en deet niet node*: het deed het graag, zonder speciale aansporing.3478 *leeden (leedde-en)*: leidde hem, voerde hem (*die woch* is ond.).3479 *tsaken*: ronddolen.3481 *merren*: verblijven.3483 *enen herden vasten*: een zeer goed versterkt.3484 *God moets hebben deel*: God zij gedankt (voor Zijn aandeel).3487 *reese*: reus.3489 *sire straten*: zijns weegs.3493 *Gevedi*: moge je geven. De reus spreekt Ferguut hier ook aan met 'du', wel een uiting van woede en van minachting ten opzichte van de ridder, die hem groot onrecht heeft aangedaan (hij noemt hem trouwens een 'wicht', vs. 3511).3494 *gewone*: gerechtigd.3499 *heme*: hun.

- 3500 Pantasale, scone wijf,
 Nu sidi doet; dats ware dinc,
 Also hulpe mi die hogeste coninc!
 Dat ic ben sere tongemake.
 En hopedix niet te hebben wrake,
- 3505 Ic soude bersten midts ontwee;
 Maer ic siene, wete cree!³⁵⁰⁶
 Die mi dit leet heft gedaen:
 Hine sal mi niet mogen ontgaen,
 Ic wilne midts ontwee spliten.
- 3510 Dorperlike moetment mi verwiten³⁵¹⁰
 Ofte ic ontsie dusgedaen een wicht.³⁵¹¹
 Ic hebber tenen slage slicht³⁵¹²
 Dusgedane *twaelv* doet.³⁵¹²
 Die rese was herde groet,
- 3515 *Twee ende twintich* voete was hi lanc.
 Ic secge oec wel, hine was niet cranc.³⁵¹⁶
 Hi hadde wel tusschen den ogen
 Enen halven voet; ic ne soude u mogen
 Sijn sceppenessen niet bescriuen,
- 3520 Bedi latict achter bliven.³⁵²⁰
 Ene wout eyke hi droech
 Daer hi grote slage met sloech.
Twee perde souden hem wel recken³⁵²³
 *Soudensi dat boemkijn *vertrecken*³⁵²⁴
- 3525 Dat die rese hilt in sine hande;
 Het was gebonden met yserinen bande.
 Hi tart vort sine scerde³⁵²⁷
 Ten *ridder* wert; pais no verde³⁵²⁸
 En wildi houden, hi was so gram.
- 3530 Den boem hi volleke nam
 Ende hieffen op met groter cracht.
Ferguut behoeft dat hi hem wacht³⁵³²

+fol. 21^a3506 *siene*: zie hem.3510 *Dorperlike*: tot mijn schande.3511 *ofte*: als.3512 *tenen slage slicht*: met één enkele slag.3516 *niet cranc*: zeer sterk.3520 *bedi*: daarom.3523 *souden hem wel recken*: zouden al hun krachten moeten inspannen.3524 *vertrecken*: van zijn plaats, in beweging krijgen.3527 *Hi tart... sine scerde (screde)*: hij richtte zijn schreden.3528 *verde*: vrede.3532 *hem wacht*: op zijn hoede is, zich in acht neemt.

- Van des resen hameidekine;³⁵³³
 Want geraect sine, *ten trouwen* mine!
 3535 Ic wane datsine sal quetsen,
 Si salne doet in derde metsen.³⁵³⁶
 Die *ridder* ontsach den *groten here*;
 Hi quam metten orse sere
 Wat dat hi geriden mochte.
 3540 Mettien scachte, die hi brochte
 Stachine op dat kanebeen.³⁵⁴¹
 Lettel no vele het ne scheen
 Datter die rese iet op michte,³⁵⁴³
 Maer grote scerden hi te hem scricte³⁵⁴⁴
 3545 Ende brochte den scacht gedregen.³⁵⁴⁵
 Ferguut wachter hem jeghen;
 Die boem hem bi den hoofde leet,³⁵⁴⁷
 Ors ende ghereide hi smeeet³⁵⁴⁸
 In *tween* sticken, dat het viel op tgras.
 3550 Ferguut sere vervaert was,
 Want het dochte hem quaet spel;
 Maer het quam Fergute wel
 Dat des resen eyke voer
 Wel *acht* voete inden moer,³⁵⁵⁴
 3555 Dat hine niet mochte bringen uut.³⁵⁵⁵
 Dapperlijc spranc op Ferguut
 Ende dancte Gode van allen goede.
 Hi liep den rese op met stouten moede³⁵⁵⁸
 Ende sloeghen metten swerde in thovet;
 3560 Hi waenden wel hebben geclovet,
 Maer die rose en mickes niet.³⁵⁶¹
 Ferguut sprac: 'Wats mi gesciet?
 Dits die duvel, hens geen man;³⁵⁶³
 Wat magic doen? want ic en kan

3533 *hameidekine* (ironisch als verkleinwoord gebruikt): eig. slagboompje; hier als wapen gebezigd: stormpaal.

3536 *in derde metsen*: zo fel neerslaan (dat het dode lichaam in de grond dringt).

3541 *Stachine* = stak hij hem; *kanebeen*: borstbeen.

3543 *iet op michte*: er iets om gaf.

3544 *grote scerden*: met grote schreden; *scricte*: stapte.

3545 *scacht* heeft hier, blijkens het zinsverband, dezelfde betekenis als *boemkijn* (vs. 3524), van *hameidekine* (vs. 3533) en van *boem* (vs. 3547).

3547 *bi... leet*: ging voorbij aan.

3548 *smeet*: sloeg.

3554 *moer*: modder.

3555 *Dat*: zodat.

3558 *met stouten moede*: stoutmoedig, onversaagd.

3561 *rose*: reus.

3563 *hens (het en es)*: het is (niet).

- 3565 Sijn hoeft *ontginnen met minen swarde*.
 Die rese *wranc* doe wel harde³⁵⁶⁶
 Den boem, die vast in derde stac *daer*.
 +Fergut hadde groten vaer,
 Hi ontsach des resen ameide;
- 3570 Hi ware doet alsonder beide
 (Dat wiste hi wel), haddise eer *gecregen*.³⁵⁷¹
 Met beiden handen heft hi *herdregen*.³⁵⁷²
 Dat swert ende sloech *hem af den arem*;
 Up die erde viel hi *alwarem*.³⁵⁷⁴
- 3575 Die rese erspranc ende *wart ververt*.³⁵⁷⁵
 Ende makede *hem te Fergute wert*,
 Want hi hevet groten toren
 Dat hi *sinen arem* heft *verloren*.
 Toten *ridder* es hi comen
- 3580 Ende heften *biden halse genomen*,³⁵⁸⁰
 Onder *sinen aerm hine sloech*;³⁵⁸¹
 Dapperlike hine wech droech
 Ten *watere wert*, so hi eerst mochte,
 Want hi michte *in sijn gedochte*.³⁵⁸⁴
- 3585 Dat hi *den ridder* soude *verdrinken*,
 Want hine *conste hem niet ontwinken*.³⁵⁸⁶
 Hi moesten dragen, al waest *hem swaer*.³⁵⁸⁷
 Alse *Ferguut quam* den watre naer
 Wilden die rese *daer in stoten*,
- 3590 Maer *Ferguut* es heme *ontbroken*.³⁵⁹⁰
 Alsoet avonture woude.³⁵⁹¹
 Hi riep op Gode menechfoude
 Dat hi sijn lijf moeste *ondragen*.³⁵⁹³
 Die rese *ghincken* weder jagen
- 3595 Ende hadden harde gerne *gelout*,³⁵⁹⁵
 Maer *Ferguut* hem niet en *betrou*,³⁵⁹⁶
 Hine liet den rose *hem niet na comen*;

+fol. 21^b3566 *wranc*: wrong, trok... aan.3571 *haddise eer gecregen*: als hij (de reus) ze (de 'ameide' = de boom) er eerder (bijtijds) uit gekregen had.3572 *herdregen*: opnieuw opgeheven.3574 *alwarem*: warm als hij nog was.3575 *erspranc*: sprong op.3580 *biden halse genomen*: beetgepakt.3581 *sloech*: pakte op (met een felle beweging).3584 *hi michte in sijn gedochte*: hij had de bedoeling.3586 *hine*: hi = Ferguut; *ontwinken*: ontsnappen.3587 *Hi*: de reus.3590 *ontbroken* (met dat.): ontsnapt.

3591 Zoals het goed geluk het wilde.

3593 *sijn lijf ondragen*: het leven er afbrengen.3595 *gelout*: beetgepakt, in de hand gekregen.3596 *betrou*: vertrouwt.

- Want haddine ander werf genomen,³⁵⁹⁸
 Die pelse mochter wel sijn bleven.³⁵⁹⁹
 3600 *Ferguut* heft echt tswert verheven,³⁶⁰⁰
 Die luchter hant hi hem af smeeet.³⁶⁰¹
Ferguut lieper toe ghereet,
 Sloech hem thoeft af metten swerde;
 Die buuc viel neder op die erde.³⁶⁰⁴
 3605 Ic en wane niet datten soudén dragen³⁶⁰⁵
Vier sterke perde op enen wagen.
 Lokefeer aldus doet bleef.
Ferguut lettél rouwe dreef.
 Ten castele ginc hi vollike,
 3610 Daer vant hi *ene* zale rike;
Twee joncfrouwen daer in saten
 +Die blide waren uter maten
 Dat die rese dus bleef doet.
 Doe sach hi inder ere scoet³⁶¹⁴
 3615 Liggen den sone sagiants.³⁶¹⁵
Ferguut vragede al te hants
 'Wies es dat kint dat daer leit?'
 Si antwoorden hem gereit.³⁶¹⁸
 'Het es dies groets resen
 3620 Dien gi doet hebt.' 'Het mach wel wesen'
Sprac Ferguut, 'bi mire trouwen!
 Het gelijct hem wel, bi onser Vrouwen!
 Maer *Ferguut* greept doe biden voete
 Ende scoet vander brucgen onsoete³⁶²⁴
 3625 In een water dat daer liep;
 Dat kint verdranc, het waser diep.
 Toten joncfrouwen keardi weder,
 Die zale liep hi op ende neder,
 Vragede of daer iemen els in ware.
 3630 Die joncfrouwen spraken sonder vare:
 'Here, gi moget u wel ontcleden,³⁶³¹
 Ghine vint hier niemen dan ons beden;

*fol. 21 verso^a3598 *want*: immers; *haddine*: hadde hi (= de reus) en (= Ferguut).3599 *pelse*: huid. leven.3600 *echt*: opnieuw.3601 *luchter*: linker; *smeet*: sloeg.3604 *buuc*: romp.3605 *dragen*: trekken, vervoeren.3614 *inder ere scoet*: op de schoot van de ene.3615 *sagiants*: waarschijnlijk te lezen: *sgigants* (van de reus).3618 *gereit* (gereet): onmiddellijk.3624 *scoet* (*scoet-et*): gooide het neer; *onsoete*: met kracht.3631 *ontcleden*: ontwapenen.

- Wi hebben hier *twee* jaer
 Gheweest al over *waer*.
 3635 Noit en sagen wi hier wijf no man
 Sonder allene den tyran³⁶³⁶
 Dien gi versloeket [niet] lanc ere.*³⁶³⁷
 Nu dancken wi Gode, onsen Here,
 Dat hi ons hevet vertroest³⁶³⁹
 3640 Ende u, dat gi ons hebt *verloest*,
 Want wi waren sere *tongemaken*.³⁶⁴²
Ferguut sprac: 'Bi wat saken³⁶⁴³
 Hebdi hier gesijn so *lange*?³⁶⁴³
 Waest bi uwen wille of bi *bedwange*?'
 3645 Die joncfrouwen spraken bede:
 'En trouwen, here, bi groten lede³⁶⁴⁶
 Also wi u seggen mogen.
 Wi quamen *in* dit foreest *in* hogen³⁶⁴⁸
 Lude singende ende blide
 3650 - En was niet spade, het was betide -
 Met *tween* ridders van Maeschons;³⁶⁵¹
 Wi haddense lief ende si ons,
 Aldat wi hadden, was gemene.
 Het hadde geduert *van kinde clene*³⁶⁵⁴
 3655 Sonder eneghe dorperhede,³⁶⁵⁵
 Verstaet wel: dan was niet mede,³⁶⁵⁶
 *Si waren hovesch ende avisiert.*³⁶⁵⁷
 Her *ridder*, wi hadden gevisiert³⁶⁵⁸
 Te varne ter tafelronden,*
 3660 Daer wi waenden hebben vonden
 Vrouwen ende *ridders* van menegen landen.
 Lasen! wi voeren tonsen *scanden*.³⁶⁶²
 Onsen telt quamen wi gereden;
 Die rese quam na ons gescreden,
 3665 Die groet ende starc was uter maten.

*fol. 21 verso^b

- 3636 *sonder*: met uitzondering van, behalve.
 3637 *niet lanc ere*: niet lang geleden, hier: zoëven.
 3639 *vertroest*: troost, moed gegeven.
 3642 *Bi wat saken*: om welke reden.
 3643 *Hebdi... gesijn*: zijt ge... geweest.
 3646 *En trouwen*: waarachtig; *bi groten lede*: zeer tot ons ongeluk.
 3648 *in hogen*: verheugd.
 3651 *met*: bij, onder begeleiding van. *Maeschons*: Mâcon; zie lijst van *Plaatsnamen* (bijlage II, blz. 235).
 3654 *van kinde clene*: sinds onze prille jeugd.
 3655 *dorperhede*: onbetamelijkheid, oneerbaarheid.
 3656 *dan was niet mede*: dat was er niet bij.
 3657 *avisiert*: welopgevoed.
 3658 *gevisiert*: het plan gemaakt.
 3662 *Helaas*, we maakten de reis tot ons nadeel.

- Hi voerleide ons die straten,³⁶⁶⁶
 Bede onse lieve hi versloech;
 Indesen casteel hi ons droech
 Ende dede ons voestren sinen sone.³⁶⁶⁹
- 3670 Aldus so siwi hier gewone.³⁶⁷⁰
 Alles rouwen moetmen vergeten.³⁶⁷¹
 Ontwapint u, *ridder*, ende laet *ons* eten,
 Wi selen u geven gnoech.
 Die *ridder* was blide ende loech
- 3675 Ende ontwapende hem sonder beide.
 Die ene joncfrouwe die tafle leide,³⁶⁷⁶
 Dandere brochte becken ende dwale³⁶⁷⁷
 Ende hieten dwaen. 'En sate niet wale'³⁶⁷⁸
 Lieve joncfrouwe,' sprac die jonchere,
- 3680 'Gaefdi mi water, het ware *omnere*.'
 Hi naemt selve ende es geseten.
 Daer was wel gereet dat eten.
 Men brochte hem van venisoene;³⁶⁸³
 Hi ad sere, hi hads te doene.³⁶⁸⁴
- 3685 Die joncfrouwen bi hem saten,
 Blidelike datsi aten
 Alles dies si visieren mochten.³⁶⁸⁷
 Ferguut began versochten,³⁶⁸⁸
 Alst gheten was, *omme sinen wrene*.³⁶⁸⁹
- 3690 Doe sprac der joncfrouwen ene:
 'Here, gi dunct mi tongemake;
 Wildi ons secgen die sake
 Daer wi u af berechten mogen?'³⁶⁹³
 Hi sprac: 'Joncfrouwe, bi minen ogen,
- 3695 Om mijn ors eist dat ic droeve,
 Want ics nu sere behoeve;
 Te voet magic niet wel gaen.'

3666 *voerleide*: versperde.

3669 *voestren*: opvoeden.

3670 *siwi (sijn wi) gewome*: wij zijn woonachtig, wij verblijven.

3671 *Alles rouwen*: gen. afhankelijk van vergeten.

3676 *leide*: maakte klaar.

3677 *dwale*: handdoek.

3678 *dwaen*: de handen wassen; *En sate niet wale*: het zou niet wel passen.

3683 *venisoen*: wildbraad.

3684 *ad (at) sere*: at overvloedig; *hi hads te doene*: hij had het nodig.

3687 *Alles dies*: van alles, wat ze maar konden uitdenken, dus: waar ze trek in hadden.

3688 *versochten*: diep zuchten.

3689 *Alst gheten was*: toen men klaar was met eten.

3693 *berechten*: helpen, van dienst zijn.

- Die joncfrouwe sprac: 'Here, laet staen,
Sijt te ghemake ende blide.
- 3700 Ic sal u wisen *een* rosside,³⁷⁰⁰
+Sijns gelike gi noit en saget;
Maer het es een lettel *verdaget*,³⁷⁰²
Ghine selet niet *vermeesteren comen*.
Binnen Parijs of binnen Lonnen
- 3705 En es engeen van sire maniere³⁷⁰⁵
So fel, so edel no so diere.³⁷⁰⁶
Het es geheten Pennevare.
Ic segge u dat al over ware:
Het soude u dragen *seven* dage
- 3710 Gewapint dore bosch ende dor hage
Eer dat moede soude wesen.
Dat ors was des groets resen,
Hine hadt gegheven *omme* geen gelt.
Het gaet u sere sinen telt³⁷¹⁴
- 3715 Dan enech ander ors mach rinnen;
Maer en wilde noit *man* kinnen
Dan den rese, sinen here.
Nochtan dat ors doet mere:³⁷¹⁸
Het soude u over *ene* riviere
- 3720 *Twee ridders* gewapint dragen *schiere*.³⁷²⁰
Dat ors en laet hem niet beslaen.
Het soude u *emmermeer* oec gaen
Berch ende dal, eer dat snave.³⁷²³
Die voete hevet goet ende gave
- 3725 Also haert of si van stale waren.
Noch secgic u van Pennevaren:
Savons eist also blide³⁷²⁷
Alst es daerment rijt betide.
Het was gevoedt in Romenie;³⁷²⁹
- 3730 Het sende ene joncfrouwe vrie³⁷³⁰
Den hertoge van Denemerke.

+fol. 22^a3700 *rosside*: strijdros.3702 *es verdaget*: heeft te lang op stal gestaan.3705 *maniere*: soort.3706 *fel*: onstuimig.3714 *sere* (comp. *seerre*): harder; *het gaet sere sinen telt*: het draaft harder.3718 *doet*: is in staat tot.3720 *schiere*: gemakkelijk.3723 *eer dat (dat het) snave* (van *sneven*): voor dat het zou vallen, d.i. en het zou niet vallen.3727 *blide*: monter.3729 *gevoedt*: opgegroeid; *Romenie*: vermoedelijk de Romagna in Italië. - Zie lijst van *Plaatsnamen* (bijlage II, blz. 236).3730 *vrie*: edel van geboorte.

- Op heme so want die rese sterke³⁷³²
 Daer hi heme dede scade groet;
 Hi sloech hem menegen man te doet
- 3735 Vore *ene* stat, heet Baviere,
 Die herde rike es ende fiere.³⁷³⁹
 Ferguut was wel te gemake
 Alse hi hoerde der joncfrouwen sprake
 Ende vanden orse die doget seggen.
- 3740 Hine wilt niet *in versten* lecgen³⁷⁴⁰
 Ende hi sprac: 'Lieve joncfrouwe scone,
 Wiset mi dors, dat u God lone!
 Want ic sout herde gerne sien.'
 Die joncfrouwe nam *Ferguut* mettien
- 3745 *Ende leiddene in ene susterne.³⁷⁴⁵
 Daer vant hi hangende *ene* lanteme
 Daer een karbonkelsteen *in* lach;
 In allen steden *scheert daer* dach,
 Dat dede die cracht vanden stene.
- 3750 *Ferguut* versach den wrene
 Met *tween* ketenen vaste gebonden
 Van finen selvere. In corten stonden
 So tart hi ten orse wert.³⁷⁵³
 Teerst datten versach dat pert
- 3755 Het rechte heme over die voete³⁷⁵⁵
 Ende sloech sine tande so onsoete³⁷⁵⁶
 Naden *ridder*, hadten gheraect,³⁷⁵⁷
 Het haddem lictekijn gemaect.³⁷⁵⁸
 Het sloech in dat paviment
- 3760 Metten voeten al omtrent,
 Dat vallen moesten die quarele.³⁷⁶¹
Ferguut sprac: 'Bi Sente Danele,
 Dit nes geen pert, hets Barlebaen!'
 Hine dorste heme niet naerre gaen,³⁷⁶⁴
- 3765 Hi deinsde ende sach *ene* hameide
 Die hi begreep. Wel lude hi seide:

*fol. 22^b

- 3732 *op heme so want (wan-et)*: op hem veroverde het.
 3739 *doget*: voortreffelijkheid.
 3740 *in versten lecgen*: uitstellen.
 3745 *susterne*: krocht.
 3753 *tart*: trad.
 3755 Het ging overeind staan.
 3756 *so onsoete*: zo geweldig.
 3757 *hadten (hadde-t-en)*: had het hem.
 3758 Het had hem een zware verwonding toegebracht.
 3761 *vallen*: zakken, d.i. in de grond gestampt werden; *quarele*: vloerstenen.
 3764 *naerre*: nader.

- 'Ic sal di meestren te minen wille.³⁷⁶⁷
 Met ere hameiden liep hi stille
 Ende sloecht met beiden handen *in thovet*;
 3770 Tors viel neder ende *wart verdovet*
 Ende lach stille also *een* bruoit.³⁷⁷¹
 Ay Deus! hoe lude sprac Ferguut:
 'Dus salmen temmen dongemate!³⁷⁷³
 Dat ors was saen ane die bate,³⁷⁷⁴
 3775 Het spranc op ende sach op Fergute.*
 Ic wane hijt hadde in ene mute³⁷⁷⁶
 Doen crupen, hadt geweest sijn wille.
 Het kendene saen; het stont al stille.
 Hi streket achter ende vore,³⁷⁷⁹
 3780 Hem behages wel ter core.³⁷⁸⁰
 Hi sach daer hangen *een* dier gereide
 Van finen yvore; op dors hijt leide.
 Enen breidel vant hi van goude,
 Ic en wane niet dat ymen soude
 3785 Alsulc *enen* copen omme *hondert* pont.
 Dat ors ontede dien mont
 Alset dien breidel horde clingen;³⁷⁸⁷
 In sijn latijn begonste het singen,³⁷⁸⁸
 *Metten voeten ghinct baleren.³⁷⁸⁹
 3790 Ferguut ghinct achemeren,³⁷⁹⁰
 Hi breidelet ende traect *in* die zale.³⁷⁹¹
 Dat gesmide stont hem wale.³⁷⁹²
 Dat aersoen hi begreep
 Ende spranc op sonder stegreep;
 3795 Hi voer hem meyen *in* dat gras.³⁷⁹⁵
 Hoe blide Pennevare was
 Alset quam op dat gerume!³⁷⁹⁷

*fol. 22 verso^a3767 *meestren*: klem krijgen.3771 *bruoit*, eig. een onnozele, hier wel: een logge massa.3773 *Dus*: zo; *dongemate*: die zich niet weet te betomen.3774 *ane die bate*: aan de betere hand, bijkomend.3776 *mute*: hol.3779 *streket*: streelde het.3780 *Hem* (dat ors) *behages* (*behagede-es*, nl. dit strelen) *wel ter core*: zeer, buitengewoon, d.i. dit was aan het paard buitengewoon aangenaam.3787 *clingen*: klinken.3788 *sijn latijn*: zijn eigen taal.3789 *baleren*: trappelen.3790 *achemeren*: optuigen.3791 *breidelet* (*breidelde-et*): legde het de toom aan.3792 *gesmide*: tuig.3795 *hem meyen*: om zich te verlustigen.3797 *gerume*: het vrije veld.

- Het gevoelde Fergute cume³⁷⁹⁸
 Die heme sat op sinen rugge.
 3800 Pennevare was herde vlugge,
 Het ginc springen ende lopen;
 Ferguut en dorst niet nopen³⁸⁰²
 No slaen metten sporen.
 Pennevare lichte heme voren,³⁸⁰⁴
 3805 Dertich voete vloech het verre.
 Doe liet hijt lopen ende wart erre,³⁸⁰⁶
 Dat ors liep sere dan een hase;³⁸⁰⁷
 Het deerde Fergute in die blase.³⁸⁰⁸
 Pennevare scheen dat vloech³⁸⁰⁹
 3810 Daert hem over die erde boech.
 Ferguut wart herde blide
 Also hi so goet vant dat rosside.
 Te siere herbergen keardi saen
 Ende liet tors tsire crebben gaen.³⁸¹⁴
 3815 Doe quamen hem die joncfrouwen voren³⁸¹⁵
 Ende wilden heme af doen die sporen,
 Die hi hadde ane sine voete.
 Hi scamets hem ende seide: 'Soete,³⁸¹⁸
 Wert op; enware geen gevoech.³⁸¹⁹
 3820 Hi deetse selve af ende loech
 Ende dwoech sine hande in een beekijn.³⁸²¹
 Dus was hi ginder een stickelkijn³⁸²²
 Viere maent wel te gemake
 Metten joncfrouwen; al hare sprake
 3825 Ende datsi daden sat hen wel;³⁸²⁵
 Si hadden bliscap ende spel.
 Die ridder hi begonste hem vragen:
 'Joncfrouwen, dat u God moet dagen,³⁸²⁸

3798 *cume*: nauwelijks.

3802 *en dorst (dorst-et)*: behoefde het niet.

3804 *lichte heme voren*: lichtte zich van voren op, d.i. lichtte de voorpoten snel op (om grote sprongen te kunnen maken).

3806 *erre*: opgewonden, uitgelaten; het ond. (*het*, nl. het paard) is uitgelaten na *ende*.

3807 *sere* (comp. *seerre*): sneller.

3808 *deerde*: deed pijn.

3809 Pennevare scheen te vliegen.

3814 *crebbe*: krib.

3815 *quamen hem voren*: kwamen voor hem, gingen tot hem.

3818 *hi scamets (scamede-es) hem*: hij was er verlegen om.

3819 *Wert op*: sta op; *enware geen gevoech*: het zou niet passen.

3821 *dwoech*: waste.

3822 *een stickelkijn*: een poosje.

3825 *sat*: paste.

3828 *dagen*: bijstaan.

- Wetti iewer enighe niemaren³⁸²⁹
 3830 Daer ic soude moghen varen
 Om te bejagen lof ende prijs?
 'Here, so helpe mi Sente Denijs'
 *Sprac deene joncfrouwe, 'ic en weet gene,
 Maer hier op *seven* mile clene
 3835 So es ene stat beleit³⁸³⁵
 Alsoement ons heft geseit;
 Het heftse beleit *een* coninc
 Om ene wonderlike dinc.
 Indie stat es *ene* joncfrouwe,
 3840 Si es van alden lande vrouwe,
 Die de *coninc* soude nemen gerne.³⁸⁴¹
 Sine willen niet; *haer* staets *tontberne*,³⁸⁴²
 Sone wille *den* coninc hebben niet.³⁸⁴³
 Des doget die *coninc* groet verdriet³⁸⁴⁵
 3845 Ende vermet *hem* hi salse halen
 Met crachte ende doense qualen.³⁸⁴⁶
 Al hare lant doet hi te brande,³⁸⁴⁷
 Hi doet hare lachter ende scande,
 Hi heft hare doet menegen *seriant*³⁸⁴⁹
 3850 Sider dat hi *quam* int lant.³⁸⁵⁰
 Dustane wijs es die vrouwe beleit³⁸⁵¹
 Ende doget pine ende aerbeit.³⁸⁵²
 'Mi dinke,' sprac doe die *jonchere*,
 'Die *coninc* doet hem *selven* onnere;
 3855 Hine es niet hovesch *in* sijn gedachte
 Dat hise hebben wille *met* crachte.
 Daert hare leet es, eist onspoet.³⁸⁵⁷
 Met crachte en dade si *nemmer* goet.³⁸⁵⁸
 Joncfrouwe, horedi noit nomen

*fol. 22 verso^b3829 *Wetti*: weet jij; *niemaren*: tijdingen (over avonturen of toernooien).3835 *beleit*: belegerd.3841 *nemen*: tot vrouw nemen.3842 *haer staets tontberne*: lett.: het past haar ervan af te zien, d.i. zij wil het beslist laten (versterking van de voorgaande ontkenning, die in vs. 3843 nog door een even sterke negatie gevolgd wordt).3843 *Sone: so (si) ne*.3845 *vermet hem*: maakt zich sterk, verzekert stellig.3846 *crachte*: geweld; *qualen*: lijden.3847 *doet hi te brande*: verwoest hij te vuur (en te zwaard).3849 *heft... doet*: heeft gedood.3850 *Sider dat*: sedert dat, van de tijd dat.3851 *Dustane wijs*: op zulke wijze.3852 *aerbeit*: moeite, leed.

3857 Daar het haar onwelgevallig is blijft het zonder goed gevolg, d.i. valt er geen succes te verwachten.

3858 *Met crachte*: door geweld gedwongen.

- 3860 Die coninginne?' 'Jaic, hem somen.³⁸⁶⁰
 Si es vrouwe van den Rikenstene,
 Geheten es soe Galiene;
 Si es hovesch ende wel geraect,
 Van allen leden es si volmaect.'
- 3865 Alse *Ferguut* dit verhort
 Dat Galiene es in hare port³⁸⁶⁶
 Beseten, die hi soeken vaert,³⁸⁶⁷
 Dapperlike haeldi sijn paert
 Ende wapinde hem altoten voeten.
- 3870 Die ene joncfrouwe begonsten groeten
 Ende vragede hem, of hi iet woude,
 Of waerwert dat hi varen soude.
 Hi sprac: 'Joncfrouwe, ic sal mi maken
 Ten Rikenstene; magickere geraken
- 3875 Ic soude gerne den coninc scouwen³⁸⁷⁵
 Die lelijchede doet der vrouwen;³⁸⁷⁶
 'Wijst mi den wech ten Rikenstene.'
 'Ic doet gerne,' sprac die ene,
 'Al desen pat soe seldi varen.
- 3880 Die rike God moet u bewaren!
 Wi selen indesen casteel bliven.
 Alst u wille es, mogedi ons verdriven,
 Want gi sijt onse gerechte here.
 God behoude u in u ere.'
- 3885 Die ridder metten witten scilde
 Nemmer hi daer letten wilde;³⁸⁸⁶
 Op Pernevaren es hi geseten.
 Die milen haddi saen gemeten³⁸⁸⁸
 Die ten Rikenstene lagen.*
- 3890 *Fergute* begon wel behagen
 Alse hi sach die pawelgoene³⁸⁹¹
 Die daer waren, selc blaeu, selc groene,³⁸⁹²
 Menich van meniger manieren.³⁸⁹³
 Hi sach dakeren die banieren³⁸⁹⁴

+fol. 23^a

- 3860 *hem somen*: door sommige lieden.
 3866 *port*: stad.
 3867 *Beseten*: belegerd.
 3875 *scouwen*: (willen) zien, nl. om met hem af te rekenen.
 3876 *lelijchede doet*: smadelijk bejengt.
 3886 *letten*: vertoeven, talmen.
 3888 *gemeten*: afgelegd.
 3891 *pawelgoene* (pawelioen): tenten.
 3892 *selc*: sommige.
 3893 *maniere*: soort.
 3894 *dakeren*: wapperen.

- 3895 Metten winde ende menich *ponioen*,³⁸⁹⁵
 Menech halsberch ende accottoen,
 Menige *targie*, menige *corie*.³⁸⁹⁷
 Doe hilt al stille die *vrie*.³⁸⁹⁸
 Hi sach *daer* oec menigen *seriant*,
 3900 Cousen gebonden, *glavie* in die *hart*,³⁹⁰⁰
 Menigen *ridder* coene ende stout,
 - Die *glaviën* waren alse een wout -
 Hare helme *gelachiert*.³⁹⁰³
 Ende in scaren *gebatelgiert*.³⁹⁰⁴
 3905 Si trocken alle *ter* stat wert;
 Daer sach hi menech scone *pert*
 Wel *verdect* met *coverturen*.³⁹⁰⁷
 Die van binnen waren *ten* muren
 Ende trocken vore *haer* *barbekane*.³⁹⁰⁹
 3910 *Daer* ne was nieman, dat ic wane,
 Hine hadde vander *pelsen* *vrese*.³⁹¹¹
 Alst *nakede* dier *rese*.³⁹¹²
 Daer waert een *pongijs* *herde* *grot*.³⁹¹³
 Daer menech *seriant* in bleef doet.
 3915 In beden siden hadden si *scade*.
 Die vander stat worden *te rade*.³⁹¹⁶
 Ende wilden weder keren achter,
 Ofte si souden meerren *lachter*.³⁹¹⁸
Bejagen, wilden si langer *bliven*.³⁹¹⁹
 3920 Die van buten *gingense* *driven*
 +Ende *bodelen* ende *steken*.³⁹²¹
 Si wilden hare *scade* wreken,
 Si *dadense* te *meskieve* *sere*.³⁹²³
 Alse dat sach *Ferguut* die *jonchere*,

+fol. 23^b3895 *ponioen* (eig. *pennoen*): wimpel (aan de lans vastgemaakt).3897 *targie*: klein schild, meestal rond van vorm en met leder bekleed; *corie* (*curie*): kolder van leer, die soms onder, soms boven de 'halsberch' gedragen wordt; hier vermoedelijk boven.3898 *die vrie*: heeft hier in rijmpositie geen bepaalde betekenis; het kan best weergegeven worden door: de edele ridder.3900 *Cousen*: lederen of ijzeren beenbekledingen; *glavie*: lans.3903 *gelachiert*: vastgebonden.

3904 En ze waren in slagorde opgesteld.

3907 *coverturen*: dekkleden.3909 *barbekane*: buitenmuur van de vesting.

3911 Of hij was beducht voor zijn huid.

3912 *het nakede* + 3de nv. (*dier rese*, *rese* = krijgstoet, gevecht): toen dat zwaar gevecht op handen was.3913 *pongijs*: gevecht; *grot*: groot.3916 *worden te rade*: pleegden overleg.3918 *ofte*: zo niet, anders.3919 *bejagen*: zich op de hals halen.3921 *bodelen*: kwellen, bestoken (ndl. beulen).

3923 Ze brachten ze zeer in het nauw.

- 3925 Dwanc hi ane *hem den witten scilt*;
Den scacht hi vaste *in sijn hart hilt*
Ende sloech inden tas *met sporen*.³⁹²⁷
So wat so *hem quam te voren*.³⁹²⁸
Het moeste rumen die *artsoene*,³⁹²⁹
- 3930 Al en waest *hem* niet lief te doene.
So waer hi wilde moeste hi *varen*,³⁹³¹
Want hi sat op Pennevaren,
Die de porsse dede rumen;³⁹³³
Alle die orsse moesten tumen.³⁹³⁴
- 3935 Die *hem quamen* int gemoet.³⁹³⁵
Pennevare was al te goet,³⁹³⁶
Alsoe was *Ferguut*, diere op sat.³⁹³⁷
Hi voer aldore tote andie stat
Ende dede die van binnen *wederkeren*.³⁹³⁹
- 3940 Die *ridder* sprac: 'Wel lieve heren,
Volget mi ende wrect u scade.'
Si spraken alle: 'Here, *uwen rade*
Willen wi volgen *met alre machte*.'
Die *daer* hadde gesien die scachte
- 3945 Dore die bodelinge waden,³⁹⁴⁵
In wane niet hine hadde *ontraden*.³⁹⁴⁶
Die *ridder* metten witten scilde
Hi was sire slage harde milde,
Hi sloech menegen swaren slach
- 3950 Up die van buten opdien dach;³⁹⁵⁰
Menigen man nam hi sijn leven.
Die *coninc* ware beter achter bleven
Dan dat hi die stat *versochte*.³⁹⁵³
Die witte *ridder* hine rochte
- 3955 Van niemene gheen rentsoen:³⁹⁵⁴⁻⁵⁵

3927 En joeg in galop op de menigte in.

3928 *So wat so*: wat ook, al wat.

3929 *rumen die artsoene*: uit het zadel vallen.

3931 *moeste*: kon.

3933 *die porsse* (persse): plaats waar het gevecht het hevigst woedt.

3934 *tumen*: tuimelen, vallen.

3935 *int gemoet*: tegemoet.

3936 *al te*: zeer.

3937 *Alsoe*: zo ook.

3939 *die van binnen*: degenen die daar binnen waren, de verdedigers.

3945 door de ingewanden dringen.

3946 *ontraden* (= *ondraden*): vrees koesteren; lett.: ik meen niet dat hij niet bang zou geweest zijn, d.i. hij zou erg bang geweest zijn, denk ik.

3950 *die van buten*: de aanvallers, belegeraars.

3953 *versochte*: aanviel.

3954-55 *hine rochte... gheen rentsoen*: hij wilde geen losprijs hebben.

- Het moeste al *sinen ende doen*³⁹⁵⁶
 Wie dat heme quam te voren.
 Die van buten si *verloren*;
Ferguut cloevetse tote in dartsone.
 3960 Die van *binnen* waren coene,
 Si daden *achter* die van buten,³⁹⁶¹
 Tote *in* hare *tenten* moesten si *hem sluten*,³⁹⁶²
 Doe keerden *weder* die van *binnen*.
 Die *daer* hadden *willen winnen*³⁹⁶⁴
 3965 *Orsse, wapine of diere gereiden,
 Daer liepen die orsse *achter heiden*³⁹⁶⁶
 Sonder breidel, sonder here,
 Danc hebbe *Ferguut* die *jonchere*.³⁹⁶⁸
 Ferguut geleidde die van *binnen*
 3970 Tote an die stat; sine *consten kinnen*
 Noch sine wisten *wanen* hi quam.³⁹⁷⁰⁻⁷¹
 Alsoe die witte *ridder* vernam
 Datsi alle waren in die stat,
 Soe keerde *weder* *sinen* pat
 3975 Int foreest toten *joncfrouwen*.
 Hi dede *menigen* *achter scouwen*³⁹⁷⁶
 Binnen der stat; si *haddens wonder*³⁹⁷⁷
 Waer dat hi voer: die sonne was *onder*.
 Saen haddi *den* *wech ghereden*;
 3980 Dat foreest so es hi leden
 Ende es comen in die zale.
 Die *joncfrouwen* *ontfingen wale*,³⁹⁸²
 Si waren in *hogen* ende *blide*³⁹⁸³
 Ende *ginghen* op doen dat *rosside*,³⁹⁸⁴
 3985 *Wrevent* ende *gaven hem* *coren*.
 Die *coverture* hadt *verloren*,³⁹⁸⁶
 Die heme lach op die *crupiere*.³⁹⁸⁷
 Si daden hem ten *ridder* *sciere*³⁹⁸⁸

*fol. 23 verso^a

- 3956 *sinen ende doen*: het met de dood bekopen.
 3961 *daden achter*: dreven terug.
 3962 *hem sluten*: een toevluchtsoord zoeken.
 3964 *Die*: van hen die; *winnen*: buitmaken.
 3966 *achter heiden*: over 't veld.
 3968 *Danc hebbe*: dankzij.
 3970-71 *sine consten kinnen noch sine wisten*: zij konden er maar niet achter komen.
 3976 *achter scouwen*: hem achternakijken.
 3977 *si haddens wonder*: zij verwonderden er zich over.
 3982 *ontfingen*: ontvingen hem.
 3983 *in hogen*: verheugd.
 3984 *op doen*: op stal zetten.
 3986 *coverture*: dekkleed.
 3987 *crupiere*: staatriem.
 3988 *daden hem*: gingen.

- Ende holpen ontwapinen; hi was moede.³⁹⁸⁹
 3990 Wat wonder waest? Al met bloede
 Soe was sijn ansichte bevaen.³⁹⁹¹
 Si salfdene ende ghingen dwaen,
 Leidene bi enen viere warme.
 Hoe vriendelike in haer arme
 3995 Tastensi Ferguuts wonden!³⁹⁹⁵
 Si dancten Gode andien stonden
 Dat hi gheen arch en hadde vander doet.³⁹⁹⁷
 Si dadene eten (hi hads noet!)
 Ende leidene over een stic slapen³⁹⁹⁹
 4000 Ende daden hem een bedde maken.
 Galiene hadde enen seriant
 Die herde vele ridders kant.⁴⁰⁰²
 Si riepene ende vragede hem houde
 Of hi hare berechten soude
 4005 Vanden ridder, dien si sach dragen
 Den witten scilt; si sagen jagen:⁴⁰⁰⁶
 'Hi stac den coninc vanden wrene.
 Ic wane, hi dede meer allene
 *Dan alle die gene die daer waren;
 4010 Die rike God moetene bewaren!
 Hi heft ons groet sorcoers gedaen,⁴⁰¹¹
 Want ic hadde gesijn ghevaen
 Ende mine stat ware op genomen,⁴⁰¹³
 Ware hi ons niet te hulpen comen.
 4015 Seldi mi secgen hoe hi heet?'
 Die knape sprac: 'Vrouwe, in weet,
 Hine es niet van desen lande;
 Waer vromeren ridder ic noit en kande⁴⁰¹⁸
 No die meer pinen mochte gedogen.
 4020 En sachne heden man met ogen,⁴⁰²⁰
 Hine hadde emmer den helm op thovet.⁴⁰²¹
 Vanden live heft hi gherovet
 Menighen ridder, menigen seriant.

*fol. 23 verso^b3989 *holpen*: hielpen hem.3991 *bevaen*: bedekt.3995 *Tastensi*: onderzochten zij.3997 *arch van der doet*: gevaar te sterven, dodelijke wonden.3999 *over een stic*: gedurende een poos.4002 *kant*: kent.4006 *si sagen jagen*: zij zag hem (zijn vijanden) achtervolgen.4011 *sorcoers*: bijstand.4013 *op genomen*: ingenomen, veroverd.4018 *Waer*: maar; *vromeren*: dapperder.4020 *En sachne man*: niemand zag hem.4021 *Hine hadde*: dat hij niet had, of hij had.

- Ghebenedijt so si sijn hant
 4025 Die hare soe sere doet ontsien!
 Ic sach menigen *man* vor hem vlien;
 Waer hi *quam*, hi deet al *sceiden*.⁴⁰²⁷
 Onse Here moetene geleiden!
 Die *joncfrouwe* sprac: 'Mi wondert *sere*
 4030 Uut wat lande hi es, die *jonchere*
 Ende waer *omme* hi niet en *quam naer*.⁴⁰³¹
 Het was nacht; mi heves *vaer*.⁴⁰³²
 Tierst dat die *ridder* was genesen
 Wapende hi hem; hi wilde wesen
 4035 In there, *daer* hi naesten was⁴⁰³⁵
 Voer Rikenstene. Hi reet dat *gras*.⁴⁰³⁶
 Pennevare in *corter* wilen
 Hadde gescreden die *seven* milen;
 Het was al thant *ten* Rikenstene.⁴⁰³⁹
 4040 Die vander stat, groet ende clene,
 Tierst datsi *Ferguut* vernamen
 Ter porten *quamen* si tsamen.
 Si groettene alle *mont* gemene⁴⁰⁴³
 Ende seiden: 'Binnen Rikenstene
 4045 Soudemen doen uwe gebode.'
Ferguut antworde: 'Heren, van Gode
 Moettijs hebben groten danc.
 Nu vollijc op! wi beiden te lanc:
 Si wapenen hen inthere *daer* buten,
 4050 Ic horde die *bosnien* tuten,⁴⁰⁵⁰
 Die banieren sijn ontploken.⁴⁰⁵¹
 Die vander stat hebben gesproken:
 *'Here, wi sijn ghereet algader,
 Wi selen u volgen alse onsen vader.'
 4055 *Ferguut* nam ene baniere
 Van binnen ende sloech *met sporen* sciere⁴⁰⁵⁶
 In *sconinx* here wat hi mochte.⁴⁰⁵⁷

*fol. 24^a4027 *sceiden*: uiteenstuiven.4031 *naer*: naderbij.4032 *mi heves (hevet - es) vaer*: ik ben hierom (om dit alles) in angst.4035 *naesten*: laatst, kort geleden.4036 *Hi reet dat gras*: hij reed door het vlakke veld.4039 *al thant*: weldra, spoedig.4043 *mont gemene*: uit één mond.4050 *die bosinen tuten*: de bazuinen schallen.4051 *ontploken*: ontplooid.4056 *sloech met sporen sciere*: reed in snelle galop.4057 *wat hi mochte*: zo hard hij kon.

- Die eerste *ridder*, die hem brochte
 Den scilt, hi was uut Cornualgie.⁴⁰⁵⁸⁻⁵⁹
- 4060 Onlange duerde die battalgie;
 Die witte *ridder* staken onsoete
 Soe dat den orsse alle die voete
 Begaven ende het viel te hope.⁴⁰⁶³
 Pennevare van sinen lope
- 4065 Enfaelgierde lettel no groet.⁴⁰⁶⁴⁻⁶⁵
 Tote viven stac hire doet
 Eer hi noit togel op hilt.⁴⁰⁶⁷
 Wel was dat ors *in* sijn gewilt,⁴⁰⁶⁸
 Alsoe was *Ferguut*, diere op sat.⁴⁰⁶⁹
- 4070 Doe spraken alle die vander stat:
 'Dese witte scilt doet wonder,
 Wi waren doet, ware wi *daer* sonder;
 Nu toe! helpe wi hem crachtelike.'
 Doe sloegen si in, arme ende rike.⁴⁰⁷⁴
- 4075 Daer wart *ene* battalie fel,
 Daer enwas niemen, hine had sijn vel
 Verwaermt, eer hijs ut ginc.⁴⁰⁷⁶⁻⁷⁷
 Also dede selve die coninc,
 Hi voerde sinen scilt *in* sticken.⁴⁰⁷⁹
- 4080 Die witte *ridder* dedene nicken⁴⁰⁸⁰
 Met *enen* slage tote up tghereide.
 Daer en was gheene langer beide,
 Die *coninc* moeste vlien dor noet.⁴⁰⁸³
Ferguut die hadden doet,⁴⁰⁸⁴
- 4085 Sijn vlien *conste* hem niet besluten.⁴⁰⁸⁵
 Doe versagene die *van* buten
 Meer dan *vijf hondert* tenen trane^{*4087}
 Ende scieden hem uter bane⁴⁰⁸⁸

4058-59 *hem brochte den scilt*: zich tot de tweekamp aanbod.

4063 *viel te hope*: zakte ineen (eig. 'op een hoop').

4064-65 eig.: wat zijn loop betreft, schoot Pennevare in 't geheel niet te kort, d.i. P. bleef even hard rennen.

4067 Eer hij ooit zijn vaart stremde.

4068 *in sijn gewilt*: zichzelf meester, op volle kracht.

4069 *Alsoe*: gelijk, of: zo ook.

4074 *sloegen si in*: sloegen ze er op los.

4076-77 *hine had sijn vel verwaermt*: of hij had het warm gekregen; *eer hijs ut ginc*: eer hij ermee ophield.

4079 hij had een gebroken schild.

4080 *nicken*: bukken.

4083 *dor noet*: noodgedwongen.

4084 *hadden doet*: zou hem gedood hebben.

4085 *vlien*: vlieden; *besluten*: baten.

4087 *tenen trane*: op één hoop, als één massa.

4088 *scieden hem uter bane*: wendden zich uit hun richting.

- Daer si in vochten doe
 4090 Ende reden Fergute toe,
 Selc met speren, selc met swerde.
 En halp niet dat hi hem werde.
 Daer gaven si in dat ghelach⁴⁰⁹³
 Den riddere meneghen slach
 4095 Ende veldene op die erde;
 +Elc met piken of met swerde
 Gingen houwen ende steken.
 Si souden hem wel gerne wreken,
 Hi hadde hem scaden vele gedaen.
 4100 Mochtsi souden gerne slaen;⁴¹⁰⁰
 Si ontsagene altemale.
 Mochtsine doden, si wisten wale
 Die andere souden lettel duren;⁴¹⁰³
 Si soudense houden binnen muren,
 4105 Sine mochten hem niet verweren.⁴¹⁰⁵
 Waest wonder, dat si hem gheren?⁴¹⁰⁶
 Si welfden alle op hem ter vaert,⁴¹⁰⁷
 Elc noepte met sporen sijn paert.
 Hi was in vresen vander doet,
 4110 Bedi hi hadde die porsse groet;⁴¹¹⁰
 Hi moeste vallen op die knien.
 Hine conste die swerde niet dorsien⁴¹¹²
 Die hem quamen op dat hoeft.
 Sijn vaste helm was hem gecloeft
 4115 Dat hi hinc ane weder zide.⁴¹¹⁵
 Ferguut wart op ende was onblide
 Ende hi enbrachierde sinen scilt;
 Dat swert hi vaste in sijn hart hilt,
 Al omtrent hem ginc hi houwen.
 4120 Die noit eer ridder mochte scouwen
 Mochte daer enen hebben vonden.
 Hem bloeden sere sine wonden.

+fol. 24^b4093 *in dat ghelach*: gedurende die strijd.4100 *Mochtsi (mochten si, si)*: konden ze, ze; *slaen*: doodslaan.4103 *lettel duren*: het slechts kort uithouden.4105 *Sine: (si - ne): si*: hier die van de stad.4106 *hem gheren*: het op hem gemunt hebben.4107 *welfden op hem*: kozen hem tot hun prooi, stormden op hem aan.

4110 Want hij bevond zich te midden van een grote drom vechtenden.

4112 hij kon niet tussen de zwaarden door kijken (vanwege hun dicht opeengedrongen getal).

4115 *Dat*: zodat; *ane weder zide*: aan beide kanten.

- Hi hadde verloren die ventalgie,⁴¹²³
 Nochtan secgic u sonder falgie:⁴¹²⁴
 4125 Wie dat hem quam binnen slage,⁴¹²⁵
 Hi moester bliven over sine gelage;⁴¹²⁶
 Bedi sloechsine alle van verren.⁴¹²⁷
 Die vander stat mogen merren⁴¹²⁸
 Te lange, eer si hem te helpen comen;
 4130 Blijft hire, het sal hem lettelt vromen.⁴¹³⁰
 Si daden luden enen horen;⁴¹³¹
 Om den ridder hebben si toren,⁴¹³²
 Datsine niewerinc en saghen.⁴¹³³
 Doe sagen si van verren jagen⁴¹³⁴
 4135 Pennevaren, sijn rosside;
 Doe reden si daer wart met nide.⁴¹³⁶
 Twee seriante haddent gevaen.
 Die van der stat lieten naer slaen⁴¹³⁸
 Ende beschudden Pennevaren.⁴¹³⁹
 4140 *Here God! hoe serech datsi waren⁴¹⁴⁰
 Om den ridder: het was wel recht.⁴¹⁴¹
 Mettien quam gelopen een knecht
 Ende riep: 'Gi heren, ghi doet wonder,⁴¹⁴³
 Die witte ridder hi gaet tonder;⁴¹⁴⁴
 4145 Ic sachne lanc eer te voet⁴¹⁴⁵
 Sere te meskieve. Gi quaet doet⁴¹⁴⁶
 Dat ghi hier hout met al ure crachte.⁴¹⁴⁷

*fol. 24 verso^a

4123 *ventalgie*: een onderdeel van de wapenrusting, ook door maliën bedekt, dat het onderste deel van het gezicht en de keel beschermd; zij zat met een veter of met knopen aan de capuchon van maliën vast. Ferguut's helm is reeds in twee stukken geslagen; nu hij ook zijn *ventalgie* kwijt is, is hij niet alleen zeer kwetsbaar aan het hoofd, maar ook aan de keel en zelfs aan het bovenste deel van de borst. Zie voor deze bijzonderheid: Camille Enlart, *Manuel d'archéologie française*, t. III. *Le Costume*, blz. 452-457.

4124 *sonder falgie*: zonder fout, voorzeker.

4125 *binnen slage*: binnen 't bereik van zijn slagen.

4126 Hij moest daar blijven in de slag en zo 't gelag betalen.

4127 *Bedi*: daarom.

4128 *merren*: talmen.

4130 *Blijft hire*: als hij daar het leven laat; *hem lettelt vromen*: hun weinig helpen, tot grote schade strekken.

4131 *luden*: blazen.

4132 *toren*: verdriet, leed.

4133 *Datsine*: omdat ze hem.

4134 *jagen*: rennen.

4136 *met nide*: met strijdlust.

4138 *lieten naer slaen*: renden naderbij.

4139 *beschudden*: beschutten, beschermden.

4140 *serich*: bedroefd.

4141 *het was wel recht*: het was wel te begrijpen.

4143 *ghi doet wonder*: gij doet vreemd.

4144 *hi gaet tonder*: hij delft het onderspit.

4145 *lanc eer*: al een tijd geleden.

4146 *te meskieve*: er ellendig aan toe.

4147 *hout*: blijft, stil houdt; *met al ure crachte*: met uw gehele legermacht.

- Indie porsse, daer gi gene scachte
 Ende die glavien siet gherecht,⁴¹⁴⁸⁻⁹
 4150 Daer es die *ridder*, sere hi vecht.
 Alse dat horden die van binnen
 Some spraken si: 'Nu salmen kinnen
 Die ghenendech sal sijn ende stout;⁴¹⁵³
 Nu toe! en sparen wi, jonc no out,⁴¹⁵⁴
 4155 Varen wi bescudden den goeden man!
 Doe reden si alle gader an⁴¹⁵⁶
 Ende scorden die porsse met crachte.⁴¹⁵⁷
 Daer waren glavien ende scachte
 Scilde ende helme ghefrotsiert.⁴¹⁵⁹
 4160 So verre hebben ghepongiert⁴¹⁶⁰
 Die van binnen, dat sine sagen
 Den witten *ridder*, al omme hem jagen⁴¹⁶²
 Ridders, knapen uut menegen lande,⁴¹⁶³
 Al dore cloeft tote in die tande.⁴¹⁶⁴
 4165 Alse *Ferguut* die van binnen vemam
 Ende dat heme die helpe quam
 Ende si heme brochten sijn rosside,
 Soe wart hi utermaten blide,
 Want hi wanet wel hebben verloren.⁴¹⁶⁹
 4170 Hi sat op ende sloech met sporen,
 Die sterke porsse dedi dunnen
 Waer so hi quam. In soude cunnen
 Sine doget vertellen niewer naer,⁴¹⁷³
 Al pijndix mi, ic hadt te swaer.⁴¹⁷⁴
 4175 Die van binnen waren harde blide
 Datsi dien *ridder* hadden uten stride;
 Si hadden wel hare ere gedaen.⁴¹⁷⁷
 Ten Rikenstene keerden si saen;*
 Ne waer hi keerde houde⁴¹⁷⁹

4148-9 in dat gedrang, waar ge ginds de lanssen en speren geveld ziet.

4153 *ghenendech*: onversaagd.

4154 *en sparen wi*: laten we niet talmen.

4156 *reden si an*: reden ze er op in.

4157 *scorden die porsse*: sloegen een bres in de drom der strijdenden.

4159 *ghefrotsiert*: ingedeukt, vernield.

4160 *ghepongiert*: gestreden.

4162 *omme hem jagen*: om zich heen wegdrijven (afweren)... door ze dodelijk te verwonden.

4163 *knapen*: schildknapen.

4164 *dore cloeft*: gekloofd.

4169 *hi wanet (wanede-et)*: hij waande het.

4173 *doget*: dapperheid; *niewer naer*: op geen stukken na.

4174 *Al pijndix (pijnde - ic - es) mi*: al deed ik er nog zo mijn best toe.

4177 *hare ere gedaen*: zich zelf eer aangedaan.

4179 *Ne waer*: maar.

- 4180 Tsinen castele inden woude
 Daer hi die joncfrouwe[n] vant;*
 Si ontwapindene alte hant.⁴¹⁸²
 Si weenden utermaten sere
 +Alsi vonden den jonchere
- 4185 Dore slegen in so meneger stat.⁴¹⁸⁵ *fol. 24 verso^b
 Si salfdene ende maecten hem een bat.
 Si waren vroet van eersatrien,⁴¹⁸⁷
 Worper in rosen ende acolien*⁴¹⁸⁸
 Ende ander cruut, datsi daer vonden
- 4190 Omme te sachtene sine wonden.⁴¹⁹⁰
 In corter stont hadsine genesen.
 Nu latic vanden ridder wesen.
 Int here die coninc Galarent
 Dede houden sijn parlement⁴¹⁹⁴
- 4195 Ende sprac: 'Gi heren, wat te rade?'⁴¹⁹⁵
 Wi hebben gehadt grote scade.
 Ic doge int herte groten toren:
 Mijns volx hebbic vele verloren;
 Gherne wrake ic mi, wistic hoe.'
- 4200 Die grote heren spraken daer toe:
 'Here, waent u here battalgieren⁴²⁰¹
 Ende laet ons die stat asselieren*⁴²⁰²
 Tallen ziden met alre crachte.
 Wi selen u leveren met machte*⁴²⁰⁴
- 4205 Galienen der coninginnen
 Ende verslaen die van binnen
 So wat so wi gereken mogen.⁴²⁰⁷
 Galarant hi waert in hogen
 Dat heme sijn volc so wel geliet.⁴²⁰⁹

4182 *ontwapindene*: namen hem de wapenen af, ontdeden hem van.

4185 *Dore slegen*: door en door gewond; *stat*: plaats (van 't lichaam).

4187 *eersatrien*: geneeskunst.

4188 Ze wierpen erin rozen en akeleien.

4190 *te sachtene sine wonden*: zijn wonden te helen.

4194 *parlement*: raadsvergadering.

4195 *wat te rade*: wat raad?

4201 Heer, laat uw leger zich in slagorde scharen.

4202 *asselieren* (assaelgieren): bestormen.

4204 Zie bij dit vs. de aantekening in de cod. en pal. commentaar. De vroegere uitgevers hebben gepoogd dit vers te verklaren, maar zij zelf vonden hun oplossing niet geheel bevredigend.. Misschien blijkt de volgende verklaring, die ik als gissing geef, niet geheel onaannemelijk: *leveren* (met de 4de en de 3de naamval van de persoon; *u* (Galarant) op te vatten als acc.): geven aan (als man), helpen aan (?). Voorbeelden van de bet.: *leveren* = geven in *M.W.*, IV, 443-444.

4207 *gereken*: in handen krijgen.

4209 *heme... so wel geliet*: zich zo dapper gedroeg..

- 4210 Staphants dat *parlement* sciet.⁴²¹⁰
 Men dede roepen dat *assaut*.⁴²¹¹
 Daer en bleef knecht no *ribaut*,⁴²¹²
 Sine trocken vore Rikenstene.⁴²¹³
 Saen verhoret Galiene⁴²¹⁴
- 4215 Dattie van buten op *haer quamen*.⁴²¹⁵
 Si dede wapinen al te samen*
 Alle die in die stat waren
 Ende hietse vore die porte varen,
 Bat hem datsi behilden *haer ere*,⁴²¹⁹
- 4220 Want si duchte den *coninc sere*.
 Die van der stat in *corter wilen*,
 Some *met gysarmen*, some *met bilen*,⁴²²²
 Some *met piken*, some *met pestelen*,⁴²²³
 Si traken alle ten cartelen.⁴²²⁴
- 4225 Des coninx here met groten *scaren*
 Quamen vore die stat gevaren.
 Die van binnen scoten *gedichte*⁴²²⁷
 Uutwert pile ende *scichte*,⁴²²⁸
 *Dat *assaut* wart daer *stuer*.⁴²²⁹
- 4230 Die van buten tote ane den muer
 Sijn gedrongen al *met crachte*.
 Dat was dien vander stat *onsachte*:
 Si sagen houwen ende steken
 Ende hare porte *met crachte breken*
- 4235 Ende ledren rechten an *haer muren*.⁴²³⁵
 Si worden alte na geburen,⁴²³⁶
 Der ere *partien* mochts wel *messchien*.⁴²³⁷
 Die van der stat worden in dien⁴²³⁸
 Datsi die stat op souden geven
- 4240 Behouden goet ende leven.⁴²⁴⁰

*fol. 25^a4210 *sciet*: ging uiteen.4211 *assaut*: aanval.4212 *ribaut*: landsknecht?4213 *Sine*: of ze.4214 *verhoret* (verhorede-et): vernam het.4215 *op haer quamen*: tegen haar optrokken.4219 *behilden*: zouden beschermen.4222 *gysarmen*: tweesnijdende strijdbijlen.4223 *pestelen*: knotsen.4224 *carteel*: borstwering, bolwerk.4227 *gedichte*: onophoudelijk.4228 *scichte*: werpschichten.4229 *stuer*: hevig, sterk.4235 *rechten*: oprichten.

4236 eig.: Ze kwamen al te dicht met de wederpartij, de vijand, in aanraking, enigszins ironisch: ze werden sterk door de vijand bestookt.

4237 de ene partij kon daarvan wel de nadelige gevolgen ondervinden.

4238 *worden in dien*: kwamen in zulk een stemming, hielden ertoe over.

4240 Op voorwaarde dat ze goed en leven behielden.

- Des wart Galiene geware;
 Si was in herde groten vare.
 Si riep int heere enen seriant⁴²⁴³
 Ende vragede: 'Waer es Galarant
 4245 U here? Doeten tote mi comen.'
 Die *coninc* hadse saen genomen⁴²⁴⁶
 In enen torre, daer si lach;⁴²⁴⁷
 Soe was claer alse die dach.⁴²⁴⁸
 Hi groetese ende vragede houde⁴²⁴⁹
 4250 Of soene te manne nemen soude⁴²⁵⁰
 Of dat hise winnen moeste met crachte.
 'Des enhebt gheene gedachte'
 Sprac *Galiene*, 'nu ten stonden,
 Enen andren raet hebbic vonden.⁴²⁵⁴
 4255 Her coninc, dorsti u gheninden⁴²⁵⁵
 Met enegen *ridder*, die gi cort vinden
 Vanden meesten prise in u lant,
 Her *coninc*, so sekeric u te hant
 Te bringhene enen campioen
 4260 Die u beiden sal onder doen.⁴²⁶⁰
 Waert so dat hi u mochte *verwinnen*,
 Her *coninc*, ic wille u wel doen kinnen,
 Soe moesti varen ure straten;⁴²⁶³
 Altoe so moesti mi doen baten⁴²⁶⁴
 4265 Van alder scade, die gi mi doet.
 Maer *coninc*, gevallet u soe goet⁴²⁶⁶
 Dat ghi minen riddere verwont,
 Ic wilde u ter selver stont
 Mi up gheven ende mine stat.
 4270 Her coninc, merct wel dat:
 Ghi moest u here achter doen *trecken*⁴²⁷¹
 Ende wi souden ons berecken,⁴²⁷²

4243 *int here*: uit het leger (van de vijand).

4246 *genomen*: bij zich ontvangen (*se* = Galiene is ond.)

4247 *lach*: verblijf hield.

4248 *Soe* (si): Galiene; *claer*: stralend mooi.

4249 *houde*: dadelijk.

4250 *soene* (*soe*(*si*)-*ne*): zij hem.

4254 *raet*: plan; *vonden*: beraamd.

4255 *u gheninden* (met een uitgelaten inf.): het wagen (te strijden), samen met...

4260 *onder doen*: overwinnen.

4263 *ure straten*: uws weegs.

4264 *Altoe*: bovendien; *baten doen*: schadevergoeding geven.

4266 *gevallet* (*gevalt-et*) *u soe goet*: loopt het zo gunstig voor u af.

4271 *achter... trecken*: terugtrekken.

4272 *ons berecken*: ons gereed maken.

- +Minen kempe soudic bejagen,⁴²⁷³
 So dat ic binnen *veertich* dagen
- 4275 U te rechte moeste staen.⁴²⁷⁵
 Galarant sprac: 'Ic loeft saen,⁴²⁷⁶
 Doe ict niet, so moetic riesen.⁴²⁷⁷
 Alte hant so willic kieser
 Minen neve Macedone,
- 4280 Hi es mire suster sone.
 Met hem willic sterven ende leven,
 Ic hope, hine sal mi niet begeben.
 Dese wijch sal sijn vor Rikenstene.⁴²⁸³
 'Also sekerict,' sprac Galiene.⁴²⁸⁴
- 4285 'So doe ic oec,' sprac die coninc.
 Daer en was geen ander dinc.⁴²⁸⁶
 Hi dede sijn volc achter varen.
 Alle die gene, die *met hem* waren,
 Waren blide ende te gemake,
- 4290 Ende Macedone, van der sake
 Dat hi met sinen oem soude vechten,⁴²⁹¹
 Want hi waende hem wel verrechten⁴²⁹²
 Jeghen elken man, waer dat ware.⁴²⁹³
 Hi was een riddere openbare⁴²⁹⁴
- 4295 Overdadich ende stout;⁴²⁹⁵
 Van jaren en was hi niet out,
 Hine hadde niet *twee ende dertich* jaer.
 Galiene hevet nu wel swaer.
 Si dede soeken over al *int* lant;
- 4300 Daer en was *ridder* no seriant
 Die vechten dorste vor die coninghinne.
 Dies was si droeve *in haren* sinne,
 Sine mochte drinken no eten.
 'Here God!' sprac si, 'dit moetti weten:
- 4305 Eer ic werde sconinx wijf
 Ic sal mi selven eer nemen *tlijf*.⁴³⁰⁶

*fol. 25^b4273 *bejagen*: zien te krijgen.

4275 Mij met u zou moeten meten.

4276 *loeft*: vind het goed.4277 *riesen*: gek zijn.4283 *wijch*: strijd.4284 *sekerict*: beloof ik het plechtig.4286 *dinc*: zaak, aangelegenheid, hier, bespreking: Er was geen verdere bespreking meer.4291 *met*: samen met.4292 *hem*: zijn oom; *verrechten*: iemands recht te verdedigen (hier dat van zijn oom).4293 *waer dat (dat-et) ware*: waar het ook mocht zijn.4294 *openbare* (bijw.): blijkbaar.4295 *Overdadich*: geweldig (door daden).4306 *tlijf*: het leven.

- Galiene hadde ene joncfrouwe
 Die omme hare hadde groten rouwe
 Om datsi dreef so groet mesbaer.
- 4310 Si sprac: 'Vrouwe, het gaet mi naer⁴³¹⁰
 Dat gi dus verslaet u lijf.⁴³¹¹
 Ic wille u raden sonder blijf⁴³¹²
 Daer u goet af sal ghescien:
 Ic hebbe u dicwile gesien⁴³¹⁴
- 4315 Artuer dien *coninc* ende sine maisniede.⁴³¹⁵
 Hi hout altoes vrome liede.⁴³¹⁶
 +Daer es mijn her Gawein
 Ende metten witten handen Ywein
 Pertsevale ende Sagremort
- 4320 Lanceloet ende sijn neve Bohort
 Agravein ende Gariet
 Mereagis ende Erec
 Mijn her Keye ende Leyvale
 Ende Laquis van Portegale
- 4325 Ende Walewein, *een ridder* van prise
 Ende menech ander ridder wise
 Die te nomene waren te lanc.⁴³²⁷
 Daer soudic varen, wistijs mi danc,⁴³²⁸
 Bidden Aerture, den *coninc* rike
- 4330 Ende Genoeveren oetmoedelike,
 Der *coninginnen*, datsi bade
 Riddere, die ons soccoers dade⁴³³²
 Ende die u holpe uter noet,
 Want u dogen es te groet;⁴³³⁴
- 4335 Dat es mi van herten leet
 Dat u so campelike steet.⁴³³⁶
 Doe sprac Galiene *ter joncfrouwen*:
 'Lunette, du hebs mi *met trouwen*
 In allen stonden oit gedient;⁴³³⁹

*fol. 25 verso^a4310 *gaet mi naer*: gaat mij ter harte, bezwaart mij.4311 *u lijf* (= uw lichaam, staat hier gelijk met de persoon); *u lijf verslaet*: u zelf pijnigt.4312 *raden*: een raad geven, iets aanraden; *sonder blijf*: zonder uitstel, op staande voet.4314 *u blijft onvertaald* (ethische datief).4315 *maisniede*: hofhouding.4316 *vrome*: dappere.4327 *te nomene*: te noemen.4328 *wistijs mi danc*: als ge me er erkentelijk voor zoudt zijn, als ge het me toestond.4332 *Ridder*: een ridder; *soccoers dade*: bijstand zou verlenen.4334 *dogen*: leed.

4336 Dat het zo hachelijk met u staat.

4339 *oit*: altijd.

- 4340 Ter noet prijst elc sinen vrient.⁴³⁴⁰
 Op enen muel werpt een ghereide⁴³⁴¹
 Ende vaert te hove sonder beide,
 Bidt Arture, dat hem mijns ontfame.¹
 Si dwanc Lunetten in haer arme⁴³⁴⁴
- 4345 Ende bat hare datsi hulpe sochte
 Ende si haer haeste datsi mochte:⁴³⁴⁶
 Die veertich dage begonnen naken.⁴³⁴⁷
 Lunette ghinc hare wech maken.⁴³⁴⁸
 Tote Ghincestre es si comen
- 4350 Daer si den coninc heft vemomen.
 Si beette ende ginc up in die zale
 Daer mense ontfinc herde wale;
 Die coninc selve festerese sere.⁴³⁵³
 Lunette sprac: 'Lieve here,
- 4355 Dat u God lone, waent mi verhogen.⁴³⁵⁵
 Es hier ridder, die soude moghen
 Varen met mi tote Rikenstene?
 Daer es mijn joncfrouwe Galiene
 Beseten van enen coninc,⁴³⁵⁹
- 4360 Here, omme gheen ander dinc
 +Dan hise gerne name te wive.⁴³⁶¹
 Galiene swert bi haren live
 Watsi doet, sone nemes niet.⁴³⁶³
 Here, so eser met ghesciet:⁴³⁶⁴
- 4365 Si moet soeken campioen
 Die den coninc moet onder doen
 Ende enen sire suster sone,
 Diemen hetet Macedone,
 Die goet ridder es van sire hant.⁴³⁶⁹
- 4370 Die coninc Artur sprac thant:
 'Joncfrouwe, gi dunct mi tongemake,

*fol. 25 verso^b4340 *prijst*: schat... hoog, stelt... op prijs.4341 *muel*:: muilezel.4344 *dwanc L. in haer arme*: drukte L. aan haar hart.

4346 En dat zij zich haastte zoveel zij kon.

4347 De termijn van veertig dagen naderde zijn einde.

4348 *hare wech maken*: zich op weg begeven.4353 *festerese (festerede - se) sere*: bewees haar grote eer.4355 *waent mi verhogen*: wil mij blij maken (door nl. aan mijn verzoek te voldoen).4359 *Beseten van*: belegerd door.4361 *Dan*: dan dat.4363 *sone* (si en) *nemes (nemet - es) niet*: zij neemt hem beslist niet.

4364 Heer, zo staat het ermee, zo is de afspraak.

4369 *goet ridder... van sire hant*: een ridder van dappere daden.

- Dats mi leet; van derre sake
 En salic u connen berechten.⁴³⁷²⁻⁷³
 Hiers niemen, die voer u dar vechten⁴³⁷⁴
 4375 No die davonture bestonden.⁴³⁷⁵
 Die ridders van der tafelronden
 Alle die beste, die met mi waren,
 Sijn enen ridder soeken gevaren
 Die si gerne te hove brochten.
 4380 Quame iemen weder, dien wi mochten
 Her bidden, ic wilt gerne doen⁴³⁸¹
 Dat hi hier worde u kempioen.⁴³⁸²
 Dus bleef Lunette metten coninc
 So lange dattie tijt wech ginc;
 4385 Die veertich dage begonsten naken.
 'Here,' sprac Lunette, 'ic moet mi maken⁴³⁸⁶
 Te mire joncfrouwen sonder beide.
 Wat holpt dat ic vele seide?
 Met mi geen ridder weder keert;
 4390 Mire vrouwen hebbic onteert,⁴³⁹⁰
 Hare lant wert hare al genomen.
 Ic behiet hare, ic soude comen⁴³⁹²
 Ende riddere bringen wel te tide⁴³⁹³
 Die hare soude helpen uten stride;
 4395 Nu sie ic wel waer waert het gheet.'
 Die coninc sprac: 'Dat es mi leet.
 Also motic sijn met Jhesu Christe,⁴³⁹⁷
 In goeden sticken ic ne wiste
 Dat mijn hof dus was versceden.⁴³⁹⁸⁻⁹⁹
 4400 Die rike God moet u geleden
 Ende betren uwen aerbeit!⁴⁴⁰¹
 Lunette wenet ende screit
 Ende si dreef alte groet mesbaer.⁴⁴⁰³

4372-73 in die zaak zal ik u niet van dienst kunnen zijn.

4374 *dar*: kan.

4375 *bestonden* (conj. praet. mv., afhankelijk van enkelv. onderwerp, *niemen*): zou aandurven.

4381 *Her bidden*: hierheen verzoeken te komen.

4382 *dat*: opdat (afhangend van: *her bidden*).

4386 *mi maken*: mij begeven.

4390 *ontteert* (met gen. als object van een vr. woord, dat een waardigheid aanduidt): te schande gemaakt; de bet. is: ik ben de oorzaak dat mijn meesteres te schande zal gemaakt worden.

4392 *behiet*: beloofde.

4393 *te tide*: bijtijds.

4397 *motic*: moge ik.

4398-99 *In goeden sticken*: een lange tijd; de bet. is: ik zou niet weten dat mijn hof in lange tijd zo verstrooid is geweest.

4401 *betren*: een einde maken; *aerbeit*: leed.

4403 *alte*: zeer.

- Si sloech haer hande, si trac haer haer,
 4405 *Om die doet si menech werf riep.
 Tote haren mule dat si liep, +fol. 26^a
 Met ere scorgien ghinc soese driven.⁴⁴⁰⁷
 Sine wilde te hove niet langer bliven,
 Si maecte haer wech met groter jacht⁴⁴⁰⁹
 4410 Ende heft gereden dach ende nacht.
 Om hare joncfrouwen si sere vreest.
 Dus es si comen int foreest
 Daer die witte ridder was.
 Hi ginc liem meyen in dat gras.⁴⁴¹⁴
 4415 Alse daventure soude gescien⁴⁴¹⁵
 Lunetten heft hi saen versien
 Die uter maten serich quam.⁴⁴¹⁷
 In sinen aerne hise nam
 Ende dwancse ane heme vriendeliken.⁴⁴¹⁹
 4420 Hi seide: 'Joncfrouwe, omme Gode den riken,⁴⁴²⁰
 Waer omme hebdi dit mesbaer?⁴⁴²¹
 Betet af ende comet naer,⁴⁴²²
 Men sal u te gemake doen;⁴⁴²³
 Ghine hebt knape no garsoen.
 4425 Hets nacht, waer wildi tameer?⁴⁴²⁵
 'Ridder,' seitsoe, 'ghi doet mi seer;
 Al lustes u, ic en hebbe geen spel.⁴⁴²⁷
 Laet mi varen, so doedi wel,
 Want ic ben sere tongemaken.'
 4430 Ferguut sprac: 'Omme wat saken?
 Sidi van iemen te blouwen?⁴⁴³¹
 Dat ware mi leet, bi mire trouwen.
 Of heft u ieman messeit⁴⁴³³
 Waer omme ghi so sere screit?'

4407 *scorgie*: zweep; *soese* (*so* = *si*, *se* = mule wordt ook vr. gebruikt): zij hem.

4409 *jacht*: spoed.

4414 *Hi ginc hem meyen*: hij ging zich verlustigen, hij was voor zijn genoegen uit.

4415 Zoals het lot het wilde.

4417 *serich*: bedroefd.

4419 *dwancse ane heme*: drukte ze aan het hart.

4420 *omme Gode den riken*: ter wille van de machtige God.

4421 *mesbaer*: wanhopige droefheid.

4422 *betet af*: stijg af.

4423 *u tegemake doen*: u alles geven wat nodig is.

4425 *Hets nacht*: het wordt donker (vgl. vzn. 4451-52); *waer wildi tameer?*: waar wilt ge nu nog naartoe?

4427 Al hebt gij lust in vrolijkheid, in plezier, ik niet (*lustes*, onp., *u lustet es: est* gen. heeft betrekking op *spel*: genoegen, plezier).

4431 *te blouwen*: geslagen, afgeranseld.

4433 *messeit*: beledigd.

- 4435 'Ay, lieve vrient, wats mi gesciet,
 Al seidict u, en holpe mi niet;⁴⁴³⁶
 Ic mochter mijn zeer met *vermuwen*.⁴⁴³⁷
 Haren muel so ghincsi bluwen⁴⁴³⁸
 Dat heme mach rouwen dat hi leeft.
- 4440 *Ferguut* begrepen heeft⁴⁴⁴⁰
 Haren breidel *in* sijn hande.
 Hi sprac: 'Joncfrowe, God geve mi *scande*,
 In sal weten wat u mescomt⁴⁴⁴³
 Eer ghi heden van mi comt,
- 4445 Ofte ghi selt hier houden *stille*
 Tote morgen vroe; eist u wille
 Soe *ontdect* mi u mesquame.'
 Lunette sprac: 'Here, *uwen* name
 *En wetic niet, no wie gi sijt.
- 4450 Laet mi varen, hets meer dan tijt;
 Inden hemel sie ic die sterren.
 Ghi doet mi hier te lange *merren*;⁴⁴⁵²
 Die sonne es gegaen onder.'
Ferguut sprac: 'Gi segt wonder.⁴⁴⁵⁴
- 4455 Ghine comt van mi heden mere
 Ghine ondeckt mi *van uwen sere*⁴⁴⁵⁶
 Waer *omme* ghi u dus *verslaet*.'
 Lunette sprac: '*Ridder*, dat *verstaet*:
 Dat *emmer* sijn moet, dat moet sijn.⁴⁴⁵⁹
- 4460 Here, ic ben met ere joncfrouwen *fijn*⁴⁴⁶⁰
 Die *in* hare herte heft *groten* rouwe,
 Dat *jammer* es, bi miere trouwe,
 Also ic u mach tellen.
 Een coninc heftse doen *quellen*,⁴⁴⁶⁴
- 4465 Sine wille niet volgen *sinen* rade;
 Hi heft hare gedaen grote scade.
 Wilde sine ontfaen over here⁴⁴⁶⁷
 Ende nemen te *manne*, hi dade *haer* ere.
 Dat heft hi hare dicke doen *bieden*⁴⁴⁶⁹

+fol. 26^b4436 *en holpe*: het zou (mij) niet baten.4437 *zeer*: leed.4438 *bluwen* (*blouwen*): hard slaan.4440 *begrepen*: vastgegrepen.4443 *In*: (*ic en*): als ik niet.4452 *merren*: talmen, vertoeven.4454 *Gi segt wonder*: gij zegt iets vreemds, hoe kunt ge zoiets zeggen?4456 *Ghine ondeckt mi*: of gij deelt mij mede.4459 *emmer*: in elk geval.4460 *met*: bij, in dienst van.4464 *doen quellen*: heeft haar last aangedaan.4467 *over here*: als heer.4469 *doen bieden*: laten weten.

- 4470 Met *hem* ende met andren lieden,⁴⁴⁷⁰
 Maer mijn joncfrouwe en wils niet horen;
 Bedie heft soe scade ende toren
 Ende heft hare *mengen man* genomen.⁴⁴⁷³
 Altoe eist nu op hare comen,⁴⁴⁷⁴
- 4475 Hi heefse beseten in *ene haer stade*.⁴⁴⁷⁵
 In tende wart mijn joncfrouwe te rade⁴⁴⁷⁶
 Bi hars selfs moet core;⁴⁴⁷⁷
 Si dede den coninc *haer comen vore*⁴⁴⁷⁸
 Ende seide: si soude *riddere* bringen
- 4480 Die *daertoe* soude den coninc *dwingen*:⁴⁴⁸⁰
 Name wat *riddere* so hi mochte
 Vinden in sijn lant ende brochte,⁴⁴⁸¹⁻⁸²
 Hare riddere soudse bede onderdoen
 Dien coninc ende sinen campioen.
- 4485 Ghevielt oec dat hijs niet endade,
 Den coninc soudsoe hare stade
 Ende al haer lant op moeten geven;
 Haer selven mach hi nemen tleven
 Waert sijn wille ende gedroeg^{et} sijn raet.⁴⁴⁸⁹
- 4490 Gevielt oec den coninc quaet⁴⁴⁹⁰
 Soe dat hi *verwonnen* ware,
 Hine vochte *nemmermeer* op hare
 Noch endade scade in haer lant;
 *Hi dade sijn here keren te hant.
- 4495 Here, ic en can *niewer riddere* vinden
 Die heme des *camp*s wille onderwinden
 No davonture dar onder staen.
 Mijn joncfrouwe sal mi doet doen slaen.
 Die *veertich* dage si sijn comen;
- 4500 Up morgin es die *camp* genomen⁴⁵⁰⁰
 Vor die porte van Rikenstene.
 Ay, lieve joncfrouwe Galiene,
 Wat sal morgen uwes gescien!

*fol. 26 verso^a

- 4470 *hem*: hij in persoon.
 4473 *Ende*: en hij (de koning); *mengen*: meen'gen.
 4474 *Altoe*: al zover; *op hare*: met haar.
 4475 *ene haer stade*: een van haar steden..
 4476 *wart te rade*: kwam tot het besluit, besloot.
 4477 *moet core*: vrije verkiezing, hier dus: uit eigen vrije wil.
 4478 *haer comen vore*: vore hare comen.
 4480 *daertoe*: ook; *dwingen*: bedwingen.
 4481-82 *Name (hi = de koning) wat riddere...*: hij mocht uitkiezen en meebrengen welke ridder ook...
 4489 *ende gedroeg^{et} sijn raet*: en als zijn plan dat meebracht.
 4490 Als het voor de koning slecht afliep.
 4500 *genomen*: vastgesteld.

- Ghine selt weten waerwert vlien,
 4505 Al u lant seldi verliesen.
 Wel hebdi gesproken den riesen.⁴⁵⁰⁶
 Ghi selt varen uten sinne⁴⁵⁰⁷
 Eer gi den *coninc* geloeft u minne.
 Dusgedaen dinc hordic noit lesen.
 4510 Volmaket God, hoe mach dit wesen?
 Mi heves wonder, so helpe mi God!
 Datsi minnet enen sot
 Dien si noit maer enewerf sach.⁴⁵¹³
 Mi wondert hoe dit wesen mach
 4515 Dat sijs niet mach comen ave.⁴⁵¹⁵
 Hare enghenoeghet hertoge no grave⁴⁵¹⁶
 No coninc datsi worde sijn wijf,
 Sonder een arem keytijf,⁴⁵¹⁸
 Een blode knecht ut vremden lande.
 4520 Waer so hi es, God geve hem scandel!
 Sinen toe name en wetic niet.⁴⁵²¹
 Ridder, nu wetti mijn verdriet,
 Laet mi gaen; ic ware geme woch.'
 Die ridder sprac: 'Joncfrouwe, noch
 4525 Biddic u dat gi comt naer.
 Segt uwer joncfrouwen over waer
 Datse hare lief bescudden mach.⁴⁵²⁷
 Lunette riep: 'Owi! owach!
 Dese ridder hout met mi sijn sceren.
 4530 Lieve vrient, waent des omberen!⁴⁵³⁰
 Van allen spele es goet die mate.⁴⁵³¹
 Laet mi varen mire strate.'
 Lunette begonste sere wenen.
 Doe beval hise Sente Allenen⁴⁵³⁴
 4535 Ende keerde weder ende lietse gaen.

4506 *gesproken den riesen*: gesproken als een dwaas, u ingelaten met een dwaas plan.

4507 *varen uten sinne*: uitzinnig worden.

4513 *noit maer enewerf*: niet meer dan eens.

4515 *sijs (sij-es)*: es: die minne, de dwaze liefde; *comen ave*: (ervan) af komen, uit haar gedachte zetten.

4516 *Hare enghenoeghet (en ghenoeghet)*: voldoet haar niet (zo), staat haar niet (zo) aan...

4518 *Sonder*: maar wel.

4521 *toename*: naam.

4527 Dat haar geliefde haar beschermen zal.

4530 *waent des omberen*: zie daarvan af, houd ermee op.

4531 Variante van het meer bekende spreekwoord: *mate is tallen spele goet*; het vers betekent hier: aan alle scherts, spot is een grens.

4534 'Toen beval hij haar in de hoede van de heilige Helena', woordspeling: hij liet haar alleen, ging van haar weg; zie de lijst van *Persoonsnamen* (bijlage I, blz. 228).

- Lunette ginc haren muel slaen
 Ende lieten lopen dat hi mochte.
 *Tote Rikenstene hise brochte
 Een lettelt vor der dagerake.
 4540 *Galiene* lach noch in wake
 Die int herte sere was gram.⁴⁵⁴¹
 Lunette tote hare quam,
 Si viel neder op haer knien
 Ende seide: 'Joncfrouwe, waent u versien'⁴⁵⁴⁴
 4545 Wat ghi morgen moget doen:
 Ic en can vinden kempioen
 Engeenen, die over u wille vechten;⁴⁵⁴⁷
 Over mi so doet rechten,⁴⁵⁴⁸
 Doet mi branden *in* enen viere.*
 4550 *Galiene* antworde sciere:
 'So helpe mi God! hoe dat gaet'⁴⁵⁵¹
 Lunette, ic en doe u geen quaet,
 Want ic ben seker ende wel weet
 Dat u mijn *vernoy* es leet.⁴⁵⁵⁴
 4555 Ic wilde dat ic ware doet,
 Want mine pine es te groet.
 Ic en weet wat mi es gesciet,
 In can mine herte bedwingen niet;
 Ic peinse altoes *omme* ene *dinc*.
 4560 En es grave no coninc
 Negeen die op die werelt left
 Daer mijn herte iet *omme* gheft,
 Dats mi utermaten leet.
 Die ghene die mi in *therte* steet
 4565 Ic en canne niet verdriven,
 Hi moeder *emmer* in bliven.
 Mi selven heves wonder groet,⁴⁵⁶⁷
 Want ic wane dat hi es doet;
 Al levedi, hine soude mi niet *kinmen*.
 4570 Nochtan so moeticken minnen,
 Lunette, dats mi *een* swaer slach.
 God hi gheve hem goeden dach

*fol. 26 verso^b4541 *gram*: bedrukt.4544 *waent u versien*: wil overleggen.4547 *over*: voor, ten voordele van.

4548 'Laat over mij vonnis vellen'.

4551 *hoe dat (dat-et) gaet*: hoe het ook gaat.4554 *vernoy*: ellende, tegenspoed.

4567 'Ikzelf verwonder me er zeer over.'

- Ende gheve hem dat sijn herte gert.⁴⁵⁷³
 Ic minnen die mi heft onwert.⁴⁵⁷⁴
 4575 Al mijns goets ben ic *in* sorgen.
 Mijn lijf salic mi nemen morgen
 Eer ic *nemmer* doe sconinx raet.⁴⁵⁷⁷
 Lunette sprac: 'Ghi segt quaet
 Lieve vrouwe, des en doet niet.
 4580 Een *ridder* mi u secghen hiet
 Niet *verre* henen inden woude,
 +Dat u u lief bescudden soude
 Ende gi niet waert tongemake.⁴⁵⁸³ +fol. 27^a
 Galiene sprac dese sprake:
 4585 'Lunette, dit mochte niet *waer* sijn
 Die ghene die heft die herte mijn
 Hine acht op mi lettet no vele.
 Die *ridder* seit te sinen spele⁴⁵⁸⁸
 Om dat hem leet was u seer.
 4590 Laet ons op staen hedenmeer
 Ende segge wi onse orisoen.⁴⁵⁹¹
 Onse Here si onse campioen,
 Hi moet ons betren onse quale;
 Oft sijn wille es, hi maget doen wale.⁴⁵⁹⁴
 4595 Alse Galarant was op gestaen
 Hiet hi *omme* sinen neve gaen
 Ende dede sine wapine bringen.
 Van bliscepen begonste hi singen
 Dat comen was die termijn
 4600 Dat *Galiene* sijn wijf soude sijn.
 Macedone quam te sinen oem.
 Die coninc nam sijns neven goem:⁴⁶⁰²
 Hi dede hem an *een* acottoen;
 Daer boven hiet hi hem andoen
 4605 Enen halsberch sambelij⁴⁶⁰⁵

4573 *gert*: begeert.4574 *heft onwert*: geringschat, niet van mij weten wil.4577 *nemmer*: ooit; *raet*: wil, zin.4583 *Ende gi waert*: en dat ge zoudt zijn; *tongemake*: ongerust, beangst.4588 *seit* (*seide-et*): zei het; *te sinen spele*: niet in ernst.4591 *orisoen*: gebed.4594 *Oft*: indien het.4602 *nam sijns neven goem*: droeg zorg voor zijn neef.4605 *sambelij* (= *sabelijn*): (de kleur hebbend) van sabelbont = zwart.

- Ende daer naer *een curiekijn*⁴⁶⁰⁶
 Van enen velle van serpente.
 Ic en wane niet dat te Bonivente
 Ne geen so goet was tenegen tiden.
- 4610 Daer op dedi den roc van ziden
 Daer sine wapine *in* was gewrocht.⁴⁶¹¹
 Enen helm van stale heftmen hem brocht
 Die hem die *coninc* op thoeft bant.
 Doe wapinde hem Galarant,
- 4615 Achemerde hem hoverdelike.⁴⁶¹⁵
 In wane niet dat *in* enech rike
 Noit enech scoenre riddere bleef⁴⁶¹⁷
 Noch die min baraets dreef.⁴⁶¹⁸
 Dus voer si bede vor Rikenstene.⁴⁶¹⁹
- 4620 Die *coninc* sprac: 'Vrouwe Galiene,
 Comt vort met uwen campione.
 Wi sijn hier; hets wel na none,
 U *ridder* soude sijn te crite.⁴⁶²³
 Wetkerst! ic en scelde u hedemeer quite,⁴⁶²⁴
- 4625 Ic sal hebben borch ende lant
 'Ende u selven,' sprac Galarant,
 'Het ware beter geven ten beginne,⁴⁶²⁷
 Dan ic u nu met crachte winne.⁴⁶²⁸
 Doet vollec die porte onsluten,
- 4630 Want wi houden te lange daer buten⁴⁶³⁰
 Ende comt selve te genaden.⁴⁶³¹
 Galiene sprac: 'Ic sals mi beraden,
 Hens noch geene vespertijt.
 Noch mach mijn *ridder* comen int crijt
- 4635 Ende houden mi *in* mine eere.'
 Galiene weende herde sere,
 Sine wiste watsi doen mochte;
 Ane hare liede si raet sochte.

*fol. 27^b

- 4606 *curiekijn*: een kleine kolder (zie vs. 3897), hier van heel bijzonder leer, nl. van slangevel vervaardigd.
- 4611 Met zijn wapentekens erop geborduurd.
- 4615 *Achemerde hem*: rustte zich uit; *hoverdelike*: op een prachtige wijze.
- 4617 *bleef*: verbleef, was.
- 4618 *min baraets* (gen.) *dreef*: minder pracht en praal ten toon spreidde.
- 4619 *voer si*: reden ze.
- 4623 *soude sijn te crite*: behoorde in het strijdperk te zijn.
- 4624 *Wetkerst!*: Bij Christus!
- 4627 *geven*: namelijk 'borch ende lant ende u selven'.
- 4628 *Dan*: dan dat.
- 4630 *houden*: stil houden, wachten.
- 4631 En onderwerp u zelf (op genade).

- Si sprac: 'Gi heren, inweet wat doen,
 4640 In hebbe ghenen kempioen;
 Wat magic doen? geeft mi raet.'
 Si spraken: 'Vrouwe, na dat staet'⁴⁶⁴²
 Wi moeten u den *coninc* gheven
 Ofte hi dade ons nemen tleven.
 4645 Wi moetene over here ontfaen'⁴⁶⁴⁵
 Ende in sinen dienste staen.
 Wi geloefdent bi onser trouwe;
 So dadi selve, lieve vrouwe.'
 'Ghi heren,' sprac die coninginne,
 4650 Na dien dat hi moet comen hier *inne*'⁴⁶⁵⁰
 Ende ghi heme *manscap* doen wilt,⁴⁶⁵¹
 Laet hem noch dragen sinen scilt'⁴⁶⁵²
 Een lettelkijn; en es niet te spade.'
 Si seiden: 'Vrouwe, uwen rade
 4655 Wille wi volgen *met* alre machte.'
Galiene wart herde onsachte,⁴⁶⁵⁶
 In hare camere datsi liep
 Ende sloet die dore ende riep:
 'Wats mi gesciet, *keytive*!'⁴⁶⁵⁹
 4660 Ic sal mi doden *met enen knive*'⁴⁶⁶⁰
 Eer ic *nemmer* doe *sconinx* wille.'⁴⁶⁶¹
 Dit horde Hi, alswijcht hi stille.'⁴⁶⁶²
 Die witte *ridder* int foreest
 Wapent hem vollic, want hi vreest
 4665 Dat hi comen mach te spade.
 Wel so saten hem sine gewade.'⁴⁶⁶⁶
 Een lettelkijn heft hi *ontbeten*.
 Op Pernevaren es hi geseten
 Die grote spronge spranc op tgras;
 4670 *Vore Rikenstene hi *snieme* was.'⁴⁶⁷⁰
 Het was hoge op dien dach.
 Wel saen hi den *coninc* sach

*fol. 27 verso^a4642 *na dat (dat-et) staet*: aangezien het zo staat.4645 *over*: als.4650 *Na dien dat*: naardien, daar.4651 *manscap doen*: als leenheer huldigen.

4652 Laat hem nog maar een poosje met zijn schild pronken (ironisch).

4656 *Galiene* werd zeer bedroefd.4659 *mi... keytive*: mij... rampzalige vrouw.4660 *met enen knive*: met een dolk.4661 *nemmer*: ooit.4662 met *hi* is God bedoeld, dus: Hij hoorde *Galiene's* verzuchting. In de *Fergus* is de toespeling duidelijker, zie uitg. Martin, blz. 156. vzn. 15-16.4666 *sine gewade*: hier: zijn wapenrusting.4670 *snieme*: spoedig.

- Die sine baniere hilt ontploken⁴⁶⁷³
 Vore die porte, ende heft gesproken:
 4675 'Onstlut die porte, ondoet, ondoet!⁴⁶⁷⁵
 Ende gheft mi op have ende goet
 Ofte ic hange u bider kele.
 Wat laetti mi roepen so vele?⁴⁶⁷⁸
 Ferguut heft wel verhoert⁴⁶⁷⁹
 4680 Sconinx tale ende trac vort⁴⁶⁸⁰
 Ende seide: 'Here, gi doet quaet,
 Waer bi doedi dese overdaet?⁴⁶⁸²
 Ofte u die vrouwe niet wilt mimmen⁴⁶⁸³
 Moetdise emmer met crachte winnen?⁴⁶⁸⁴
 4685 Een deelkijn sisi hare te fel.⁴⁶⁸⁵
 Laetse met goede, so doedi wel⁴⁶⁸⁶
 Ende keert weder in u lant.'
 Doe antworde Galarant,
 Die wel fellike op hem siet.⁴⁶⁸⁹
 4690 'Ridder, wat eist? mescomt u iet?⁴⁶⁹⁰
 Vaer vollec henen ure verde⁴⁶⁹¹
 Ofte ic dorsteke u met minen swerde.'
 Doe quam vort her Macedone
 Ende sprac: 'Wat eist, her driten sone?⁴⁶⁹⁴
 4695 Waer af wildi u onder doen?⁴⁶⁹⁵
 Of ghi wilt sijn hare campioen⁴⁶⁹⁶
 So comt vort ende laet ons vechten.'
 Ferguut sprac: 'Ic saelt berechten.⁴⁶⁹⁸
 Ic hope te stilne u baraet⁴⁶⁹⁹
 4700 Eer gi heden van mi gaet;
 Laet ons vechten onsen niet.⁴⁷⁰¹

4673 *ontploken*: ontvouwd, ontrold.

4675 *ondoet*: maak open.

4678 *so vele*: zo lange tijd.

4679 *verhoert*: gehoord.

4680 *trac vort*: reed nader.

4682 *Waer bi*: waarom; *overdaet*: gewelddaad.

4683 *Ofte*: als

4684 *Moetdise (moettise = moet-i-se)*: moet gij ze; *emmer*: absoluut.

4685 ironisch: Ge zijt toch een beetje hard tegen haar.

4686 *met goede*: in vrede, met rust.

4689 *fellike*: kwaadaardig.

4690 *mescomt u iet?*: overkomt u iets?, mankeert het u in de hersenen?

4691 *ure verde (vaerde)*: uws weegs.

4694 *her driten sone*: smadelijke aanspraak, waarbij *her* gevolgd wordt door een plat scheldwoord: heer hoerenzoon.

4695 Wat wilt ge ondernemen, waartoe wilt ge u verstouten?

4696 *Of*: indien.

4698 *ic saelt berechten*: ik zal in deze zaak recht verschaffen, nl. door als kampioen voor Galiene op te treden.

4699 *te stilne u baraet*: u een lagere toon te doen aanslaan.

4701 *onsen niet*: naar (onze) hartelust.

- Godsat hebbe hi, di u *twint ontsiet*!⁴⁷⁰²
 Harde blide wart Galiene
 Ende alle die van der stat ghemene,
 4705 Alsi den *ridder* hoerden spreken
 Dat hi wilde *haren lachter wreken*.⁴⁷⁰⁶
 Si baden Gode van hemelrike
 Over dien *ridder* hoveschelike⁴⁷⁰⁸
 Ende onser Vrouwen Sente Marien,
 4710 Datsine moeste benedien,
 Dat hi die ere moeste bejagen.
 Galiene began sere vragen:
 'Wie es die *ridder*, ofne *iemen kent*?'⁴⁷¹³
 Mallic so sach al omtrent⁴⁷¹⁴
 4715 +Ende seiden: 'Wine sagene nie,⁴⁷¹⁵
 Maer ane sine wapine dinket *ons* die
 Die ons naesten *in hulpen stont*.⁴⁷¹⁷
 Sijn name en es ons *niet wel cont*.⁴⁷¹⁸
Ferguut trac doe bet achter.⁴⁷¹⁹
 4720 Macedoene die seide *hem lachter*,⁴⁷²⁰
 Dat soude hi *wreken*, wiste hi hoe.⁴⁷²¹
 Alle *drie* so porredensi doe⁴⁷²²
 Wat hare orsse lopen mochten.
 Die banieren, die si brochten⁴⁷²⁴
 4725 Braken si ontwee tote in di[e] hart
 Macedone ende Galerant⁴⁷²⁶
 Hebben den *ridder* so gesteken
 Dat ute sinen halsberge moeste breken
Acht hondert maelgiën ofte meer.
 4730 *Ferguut* versat; het dedem seer,⁴⁷³⁰
 Maer hi es int gereide bleven;

+fol. 27 verso^b

4702 Vervloekt zij hij, die u ook maar in 't minst vreest.

4706 *haren lachter*: de haar aangedane hoon.4708 *Over*: voor.4713 *ofne iemen kent?*: kent iemand hem soms?4714 *Mallic*: ieder; *omtrent*: in 't rond.4715 *nie*: nooit.4717 *naesten*: kort geleden.4718 *cont*: bekend.4719 *bet achter*: meer achterwaarts.4720 *seide hem lachter*: hoonde hem.4721 *hi*: Ferguut.4722 *porreden si*: reden ze (op elkaar in).4724 *banieren*: waarschijnlijk lansen, met kleine banieren eraan.4726 Staat blijkbaar 'apo koinou', het hoort derhalve zowel bij vzn. 4724-25 als bij vzn. *Si* van vs.

4725 slaat inderdaad alleen op Galarant en Macedone; Ferguut kan zich immers, blijkens vs.

4740, nog van zijn lans bedienen, terwijl Galarant (cfr. vs. 4744) naar het zwaard moet grijpen.

4730 *versat*: kreeg een schok (lett.: ging verzitten).

- Wel na hadsi hem genomen tleven.
 Si verspraken sere den jongelinc⁴⁷³³
 Macedone ende die coninc.
- 4735 Si riepen dicke: 'Galgenere,⁴⁷³⁵
 Die lede duvel bracht u here!⁴⁷³⁶
 Dus gedaen spel sidi ongewone.⁴⁷³⁷
 Ferguut reet op Macedone
 Sere tornich ende gram;
- 4740 Metten scachte hine nam,⁴⁷⁴⁰
 Ute sinen gereide hine stac
 Soe dat hem die herte brac.
 Macedone viel op die erde.
 Die coninc vinc te sinen swerde⁴⁷⁴⁴
- 4745 Also hi sinen neve sach doet;
 Int herte haddi rouwe groet.
 Also Macedone doet saghen⁴⁷⁴⁷
 Galarant begonste clagen
 Ende sprac: 'So helpe mi *Sente* Thomas,
- 4750 Neve, ghi waert mijn solaes,⁴⁷⁵⁰
 Ghi waert mijn scilt ende mijn spere!
 Nu sidi doet al sonder were,⁴⁷⁵²
 En magic u niet gewreken
 Mine herte sal mi *ontwee* breken.'
- 4755 Tote *Fergute* es die coninc comen
 Ende heften biden halse genomen,⁴⁷⁵⁶
 Met crachte velde hine int gereide
 Ende sloegene sere sonder beide⁴⁷⁵⁸
 *In die limire vanden helme.⁴⁷⁵⁹
- 4760 *Ferguut* hi wert in dwelme⁴⁷⁶⁰
 Ende tongemake vanden slagen.
 Galarant ghincken jaghen,⁴⁷⁶²
 Hine lieten rusten lettel no vele;
 Het ghinc *Fergute* uten spele.⁴⁷⁶⁴

*fol. 28^a4733 *verspraken*: beledigden, hoonden.4735 *Galgenere*: galgenaas.4736 *ledede*: gehate; *here*: hierheen.4737 *spel*: strijd.4740 *nam*: nam (onder handen), ging te lijf.4744 *vinc te*: greep naar.4747 *Also (als - si)*: als zij, hier blijktbaar de strijdgenoten van Galarant, van wie de laatste de gevoelens van treurnis tot uitdrukking brengt.4750 *mijn solaes*: mij een bron van genoeg, mijn levensvreugde.4752 *al sonder were*: onherroepelijk, stellig.4756 *bi den halse genomen*: hard aangevallen, bestookt.4758 *sonder beide*: onverwijld, dadelijk.4759 *limire (limiere, lumiere)*: opening in het vizier.4760 *in dwelme*: duizelig.4762 *jaghen*: opjagen.4764 Het ging er voor *Ferguut* slecht uitzien.

- 4765 Sinen scilt hi enbrachiert,*
 Ten coninc waert hi *verlachiert*⁴⁷⁶⁶
 Die witte *ridder*, alse *een* deghe⁴⁷⁶⁷.
 Den *coninc* waendi hebben dorselegen,⁴⁷⁶⁸
 Waer die slach droech udewert⁴⁷⁶⁹
- 4770 Ende geraecte sconinx pert
 Ende sloech heme af dat hoeft.
 Den *coninc* haddi dore cloeft,
 Daer ware bleven sijn beste let⁴⁷⁷³
 Hadde hine geraect *een* lettelt bet.
- 4775 Die *coninc* viel ter erden neder;
 Dapperlike spranc hi op weder
 Ende dwanc dat swert insijn hant.
 Een vrome *coninc* was Galarant,⁴⁷⁷⁸
 Overdadich ende fier.⁴⁷⁷⁹
- 4780 Hi sprac: 'Ridder, gi blives hier;⁴⁷⁸⁰
 Noch en ben ic niet *verwonnen*.
 Ghine selt mi niet *ontspringen* connen,
 Dat wanic wel, bi Sente Daneele.'
 Hi, die was van fellen spele⁴⁷⁸⁴
- 4785 Dore sloech hem helm ende beekineel⁴⁷⁸⁵
 Ende vanden hoofde een groet morseel.⁴⁷⁸⁶
 Ferguut was te meskieve.⁴⁷⁸⁷
 Hi sprac: 'Gine hebt mi niet lieve
 Her *coninc*, ghine wilt mi niet queken.⁴⁷⁸⁹
- 4790 Ic salt u gelden, magic u gereken.⁴⁷⁹⁰
 Ferguut hadde stouten moet;
 Hi beette stoutelike te voet⁴⁷⁹²
 Ende liet Pennevaren gaen.
 Up dien *coninc* ginc hi slaen

4766 *hi verlachiert*: hij reed in galop.

4767 *deghe*: held.

4768 *dorselegen*: doormidden geslagen.

4769 *Waer*: maar; *droech udewert*: schoot zijdelings uit.

4773 *sijn beste let*: zijn hoofd.

4778 *vrome*: dapper.

4779 *overdadich*: ontzagwekkend.

4780 *gi blives (blivet-es, es gen. expl.) hier*: gij blijft hier (op het veld), d.i. gij blijft hier dood.

4784 Hij, die een ongenadige manier van vechten had...

4785 *hem*: Ferguut; *beekineel*: helmkapje onder de capuchon van maliën gedragen.

4786 *morseel*: stuk, deel, - Het moet hier bij een uitwendige verwonding van Ferguut gebleven zijn, anders was deze niet kunnen doorgaan met vechten.

4787 *te meskieve*: in een deerniswaardige toestand.

4789 *gine wilt mi niet queken*:: gij hebt niet veel zorg voor mij, d.i. gij gaat mij ongenadig te lijf (ironisch!).

4790 *gereken*: bereiken, binnen mijn bereik krijgen.

4792 *stoutelike*: moedig.

- 4795 Met beiden handen watti mochte.
 Elc galt *andren* dat hi *cochte*.⁴⁷⁹⁶
 Galarant sloech ende *Ferguut* weder
 So lange dat die sonne *ginc* neder;
 Vanden avonde enwaest niet *verre*.
- 4800 Doe *wart Ferguut* herde erre
 Dat *hem* die dach so ontginc
 Ende scoet up den coninc,⁴⁸⁰²
 *Warpen onder *hem* op die erde,
 Wilden dorsteken metten *swerde*;
- 4805 Dat ware *jammer* ende *scade*.
 Doe bat Galarant genade
 Ende seide: '*Ridder*, op groet oetmoet'⁴⁸⁰⁷
 Laet mi leven oft u *dunct* goet;
 Ic lie *verwonnen*; ic ben moede.⁴⁸⁰⁹
- 4810 Ic werde u *man van minen goede*⁴⁸¹⁰
 Ende sal u te dienste staen.'
 'Here *coninc*, wildi dan gaen
 Ter *coninginnen van Rikenstene*?
 Ic wane si heet Galiene.
- 4815 Doet *haer* manscap *van uwen goede*,⁴⁸¹⁵
 Soe mogedi leven sonder *hoede*⁴⁸¹⁶
 Ende sijt vort van *haren rade*⁴⁸¹⁷
 Ende bewert hare *scade*.⁴⁸¹⁸
 Her *coninc*, ic segge u oec te *waren*:
- 4820 Boven al desen moeti varen⁴⁸²⁰
 In *sconinx* vangenesse *van Lommen*.
 Segt hem, dat u heft *verwonnen*
 Een *ridder* ende draget den *witten scilt*,
 Daer her *Keye* sijn spot met *hilt*.
- 4825 Groetse mi alle die gi *daer* siet,
 Maer *Keien* die en groetic niet;
 Segt heme, dat hi *hem* wachte *van* mi.
 Her *coninc* here, *aldus*, wildi,
 Latic u leven ende anders niet.'

*fol. 28^b

- 4796 Zij bleven elkaar (bij het bevechten) niets schuldig, zij gevan elkaar niets toe.
 4802 *scoet up den coninc*: snelde op de koning toe.
 4807 *op... oetmoet*: op hoop van genade.
 4809 *ic lie verwonnen*: ik verklaar mezelf overwonnen.
 4810 *u man van minen goede*: uw leenman.
 4815 *doet haer manscap*: bewijs haar hulde als van een leenman.
 4816 *sonder hoede*: zonder vrees..
 4817 *van haren rade*: een van haar raadslieden.
 4818 *bewert*: verhinder, weer af.
 4820 *Boven al desen*: boven dit alles.

- 4830 Galarant sprac: 'Ridder, so siet:⁴⁸³⁰
 Ic sal varen te mire vrouwen,
 Worden hare man bi mire trouwen,
 Ende vort varen tote Arture
 Ende tellen hem mine avonture
- 4835 Also gi mi hebt bevolen
 - Uwe boetscap en sal niet sijn verholen -⁴⁸³⁶
 Alsoe ghi mi gewapent siet.⁴⁸³⁷
 Die ridder doe van hem sciet
 Ende bevalne Sente Allenen
- 4840 Ende seide: 'Groet mi Galienen;
 Hets avont, ic moet wech varen.'
 Hi spranc stappans op Pennevaren
 Ende liet lopen alre meest⁴⁸⁴³
 Ten castele wert int foreest;
- 4845 Hi reet sere dien manpat.⁴⁸⁴⁵
 Alsoe dat sagen die vander stat
 *Waren si sere tongemake.
 Si spraken alle ene sprake:
 'Ay Deus! wie sach dit noit gescien'⁴⁸⁴⁹
- 4850 Dat dese ridder dus van ons wilt vlien,
 Die ons dit soccoers heft gedaen?
 Wi waren alle geweest ghevaen
 Of men hadde ons genomen tleven,
 Ware hi een lettelt achter bleven.
- 4855 Die rike God moetene geleiden!
 Die coninc en wilde hem niet ontleiden;⁴⁸⁵⁶
 Also gewapint alsoe hi was
 Dapperlike ghinc hi in dat gras⁴⁸⁵⁸
 Tes hi quam ten Rikenstene.
- 4860 Jegen hem quam Galiene
 Ende alle die liede vander port.
 Galarant sprac: 'Ghi heren, hort:
 Joncfrouwe, ic come u te genaden.
 Dat ic u hebbe gedaen te scaden

+fol. 28 verso^a4830 *so siet (si-(h)et)*: zo zij het.4836 *verholen*: geheim gehouden.

4837 Zoals ge mij nu (gewapend) ziet.

4843 *Ende liet (liet-et) lopen alre meest*: liet het (het paard) draven zo hard het kon.4845 *manpat*: een smalle weg alleen geschikt voor voetgangers of ruiters.4849 *noit*: ooit.4856 *hem ontleiden*: zich ontwapenen.4858 *Dapperlike*: vlug; *dat gras*: de grasvlakte.

- 4865 Dies willic u in boeten staen.⁴⁸⁶⁵
 Oec moetti mi te *manne ontfaen*.⁴⁸⁶⁶
 Van u moetic houden *mijn* goet.
 Vergeeft mi *uwen* evelen moet,⁴⁸⁶⁸
 Des biddic u *omme* Gode den *riken*.’
- 4870 Galiene sprac oetmoedeliken.⁴⁸⁷⁰
 ‘Her *coninc*, ic wilt gherne doen.
 Wel moet varen *mijn* *campioen*,
 Hi heft mi brocht ut mire *sorgen*.
 Ic waende wel noch *heden* morgen
- 4875 Verloren hebben al *mijn* lant.’
 ‘Joncfrouwe, hort,’ sprac Galarant,
 ‘Die *ridder* hiet mi dat ic u groette
 Van *sinent* halven, ende ic u boete
 Altegader mine mesdaet.
- 4880 Dus biddic dat gi mi *ontfaet*,⁴⁸⁸⁰
 Bedi ic ware te hove gerne.⁴⁸⁸¹
 Galiene sprac: ‘Mi enstaets *tontberne*,⁴⁸⁸²
 Ic ontfa u nu ter stont.’
 Si custene ane *sinen* mont.
- 4885 Die *coninc* nam orlof ane here.⁴⁸⁸⁵
 Schiere keerde weder *sijn* here;⁴⁸⁸⁶
 Hi deet op breken *alte* hant
 Ende keren weder in *sijn* lant.
 Hi dede genesen *sine* wonden:
- 4890 Ten Rikenstene haddijt *quaet* vonden.
 Nu swiget alle; hier seldi horen
 Een lettelkijn *van* hier te *voren*.⁴⁸⁹²
 Die rovere van der hoger zee
 Die *sine* lede hadde gehad *ortwee*,⁴⁸⁹⁴
- 4895 Het was tijt, hine wilde *nemmer* *miden*;⁴⁸⁹⁵
 Te hove wart so *ginc* hi riden,
 Sochte den *coninc*, tot hine *vart*
 Tote Senefort *in* Ingelant.

*fol. 28 verso^b

- 4865 Daarvoor wil ik u schadeloos stellen.
 4866 *te manne ontfaen*: als leenman aannemen.
 4868 Zie af van uw boosheid jegens mij.
 4870 *oetmoedeliken*: vriendelijk.
 4880 *mi ontfaet*: mij ontvangt, mij aanneemt (als leenman)
 4881 *Bedi*: want.
 4882 *Mi enstaets tontberne*: het past mij niet dit na te laten.
 4885 *here*: haar.
 4886 *here*: leger.
 4892 *van hier te voren*: van wat hiervoor is geschied.
 4894 Die zware kwetsuren had opgelopen.
 4895 *miden*: talmen.

- Daer waren vrouwen, ridders vele.
 4900 Hi beette ende ginc *in* die sele
 Ende ginc vore den *coninc* staen.
 Hi seide: 'Here, ic geve mi gevaen,
 In u vancnesse legt mi.
 Here, ic sal u seggen twi:
 4905 Wi waren tote *tien* gesellen,
 Vele quaets mochtmen *van ons* tellen
 Ende waren rovers optie zee
 Wel *seventien* jaer ofte mee.
 Vele quaeds hadden wi gedaen;
 4910 In dinde moestewijs *af staen*.⁴⁹¹⁰
 Wi souden enen *ridder* over setten;
 Indie zee wilden wi niet letten⁴⁹¹²
 Maer wilden hem nemen sine gewade,
 Waer het verginc ons te quade.⁴⁹¹⁴
 4915 Tote *negen* sloech hire doet.
 Ic bat genade dore die noet,
 Hi hiet mi dat ic tote u quame;
Ferguut es sijn gherechte name.
 Alle u ridders hiet hi mi groeten
 4920 Sonder Keien; hi moet hem boeten,⁴⁹²⁰
 Hi heft gheseit dat hem es leet.⁴⁹²¹
 Her *coninc* here, ic ben ghereet
 Te doene wat ghi visiert.⁴⁹²³
 'Vrient, ic wille gi u aisiert⁴⁹²⁴
 4925 Dore sridders wille, *want* u si *vergeven*
 Ende vort waent vroedelijc *leven*'.⁴⁹²⁶
 Die rike *coninc* Galarant
 Hine wilde *ridder* no seriant,
 Hi nam sine wapine ende sijn *pert*
 4930 Ende voer allene te hove wert.
 Te Lonnen hi den *coninc* vant.
 Noit en beette Galarant;
 Tote vore Arture es hi gereden.

4910 *In dinde*: ten slotte; *af staen*: ermee ophouden.

4912 *Indie zee*: eenmaal op zee.

4914 *Waer*: maar.

4920 *boeten*: goed maken wat hij aan *hem*, d.i. Ferguut misdreven heeft.

4921 *Hi*: Keye; *dat hem es leet*: wat hem (Ferguut) onaangenaam is, d.i. Keye heeft hem beledigd.

4923 *visiert*: bepaalt.

4924 *gi u aisiert*: dat gij rustig, zonder vrees zijt.

4926 *waent vroedelijc leven*: wil op een verantwoorde wijze leven.

- Hi seide: 'Here, *in* hovescheden
 4935 *Moetti verstaen dat ic hier doe;⁴⁹³⁵
 Dat ic dus come, ic secge u hoe:
 Here, ic hadde lief *ene* joncfrouwe,
 Sine wilde mijns niet, ic hads rouwe;
 Ic voer op hare ende hare lant.⁴⁹³⁹
 4940 Here, ic hete Galarant
 Ende ben coninc *van* Amarie.
 In dende seide die *maget* vrie
 Si soude soeken campioen,
 Die mi soude onder doen
 4945 Ende enen *mire* suster sone,
 Die geheten was Macedone.
 Hare *ridder* heft ons *beden* *verwonnen*.
 Mijn neve es doet; ic en soude *comen*
 Die *waerheit* cort niet ertrecken.⁴⁹⁴⁹
 4950 Here, hort na mi, ic en wilt *niet* *decken*.⁴⁹⁵⁰
 Ic geloefde heme al *moeder* ene,
 Doe ic schiet van Rikenstene
 Te comene in u prisoen.
 Met mi mogedi *uwen* wille doen:
 4955 Ghi moget mi hangen *ofte* *blenden*.⁴⁹⁵⁵
 Ofte in *uwen* kerker *senden*;
 U gebot willic doen ghereet.
 Anders ic sinen name niet en weet
 Die mi hier ghesent heeft,
 4960 - Ic waent die beste es die leeft -
 Die *ridder* metten *witten* *scilde*;
 Van *sinen* slagen es hi milde.
 Hi hiet mi *groeten* altemale
 Die *ridders* van *uwer* zale
 4965 Sonder Keien den drossate.
 Van hem moet hi hebben *bate*.⁴⁹⁶⁶
 Dat hi sijn scheren *met* *hem* hilt.⁴⁹⁶⁷
 Here, besiet wat gi doen wilt.⁴⁹⁶⁸
 Ic ben ghereet *tuwen* gebode.'
 4970 Artur antworde: 'Here, bi Lode!⁴⁹⁷⁰

*fol. 29^a4935 *dat*: wat.4939 *voer op*: trok op tegen.4949 *cort ertrecken*: in 't kort vertellen.4950 *decken*: verborgen houden.4955 *blenden*: blind maken.4966 *bate*: genoegdoening.4967 *Dat*: omdat; *hi*: Keye.4968 *besiet*: overleg.4970 *bi Lode*: een bastaardvloek, (vermoedelijke vervorming van *bi Gode*): bijlo.

- Ic vergheve u *minen* moet,⁴⁹⁷¹
 Mire vrouwen gi die *bate* doet.⁴⁹⁷²
 Hi riep ridders ende *seriante*,
 Dat si *aisierden* Galarante⁴⁹⁷⁴
 4975 Ende leidene ter *coninginnen*
 Genoeveren; si wilden *kinnen*,
 Si hadde vele *van hem* horen *sagen*,
 Bedi moeste hi met hare *dagen*.⁴⁹⁷⁸
 +Nu keric weder te Galienen*
 4980 Die heft gelaten staen *haer wenen*.⁴⁹⁸⁰ +fol. 29^b
 Soe siet wel dat het niet *enwout*.⁴⁹⁸¹
 Hen es geen *dinc*, hen *vercout*.⁴⁹⁸²
Ferguut mach wel so lange *merren*
 Dat sijn rapen selen *berren*:⁴⁹⁸⁴
 4985 Wijfs herte en es niet *van stale*.
 Galiene riep *in* hare zale
Haer ridders; si was blide ende *in hogen*.⁴⁹⁸⁷
 Si sprac: 'Ghi *heren*, ic en sal mogen
 Mijn lant niet houden *sonder voget*.
 4990 Beraet mi, of gi *iewer moget*.⁴⁹⁹⁰
 In enegen landen *ridder* vinden,
 Daer ic mi dorste toe *gheninden*.⁴⁹⁹²
 Dat ickene te *manne name*;
 Daer gijt mi riet, *waert* mi *bequame*.⁴⁹⁹⁴
 4995 Al haddi niet al sijn *gevoech*.⁴⁹⁹⁵
 Van goede, ic hebs *gnoech*,
 Ic maecten here van *minen* lande.
 Die nemt dore *goet* - God geve *hem scande!* -⁴⁹⁹⁸
 Dat sine herte niet en mach,
 5000 Hi moet dicke hebben *quaden dach*.¹
 Doe antworten si alle *schiere*:

4971 Ik zie af van mijn (ongunstige) gezindheid (tegenover u).

4972 Geef genoegdoening aan mijn vrouwe.

4974 *aisierden*: gastvrij zouden onthalen.

4978 *met hare dagen*: bij haar verwijlen, blijven.

4980 *heft gelaten staen*: heeft opgehouden met.

4981 *niet enwout (en wout)*: haar geen baat brengt.

4982 *hen (het en) vercout*: of het verliest zijn warmte, zijn gloed.

4984 *berren*: aanbranden.

4987 *in hogen*: verheugd.

4990 *Beraet mi*: Geeft mij raad.

4992 *gheninden*: het op mij nemen, ertoe overgaan.

4994 Daar gij het zoudt aanraden (nl. omdat juist de raad van u zou komen), zou het mij aangenaam zijn, mij bevallen.

4995 *al sijn gevoech (van goede)*: geen toereikende hoeveelheid (van bezittingen), geen overvloed aan.

4998 *dore*: ter wille van.

- 'Joncfrouwe, die hadde den *ridder fiere*⁵⁰⁰²
 Die u *sorcoersde* in u noet,⁵⁰⁰³
 Al en ware sijn goet niet groet,
 5005 Hi es sterc ende onververt;
 Sulc een *ridder* es elker vrouwen *wert*.
 Maer wi en weten wanen hi quam
 Wiet es of waer hi inde nam.⁵⁰⁰⁸
 Galiene sprac ende loech:
 5010 'Ic *wildicken* hadde, *waert* u *gevoech*.⁵⁰¹⁰
 Gi heren, nu waent u *gerecken*;⁵⁰¹¹
 Ic wille morgen te hove trecken
 Bidden Arture op so grote *doget*⁵⁰¹³
 Dat hi mi geve sulken voget,
 5015 Die orbore si in mijn lant.⁵⁰¹⁵
 Doe spraken die *ridders* althant:
 'Ghi sijt listech ende vroet'⁵⁰¹⁷
 Joncfrouwe, dit dunct ons allen goet,
 Dat ghi vaert spreken den coninc.'
 5020 Sanderdages alse die zome op ginc
 Ghinc Galiene hare gereden.
 Hare ridders liepen hen *vercleden*
 *Met dieren pelre van Rossien,⁵⁰²³
 Wel *tweehondert* van ere partien.⁵⁰²⁴
 5025 Si saten op ende voeren derwaert;
 Dus hebsi bestaen de vaert.
 Te Cantorbie sijn si comen,
 Daer hebsi den coninc *vemomen*.
 Daer daden ridders ende vrouwen
 5030 Alle grote ere dier joncfrouwen.
 Die *coninc* selve was herde blide,
 Want hine hadde *in* menigen tide
 So scone *ene* joncfrouwe niet gesien;

*fol. 29 verso^a

- 5002 *die hadde den ridder fiere*: de relatieve zin staat hier in de plaats van een onderstellende zin met *als*, dus: als iemand de moedige ridder (tot man) had, (dan zou hij van geluk mogen spreken). De zin loopt niet af.
 5003 *sorcoersde*: bijstond.
 5008 *waer hi inde nam*: wat er van hem geworden is.
 5010 *Ic wildicken hadde*: ik wilde dat ik hem had; *waert u gevoech*: als het u naar de zin was.
 5011 *waent u gerecken*: wilt u gereedmaken.
 5013 *op so grote doget*: in het vertrouwen op zijn grote goedheid.
 5015 *orbore*: nuttig.
 5017 *listech*: schrandere.
 5023 Met klederen van kostbare Russische stoffen.
 5024 *van ere (eenre) partien*: van eenzelfde partij, van eenzelfde soort?

- Die *ander* vrouwen moesten vlien.⁵⁰³⁴
 5035 Genoevere had selve groet verdriet,
 Want jegen hare en was si niet.⁵⁰³⁶
 Alle die ghene diese saghen
 Begonsten mallijc anderen vragen:
 'Wie es dese vrouwe? wie es haer name?'⁵⁰³⁹
 5040 Hen sach noit man wijf so bequame.⁵⁰⁴⁰
 Wel ware hi here, dien soe mochte⁵⁰⁴¹
 Ende dien si dade *in* hare gedochte,⁵⁰⁴²
 Hi mochts *een* jaer te langer leven
 Dien si antworde wilde geven.⁵⁰⁴⁴
 5045 Dus spraken si alle *mont* gemene.⁵⁰⁴⁵
 Vore den *coninc* ginc Galiene.
 Die vander zale swegen stille.
 Si sprac: 'Here, waert u wille,
 Gaefdi mi man, ic wists u *danc*;
 5050 Want wi vrouwen, wi sijn *cranc*,⁵⁰⁵⁰
 Wine mogen striden no vechten,
 Noch ons lant berechten.
 Bedi biddic, of gijit doen moget,
 Dat gi mi gheeft sulken voget
 5055 Die orbore es te *minen* rike.'
 Artuer antworde vriendelike:
 'So hulpe mi God ute mire noet!
 Joncfrouwe, ware Genoevere doet,
 Ic name u te *minen* trouwen⁵⁰⁵⁹
 5060 Mocht ic u hebben. *In* can gescouwen⁵⁰⁶⁰
 Ridder ghenen die u betaemt,
 No dien gi te manne naemt;
 Maer ic hebbe vonden *enen* raet,⁵⁰⁶³
 Docht u goet, en ware niet quaet:
 5065 Ic soude senden *alte* hande
 Knechte, *yraude* *in* allen lande⁵⁰⁶⁶
 +Ende doen enen *tornoy* crayeren,⁵⁰⁶⁷

+fol. 29 verso^b

- 5034 *vlien*: er voor onderdoen.
 5036 Want bij haar vergeleken was zij niets.
 5039 *wie* (het tweede): hoe.
 5040 *bequame*: lieflijk, mooi.
 5041 *dien soe mochte*: van wie zij hield.
 5042 En aan wie zij een plaats gunde in haar hart.
 5044 *antworde*: een (bevestigend) antwoord, d.i. het jawoord.
 5045 *mont gemene*: uit één mond.
 5050 *cranc*: zwak.
 5059 *te minen trouwen*: op mijn woord.
 5060 *gescouwen*: zien.
 5063 *vonden enen raet*: een plan bedacht.
 5066 *yraude*: herauten.
 5067 *crayeren*: uitroepen.

- Daer mine ridders souden tornieren
 Jegen alle die van buten.
- 5070 Minen scat willic onsluten,
 Gheven elken sinen kies,⁵⁰⁷¹
 Ic wille hem gelden haer verlies
 Den ridders van mire meysnieden.
 Joncfrouwe, vort willic doen gebieden
- 5075 In allen maertsen over al:⁵⁰⁷⁵
 Diet daer best doet, dat hi hebben sal
 Die overdege coninginne,⁵⁰⁷⁷
 Die menegen roeft vanden sinne
 Ende vrouwe es van Rikenstene;
- 5080 Geheten es si Galiene.
 Ic sal oec roepen doen ter uren:
 Dese tornoy sal een maent geduren
 Buten Cardoel op dat sant.⁵⁰⁸³
 Joncfrouwe, die ridder sal sijn becant
- 5085 Die desen tornoy sal winnen;
 Met rechte salmen mogen minnen.⁵⁰⁸⁶
 Galiene sprac: 'Wel lieve here
 Ghi doet mi vrienſcap ende groet ere.
 Dat gi wilt doen, dats mi lieve.
- 5090 Die coninc dede maken brieve
 Ende deetse in allen lande dragen
 Alle die ere wilden bejagen
 Datsi tien tornoye quamen.
 Te Cardoel waert tract alte samen
- 5095 Dat ridderscap groet ende clene.
 Wel blide mach sijn Galiene
 Dat al die werelt omme haer pijn.⁵⁰⁹⁷
 Die ghene, die om hare verdwijnt⁵⁰⁹⁸
 Ende vore alle vrouwen mint
- 5100 En wiste van dien tornoye twint.⁵¹⁰⁰
 In sijn wout was hi spelen gaen⁵¹⁰¹
 Ende hi sach comen enen naen
 Op een herde scone ors gereden.⁵¹⁰²⁻⁰³

5071 *sinen kies*: wat hij verlangt.

5075 *maertsen*: landstreken.

5077 *overdege*: fier, hoog.

5083 *op dat sant*: in het strijdperk.

5086 *salmen*: zal men hem.

5097 *omme haer pijn*: zich inspant om harentwille.

5098 *verdwijnt*: wegwijnt.

5100 *(en) twint*: helemaal niets.

5101 *spelen gaen*: voor zijn genoeg uit rijden gegaan.

5102-03 *comen gereden*: komen aanrijden.

- Hi was lelic van allen leden,
 5105 Enen scilt ane sinen hals hi droech.
 Ferguut groettene ende loech
 Ende sprac: 'Naen, waers die tornoy?'
 Die naen sweech, het haddem boy⁵¹⁰⁸
 Ende leet over; hi was gram.⁵¹⁰⁹
 5110 Die ridder biden togel nam
 *Dat ors ende hilt al stille⁵¹¹¹
 Ende sprac: 'Naen, oft es u wille,
 Segt, waer sulti henen varen?'
 Die naen sprac: 'Houdi u scaren?'⁵¹¹⁴
 5115 Met enen hertoge ben ic garsoen;⁵¹¹⁵
 Lietti mi varen, ic en hads wat doen⁵¹¹⁶
 Dat ghi met mi hout u spel.
 Waer dat ic vare, dat wetti wel,
 Want en es batseleer en geen⁵¹¹⁹
 5120 Hine si daer, die wert es twee sleen;⁵¹²⁰
 So soudi oec, waerdi niet sot.⁵¹²¹
 Ferguut sprac: 'So helpe mi God!
 Lieve naen, ic en hebs niet vemomen.'
 Die naen sprac: 'Te Cardoel es comen
 5125 Ene behagele coninginne,⁵¹²⁵
 Die te niemen wil dragen minne,
 Hine hadde van dien tornoise dien lof.⁵¹²⁷
 Die coninc Artuer hi hout hof
 Ende doet craieren over al:
 5130 Wie daer den prijs hebben sal,
 Die coninginne salmen hem geven.
 Alle die ghene die nu leven
 En sagen scoenre wijf noit ghene;
 Die vrouwe hetet Galiene.
 5135 Mochticse sien, ic ware genesen.
 Daer sal die werelt wesen.⁵¹³⁶

*fol. 30^a5108 *het haddem boy*: hij had het land, hij achtte het beneden zich te antwoorden.5109 *leet over*: reed verder.5111 *hilt*: hield het.5114 *houdi u scaren*: drijft gij de spot.5115 *Met*: bij.5116 *ic en hads wat doen*: ik zou er niets om geven.5119 *batseleer*: jong edelman, die nog niet tot ridder geslagen was, in rang stond beneden de ridder, maar boven de 'knapen'.5120 *twee sleen*: twee pruimen, d.i. ook maar iets.5121 *So soudi oec*: Gij zoudt er ook zijn.5125 *behagele*: liefallig.

5127 Tenzij hij in dat toernooi de hoogste lof, de grootste roem verwierf (nl. die van de overwinnaar).

5136 *die werelt*: iedereen.

- Artuers maisniede sal tornieren
 Jegen alle die banieren,⁵¹³⁸
 Die van buten comen mogen.
- 5140 Wel mach die *ridder* sijn *in* hogen
 Die cussen sal *haer* mondekijn!
 Her *ridder*, of gi daer wilt sijn
 Ghi moet u haesten; wi varen voren.⁵¹⁴⁴
 Die naen sloech wech met sporen.
- 5145 *Ferguut* hi keerde in sine kemenade⁵¹⁴⁵
 Ende hiet heme bringen sine gewade
 Ende wapende hem al toten voeten.
 Hi sprac: 'Nu salic Keyen gemoeten!'⁵¹⁴⁸
 Up Pennevaren ginc hi riden.
- 5150 Sine wapinen waren wit, van siden.⁵¹⁵⁰
 Dus voer hi wech al moeder ene.
 Hoe dicke riep hi: 'Galiene,
 Salic u nu moeten verliesen?
 Wel haddic gesproken den riesen,⁵¹⁵⁴
- 5155 +Dat ic naesten niet en voer tote u⁵¹⁵⁵
 Ten Rikenstene; dats mi leet nu.
 Hets dicke geseit, dats waer sprake:
 Blode man quam noit te hoger sake.'
 Die *coninc* Artuer heft vemomen
- 5160 Dat die ridders alle sijn comen.
 Sinen standaert so dede hi dragen
 Te velde; daer was menech wagen
 Van vrouwen ende menich scofaut.⁵¹⁶³
 Lude riep daer menech yraut:
- 5165 'Ridders, hets tijt, lacies! lacies!'⁵¹⁶⁵
 Die vrouwen waren blide dies,
 Want si die ridders gerne sagen.
 Die op dat hogeste scafaut lagen⁵¹⁶⁸
 Dat was Genoevere ende Galiene,
- 5170 Artuer die *coninc* ende Philomene
 Des *coninx* wijf van Avalons,
 Die oude grave van Mascons.

*fol. 30^b5138 *die banieren*: heren die een banier voeren.5144 *sloech wech met sporen*: reed spoorwegs weg.5145 *kemenade*: kamer.5148 *gemoeten*: ontmoeten.5150 *Sine wapinen*: Zijn wapentekens (hij was dus in de echte zin van het woord: de 'witte' ridder).5154 *gesproken den riesen*: me dwaas gedragen.5155 *naesten*: onlangs.5163 *scofaut*: tribune.5165 *lacies!*: bind vast (*lachieren*), nl. de helm.5168 *lagen*: zich bevonden.

- Daer was van Caudie Aglentine
 Ende uute Grieken Alemantine.
- 5175 Daer was Sibilie van Rome
 Ende sgraven wijf van Vendome.
 Daer was Lidone uut Almanie,
 Ysaude, des *coninx* wijf van Spanie,
 Fausette die scone van Tudele.
- 5180 Oec waser die Male Pucele
 Ende Lunette van Brabais.
 Dese waren blide ende hadden *pais*,⁵¹⁸²
 Over al mochtsi slaen *haer* ogen.⁵¹⁸³
 Hine hilt heme niet over bedrogen⁵¹⁸⁴
- 5185 Die Galienen mochte sien.
 Mijn her Keye es comen mettien
 Ende alle die vander tafelronden
 Hadden helm op hoeft gebonden.
 Mijn her Keie was herde fiere,⁵¹⁸⁹
- 5190 Tote Arture reet hi sciere.
 Hi sprac: 'Here, wien so het *coste*,⁵¹⁹¹
 Ic moet hebben die ierste *joste*⁵¹⁹²
 Ende josteren vore dese vrouwen;⁵¹⁹³
 Si selent alle mogen scouwen.
- 5195 Ic sie ginder enen walopperen,⁵¹⁹⁵
 Sijn ors willic proresenteren⁵¹⁹⁶
 Der coninginnen van Rikenstene.'
 Die vrouwen spraken mort gemene:
 *'Her *coninc*, het dunct ons goet
- 5200 Dat mijn her Key die joeste doet,
 Want hi hefse tierst gebeden.⁵²⁰¹
 Mijn her Keye was wel gereden,⁵²⁰²
 Hi wiste wel die *costume*.⁵²⁰³
 Hi hurte vort tote op tgherume⁵²⁰⁴
- 5205 Ende greep in die hant den scacht.

*fol. 30 verso^a5182 *pais*: vrede, rust; *si hadden pais*: zij voelden zich behaaglijk, in hun schik.

5183 Zij konden het hele schouwspel overzien.

5184 Hij die..., mocht zich gelukkig achten.

5189 *fiere*: ingebeeld, verwaand.5191 *wien so het coste*: wie er ook iets tegen hebbe.5192 *joste*: kamp in het toernooi.5193 *josteren*: zich in de kamp meten.5195 *walopperen*: galopperen.5196 *proresenteren (presenteren)*: als geschenk aanbieden.5201 *tierst*: het eerst.5202 *was wel gereden*: was een goed ruiter.5203 *costume*: gebruiken.5204 *Hi hurte (horte) vort*: hij reed naar voren; *tgherume (dat gherume)*: het vrije veld.

- Die van *buten* ane ene gracht⁵²⁰⁶
 Biden *harnassche* al stille *hilden*,⁵²⁰⁷
 Wantsi die ridders *kinnen* wilden
 Die die joeste soudon doen.
- 5210 Alsi versagen den *lyoen*⁵²¹⁰
 Kennetsi mijn [her] Keien wel.^{*5211}
 Hi was goet *ridder* ende snel,
 Ghenendech ende van stouten *moede*.⁵²¹³
 Ferguut was al moede
- 5215 Stappans ten *tornoye* comen.
 Tierst dat hi Keien horde *nomen*
 Dat heme die joste was *gegeven*,
 So vervroudem sijn *leven*.⁵²¹⁸
 Hi sach wel Keien ende *waer* hi *hilt*.⁵²¹⁹
- 5220 Dapperlike nam hi den *scilt*
 Ende noepte *Pennevaren*.
 Van allen den *genen* die *daer* waren
 Sone wiste niemen *wie* hi was.
 Mijn her *Keye* quam dore dat *gras*
- 5225 *Sere* met sporen te hem wert,⁵²²⁵
 Blide, in hogen ende *onververt*.
 Mijn her *Keie* den *ridder* stac
 Up *sinen* *scilt*, sijn *scacht* *brac*.
Ferguut stac Keien weder,
- 5230 Droech hem *thoeft* *ter* *erden* *neder*.⁵²³⁰
 In ene beke die *daer* liep,
 Daer hi in lach ende lude oec riep:
 'Helpt mi alle, oft ic *verdrinke*,
 Want ic hebbe alte grote *minke*.⁵²³⁴
- 5235 Mijn *dieschinkel* es te broken!⁵²³⁵
Ferguut es nu wel *gewroken*
 Dat *Keie* *met* heme *scheren* *hilt*.
 Men leide *Keyen* op enen *scilt*

5206 *Die van buten*: de ridders, die van elders gekomen waren om aan het toernooi deel te nemen (zie ook vs. 5250), in tegenstelling tot *die van binnen* (zie ook vs. 5249): de ridders aan het hof van koning Artur.

5207 *harnassche*: bagage, tros.

5210 *den lyoen*: de leeuw in Keye's wapen.

5211 *Kennetsi*: *Kenneden si*.

5213 *Ghenendech*: onversaagd.

5218 *sijn leven*, omschrijving voor *hi*; was hij in zijn schik.

5219 *hilt*: stond.

5225 *met sporen*: zijn paard de sporen gevend; *sere*: snel.

5230 *Droech hem thoeft ... neder*: stootte hem van zijn paard.

5234 *minke*: verwonding.

5235 *dieschinkel*: dijbeen.

- Ende droechene weder *in* die stat;
 5240 Hi seep van watre ende was nat.⁵²⁴⁰
 Die tornoy slouch ende wart geraect;⁵²⁴¹
 Die ridders waren sere mesmaect⁵²⁴²
 In beden siden ende gefrotsiert.⁵²⁴³
 *Wel heft Lanceloet getorniert;
 5245 Mijn her Gawein ende Sagramort,
 Pertsevale, Erec ende Bohort,
 Lyonel ende Mereagis
 Ende her Ywain ende Laquis,
 Dese dadent alle wel *van binnen*.⁵²⁴⁹
 5250 Van buten willic u doen kinnen
 Diere prijs hadden, wie si waren.
 Daer was die here vanden Baren,
 Die hertoge van Denemaerke
 Ende ute Poytau *een ridder* starke.
 5255 Wel deet *daer* die coninc van Spaengie⁵²⁵⁵
 Ende die coninc van Almaengie
 Ende die coninc van Romenie
 Ende menech *ridder* van herten vrie.⁵²⁵⁸
 Van Angou ende ute Provertse
 5260 Waser daer vele ende van Valentse
 Die hier te noemene waren *swaer*.
 Maer dierre best dede vor waer
 Dat was die voerde *den witten* scilt:
 Hi dede daer al dat hi wilt,
 5265 Menegen *ridder* warp hi *ave*;⁵²⁶⁵
 Daer en was coninc no grave
 Hine moeste hem *sekeren in die hant*.⁵²⁶⁷
 Die witte *ridder* was saen becant,
 Si prijsden alle diene sagen.
 5270 Die vrouwen, die op tscafaut lagen,
 Mercten Fergute sere.⁵²⁷¹
 Si vrageden: 'Wie es die jonchere?

*fol. 30 verso^b5240 *seep*: droop5241 *Die tornoy slouch*... (hier verpersoonlijkt: *die ridders*, vs. 5242), de ridders van het toernooi stormden op elkaar in en werden geraakt (= gekwetst). - Vgl. verder vs. 5362 e.v.5242 *sere mesmaect*: lelijk toegetakeld.5243 *gefrotsiert*: gekneusd.5249 *dadent alle wel*: weerden zich allen dapper; onderscheidten zich allen.5255 *deet*: deed het, zie vs. 5249.5258 *van herten vrie*: edel van aard.5265 *warp hi ave*: wierp hij uit het zadel.5267 *hem sekere in die hant*: zich overwonnen verklaren.5271 *Mercten*: sloegen opletend gade.

- Selken *ridder* machmen wel minnen;
 Hi lijd alle dien van binnen!⁵²⁷⁴
- 5275 Artuer sprac selve: 'Bi Sente Denijs!
 Den witten *ridder* gevic den prijs.
 Laet vollec u tornieren staen,
 Wi willen te herbergen gaen;
 Het es nacht, die dach es woch,⁵²⁷⁹
- 5280 Morghen salmen tornieren noch.'⁵²⁸¹
 Artur sciet ende sine mesniede⁵²⁸¹
 Ende daer na die ander liede.
 Si trocken alle indie port,
 Elc te herbergen weder ende vort.⁵²⁸⁴
- 5285 Artuer die coninc hi geboet
 Datter niemen bleve, lettel no groet.
 Die ridders voeren alle te hove,
 Men ontfinse met groten love
 *Sonder die aerme Ferguut;
- 5290 Hi bleef al moeder ene daer uut.⁵²⁹⁰ +fol. 31^a
 Haerde sere was hi te blouwen⁵²⁹¹
 Onder ene hage was hi ghevlouwen.⁵²⁹²
 Gode clagedi sine noet.
 Hine at no dranc el niet dan broet.
- 5295 Hoe dicke riep hi: 'Galiene!
 Wat wondere eist dat ic wene?
 Bi mire scult hebbic u verloren.
 Hets wel recht dat ic hebbe toren,
 Want gi boet mi uwe minne,⁵²⁹⁹
- 5300 Hets wonder, blivic inden sinne.⁵³⁰⁰
 Alsemen te hove hadde geten⁵³⁰¹
 Sprac Artuer: 'Ic wille weten⁵³⁰²
 Staet op, gi vrouwen, laet ons festeren⁵³⁰³
 Den *ridder* dien Keien dede canceleren⁵³⁰⁴
- 5305 Ende alle mine ridders heft verwonnen;

5274 *lijd*: overtreft.

5279 *woch*: voorbij (weg).

5281 *sciet*: ging heen.

5284 *weder ende vort*: in alle richtingen.

5290 *daer uut*: daar buiten.

5291 Geweldige slagen had hij ontvangen.

5292 *ghevlouwen*: gevlucht.

5299 *boet*: bood aan.

5300 *blivic inden sinne*: als ik mijn verstand behoud, d.i. als ik niet krankzinnig word.

5301 *geten*: *gegeten*.

5302 *weten*: kennen.

5303 *festeren*: huldigen.

5304 *Den ridder* hangt tegelijkertijd af van *weten* (vs. 5302) en *festeren* (vs. 5203); *canceleren*: wankelen, neerstorten.

- Hets recht dat wi hem sprijs onnen.⁵³⁰⁶
 Si sochtene van ringe te ringe.⁵³⁰⁷
 Daer waren graven ende coninge
 Ende menech *ridder* uut vremen lande;
 5310 *Daer* en was nieman diene cande⁵³¹⁰
 So waer hi voer ofte hoe hi hiet.
 Artur ginc slapen; dat hof sciet.⁵³¹²
 Smorgens als die zonne op ginc
 Stont op Artur die coninc,
 5315 Ghinc messe horen *in* die kerke.
 Daer waren papen ende clerke,
 Daden den dienst te Gods love.
 Die coninc Artur voer te hove,
 Ontbeet *een* lettelt, voer te velde.
 5320 *Daer* volchdem menich *ridder* milde,⁵³²⁰
 Scilt *omme* den hals, *cousen* gebonden.
 Die ridders vander tafelronden
 Seiden, dat sijs *hem* mochten scamen,
 Dat heme die van buten namen
 5325 *Dier* joncfrouwen Galienen.⁵³²⁵
 Elc sprac: 'Mocht ic sien den genen
 Diet hier gisteren dede soe wel,
 Ic soude verwarmen *hem* sijn vel.⁵³²⁸
 Daer tamboreerde menech hiraut.⁵³²⁹
 5330 Genoevere trac op hare scofaut
 Ende Galiene ende dandere vrouwen;
 Dien tornoy mochtsi wel scouwen.
 *Een goet *ridder* was Pertsevael,
 Hi vant dat *precioes* grael,
 5335 Dat noit eer *man* en mocht vinden.
 Hi wille datne die vrouwen kinden.⁵³³⁶
 Mijn her Pertsevale die coene
 Sprac: 'Hets wel na neder noene⁵³³⁸
 Lieve here, waert u bequame,
 5340 Ic dade deerste joste *in* Gods name.'

*fol. 31^b

- 5306 *sprijs* (gen.) *onnen*: de eer der overwinning toekennen.
 5307 *van ringe te ringe*: in alle rijen, onder al de aanwezigen.
 5310 *cande*: kende; ondervestaan ter inleiding van vs. 5311: en wist...
 5312 *sciet*: ging uiteen.
 5320 *milde*: edel (epitheton ornans).
 5325 *Dier joncfrouwen*: voorwerp, in de genitief. Zie Stoett, *Synt.*, 1923³, § 172.
 5328 Ik zou hem zich in 't zweet laten werken, hem afmatten.
 5329 *tamboreerde*: sloeg op de trommel.
 5336 *kinden*: kenden, opmerkten.
 5338 *wel na*: bijna; *neder noene*: late namiddag.

- 'Pertsevale, jaet!' sprac die coninc.
 Hi horte stappans inden rinc,⁵³⁴²
 Lettel hem sine wapine *verwagen*.⁵³⁴³
 Teerst dattene die van *buten* sagen
 5345 Spraken si: 'Dese en es niet bois,⁵³⁴⁵
 Dit es Pertsevale die Walois,
 Die meneghe *provetse* heft gedaen.⁵³⁴⁷
 Ende *Ferguut* versagen saen,⁵³⁴⁸
 Perchevals scilt heft hi *vercoren*.⁵³⁴⁹
 5350 Mallic sloech op *andren met sporen*⁵³⁵⁰
 Ende brochten gerecht die *scachte*.⁵³⁵¹
 Pertsevale stac *Fergute met crachte*,
 Dorstac hem corie ende halsberch.
 Die witte *ridder* alse *een dwerch*⁵³⁵⁴
 5355 Bleef vaste sittende op sijn pert.
 Pertsevalen stac hi ter *vert*⁵³⁵⁶
 Ende gheraecten *in* die *lumire*,⁵³⁵⁷
 Droech hem dat hoeft *ter erden sciere*⁵³⁵⁸
 Dat heme die been op *waert* vlogen.
 5360 Die van *binnen* over bedrogen⁵³⁶⁰
 Hilden hem ende sloegen toe.⁵³⁶¹
 Daer wart tornoy ende *pongij's* doe,⁵³⁶²
 Want die van *binnen* voeren ane⁵³⁶³
 Ende *Ferguut* leidde den *trane*.⁵³⁶⁴
 5365 Hi was *emmer* inden *tas*;⁵³⁶⁵
 Menegen veldi op dat gras
 Die verloes pert ende gereide.

5342 *horte*: reed.

5343 *Lettel... verwagen*: hinderde hem weinig (de wapenrusting, door haar gewicht).

5345 *bois*: gering, min.

5347 *provetse*: heldendaad.

5348 *versagen*: bemerkte hem.

5349 *heft hi vercoren*: koos hij als mikpunt.

5350 Elk (van beiden) reed spoorlags op de andere in.

5351 *gerecht*: in gevelde positie.

5354 *alse een dwerch*: als een reus, een heros.

5356 *ter vert*: onmiddellijk.

5357 *lumire* (lumiere): opening in het vizier van de helm.

5358 *Droech hem dat hoeft ter erden*: stootte hem van zijn paard op de grond.

5360 *over bedrogen hilden hem*: meenden dat ze er slecht af kwamen.

5361 *sloegen toe*: stormden er op los.

5362 *pongij's*: strijd, gevecht. De zin van het vers is: het toernooi ging toen over in een strijd, in een gevecht.

5363 *voeren ane*: reden naar voren. De tekstoverlevering moet hier korrump zijn: 'binnen' staat hier blijkbaar i.p.v. 'buten'. Die van 'buten' willen de aanval van die van 'binnen' beantwoorden en Ferguut leidt de eerstgenoemde schaar.

5364 *leidde den trane*: leidde de troep, was steeds vooraan.

5365 *tas*: drom, dicht gewoel.

- Die vrouwen spraken sonder beide:
 'Dese witte *ridder* doet groet wonder,
 5370 Hi doet al die van binnen tonder;⁵³⁷⁰
 Hi *verwinnet* altemale.
 Al ware hi yserijn of van stale
 Nochtan mochte moede sijn.⁵³⁷²⁻⁷³
 Artur sprac: 'Ten trouwen mijn,
 5375 Noit en sagic *ridder* met minen ogen
 Die meer pinen mochte dogen
 *No die dapperliker vacht.'
 Die tornoy duerde tote *in* die nacht;
 Doe trac elc te sire herbergen.
 5380 Die witte *ridder Ferguut* voer hem bergen
 Neven *een* foreest int gras.
 Alst geheten te hove was⁵³⁸²
 So spracmen vele *in* die zale
 Om Keien ende *omme* Pertsevale⁵³⁸⁴
 5385 Ende gingen den witten *ridder* prisen.
 Die *coninc* sprac: 'Wie sal mi wisen
 Den *ridder*, diet al *verwonnen* heeft?
 Het es die vroemste *een* die leeft.⁵³⁸⁸
 Die ridders spraken alle gemene:
 5390 'Here, wine weten *groet* no clene⁵³⁹⁰
 Wie hi es of waer hi vaert.'
 Die *coninc* swoer: 'Bi Sente Alart!
 Sal hi Galiene gewinnen,
 Wi selen noch bet moeten kinnen.'
 5395 Artur ginc in sine kemade.
 Die ridders scieden, het was spade.
 Des derdes dages josteerde Boört
 Ende op den *vierden* Sagramort,
 Up den *vijfsten* mijn her Laquis,
 5400 Up den *sesten* Mereagis.
 Dien *sevensten* stac hi vanden paerde⁵⁴⁰¹
 Heerecke, dien *ridder* metten baerde,
 Den *achtsten* dach mijn her Yweine,
 Upden *negensten* Agraveine,

*fol. 31 verso^a

- 5370 *doet tonder*: is de baas.
 5372-73 Gesteld dat hij van ijzer of staal was, toch zou hij nog vermoeid kunnen zijn (zo heeft hij zich
 geweerd!).
 5382 *geheten*: gegeten.
 5384 *om*: over.
 5388 *die vroemste een*: een van de dapperste.
 5390 *groet no clene*: absoluut niet.
 5401 *hi* is hier natuurlijk Ferguut.

- 5405 Upden tiensten Gosengote,
Up den *elfsten* Lancelote;
Dese verloren ors ende gesmide.
Up die werelt doe te tide
Waest die bloeme van kerstinhede.
- 5410 Die coninc hads oec scande mede
Dat *een ridder* al verwan
Sine beste ridders; hi en can
Geweten wie die *ridder* si.
Dies *twelfstes* dages so dede hi
- 5415 Weder den tornoy crayeren.
Sine ridders wilden noch tornieren:
Die *verwonnen* es, wille *emmermeer*.⁵⁴¹⁷
Mijn her Gawein hadde groet seer:
Hi scaemde hem utermaten sere
- 5420 Datsine gesellen alle *omner*
+Ende lettel prijs hadden bejaget.
Artur die coninc hi *versaget*.⁵⁴²²
Dat mijn her Gawein was *onblide*
Sijn neve; hi traken ane *ene side*.⁵⁴²⁴
- 5425 Ende vragede hem wat hem *mesquame*.
Hi sprac: 'Oem, mi en es niet bequame
Dat gi hier so lange sijt:
Trec wi te velde, het es tijt,⁵⁴²⁸
Doet vore u dragen u banieren;
- 5430 Men soude *met rechte* nu tornieren.'
Doe ginc hem Artur berecken.⁵⁴³¹
Ende dede staphans te velde trecken.
Daer mochtmen hebben sien baleren,⁵⁴³³
Vedelen ende flaioteren.⁵⁴³⁴
- 5435 Vore die vrouwen menechfout.
Daer was oec menech *ridder* stout
Scilt *omme* den hals, helm gebonden.
Tenen tornoie noit ten stonden.⁵⁴³⁸
Wanic dat soe vele ridders waren.
- 5440 Mijn her Gawein es gevaren
Tote Genoeveren der coninginnen.

*fol. 31 verso^b5417 *emmermeer*: in elk geval.5422 *versaget*: bemerkte het.5424 *traken ane ene side*: trok hem opzij.5428 *Trec wi*: laten we trekken.5431 *hem berecken*: zich toerusten.5433 *baleren*: dansen.5434 *flaioteren*: op de fluit spelen.5438 *noit ten stonden*: nooit.

- Hi sprac: 'Vrouwe, God moet u *minnen*,
 Dese joeste dadic alte gerne;
 Biddes minen oem, mine staets *tonbeme*,⁵⁴⁴⁴
 5445 Ic moet se sekerlike doen.*
 Artur, die here van Carlioen
 Sprac: 'Gawein, neve, swijcht stille,
 In ghevere u niet, hens niet *mijn wille*⁵⁴⁴⁸
 Dat gi dese joeste doet.
 5450 Mi ware liever half *mijn* goet
 Genomen dan enich *ridder* quame⁵⁴⁵¹
 Die u velde *van* uwen name.⁵⁴⁵²
 En hadde noit *man van uwen plumen*.⁵⁴⁵³
 Moesti nu tghereide rumen
 5455 Dat ware mi leet te *minen* trouwen.'
 Gawein antworde: 'Oem, te *blouwen*⁵⁴⁵⁶
 Sijn algader mine gesellen
 Ende tongemake; ic moete *quellen*⁵⁴⁵⁸
 Oftic *nemmer* blive in die ere.'
 5460 Alle die vrouwen *baden* sere
 Mijn her *Gawein*, dat hijs *onberde*.⁵⁴⁶¹
 Der *Gawein* hads grote *onwerde*⁵⁴⁶²
 Datsi den *ridder* so *ontrieden*,⁵⁴⁶³
 Hi hurte *stappans* uut dien *lieden*⁵⁴⁶⁴
 5465 *Ende bleef *houdende* al moeder ene.⁵⁴⁶⁵
 Die van buten groet ende clene
 Verkenden *stappans* die baniere
 Ser *Gaweins*; die *spraken* schire:⁵⁴⁶⁸
 'Hier comt *Gawein*, die beste die left,
 5470 Die menighe *avonture onstaen* heft;⁵⁴⁷⁰
 Sinen genoet *men* noit en vant!
 Die witte *ridder* kendene te hant
 Alse hi *sinen* scilt versach.
 Dus hilt *Gawein* stille alden dach.

*fol. 32^a

- 5444 *Biddes*: verzoek er met aandrang om.
 5448 *ghevere*: geef ze (die joeste).
 5451 *dan*: dan dat.
 5452 Die u van uw goede naam (van uw roem) beroofde.
 5453 Niemand was ooit met u te vergelijken (was van gelijke pluimage).
 5456 *te blouwen*: verslagen.
 5458 *quellen*: leed hebben, bedroefd zijn.
 5461 *dat hijs onberde*: dat hij ervan afzag.
 5462 *Der*: de heer; *hads onwerde*: was er verontwaardigd over.
 5463 *ontrieden*: vreesden.
 5464 *uut*: weg van.
 5465 *bleef houdende*: bleef stil staan.
 5468 *Ser (sher)*: des heren.
 5470 *onstaen*: doorstaan, te boven gekomen.

- 5475 Nieman en dorste jegen hem comen.
Den witten *ridder* heft hi *vermomen*
Ende dede vragen, waer *omme* hi hilde,
Of hi *nemmer* tornieren wilde?⁵⁴⁷⁸
Hi quame vort, hi daedt te lanc!⁵⁴⁷⁹
- 5480 *Ferguut* sprac: 'Mine liege mijn wanc'⁵⁴⁸⁰
Ic en wane niet jegen hem josteren.
Mijn ors willic hem prosenderen
En wilt hi mi verlaten niet⁵⁴⁸³
Van *derre* josten.' Dit versiet⁵⁴⁸⁴
- 5485 Mijn her Gawein, dies wonder heft
Om wat saken hi hem gheft
Sijn ors, eer hi die joeste doet.
Mijn her Gawein was herde vroet
Ende stappede tote *Fergute* te handen.
- 5490 Hi sprac: '*Ridder*, mochtic u gelanden,⁵⁴⁹⁰
Jegen u josteerdic gerne.
Ic wane ghi dadet tuwen scerne
Datghi mi u ors prosenderet.
Al mine gesellen gefolleret⁵⁴⁹⁴
- 5495 So hebdi utermaten sere.'
Ferguut antworde: 'Lieve here,
Ic en wille vechten no striden
No jeghen u sone willic riden,
Maer tuwen dienste wilhc staen.'
- 5500 Den helm so heeft hi af gedaen;
Doe kendene mijn her Gawein wel.
Hi dreef bliscap ende spel⁵⁵⁰²
Ende vuerde *Fergute* toten coninc.
Hi sprac: 'Oem, dits die jongelinc
- 5505 Die Keien sinen diescinkel brac,
Om dat hine *in* u hof versprac.⁵⁵⁰⁶
Wel heft hire hem over gewroken.'
Artur die *coninc* heft gesproken:
*'Ridder, wel moetti comen sijn!'
- 5510 Daer en was vrouwe no magedijn

*fol. 32^b

- 5478 *nemmer*: niet meer, niet nog eens.
5479 *hi daedt te lanc*: hij maakte het te lang.
5480 *Mine liege mijn wanc*: als ik mij niet vergis, ik weet wel zeker.
5483 *verlaten*: vrijstellen.
5484 *versiet*: verneemt.
5490 *gelanden*: overhalen.
5494 *gefolleret*: toegetakeld.
5502 Hij toonde zich uitermate verheugd.
5506 *versprac*: beledigde.

- Sine festerdene alle sere.⁵⁵¹¹
 Die *coninc* selve dede hem grot ere.
 Hi hiet op winden die banieren⁵⁵¹³
 Ende seide, men soude *nemmer* tornieren.⁵⁵¹⁴
- 5515 Doe trac elc te sinen lande.
 Die witte *ridder* onbekande
 Hadde verwonnen al dat *daer* was.
 Doe rumeden si heiden ende gras,⁵⁵¹⁸
 Elc trac weder danen hi quam.
- 5520 Artur die *coninc* sijn volc nam
 Ende keerde weder in sijn port,
 Diemen hiet Occenefort.
 Daer hilt hof die *coninc* milde.
Ferguut metten witten scilde
- 5525 Was altoes bi siere side.
 Die *coninc* was vroe ende blide,⁵⁵²⁶
 Hi dede vort comen Galienen,
 Fausetten ende Philomenen,
 Ysauden ende Aglentimen
- 5530 Ende Genoeveren der coninginnen,
Ridders ende vrouwen die *daer* waren.
 Artur sprac: 'In wils ontbaren.'⁵⁵³²
 Lieve minne Galiene,⁵⁵³³
 Ghi sijt vrouwe van Rikenstene,
- 5535 Ic sal u desen *ridder* gheven,
 Die al mine *ridders* heft doen *sneven*⁵⁵³⁶
 Ende alden *tornoy* verwonnen⁵⁵³⁷
 In beden siden. Ic soude u onnen⁵⁵³⁸
 Dat gine naemt, waert u bequame.
- 5540 *Ferguut* es sijn rechte name,
 Die altoes voert den witten scilt,
 Die de resinne ende tserpent hilt,⁵⁵⁴²
 Menege provetse heeft hi gedaen.'

5511 *Sine festerdene* (*festeerden - en*): of zij bewezen hem eer.

5513 *op winden*: oprollen.

5514 *nemmer*: niet langer.

5518 *rumeden*: verlieten; *heiden*: het veld.

5526 *vroe* (*vro*): vrolijk.

5532 *In wils ontbaren*: ik wil het niet nalaten, ik ben ertoe bereid.

5533 *minne*: vriendin.

5536 *sneven*: in het zand heeft doen bijten.

5537 *al den tornoy* (hier verpersoonlijkt): allen die aan het toernooi deelnamen; *heft verwonnen*: overtroffen heeft, d.i. de dapperste is geweest van allen.

5538 *In beden siden*: aan beide zijden, kanten, d.i. zowel die van 'binnen' als die van 'buten'.

5542 *resinne*: reuzin.

- Ridders ende vrouwen spraken saen:
 5545 'Here, het dunct ons allen goet
 Datmen dese brulocht doet.'
 Wel sere versuchte Galiene:
 Si sach wel dat was die gene⁵⁵⁴⁸
 Diese rovede vanden sinne⁵⁵⁴⁹
 5550 Ende ontseide haer sine minne.
 Galiene hadde die scamte groet;
 Si wart valu, bleec ende roet⁵⁵⁵²
 +Alsi den ridder sach in dogen.
 Galiene sprac: 'Ic moet gedogen
 5555 Her coninc, mi es lief u wille.'
 Ginder wart stappans een gestille.⁵⁵⁵⁶
 Een bisscop quam ende gincse trouwen
 Ferguut ende dier joncfrouwen.⁵⁵⁵⁸
 Elc en haette anderen niet sere.⁵⁵⁵⁹
 5560 Tere brulocht noit eere
 En sagedi feeste no mere spel
 Dan daer was, dat wanic wel.
 Mijn her Gawein, sijn goede vrient,
 Ter brulocht heft hi wel gedient
 5565 Ende alle die beste vanden hove.
 Met feesten ende met groten love⁵⁵⁶⁶
 Hiltse die coninc veertich dage
 Dor Ferguts wille; al tghelage⁵⁵⁶⁸
 Ende al den cost so dede hi comen.
 5570 Galiene heft orlof genomen
 Ane Genoeveren der coninginnen
 Ende ane Arture met groter minnen.
 Genoevere ende haer meisniede algader
 Bevalense den hemelscen Vader.
 5575 Doe sprac tote Arture Ferguut:
 'Here, ic moet volgen mire brout;
 Ic ben u riddere talre stont,
 - God si met u, blijft ghesont! -
 In wille niet dat gi mi spaert.'

*fol. 32 verso^a5548 *dat*: dat het.

5549 Die haar uitzinnig maakte.

5552 *valu*: vaal.5556 *gestille*: stilte.5558 *ende*: met? Wellicht is op deze wijze *dier oncfrouwen* oorspronkelijk als *dat*. te verklaren. Zie M.W., IV, 1493-49 en STOETT, *Synt.*, S 172, l.

5559 ze beminden elkaar innig; mooi voorbeeld van ironisch understatement.

5566 *met groten love*: met groot eerbetoon.5568 *ghelage*: eten en drinken.

- 5580 Artur sprac: '*Ridder*, nu vaert,
 Wi moeten alle *in dende scheiden*;
 Onse Here God moet u gheleiden!
 Mijn her Gawein ende Gosengoet
 Pertsevale ende Lanceloet
- 5585 Si voeren *met tote Rikenstene*.
 Daer festerese Galiene.
 Ferguut spien *daer sine crone*⁵⁵⁸⁷
 Ende hadde Galienen die scone
 Met groter bliscap alsijn leven.
- 5590 Die rike God hi moete gheven,
 Oft sijn wille es, dat wi begeren⁵⁵⁹¹
 Ende moet ons van *vernoie weren*,⁵⁵⁹²
 Ende alle diet hebben horen lesen
 Moeten met Gode *vercoren wesen*
- 5595 Ende hemelrike verlene hi mede
 Hem die dit screef ende scriven dede.

Amen.

- +Here, hier hebdi van Ferragute
 Van beghinne ten inde al ute⁵⁵⁹⁸
 Ghecorrigeert *van miere hant*
- 5600 Over al soe waer ict vant
 In rijm, in vers, in ward messcreven.^{*5601}
 God van hemele moet u gheven
 Lanc lijf, ghesonde ende ere.⁵⁶⁰³
 Tuwen ghebode blij ic vort mere.⁵⁶⁰⁴

+fol. 32 verso^b

- 5587 *spien daer sine crone*: sierde zich daar met zijn kroon.
 5591 *dat*: hetgeen.
 5592 *van vernoie weren*: voor leed behoeden.
 5598 *al ute*: geheel en al.
 5601 *in ward messcreven*: in woorden verkeerd geschreven.
 5603 *ghesonde*: gezondheid.
 5604 *vort mere*: verder, voorts.

Codicologisch en paleografisch commentaar

Vs. 1. In het hs. begint de tekst met een grote initiaal waarin een volledig bewapende ridder met getrokken zwaard is afgebeeld; op het schild dat hij voor zich houdt, is het blazoen uitgeradeerd.

Deze initiaal is negen regels hoog. In het smalle stukje kolom is nog plaats voor de tekst van de eerste drie versregels. Om het einde van vs. 1 en 2 te markeren staan er aan het verseind een aantal rode punten; achter vers 3 staat een enkele punt.

Vs. 14. Verwijs en Verdam geven *Sagremoet* op grond van het rijm. Het handschrift heeft ongetwijfeld *Sagremort*; zie ook Lijst van Persoonsnamen, Bijlage I, bl. 233.

Vs. 63. Na de *r* van *baroene* is het hs. door een vlek slecht leesbaar.

Vs. 180. Tijdens het afschrijven bemerkte de afschrijver dat hij een vers vergeten had. In de tekst plaatste hij een paragraaf-teken op de plaats waar het vergeten vers moest staan. Onder aan de kolom herhaalde hij het teken en schreef er vers 180 achter. Naast door de corrector bijgeschreven verzen, meestal met een dergelijk verwijzings-teken, komen dit soort aanvullingen nog een tiental malen in het hs. voor. Er wordt, wanneer zij geen enkel probleem opleveren verder geen melding van gemaakt.

Vs. 216. Het hs. heeft *dat*.

Vs. 239. Het hs. heeft *Ende aten daer. daer was etc. Wij behouden deze lezing.*

Vs. 388. In het hs. luidt dit vers: 'hi begreep enen groten .i. groten staf'. De laatste drie woorden zijn van de hand van de corrector.

Vs. 477 en 479. In het hs. als *gorgie*; de beide Franse handschriften hebben resp. *escorgie* en *corgie*. Vgl. voor de spelling hier vs. 4407. (Vgl. de aantekening bij vs. 1793).

Vs. 493. In het hs. heeft de begin *s* van *si* een merkwaardige krul gekregen zodat deze letter er vrijwel uit ziet als een *h*.

Vs. 554. Het hs. heeft *schnikel*.

Vzn. 557/558. Zoals de verzen hier staan, is dat volgens een emendatie van Verdam; het handschrift heeft:

'Die knape en conste hem niet wachten bat
Si quamen toe ende stakenne na dat'.

Bat en *ne* bij *stakenne na dat* zijn van de hand van de corrector.

Vs. 657. In het hs.: 'Ende die knape sprac her keye...'

Vs 967. Na *lach* heeft het hs. in de hand van de corrector nog: *bat af*.

Vs. 1420. het woordje *Si* is bijzonder onduidelijk geschreven; het zou een verbeterd 'ende' of *hi* kunnen zijn; vgl. v. 493.

Vs. 1517. Het hs. heeft *utēmatē*, dus eigenlijk *utenmaten*. Blijkbaar een fout van de afschrijver, die een verkeerd afkortingsteken heeft aangebracht.

Vs. 1754 Hs. heeft *Baerbelane*. Vgl. vzn. 2372 en 3763 en Lijst van Persoonsnamen, Bijlage I, bl. 229.

Vs. 1793. Hs. *hem brachiert*. Kennelijk kent de afschrijver deze Franse technische ridderterm niet; ook in de vzn. 3246, 4117 en 4765. Vgl. vzn. 477/79 m.b.t. scorgie en vs. 3657 m.b.t. aviser, vs. 4202 m.b.t. alselieren.

Vs. 1821. Het hs. heeft hier ten onrechte het afkortingsteken boven de *n*. van het negatieve partikel *en*.

Vs. 1940 Hs. *ziele*.

Vs. 2002. Dit vers is door de corrector achter het voorgaande geschreven. Van het woordje *spare* is niet te zien of door het besnoeien van de marges de slot-*n* is weggevallen.

Vs. 2071. Het hs. heeft *der dagarake*.

Vs. 2190. Overdiep wijst er in zijn editie reeds op, dat het erop lijkt dat een latere hand de woorden *die smale* door kleine lijntjes verbonden heeft.

Vs. 2284. Achter *leet* staat in het hs. een punt. De corrector heeft *verstaet* daarachter toegevoegd.

Vs. 2309. Het hs. heeft *hantharich*.

Vs. 2361. Hs.: *Dant*.

Vs. 2384. In het hs. staan de woorden *al baer* niet gescheiden.

Vs. 2560. In het hs. ontbreekt *hi*.

Vs. 2610. In het hs. staat na *riep* een punt. Zeer waarschijnlijk hebben we ook hier te doen met het wegvallen van de voor die punt horende afkorting. Hier zou dat wel *F* voor *Ferguut* moeten zijn. Vgl. bijv. J. Greidanus, *Beginnselen en Ontwikkeling van de Interpunctie, in 't biezonder in de Nederlanden*. Utrecht, 1926. blz. 119.

Vs. 2791. Het hs. heeft een lombarde, die op deze plaats geen functie lijkt te hebben. Een nieuw gedeelte van het verhaal begint echter wel bij vs. 2793. De tekstbezorgers laten daar, aangegeven door inspringen van de kantlijn, een nieuw hoofdstuk beginnen.

Vs. 2864. In de marge staat ondersteboven, kennelijk gelijktijdig met de rest van het hs., iets gekrabbeld dat wellicht [...] *er seuen* kan zijn.

Vs. 2872. Het hs. heeft *Hine*.

Vs. 2880. Het hs. heeft achter *lieue* een punt. Vgl. hier de beschrijving van het handschrift, bl. 43.

Vs. 3018. Het hs. heeft geen aanduiding voor het begin van een nieuw gedeelte van het verhaal.

Vs. 3246. Hs.: *hi enbrachiert* (vgl. vs. 1793).

Vs. 3260. *moete* niet in hs.

Vs. 3475. Hs.: *iegen ode*.

Vs. 3478. Hoewel het handschrift beschadigd is, lijkt de lezing 'leeden' wel juist.

Vs. 3481. In het hs. staat hier i.p.v. een grote initiaal een paragraafteken als aanduiding van het begin van een nieuw hoofdstuk.

Vs. 3637. In het hs. ontbreekt *niet*.

Vs. 3657. Het hs. heeft *anisiert*. (Vgl. de aantekening bij vs. 1793).

Vs. 3659. Het hs. heeft *varue*.

Vs. 3775. Vgl. vs. 3481. Evenwel lijkt het paragraafteken hier een vers te laag aangebracht. Het hoort vóór vs. 3774 te staan.

Vs. 3776. Hs. heeft *het*.

Vs. 3889. Het hs. heeft *riken stene*.

Vs. 3909. Het hs. heeft *vort*.

Vs. 4087. Het hs. heeft *iane*.

Vs. 4178. Vgl. vs. 3889.

Vs. 4181. Het hs. heeft *ioncfrouwe*.

Vs. 4188. Het hs. heeft *acoleien*.

Vs. 4202 Het hs. heeft *alselieren*; kan deze schrijfwijze op dezelfde wijze (gebrekkige kennis van het Frans) verklaard worden als in de gevallen genoemd bij vs. 1793?

Vs. 4204. Zoals uit de taalkundige aantekening bij *Galiënen der coninginnen* (vs.4204) blijkt levert dit laatste vers enige moeilijkheden. Wellicht is het feit dat vs. 4204 aanvankelijk werd overgeslagen en pas later onderaan de kolom door de corrector (?) werd bijgeschreven oorzaak voor de naamvalsperikelen.

Vs. 4216. Hs. heeft *hi*.

Vs. 4549 Het afkortingsteken in 'branden' zou van latere hand kunnen zijn; vorige tekstbezorgers hebben daarom ook de lezing *braden* gekozen.

Vs. 4765. Hs.: *ontbrachiert*. Vgl. de aantekening bij vs. 1793.

Vs. 4891. Hoewel bijna iedere kolom met een grote hoofdletter versierd met penwerk begint, is hier het begin van een kolom aangegeven met grote initiaal zoals die bij de beginregels van een hoofdstuk staat. Het vers bevat een belangrijke wending van de verteller. Misschien dat hier de laatste zitting van de voordracht van de tekst is aangegeven. De hoofdletter bij vs. 4979, ook aan het begin van een kolom heeft wel dezelfde uitvoering als de normale kolominitialen, maar is een kwart hoger, ook dit vers bevat een duidelijke ingreep van de verteller.

Vs. 4979. Moet de initiaal aan het begin van een nieuwe kolom vanwege zijn grotere hoogte als begin van een hoofdstuk opgevat worden? Vgl. de aantekening bij vs. 4891. - Wij volgen hier de opvatting van de vorige uitgevers.

Vs. 5211. In het hs. ontbreekt *her*.

Vs. 5445. Het hs. heeft *moets se*.

Vs. 5601. Door een beschadiging is *messcreven* vanaf de tweede s niet geheel leesbaar.

M.J.M. de Haan.

Bijlage I Persoonsnamen

De gegevens uit de Franse bronnen zijn ontleend aan het werk van Louis-Fernand Flutre, *Table des Noms propres avec toutes leurs variantes figurant dans les Romans du Moyen Age écrits en français ou en provençal et actuellement publiés ou analysés* (Centre d'Etudes supérieures de Civilisation Médiévale, II). Poitiers, 1962. Eventuele andere bronnen worden in de tekst zelf vermeld.

AGLENTINE (AGLENTINNE), 5173, 5529, A. van Caudie (→ Plaatsnamen).

In de Franse hoofse literatuur komen tal van adellijke dames van die naam (Aiglentine, Englentine) voor, maar geen enkele met de aanduiding van de streek van herkomst. Een is zelfs de heldin van een 'chanson': 'Belle Aiglentine'. Hier zal wel bedoeld zijn een adellijke dame, die optreedt in het gevolg van Genovere; als zodanig komt zij ook voor in 'Le Roman du Hem' van Sarrasin.

AGRAVEIN, 4321, 5404, een ridder uit het gevolg van koning Artur, die door Ferguut overwonnen wordt. In een aantal Franse romans is hij de broer van Gauvain, Guerrehet en Gaheriet. Zulk een verwantschap is uit de Ferguut niet op te maken. In de Lanceloet wordt deze ridder meermaals genoemd.

ALAERT (SENTE), 5392 (of Adelaert)¹.

Een Sint Adalard was abt te Corbië in Picardië (822).

ALEMANDINE, 'uute Grieken', 5174, adellijke dame uit het gevolg van Genovere. Ze treedt o.a. ook op in *Li romanz d'Athis et Prophlias ou l'Estoire d'Athenes*, waar ze de dochter is van Theseus. Haar bijnaam 'uute Grieken' is dus verantwoord.

ALENE (ALLENNE), (SENTE), 3201, 4534, 4839, de moeder van Constantijn de Grote. Ook in enkele Franse romans, bij voorkeur klassieke, komt haar naam voor als Hélaine, Hélène, met de varianten Elaine, Elene, enz. Een speciale betekenis krijgt die naam in de Ferguut evenwel in de woordspeling met 'allene': *enen sinte Allenen bevelen* vs. 4534: iemand alleen laten, weggaan van iemand. Deze bijzonderheid maakt het waarschijnlijk dat hier toch een andere heilige bedoeld wordt, nl. de heilige Alena van Dilbeek bij Brussel, die in de 7e eeuw leefde en na haar gewelddadige dood in de Brusselse omgeving als martelares werd vereerd. Buiten medeweten van haar heidense vader, de heer van Dilbeek, die de christenen niet genegen was, ging zij geruime tijd elke nacht geheel alleen van Dilbeek naar Vorst om aldaar het kerkelijk officie bij te wonen. Zie hierover: L. Indestege, *Het Leven van de Heilige Alena*, Dilbeek, z.j.

ARTUER (ARTUR), passim.; 'A. die coninc', 'den coninc rike'. Artur, de held der Brits-Keltische romans, zoon van Uterpendragon en van Igerne, echtgenoot van Genovere, koning van Logres en hoofd van de Tafelronde. In de Ferguut wordt zijn af-

1 *Alaert: vaert*. Bij aanroeping van heiligen, zoals hier, of bij vermelding van plaatsnamen, zoals elders (zie bijlage II) schijnen vele namen willekeurig gekozen te zijn. Meestal dienen ze als geschikt rijmwoord bij een voorafgaand of volgend vers. Wat de namen van de heiligen betreft valt het toch op dat overwegend namen gekozen worden, die ook geregeld voorkomen in de 'chansons de geste' en in de hoofse romans. De hier geciteerde heilige maakt hierop een uitzondering.

stamming en zijn koningschap van Logres nooit vermeld; wel het koningschap 'van Bertaengen' (2741).

BARLEBAEN, 1754, 2372, 3763 (ook Baerbelane in vs. 1754), een zwart en lelijk hels spook, een duivel.

BOHORT (BOHOERT, BOÖRT), 2994, 4320, 5246, 5397, ridder uit het gevolg van koning Artur en volgens vs. 2994 neef van Lancelot; wordt door Ferguut overwonnen. Treedt in een aantal Franse Brits-Keltische romans op als Bohor(t), Bohour(t), Behort of Boor(t). Flutre vermeldt o.a. een B. l'Essilié of B. de Gaunes = (Gaunes of Gannes, stad en landstreek in westelijk Gallië), die neef is van Lancelot en met Galaad en Perceval de tocht naar de Graal tot een goed einde brengt.

DANEEL (DANEELE), (SENTE), 3762, 4783 (2 maal in rijmpositie!), de profeet Daniël, als heilige beschouwd en als zodanig aangeropen, wat veelvuldig gebeurt in de Brits-Keltische romans; volgens Langlois, *Table des Noms propres de toute nature compris dans les Chansons de geste*. 1904 [Reprint 1971], is dit ook het geval in de 'chansons de geste'.

DENIJS (SENTE), 2138, 3832, 5275 (telkens in rijmpositie!), de Franse nationale heilige Saint-Denis, bisschop van Parijs in de 3e eeuw, ten onrechte vereenzelvigd met Dionysius de Areopagiet. In aanroepingen komt Saint-Denis ook veelvuldig voor in de Franse Brits-Keltische romans en in de 'chansons de geste'.

EREC (HEREC, ook HEERECKE) 'dien ridder metten baerde', 1772, 4322, 5246, 5402, een der meest bekende ridders aan het hof van koning Artur, wordt de 7de dag van het groot toernooi overwonnen door Ferguut. In de Franse romans is hij de zoon van koning Lac en van koningin Ocise. Chrétien de Troyes koos hem tot de held van zijn eerste eigenlijke Britse roman: *Erec et Enide*. Zie hierover: J. Frappier, *Chrétien de Troyes, L'homme et l'oeuvre* (Connaissance des Lettres, nr. 50). Parijs, 1961, blz. 85-105.

De bijnaam 'ridder metten baerde', aan Erec hier gegeven, heb ik in geen enkele Brits-Keltische roman en ook in geen enkele studie over Chrétien de Troyes teruggevonden. Is die soms een reminiscentie aan het bekende epitheton ornans van Karel de Grote in het *Chanson de Roland: Charlemagne à la barbe fleurie*?

FAUSSETTE (VAN TUDELE), 5179, 5528, ook genoemd 'die scone van Tudele' (5179) (→ Plaatsnamen), adellijke dame in het gevolg van koningin Genovere tijdens het grote toernooi.

Wordt niet vermeld door Flutre; wel door Langlois als Faussette, Faussetain, jonkvrouw uit het gevolg van Anfélise, moeder van de 'Povre Veü'. Verder treedt een Faussette (nergens van Tudele genoemd) op in het 'chanson de geste': Foulques de Candie. (Langlois, blz. 214).

FERGUUT, passim. (ook Ferragute, 1357 en Ferraguut, 5597), de held van dit verhaal, zoon van Somilet; Fergus in de Franse roman. Zie over die naam: E. Martin, *Einl.*, XXIII.

FORTUNE, 2406, de godin *Fortuna*, hier zoals vaak in de Middeleeuwen en ook nog in latere tijd verwisseld met de *Occasio* (de gunstige gelegenheid die moet worden aangegrepen). Meestal wordt zij voorgesteld met haarlokken, die naar voren waaien en met het achterhoofd kaal. Volgens Horst Rüdiger, *Göttin Gelegenheit. Gestaltwandel einer Allegorie in Arcadia*, 1966, 121-166 (vooral de blz. 130-33) gaat de verbinding of de verwisseling van *Fortuna* en *Occasio* in hoofdzaak terug op het tweede vers van distichon II, 26 uit de *Disticha Catonis*: 'Fronte capillata, post haec Occasio calva' (zie voor de juiste tekst en interpretatie: Ps. Cato, *Dist.*, ed. M. Boas, Amst. 1952, blz. 134). De *Fergus* heeft reeds dezelfde voorstelling (zie uitg. Martin, blz. 83, vrn. 3-5. - Zie ook: M.J.M. de Haan, *Is Ferguut's geluk spreekwoordelijk?* in *Feestbundel opgedragen aan Prof. Dr. G.A. van Es*.

GALARANT (GALARENT, GALERANT), 4193, 4208, 4244, 4276, 4595, 4614, enz., koning van Amarië. (→ Plaatsnamen).

Flutre vermeldt een Galanan(t) de Benoïc, die in *Le roman en prose de Tristan* ... optreedt en gedood wordt door Gauvain. Langlois noemt een aantal personages op met de naam Galerant (Gallerant, Galeran), maar geen enkele voert de titel: 'koning van Amarië'; een paar van hen behoren tot het geslacht der verraders (Langlois, bl. 248).

GALIENE, 1171, 1201, 1213, 1217, 1249 enz., koningin van Rikenstene (→ Plaatsnamen); in de *Fergus* draagt ze dezelfde naam. Haar naam komt verder niet voor bij Flutre, wel bij Langlois, die (blz. 83) een paar Galiene's vernoemt, van wie evenwel geen te vereenzelvigen is met de geliefde van Ferguut.

GARIËT, 4321, ridder uit de hofhouding van koning Artur, wordt samen met Agravein vermeld. In de Franse Brits-Keltische romans is Gariet (var. Garriés, Gaharié, Gahariet) doorgaans de jongste van de vier zonen van koning Loth van Orcanië en van de schoonzuster van koning Artur; zijn drie andere broers heten: Gauvain, Agravain en Guerrehet.

GAWEIN, 11, 21, 48, 65, 248 (Walewein, 4325). - Kort na elkaar komen de beide namen in hetzelfde verband voor, waaruit kan blijken dat de Nederlandse bewerker van de Ferguut hier aan twee verschillende ridders dacht. De hoofse ridder bij uitstek en neef van koning Artur. In de Franse Brits-Keltische romans treffen we de naam van dit personage in hoofdzaak aan als: Gawain, Gauvain of Gavain; een enkele keer als: Walwain in de *Brut* van Wace.

GENOVERE, 4976, 5035, 5058, 5169, 5330, 5441, 5530, 5571, 5573, de gemalin van koning Artur.

In de Franse Brits-Keltische romans heet ze doorgaans Genevre of Guenievre (var. Gennevere, Genuevre of Genovre) en is ze de dochter van koning Leodegan van Carmelide.

GOSENGOOT, 5405, 5583, ridder behorend tot het gevolg van koning Artur, die de 10de dag van het toernooi overwonnen wordt door Ferguut.

Flutre vermeldt 3 personages met de naam: Gosaingos, Gosaingot, Gozaingot, van wie alleen de derde, een gewoon ridder, kan vereenzelvigd worden met de figuur uit de Ferguut. In de Franse bronnen wordt Gosaingot niet tot de ridders van koning Artur gerekend. - Komt insgelijks voor als *Gosengoes* in *Jacob van Maerlants Merlijn* (uitg. Van Vloten, 1880-82), vs. 15588 en in de *Riddere metter Mouwen*, vs. 2915 (A.M.E. Draak, *The second part of the Dutch Ferguut ...*, blz. 109).

HEREC. Zie Erec.

ISAUDE (YSAUDE), 5178, 5529 'des conincs wijf van Spanie' (5178), aanwezig als eregaste op het grote toernooi (→ Plaatsnamen).

De naam Isaut of Iseut is een zeer verspreide in de wereld van de hoofse literatuur; de meest befaamde draagster van die naam is wel Iseut la Blonde, de dochter van de Ierse koning Anguin, vrouw van koning Marc van Cornwallen en geliefde van Tristan. Geen enkele staat bekend als koningin van Spanje (de naam van dit land staat in rijmpositie!).

IWEIN (YWEIN, YWAIN), 12, 23, 82, 1105, 1772, 2992, 4318, 5248, 5403; 'geselle van Gawein', 'metten witten handen' (4318), ridder uit de hofhouding van koning Artur, op de 8ste dag van het toernooi overwonnen door Ferguut.

In de Franse romans is deze held (Yvains, Iwain of Ivain) een bekende figuur. Chrétien de Troyes maakte hem tot hoofdpersonage van zijn verhaal *Le Chevalier au Lion ou Yvain*. Hierin speelt het motief van het 'wapenbroederschap' (le compagnonage) van Iwein en Gawein een grote rol. (Zie hierover de inleiding, bl. 23).

Het middelengelse gedicht *Yvain and Gawain*, dat op Chrétien's roman teruggaat, plaatst de twee helden ook in een gelijkaardig verband. (Zie: Stefan Hofer, *Chrétien de Troyes. Leben und Werk*. Graz-Köln, 1954, blz. 176).

Het epitheton 'metten witten handen' wordt in de Franse literatuur ook toegekend aan een *Ivain as Blanchés Mains*, die volgens Flutre, de zoon is van 'Daire 3, hommelige du roi Loth' (blz. 110). Een *Ywen metten witten handen* treedt ook op in *Jacob van Maerlants Merlijn* (uitg. Van Vloten, 1880-82), vrn. 21214 e.v. - Volgens A.M.E. Draak, *The second part of the Dutch Ferguut ...*, blz. 109-110 zou deze niet hetzelfde personage zijn als 'Ywein, son of Urien'. Zulks blijkt niet uit de Ferguut.

KEYE (KEIE), 14, 605, 657, 666, 669, 672, 1018, enz., de 'drossate Keye' (2829), ridder uit de hofhouding van koning Artur, als spotter en twistzoeker een vaste figuur in de Brits-Keltische romans. In de Franse verhalen heet hij Kei, Keu of Kex en is hij 'sénéchal' van koning Artur.

LANCELOOT (LANCEOET, LANCELOT), 13, 1083, 1772, 2994, 4320, 5406, 5244, 5584, voornaam ridder uit de hofhouding van koning Artur, treedt hier evenwel niet op de voorgrond.

Chrétien de Troyes liet hem de hoofdrol spelen in zijn roman *Le Chevalier de la Charette ou Lancelot*. Zijn grote bekendheid in de middeleeuwse Europese letterkunde verwierf deze ridder evenwel pas door de proza-*Lancelot* in de XIIIe eeuw (St. Hofer, *Chr. de Troyes*, blz. 147).

LAQUIS (VAN PORTEGALE), 4324, 5248, 5399, ridder aan het hof van koning Artur; op de 5de dag van het toernooi door Ferguut overwonnen (→ Plaatsnamen).

Flutre kent alleen een Laquins of Laquis de Lampagres, een ridder die overwonnen wordt door Meraugis. Van een heer 'van Portegale' met die naam blijkt verder geen spraak te zijn in de Franse bronnen.

LEYVALE, 4323, ridder aan het hof van koning Artur.

Meer dan één ridder met de naam Lenval of Lanval komt voor bij Flutre, maar geen van hen is te vereenzelvigen met ons personage. Een *Lynvael* treffen we ook aan in de *Riddere metter Mouwen* (v. 2913). Zie hiervoor: A.M.E. Draak, *The second part of the Dutch Ferguut ...*, blz. 109. - Volgens Prof. Draak moet deze ridder een bekende figuur geweest zijn in de Middeln. letterkunde 'as Maerlant uses his name to specify a class of romances. Sp. Hist. I¹, v. 60' (blz. 109).

LIDONE (UUT ALMANIË), 5177, een dame als eregaste aan het hof van koning Artur (→ Plaatsnamen).

In de Franse romans dragen volgens Flutre zowel mannen als vrouwen de naam Lidoine. Enkele vrouwelijke personages met die naam komen bij hem voor, maar geen enkele heeft de bijnaam 'd'Almaigne' of is te vereenzelvigen met de hier besproken figuur.

LYONEL, 5247, ridder aan het hof van koning Artur.

In de Franse romans geniet deze ridder (Leonel, Lion(n)el) meer bekendheid: hij is er de zoon van koning 'Bohort de Gaunes', de broer van 'Bohort l'Essilié' en neef van Lanceloot; zijn naam dankte hij aan een moedervlek op de borst: een bloedvlek in vorm van een gekroonde leeuw.

LOCKEFEER, 3607, een reus, man van Pantasale. Zijn naam komt in de Fergus niet voor; een reus met die naam treffen we niet aan bij Flutre, wel bij Langlois: 'Loquifer, géant sarrasin, tué par Renouart', in het chanson de geste: *Aliscans* (blz. 404).

LUNETTE, 4338, 4344, 4348, 4354, enz., jonkvrouw in dienst van Galiëne. In de *Ivain* van Chrétien de Troyes treedt insgelijks een *Lunette* op in de dienst van Laudine.

LUNETTE (VAN BRABAI), 5181, wel niet dezelfde als de vorige, want zij wordt vermeld bij de hoge eregasten, onder wie vorstelijke personen, die aan het hof van koning

Artur het groot toernooi bijwonen (→ Plaatsnamen).

MACEDONE (MACEDOENE), 4279, 4290, 4368, 4601, 4639, 4720 enz., neef en medestrijder van koning Galarant (in de *Fergus* heet dit personage Arthefilas).

Is de naam van deze ridder een herinnering aan Alexander van Macedonië, die door de antieke romans in de Middeleeuwen een grote bekendheid verwierf? Best mogelijk. Flutre vermeldt in ieder geval een Griekse ridder Macedor, die in de *Roman d' Alexandre* optreedt. In datzelfde soort verhalen komt Macedone geregeld voor bij aanduiding van het koninkrijk van Alexander.

MARIE (SENTE MARIËN SONE), 3284, 3493, 4709.

O.L. Vrouw en haar zoon worden vaak in de Ofr. literatuur in aanroepingen en gebeden vermeld; de eerste als 'sainte Marie', zoals o.a. in de *Fergus*, 6658 en Christus als 'le fils Sainte Marie' (zie o.a. Langlois, blz. 435).

MARTIJN (SENTE), 2508, Sint-Maarten (naam in rijmpositie!).

Blijkbaar een zeer populaire heilige die, volgens Flutre en Langlois (blz. 439-440), vaak vermeld wordt in aanroepingen, zowel in de Brits-Keltische romans als in de 'chansons de geste'.

MEYE (SENTE MEYE), 2830; 'die goede Meye', 658 (telkens in rijmpositie!).

In de *Fergus* staat op deze plaats 'Saint Mangon', door E. Martin (*Einl.* XXII-XXIII) vereenzelvigd met de Schotse nationale heilige S. Mungo, die te Glasgow vereerd wordt. Volgens Overdiep (uitg. *Ferguut*, 1924, blz. 175) zou Halbertsma *Meye* beschouwd hebben als een vervorming van de naam 'Maria'. Voor deze hypothese valt wel iets te zeggen, vooral als men de vertrouwelijke naam Maeye of Maeyken hiernaast plaatst. De aanpassing Maeye: Meye kan wel in rijmdwang zijn oorzaak vinden. Het voorkomen van die ietwat gemeenzame naam in een uitroep tot Maria behoeft ons in de Middeleeuwen geenszins te verwonderen: vertrouwelijke omgang met de heiligen was toen immers zeer gewoon.

MEREAGIS, 4332, 5247, 5400, ridder uit de hofhouding van koning Artur, op de 6de dag van het toernooi verslagen door Ferguut.

In de Franse romans komen tal van voorname figuren met die naam (Meraugis, Meragis, Merangis, enz.) voor, maar geen enkele van hen verblijft aan het hof van koning Artur.

MERLIJN, 635, de tovenaer in de Brits-Keltische romans, zoals Malegijs in de vóór-hoofse, Frankische. Hij is de aangewezen helper en raadgever van Uterpendragon en van Artur.

Volgens vzn. 634-35 woonde Merlijn 'menech jaer' 'Ter swerter roken inden woude'. Zie voor deze bijzonderheid de inleiding, blz. 16.

PANTASALE, 3368, 3411, 3500, naam van een reuzin, vrouw van Lockefeer.

Herinnering aan Penthesilea, de koningin van de Amazonen en bondgenote van de Trojanen, een bekende figuur in de Franse klassieke romans. Daarin komt haar naam o.a. voor als: Pantaselie, Pantasilie, Panteselee, enz.

PERTSEVALE, PERTCHEVALE, PERTSEVAL, enz., 13, 78, 137, 145, 167, 170, enz., een van de beroemdste ridders aan het hof van koning Artur. Hij heet 'Pertsevale die Walois' en is, volgens de voorstelling van onze dichter, de vinder van het 'precioes grael' (5334); wordt op de 2de dag van het grote toernooi door Ferguut verslagen. 'Perceval le Gallois' is een bekende figuur in de Franse hoofse romans, inzonderheid in de Graalromans. Deze bekendheid verwierf hij vooral door Chrétien de Troyes, die van hem het hoofdpersonage maakte in zijn onvoltooid werk *Le Conte du Graal*.

PHILOMENE, 5170, 5528, 'des conincs wijf van Avalons' (5170), eregaste aan het hof van koning Artur (→ Plaatsnamen). Geen overeenkomstige naam in de Franse literatuur.

PUCELLE (DIE MALE -), 5180, de kwaadaardige jonkvrouw. In de *Fergus* komt geen personage met die naam voor, wel in *Le Conte du Graal ou Perceval* van Chrétien de Troyes, waarin zij Gauvain ontmoet. In de *Ferguut* wordt zij alleen vermeld als eregaste van koning Artur bij het grote toernooi.

SAGRAMORT (SAGREMORT, SAGRIMORT), 14, 1773, 2993, 4319, 5245, 5398, ridder uit de hofhouding van koning Artur. In de Franse hoofse romans wordt een ridder met die naam (*Sagremor*, *Sagramor*, *Saigremort*) vermeld, die wel tot het gezelschap van de Tafelronde behoort; in de *Conte du Graal* (vzn. 4216-4279) van Chrestien de Troyes gaat *Saigremort* Perceval te lijf, wanneer die in vervoering staat te staren naar de drie bloeddruppels in de sneeuw en geen gehoor geeft aan zijn bevel om zich bij koning Artur aan te melden.

SIBILIE (VAN ROME), 5175, eregaste van koning Artur op het toernooi (→ Plaatsnamen). De naam Sibile of Sébile is zeer gewoon in de Franse 'chansons de geste' en in de hoofse romans, hij wordt er zelfs gedragen door vorstinnen, zoals bv. *Sibile*, de echtgenote van Karel de Grote. Geen enkele van die hooggeplaatste dames draagt evenwel de bijnaam 'van Rome'.

SYMOEN (SENTE), 2908 (in rijmpositie voorkomend!), de heilige Simon. Blijkbaar een zeer populaire heilige, die als Saint Simon vaak aangeropen wordt in de Franse literatuur, zowel in de vóór-hoofse als in de hoofse.

SOMILET, 289, 871, 924, 2102, de vader van Ferguut (zie over hem en zijn naam ook de inleiding, blz. 11. In de *Fergus* komt zijn naam voorals: Soumeillet, -millet, -milloit.

THOMAES (SENTE), 4749 (in rijmpositie voorkomend!), de apostel Thomas. Ook zijn naam treft men vaak aan in aanroepingen in de Franse epische literatuur.

VENUS, 1179, 2157, 2463, de godin van de liefde.

WALEWEIN, 4325, zie op Gawein.

WALOIS, 5346, bijnaam van Perceval 'li Gallois' (uit Wales afkomstig), zie op Pertsevale.

Dierennaam

PENNEVARE, 3707, 3726, 3796, 3800, 3804, 3807, enz., naam van het paard van de reus Lockefer, dat Ferguut moet temmen alvorens het te kunnen berijden.

Als naam van een paard bekend in de Franse literatuur; in de *Roman de Thèbes*: Panevaire, Pennevaire; in de *Ogier de Danemarche*: Pennevaire, Penevaire (voor dit laatste, zie Langlois, blz. 517).

Bijlage II Plaatsnamen

ALIENE, 1172 (in rijmpositie voorkomend!), naam van een land, dezelfde naam in *Fergus*. Aliene (var. Alaine, Alenie, enz.) = land van de Alanen, gelegen dicht bij de Kaspische zee, door Flutre vermeld, zal hier wel niet in aanmerking komen.

ALMAENGIE, 1761, 5256 (telkens in rijmpositie!), het Duitse rijk; Almanie (Lidone uut A.), 5177.

AMARIE, 4941, het koninkrijk van Galarant.

Amarie wordt door Flutre vermeld als variant van Aumarie = Almeria, een havenstad in Spanje, door de Sarrazenen veroverd in 1257. De naam komt herhaaldelijk voor in Franse hoofse romans maar kan toch bezwaarlijk gelijkgesteld worden met de in de *Ferguut* vermelde.

ANGOÛ, 5259 Anjou.

AVALONS, 5171 (in rijmpositie!), een koninkrijk.

Bij Flutre komt Aval(l)on (var. Avalun) voor als de naam van het geheimzinnige eiland, waarheen de gekwetste koning Artur overgebracht wordt.

BAREN, (die here van den -) 5252 (in rijmpositie!), een van de heren van 'buten', aanwezig op het grote toernooi bij koning Artur.

Onder de vele mogelijkheden die Flutre biedt, lijken mij de twee volgende de meest waarschijnlijke: de heer van Berry (var. van die naam: Barre) ofwel de graaf van Bar (var. Barre). Volgens Verdam (uitg. *Ferguut*, 1908, blz. 284) komt 'een grave van Baren' voor in de *Limborch* (II, vs. 445).

BAVIERE, 3735 (in rijmpositie!), een stad.

Door Flutre als naam van een stad vermeld in *Le Roman d' Alexandre* en door Verdam (blz. 284) ook in de *Flovent*, vs. 125.

BERTAENGE, -IE, 1762, 2741 (telkens in rijmpositie!), Brittannië, Brittenland.

In Franse bronnen: Bartaigne, Bertaigne, het rijk van koning Artur.

BONIVENTE, 4608 (in rijmpositie!), Beneventum in Italië. Een vaak voorkomende stadsnaam in de Franse geschriften.

BRABAIS, (LUNETTE VAN -) 5181 (in rijmpositie!), het oude hertogdom Brabant? Bij Flutre komen Brehan(t) en Braibant voor als nevenvormen van Braban(t).

DENEMARKE (-MAERKE, -MERKE), 2924, 3731, 5253 (altijd in rijmpositie!), Denemarken.

DUNOUWE, 1286, 2006, 2194 (3-maal in rijmpositie!), de Donau, hier wel vooral: de streek van de Donau.

GALE, 581 (in rijmpositie!), Wales.

GHENT, 2552 (in rijmpositie!), Gent.

GINCESTRE, 4349, Winchester, verblijfplaats van koning Artur, waar Lunette hem komt opzoeken.

GLADONE, 171, een woud, waarin op het witte hert gejaagd wordt; in de *Fergus*, hs. A: Gladon, hs. P 'la forest de Glascou' (Glasgow).

GORIENDE, 41, een woud bij Caradigaen, waar het witte hert zich bevindt; in de *Fergus*, hs. A: Gorriende, hs. P: Glorionde.

YDEL, 1158 (in rijmpositie!), naam van een kasteel; in de *Fergus*, hs. A: Idel, hs. P: Lidel;

dit laatste is een kasteel in Cumberland.

INDEGALE, 177 (in rijmpositie!), naam van een landstreek; in de *Fergus*, hs. A: Indegal, hs. P: Ingeval.

INGELANT, 272, 1615, 1999, 4898, Engeland.

CANTORBIE, 5027, Cantorbury, een der verblijfplaatsen van koning Artur.

CARADIGAEN, 4 (in rijmpositie!), burcht waar koning Artur hof houdt; in *Fergus*: Karadigan, volgens Martin (*Einl.* XIX), graafschap en burcht in Zuid-Wales.

CARDOEL (in GALEN), 533, 581, 2809, 2938, 5083, 5094, 5124, residentie van koning Artur, in de Brits-Keltische romans vaak het uitgangs- en het eindpunt van de ridders op zoek naar avontuur.

Volgens Martin (*Einl.*, XIX) te identificeren met Carlisle in Wales. Misschien (zie Flutre i.v. Cardoeil, blz. 216) een andere vorm van het volgende woord.

CARLIOEN, 5446 (in rijmpositie!) 'Artur, die here van Carlioen'; Carlion, een residentie van koning Artur, waarmede volgens Flutre bedoeld wordt: 'Caerleon op de Usk, in Zuid-Wales ofwel een der andere Carlyons in Cornwales.

CAUDIË (AGL. VAN -), 5173. Alleen de lezing Caudië lijkt mij die van het hs.; de naam komt bij Flutre voor, als een variante van: Arcadie, Caldie, Caudie en is vooral te vinden in de Alexanderromans. 'Agl. van Caudië' wordt in de *Ferguut* samen vermeld met 'Alemandine uute Grieken'. Die samenvoeging kan wel een betekenis hebben.

CORNUALGIE (CORNUALGE), 444, 1615, 4059 (telkens in rijmpositie!), Cornwales.

LYOEN, 1886 (rijmpositie!), Lyon.

LOMBARDIE, 2000, Lombardije, soms ook benaming voor geheel Italië.

LONNEN, 3259, 3704, 4821, 4931, Londen.

MASCONS (MAESCHONS); 'twee ridders van Maeschons', 3651; 'die oude grave van Mascons', 5172 (de plaatsnaam telkens in rijmpositie!), Mâcon (Saône-et-Loire); Langlois (blz. 412) vermeldt 'le seigneur de Mascon' en 'le comte de Mascons' en verder (blz. 440-441) een hele reeks namen van heren, die allen de bijnaam 'de Mascons' dragen.

MARKET, 872 (in rijmpositie!), Marquettes, naam van een plaats bij Rijsel. Aldaar bevond zich een Cisterciënser klooster, dat in het graafschap Vlaanderen grote bekendheid verwierf, omdat het zo wat de officiële begraafplaats was van verscheidene leden uit het gravenhuis van Vlaanderen in de lijn van de Dampierres. Zie hiervoor: L. Peeters, *Historiciteit en Chronologie in Van den Vos Reynaerde in Spektator*, III, 1973-74, blz. 159-60. De naam ontbreekt in de *Fergus*.

OCCENEFORT (→ SENEFORT), 5522 (in rijmpositie!), Oxford, waar koning Artur naar toe trekt na het grote toernooi. In de Franse romans: Oxeneford, Ocxenefort, Oxenfort, enz.

PARIJS, 3704, Parijs.

PELANDE, 271 'een dorperre van Pelande' (de plaatsnaam in rijmpositie!); in de *Fergus*: Pelande; volgens Flutre het land van de Picten (in M.E. Pehthland en meer bepaald het land van Galloway; zie ook de inleiding bl. 11).

PORTEGALE (LAQUIS VAN -), Portugal.

POYTAU, 5254, Poitou.

Langlois (bl. 530) vermeldt de naam van de streek en een aantal ridders, die de benaming 'de Poitou' of 'le Poitevin' dragen. Bij ontstentenis van de naam in de *Ferguut* kan natuurlijk geen enkele met de 'ridder sterke' worden geïdentificeerd.

PROVENTSE, 5259 (in rijmpositie!), Provence.

RIJN, 357 (in rijmpositie!), de rivier.

RIKENSTONE (ook gescheiden: *riken stene* voorkomend), 3861, 3874, 3877, 3889, 4036,

4039 enz., de burcht van Galiëne, in *Fergus*: Rocebore; zie ook inl., blz. 13.

ROME, 5175 (in rijmpositie!), de stad.

ROMENIE, 3729, 5257 (tweemaal in rijmpositie!). Volgens Flutre kan met deze naam (in Franse bronnen: Romaine, Romanie, Rom(m)enie, enz. gespeld) o.a. aangeduid worden: 'l'empire romain ou l'une de ses parties; la campagne romaine; la province de Rome, la Romagne' (bl. 292) enz. Het valt moeilijk uit te maken welke landstreek in de *Ferguut* bedoeld wordt.

ROSSIE, 5023 (in rijmpositie!), Rusland.

'Pelre' uit Rusland waren volgens Langlois (blz. 576) in het Westen zeer gegeerd.

SCHOLLANT, 2000 (in rijmpositie!), Schotland.

SENEFORT, 4898, variant van Occenefort (zie aldaar), Oxford.

SPAENGIE (SPANIË), 5178, 5255 (2 maal in rijmpositie!), Spanje.

TUDELE (FAUSSETTE VAN -), 5179 (in rijmpositie!).

Volgens Flutre is Tudel(l)e, Tudiel(l)e, dat herhaaldelijk in Franse romans aangetroffen wordt, gelijk te stellen met Tudela in Spanje. Het lijkt mij evenwel aannemelijker hier met Martin (*Einl.*, XXII) te denken aan een paar plaatsen met die naam in het tegenwoordige Groot-Brittannië, zo bv. Thevidale bij Glasgow in Schotland of Tyndale in Northumberland. Een 'coninc van tubele' (in de Duitse vertaling wordt dat: 'tudele') wordt ook vermeld in een der middel nederlandse fragmenten van *Ogier van Denemarken*, uitgegeven door H. van Dijk in *De Nieuwe Taalgids*, jg. 67, 1974, blz. 198, vs. 266.

VALENTSE, 5260 (in rijmpositie!), Valence (Drôme) in Frankrijk. Langlois (blz. 660) vermeldt een aantal heren, die de bijnaam voeren 'de Valence'.

VENDOME, 5176 (in rijmpositie!), Vendôme (Loir-et-Cher) in Frankrijk. Volgens Langlois (blz. 667) treedt een graaf van Vendôme op in *La Chanson d'Antioche* en in het vervolg daarop: *La Conquête de Jérusalem*.

E. ROMBAUTS

Bibliografie

I *Tekstuitgaven*

1. *Ferguut*. Nieuwe uitgave van Dr. Eelco Verwijs. Uit zijne nalatenschap uitgegeven en van een Glossarium voorzien door Dr. J. Verdam (Bibliotheek van Middelnederlandsche Letterkunde). Groningen, 1882.
2. *Ferguut* van Dr. Eelco Verwijs, opnieuw bewerkt en uitgegeven door Dr. J. Verdam (Bibliotheek van Middelnederlandsche Letterkunde). Leiden, 1908.
3. *Ferguut* van Dr. Eelco Verwijs en Dr. J. Verdam. Opnieuw bewerkt en uitgegeven door Dr. G.S. Overdiep. (Bibliotheek van Middelnederlandsche Letterkunde). Leiden, z.j. (1924).
4. *Ferguut*. Verkorte uitgave voor schoolgebruik, ingeleid en toegelicht door Dr. W. van den Ent. (Nederlandse Schrijvers, nr. 20). Zwolle, 1928.
5. *Ferguut*. Uitgegeven met Inleiding en Aantekeningen door A.C. Bouman. (Klassieken uit de Nederlandse Letterkunde, nr. 18). Zwolle, 1962.

Franse tekst:

Fergus. Roman von Guillaume le Clerc. Herausgegeben von Ernst Martin. Halle, 1872.

Handschrift:

Ferguut and Galiene, a facsimile of the only extant Middle Dutch manuscript, University Library Leiden, Letterkunde 191. With an introduction by M.J.M. de Haan. Leiden, 1974.

II *Literatuuropgave*

Alleen de voornaamste geraadpleegde werken worden vermeld. Studies over gespecialiseerde onderwerpen komen verder met volledige titelopgave voor in de inleidingen en in de bijlagen.

- ASSELBERGS W.J.M.A., *Ferguut in Nijmeegse Colleges*. Zwolle, 1967, blz. 34-42.
- BERNHEIMER, R., *Wild Men in the Middle Ages*. Cambridge, 1952.
- CADOT M., *De Perceval à Candide ou la simplicité d'esprit dans la littérature in Actes du Septième Congrès National*. Poitiers, 1965. *Moyen Age et Littérature Comparée*. Parijs, 1967, blz. 113-122.
- Dictionnaire des Lettres françaises* publié sous la direction du Cardinal Georges Grente. - *Le Moyen Age*. Paris, 1964. Over de Franse *Fergus*, blz. 275 (met oudere bibliografie).
- DRAAK A.M.E., *The Second Part of the Dutch Fergtuut and its French Sources in Neophilologus*, 19 (1934), blz. 107-111.
- Id., *De Nederlandsche Ferguut-uitgaven en de Variantenlijst van Martin in Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde te Leiden*, 53 (1934), blz. 249-256.
- EMMEL H., *Formprobleme des Artusromans und der Graldichtung*. Die Bedeutung des Arturkreises für das Gefüge des Romans im 12. und 13. Jahrhundert in Frankreich, Deutschland und den Niederlanden. Bern, z.j. (1951). (Over *Fergus/Ferguut* blz. 147-162).
- ENLART, CAMILLE, *Manuel d'archéologie française depuis les temps mérovingiens jusqu' à la Renaissance*, tome III, *Le Costume*. Paris, 1916.
- GRAAF K.R. de, *Ferguut, Artur en Galiene in De Nieuwe Taalgids*, 67 (1974), blz. 379-391.
- GAUTHIER LEON, *La Chevalerie. Edition préparée et adaptée par Jacques Levron*. Paris, z.j. [1960].
- HAAN M.J.M. DE, *Van Ridders Abite in Leuvense Bijdragen*, 60 (1971), blz. 115-135.
- LEGGE M.D., *Anglo-Norman Literature and its Background*. Oxford, 1963.
- LEGGE M.D., *Sur la genèse du Roman de Fergus in Mélanges de Linguistique Romane et de Philologie Médiévale offerts à M. Maurice Delbouille*. DI. II, Gembloux, 1964, blz. 399-404.
- MINIS COLA, *De αττο χοίνου-constructie, vooral in den Ferguut (II) in Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde te Leiden*, 62 (1943), blz. 270-289.
- PAARDEKOOPER-VAN BUUREN H., *Struktuur en zin van de Ferguut in De Nieuwe Taalgids*, 57 (1964), blz. 148-156.
- SOUTHWORTH M.-J., *Etude comparée de quatre romans médiévaux*. Jaufre, Fergus, Durmart, Blancandin. Parijs, 1973.
- SPAHR B.L., *Ferguut, Fergus, and Chrétien de Troyes in Traditions and Transitions. Studies in honor of Harold Jantz*, blz. 29-36.
- STOETT F.A., *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis*. 3de herziene druk. 's-Gravenhage, 1923.
- VERWIJS E. en VERDAM J., *Middelnederlandsch Woordenboek*. I-IX. 's-Gravenhage 1885-1929 (deel IX voltooid door F.A. Stoett).

Aanvullingen bij de lijst van de 1e druk.

- *Dubbeldam A., Aanvullingen op Ferguut, ed. Rombauts, De Paepe, De Haan in Dokumentaal, 6, 1977, blz. 99-100.*
- *Duinhoven A.M., Ferguut, uitgegeven met inleiding en aantekeningen door ... [Teksten en Studies uit de Nederlandse Letterkunde] in De nieuwe Taalgids, 71 (1978), blz. 72-74.*
- *Janssens J.D., De 'Fergus' en de 'Ferguut'. Marginalia bij de nieuwe Ferguut-editie in Spiegel der Letteren, XIX, 1977, blz. 280-288.*
- *Id., De Arturistiek: een 'wout sonder genade' in Spiegel der Letteren, XXI, 1979, blz. 296-318 en XXII, 1980, blz. 47-67.*
- *Kuiper, W., Lombarden, paragraaf- en semiparagraaftekens in Middelnederlandse epische teksten in Spektator, X, 1980-81, blz. 50-85.*
- *Oostrom, F.P. van, Arturistiek in artikelen. Een bundel fotomechanisch herdrukte studies over Middelnederlandse Arturromans. Met een bibliografie van de Middelnederlandse Arturistiek sinds 1945. Samengesteld door Utrecht, 1978.*
- *Rombauts, E., Enkele betwiste Plaatsen uit de 'Ferguut' in Versl. en Med. van de Kon. Ac. voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, 1979, blz. 278-321.*
- *Schmolke-Hassermann, B., Der arthurische Versroman von Chrestien bis Froisart (Beihefte zur Zeitschrift für Romanische Philologie, Band 177), Tübingen, 1980.*